

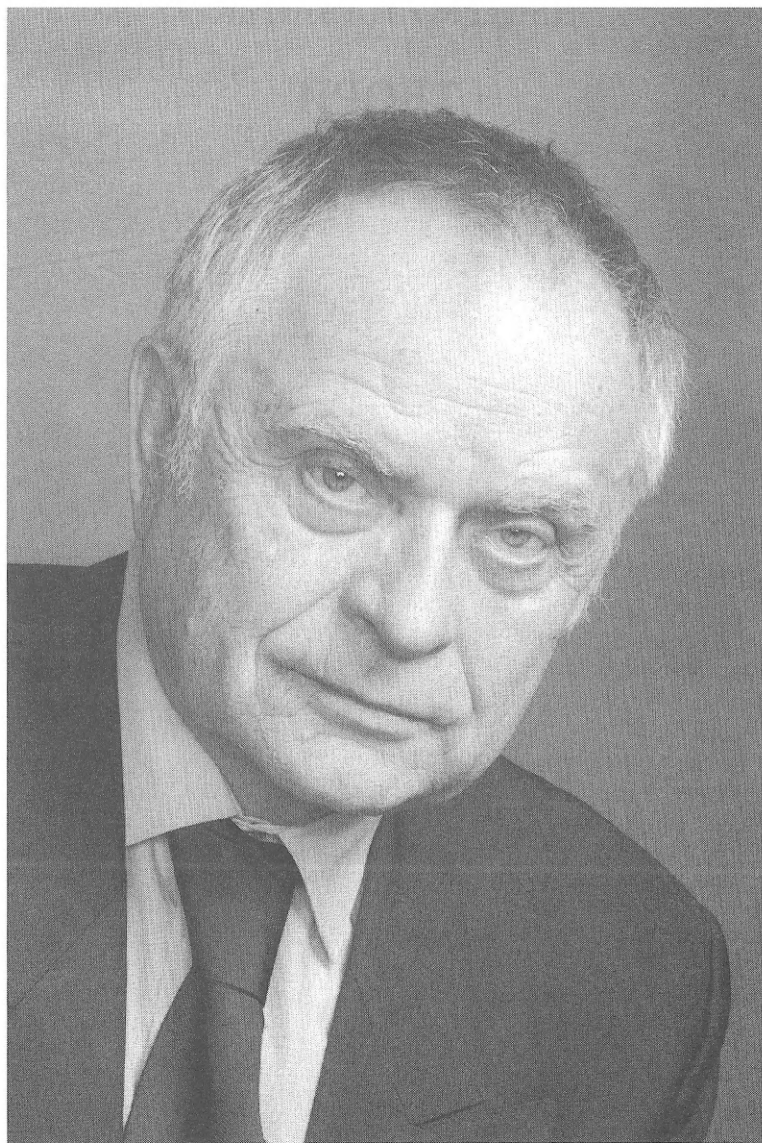
821.161.2'06

П12

Дмитро
ПАВЛИЧКО

ТВОРИ
6

Дмитро
ПАВЛИЧКО

ТВОРИ

Том 6

ПЕРЕКЛАДИ

Київ
Видавництво
Соломії Павличко
«ОСНОВИ»
2010

У 5—10-му томах «Творів» Дмитра Павличка перед вами постане унікальне і на сьогодні найповніше зібрання перекладів багаторічного головного редактора журналу «Всесвіт», видатного поета і перекладача, який дав українському читачеві у своїй інтерпретації кілька тисяч перекладів творів більш як 400 поетів з 57 національних літератур усіх континентів. Прикметно, що Д. Павличко як перекладач часто прагне якнайширше (а іноді — антологічно) охопити цілу панораму творчості того чи того поета, національної літератури або жанру. Відтак маємо в його доробку п'ять антологій слов'янської поезії і три — світового сонета. Перекладач з неодмінною любов'ю відкриває нам і всесвітньо знаних геніїв слова з великих країн, і поетів — речників нечисленних (а інколи — і бездержавних) народів.

В цьому томі подано переклади болгарської, вірменської та грузинської поезії.

Укладач Дмитро Пилипчук

ISBN 978-966-500-314-4
ISBN 978-966-500-319-9

© Дмитро Павличко, 2010.
© Упорядкування. Дмитро Пилипчук, 2010.
© Видавництво Соломії Павличко
«Основи», 2010.

З БОЛГАРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

НЕВМИРУЩІСТЬ У СЛОВІ

У різні роки мого життя, захоплений тим або тим болгарським поетом (часто це були мої знайомі або друзі), я перекладав їхні твори, не плануючи видавати їх разом окремою книжкою. Мої переклади входили до різних українських видань болгарських поетів. Звичайно, і до ґрунтовної двотомної антології болгарської поезії, виданої 1974 року, яку підготував наш відомий поет і болгарист Дмитро Білоус. Перекладав я не все, що мені пропонувалося, а тільки твори, які хвилювали мене. Отже, моя антологія болгарської поезії — підсумок моїх, сказати б, суб'єктивних болгарських зацікавлень. Вона має прикмети індивідуального вибору авторів та їхніх творів, зумовленого й моїми особистими зв'язками з болгарськими поетами.

У моєму перекладі і з моїми передмовами окремими книжками вийшли поезії Христо Ботева (1977), Николи Вапцарова (1981), а також твір унікального значення для всіх слов'ян — поетична передмова до перекладу староболгарською мовою Євангелія, яка має назву «Проглас» (2001). Працюючи над цими виданнями, я перечитав чимало наукової літератури.

В Івана Франка я знайшов статтю — глибокий аналіз «Прогласу» — і, спираючись на Франків підрядковий переклад, зробив свій переклад-переспів цього геніального творіння. Його автор Костянтин Філософ (Святий Кирило) висловив думку про те, що позбавлені своєї національної книжної культури і мови народи нагадують «голих», беззбройних людей, нездатних боротися за своє виживання. Цю думку варто знати й пам'ятати українцям саме тепер, коли їм прагнуть нав'язати другу державну мову, що неминуче призведе до знищення нашої мови й культури. «Проглас» — частина нашого політичного Євангелія, думка, що приходиться до нас із душі великого богослова, першовчителя слов'ян, із глибини Святого Письма, де сказано: «і Бог було Слово».

Я подаю в своїй антології декілька болгарських народних пісень. Це мої вчительки болгарської мови. Я любив співати їх разом із Іваном Давидковим, який 1958 року гостював у Львові, навіть жив трохи в мене. Він приїхав для вивчення української мови і сумлінно навчався, а водночас — на моє прохання —

вчив мене болгарської. Я співав його пісні, і вони ставали моїми: співаючи їх по-болгарськи, я підсвідомо створював їхні українські відповідники... Саме тому болгарська мова дуже легко увійшла в мою свідомість. Після моїх перших відвідин Болгарії, перших виступів на літературних вечорах у Софії і Тирновграді 1964 року я відчув, що моє знання болгарської мови завдяки отим співам розвинулось, дало можливість розуміти, а з допомогою словника — перекладати навіть складні поетичні тексти.

Іван Давидков був моїм великим другом. Я вдячний йому і за навчання мови, і за пізнання болгарської культури та історії, і за те, що він опікувався мною щоразу, коли мені доводилось за його життя бувати на його батьківщині. Іван Давидков добре вивчив українську мову, він любив Україну, але не за те, що була вона радянською, а за те, що бачив у ній непокірну козацьку душу; він писав у вірші «Україна», що прагне бути її хоч і не рідним, але все ж таки сином, щоб відчувати на собі благословення її майбутньої долі.

Андрей Германов — ще один мій болгарський друг. Ми познайомилися 1962 року на міжнародному фестивалі молоді і студентів в Гельсінкі. Він починав тоді вивчати українську мову, і, можливо, наше знайомство зміцнило його бажання пізнати Україну глибше. Це він згодом і вчинив. Андрей Германов непогано орієнтувався в нашій історії, любив Україну, бачив у ній посестру Болгарії, але не просто за слов'янським походженням, а за підневільним становищем. Андрей Германов допоміг мені з'ясувати значення Христо Ботева для Болгарії, він заохотив мене перекласти твори Ботева і високо оцінив ці мої переклади. Обидва мої болгарські друзі — Іван Давидков та Андрей Германов — видатні поети, і зустрічі з ними та їхні твори зобов'язували мене все більше проникатися болгарським патріотизмом, спонукали перекладати й популяризувати їхню творчість в Україні.

З молодшого покоління болгарських поетів я хотів би відзначити Любомира Левчева, Івана Цанева та Кирила Кадійського. Свого часу я написав про Любомира Левчева статтю (це була передмова до його української книжки «Зорешлях», виданої 1975 року), в якій доводив, що молодий болгарин, якого порівнювали з Євгеном Євтушенком, має одмінний від росіянина стиль і дух творчості. Любомир Левчев надав своєму віршеві нової ритміки, поєднав поетичну мову з аскетичною скупкою прозою. Він осмислює явища, які, здається, не можуть бути нічим поєднані, і за допомогою поетичного об-

разу, несподіваної метафори показує подібність несхожих, навіть суперечливих речей.

Іван Цанев — нині класик болгарської поезії — сподобався мені ще тоді, коли починав своє творче життя. Я відчув у його ранніх віршах особливу драматичність, конфлікт між ідеалом і дійсністю, між мріями та їхньою недосконалою реалізацією в житті. Цей поет показав, що духовність людини має своє коріння у шанобливому сприйнятті природи. В образі бджоли і дерева Іван Цанев зумів углядіти образ внутрішньої людської зосередженості на проблемах боротьби за чисте досконале життя.

Смуток Кирила Кадійського, поета, якого до певної міри можна вважати продовжувачем школи Івана Давидкова, — це, безперечно, не занепадницький настрій безвиході, а щось таке, що супроводжує людину по всіх її дорогах, спонукає її зупинитися й подумати про важливе й вічне. Істинна філософія людського життя, як її подає поет майже у кожному своєму творі, та особливо сильно — у циклі віршів «Трава», полягає в тому, щоб упізнати свої родинні зв'язки з усім живим на землі, своє начало, яке може стати новим началом життя.

Моя антологія складається з трьох видів текстів — фольклорних, середньовічних і сучасних. Після «Прогласу» та болгарських народних пісень у цій своїй антології першим я поставив Христо Ботева. Далі подано зразки творчості поетів ХХ ст., тієї доби, яку я найкраще знаю. Звичайно, Христо Ботев хронологічно належить до ХІХ ст., але за духом саме він — предтеча нового історичного мислення в Болгарії, невмирущий будитель визвольної стихії, у життєдайних струменях якої рятувалися від національно безликої прорадянської ідеології репрезентовані тут поети. Знак ботевського генія лежить на болгарській поезії ХХ ст., яка, незважаючи на втрати за часів передвоєнного царського і повоєнного комуністичного управління країною, зберегла національну душу, створила заряд духовного опору чужій, антинародній владі.

Твори Христо Ботева я перекладав у тяжкий для мене особисто час, коли наді мною як над головним редактором «Всесвіту» збиралися чорні хмари і блискавки вже світили у моїх вікнах. Мій Христо Ботев уявлявся мені як воїн УПА. Перекладаючи його твори, я знову пережив свою молодість, я бачив смерть героя балади Хаджі Димитра не в горах Балкан, а в Карпатах, бо саме так воювали і так помирили мої земляки за Україну. Якимось дивним чином мій настрій передавався не тільки моєму перекладу, а й читанню того перекладу в Болгарії перед великими аудиторіями. Болгари, здається, відчували,

що йшлося не тільки про повстанців болгарських, а й про українських, бо могутніми оваціями відповідали мені, ніби це я розповідав їм про боротьбу, яку ще треба звершити і їм, болгарам, і нам, українцям, щоб домогтися своєї справжньої свободи.

Любив я читати й перекладати Ніколу Вапцарова. Микола Мулярчук, викладач Львівського університету, пристрасний болгарист, запалив мене любов'ю до цього поета, розстріляного 1942 року за революційну діяльність і творчість. Його безстрашна поведінка на суді викликала пошану, яку я бережу до сьогодні. Никола Вапцаров — герой, і, хоч він був засліплений пропаандою «справедливого суспільства й життя» в СРСР, його поезія залишається назавжди живою, оскільки має загальнолюдське значення.

У болгарській поезії ХХ століття, як і в українській, зібралось немало мертвечини, вульгарної класової публіцистики, але так само, як у нашій поезії, там немало пейзажної, інтимної, філософської лірики, сяйливих відкриттів метафоричного слова. Я намагався йти за такими взірцями, але й вони самі являлися, варто було лише відкрити книжку того чи того знаного мені поета.

Певна річ, моя антологія не презентує навіть сотої частки найвищих досягнень болгарської поезії. Однак тішу себе думкою, що я інтуїтивно добирав справжні взірці, створюючи цю книгу і знаючи, що за її межами зостається великий континент багатющого болгарського поетичного слова.

Я любив і люблю Болгарію за її п'ятсотлітній опір османському поневоленню, за пізніший столітній період тяжкої боротьби проти нових зверхників, який закінчився наприкінці ХХ ст. перемогою національної свободи і приєднанням до європейської сім'ї народів. Мені пощастило в цій книзі простежити за тим, як розвивалося життя болгарського художнього слова від Пенчо Славейкова, Пейо Яворова, Димчо Дебелянова до Івана Цанева, Любомира Левчева, Кирила Кадійського, як діячі болгарської літератури впливали не тільки на болгарську, а й на слов'янську поезію протягом усього такого складного двадцятого століття.

Я мав щастя двічі бути біля могили Костянтина Філософа в соборі Святого Климентія в Римі. Я хотів би, щоб мій переклад «Прогласу» став знаком вдячності його авторові від моєї землі, а ця антологія стала в Україні і в Болгарії явиною поетичної сили, що робить людей побратимами і дає народам невмирущість у слові.

Дмитро Павличко

26 квітня 2006 року

КОСТЯНТИН ФІЛОСОФ
(Св. Кирило)

ПРОГЛАС¹

Ось передмова до Святого Євангелія.
Як це було ознаймлено пророками,
Христос прийшов народи згуртувати,
тому що Він є світло всьому світові.
Це в сьомому тисячолітті сталося.
Сліпим обіцяно, що стануть зрячими,
глухим — що мають вчути Слово писане,
бо ж людям треба пізнавати Господа.
Тож, всі слов'яни, вчуйте Слово Боже,
дар милосердя й ласки щонайвищої,
дар правди, правоти і справедливості,
дар незнищенний, що повік світлитиме
тим душам, що його приймуть із вдячністю.
Матвій, Марко, Лука, Іван премудрістю
навчають всіх людей, ось так говорячи:
всі, хто жадає власні душі бачити
прекрасними, хто прагне жити в radoщах,
від себе темнощі гріха відкинути,
гнилизні цього світу не піддатися,
життя в раю для себе забезпечити
і мук в пекельному вогні уникнути,
прислухайтеся до свого розуму!
Почуйте ж бо, народи всі слов'янщини,
почуйте Слово, Богом вам надіслане.
Слово, що голод людських душ вгамовує,
Слово, що зміцнює серця і розуми,
Слово, що нам дає пізнати Господа.
Так, як без світла не буває радості
для ока, що жадає світ побачити,
бо ж все прекрасне є назавжди видиме,
так і душа, не знаючи писемності,

¹ Передмова до Євангелія (час написання — 863—867 рр.).

не відає про суть Закону Божого,
закону книжного, всуціль духовного,
в якому Божий рай нам об'являється.
Чи слух, який не чує грімів гуркоту,
стоятиме в боязні перед Господом?
Чи нюх, який не чує з квітки запаху,
збагнути може тайну чуда Божого?
Уста, які не відчувають смакощів,
людину роблять начебто камінною.
Ще ж гірша од людини кам'яної
душа, яка не відає писемності.
Ось ми вам, браття, все те зміркувавши,
тепер пораду знамениту мовимо,
що всіх людей, все людство вибавлятиме
з життя звірячого й тупої хтивості:
щоб ви, наділені думками й розумом,
почувши Слово, мовлене чужинцями,
не чули в ньому лиш порожнє дзвонення.
Святий Павло, учитель, так говорить нам:
«Я вимовити слів хотів би п'ятеро,
п'ять слів хотів би вимовити розумом,
щоб зрозумілими були, ніж мав би я
устама слів неясних мовить тисячу».
Як може та людина правду мовити,
котра не знає притчевої мудрості,
сама подібностей не розуміючи?
Коли не має плоть поживи доброї
і тління споживає замість борошна,
то й тіло пліснявою все вкривається,
так і душа підупадати змушена,
коли вона не чує Слова Божого.
Та звернемось до прикладу ще іншого:
жадають певно люди, що кохаються,
зростати із благословення Божого;
та хто не відає, що людське серце,
немов насіння те, на ниву кинуте,
дощу письмен Господніх потребує,
щоб Божий плід наповнювався соками?
Хто може зглибити усі подібності,
які засвідчують, що, книг не знаючи,
народ не має мови, ані голосу?

Хоч знав би ти всі мови, та без книжки
прийдеш лишень до немічності їхньої.
Тому своєю притчею підтверджую,
в малих словах великий зміст ховаючи:
народи без книжок є ніби големи,
бо зброї в них нема, щоб гідно битися
з противником і наших душ погубником:
вони на вічну муку всі роковані.
Народи, ви, що ворога не любите
і маєте бажання з ним боротися,
ума свогого двері відчиняйте,
приймайте зброю, в книгах Божих ковану,
тверду, що супостата вщент розтворює.
Хто прийме і спізнає слово буквене,
йому Христос укріпить вельми душу
діяннями пророків та апостолів.
Ті, що словами їхніми слугуються,
являють здатність подолати ворога,
звитяжність піднести своєму Богові,
уникнути тілесних приболящостей;
вони щасливі будуть перед Господом,
коли народи Він вогнем судитиме,
вони праворуч біля трону Божого
стоятимуть і славитимуть Бога
піснями з книг із янголами разом,
святого Бога, що людей помилував,
честь воздаватимуть Отцеві й Духові
від кожного життя й створіння кожного.
Амінь.

НЕВІДОМИЙ АВТОР (X ст.)

ПОХВАЛА ЦАРЕВІ СИМЕОНУ¹

Великий з-поміж царів Симеон, всемогутній володар, маючи тверде і незмірне жадання витягти на явину заховані мислі у глибині многотрудних книг, відповідно до глумачень премудрого Василія, наказує мені, нічого не відающому, зробити переміну в словах, але зберегти непорушною думку. Ті мислі, немов трудолюбна бджола, він зібрав у велемудре серце своє, немов у щільник, і їх виливав, як солодкий мед, з мови своєї перед боярами, аби просвітити і їхній розум.

З'явлений перед ними як новий Птолемей не за вірою, а радше за бажанням із великою честю, оскільки зібрав усі божественні книги, заповнивши ними свої палати, він створив по собі вічну пам'ять. Нехай же споминає кожен його, нехай христоролюбива його душа буде нагородою і вінцем для блаженних і святих мужів на всі неісходимі вічні віки!

¹ Симеон (864 або 865 — 927) — болгарський князь (з 893) і цар (з 919). За Симеона Перше Болгарське царство досягло найбільшої могутності. (*Прим укладача*).

НЕВІДОМИЙ АВТОР (XIV ст.)

НАДГРОБНИЙ НАПИС У РІЛІ

Днесь лежиш у могилі, мертвий кесарю, ти, хто вчора з нами ясно говорив. О, дивне диво! О, преславне видиво! Ти, великоіменитий, що з'явився буцім якеєсь то сонце, чеснотами доблесний муже, днесь лежиш, умерший, у малій труні. Ох, ох, як тобі важко безголосому і спотвореному без очей і без воздыханія! І се і он те страждає, з причини твоєї смерті, кесарю, достойний незвичайної похвальби! Кесарева, твоя дружина, ридає і страждає, плаче гірко, вся повита печалями, бо не бачить вона тебе, милого, перед собою. Коли побачите се, братія, воочію, усердно віддайте пошану тому, хто спочиває тут, і хто був таким великим і в сьому і в тому, а тепер лежить у тісній труні. Наслідуйте ж у всьому його добре життя!

Року 6851 (1342), індікту 11, місяця грудня, 27 дня, спочив славний кесар Стефан Хрельо Драговол, у монашому образі Харитон, ктитор сього святого храму.

БОЛГАРСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ

ЦАР ІВАН ШИШМАН НА СОФІЙСЬКОМУ ПОЛІ

Відколи-то, мила моя матінко, зоря зазоріла,
відтоді-то, мила моя матінко, військо вирушало,
коні в парах, мила моя матінко, юнаки — рядами,
їхні шапки, мила моя матінко, — ніби чорна хмара,
їхні списи, мила моя матінко, — як густа діброва,
їхні шаблі, мила моя матінко, — наче ясне сонце.
Де ступають, мила моя матінко, там джерела грають,
де проходять, мила моя матінко, буйний вітер віє.
А веде їх, мила моя матінко, сам цар Іван Шишман!
Виступають, мила моя матінко, на Софійське поле,
їдуть битись, мила моя матінко, за Христову віру,
та за віру, мила моя матінко, за ім'я болгарське.

ГЕЙ, ЧИ ВІДДАСИ, БАЛКАНЦЮ ЙОВО

— Гей, чи віддаси, балканцю Йово,
красуню Яну в турецьку віру?
— Ой, воєводо, голову дам я,
Яни не дам я в турецьку віру! —
Руки по плечі йому відтяли,
і знов термосять його й питають:
— Гей, чи віддаси, балканцю Йово,
красуню Яну в турецьку віру?
— Ой, воєводо, голову дам я,
Яни не дам я в турецьку віру! —
Ноги по стегна йому відтяли,
і знов термосять його й питають:
— Гей, чи віддаси, балканцю Йово,
красуню Яну в турецьку віру?
— Ой, воєводо, голову дам я,
Яни не дам я в турецьку віру! —
Очі йому з голови повиймали,
і не питали його вже нічого,
тільки забрали красуню Яну,

та на коня посадили дівчатко,
та й поскакали в яри глибокі,
в яри глибокі, в село татарське.
А Яна Йову нишком сказала:
— Прощай, мій брате, милий Йоване!
— Бувай здорова, прекрасна Яно!
Очей не маю, щоб тебе вздріти,
і рук не маю, щоб пригорнути,
і ніг не маю, щоб проваджати!

ДІВЧИНКА МАЛА ХВАЛИЛАСЬ

Дівчинка мала хвалилась,
що вона найкраща в світі,
що вона від сонця краща
і миліш од його брата,
брата місяця ясного.
Ту хвальбу зачуло сонце
і до дівчинки сказало:
«Гей, ти, дівчинко, дівчатко,
чи насправді ти гадаєш,
що найкраща ти на світі,
що гарніша ти від мене
і від місяця ясного?
Гей же, вийдім на змагання
від світання аж до ночі
порівнятися красою!»
Дівчинка зайшла в світлицю,
зодяглась у все найкраще,
все із шовку та сандалу.
Вранці вийшла на подвір'я,
щоб змагатися красою
від світання до смеркання.
Порівнялись, позмагались —
кращою було дівчатко
і від сонця молодого,
і від місяця ясного!
І тоді сказало сонце:
«Дівчинко, моя красуне,
повертайсь до свого дому,
щоб двох сонць не було в небі,

бо тоді згоріти можуть
жниварі — в полях на жнивах,
косарі — на сіножатях,
вівчарі — на пасовищах,
а плугатарі — на нивах».

ХОДИТЬ МОЛОДА ВДОВИЦЯ ПО ЗЕЛЕН ДІБРОВІ

Ходить молода вдовиця по зелен діброві,
по діброві вона ходить, тужить, гірко плаче,
жалісливо плаче, тяжко плаче й промовляє:
«Почорній же ти, діброво, удвох почорніймо,
ти — за листям, моя сестро, а я — за коханим.
Тебе, сестро, дібровонько, паморозь прибила,
Мене, сестро, моя мати з хлопцем одружила.
З гарним хлопцем одружила, з молодим опришком.
Нічка ходить, дібровонько, по широкім полю,
днина ходить, дібровонько, по темній долині,
вечір іде, дібровонько, та й несе дарунок,
несе дар мені, діброво, весь кривавий одяг,
весь кривавий одяг, сестро, голови купецькі.
Чорній, чорній, моя сестро, удвох почорніймо,
ти — за листям, я за першим за своїм коханим.
Твоє листя, дібровонько, знов зазеленіє.
Моя молодість, діброво, пропала навіки».

ДІВЧИНА САДОК САДИЛА

Дівчина садок садила,
ой калинонько, калино...
аж три яблуні маленькі,
ой калинонько, калино.
Посадила, прийнялися,
прийнялися, зеленіли,
зеленіли, зацвітали,
зацвіли вони й зродили.

Прилетіло три пташини —
голубочки златокрилі,
златокрилі, срібнуваті.

Гілля ніжками ламають,
яблука клюють завзято...

Як те дівчина уздріла,
ой калинонько, калино...
сплеснула з жалю руками:
«Гетьте, голуби прокляті».
Голуби відповідають:
«Ой ти, дівчино маленька,
ой калинонько, калино...
ми не голуби, не птиці,
ми далекі старостоньки
і прийшли тебе засватать...»
Ой калинонько, калино...

СОНЯЧНИК

00

ХРИСТО БОТЕВ (1848—1876)

ПОЕЗІЯ ХРИСТО БОТЕВА

Христо Ботев загинув у 28 літ. Його життя — це блискавка, якою освітілася болгарська земля наприкінці темної ночі свого п'ятисотлітнього поневолення. Його поетична творчість, могутня в дії та ідейно-мистецькому значенні, не співмірна з кількісним своїм виявом: двадцять віршів Ботева — найяскравіший приклад того, що в літературі тільки якість береться до уваги історією.

Ботев народився 6 січня 1848 р. в містечку Калофері. Батько його був учителем, а мати — співачкою народних пісень. Звичайно, це вона перелила у свого первістка, майбутнього поета, тугу й скорботу, героїчну величавість і образну чистоту болгарської народної пісні, вона настроїла його душу на тривожну чутливість до народного життя і народного слова, без якої не було, нема й не може бути справжньої поетичної творчості.

В 1863 р. Ботев дістається на навчання до Одеси. Через три роки його виганяють з гімназії за погляди, які не узгоджувалися з настановами вихователів, ідейних прислужників самодержавства і православ'я. Так починається для вісімнадцятирічного юнака життя емігранта, кожен день якого захмарений турботою про шматок хліба. Юний болгарин шукає репетиторської роботи й знаходить її в одній польській родині, висланій з Варшави в Одесу після повстання 1863 року. Ілюзорне скасування кріпацтва і придушення польського повстання — дві болісні й важливі проблеми того часу, які хвилювали Ботева і впливали на вироблення його політичного світовідчуття.

30 травня 1876 р. воїни Ботева — понад 200 чоловік — під виглядом пасажирів сіли з різних румунських пристаней на австрійський пароплав «Радецький» і змусили капітана перевезти їх на болгарський берег Дунаю біля села Козлодуй. Дні і ночі важких переходів і боїв з частинами регулярної турецької армії та з оскаженілими башибузуками... Керований Ботевим загін успішно пробивався в глибину Болгарії і фактично вигравав короточасні сутички з ворогом. Але 2 червня,

надвечір, коли вже стихла стрілянина на схилі гори Камари в Старій Планіні, Ботев піднявся на камінь, щоб оглянути ворожі позиції, і несподівано був пронизаний підступною кулею. Свою смерть він передчував і оспівав як благословенне призначення долі.

У Ботева нема вишуканої метафоричності, котра (якщо поет переоцінює форму) може привести до того, що слово втрачає зміст, свою природну здатність утворювати логічні зв'язки з іншими словами.

У Ботева-поета все просто, як у народній пісні, з якої він і виростає, — водночас у його образній простоті панує різка індивідуальна неповторність.

В поезії Ботева сходяться й перехрещуються найголовніші лінії любові людської: любов до матері, до родини, до коханої, до батьківщини, до свого народу, до його історії і, нарешті, до майбутності, — в кожному з цих почувань живе любов до людини вільної, і в кожній його любові є тінь — гнівна зневага до раба.

Засудження духовної ницості, безоглядне викриття релігійного дурману, протест проти влади багатства, клич до революції — ось що таке поезія Ботева. Все це разуче нагадає поезію Шевченка (хоча згадки про українського поета в текстах великого болгарина не знайдено).

Правда, в житті Ботева є одна подія, яка наводить на думку, що він не міг не знати про Шевченка: 1875 р. в Бухаресті вийшла перекладена ним п'єса М. Костомарова «Кремуцій Корд» — річ антицарська, яка свідчить про те, що її автор іноді перемагав свої ліберальні погляди.

Ця робота (як і інші переклади Ботева) не потрапила до двотомного, найповнішого софійського видання його творів, але не про це мова. Відомий дослідник творчості Ботева Г. Бакалов вважав, що болгарського поета привабив не тільки зміст «Кремуція Корда» — пронизливої сатири на тиранію Миколи I, на «донощиків і фарисеїв», породжуваних беззаконням самодержавної дійсності, — а й особа М. Костомарова. Ботев не міг не знати бодай приблизно біографії російського й українського історика, — біографії, яка неухильно вела до Шевченка. Одначе цілком можливо, що Ботев пройшов дорогу в протилежному напрямі — від знайомства з творчістю й долею Шевченка до автора «Кремуція Корда». Адже Ботев довгий час був співробітником газети «Незалежність», яку видавав Любен Каравелов, революційний діяч, блискучий публіцист, поет і белетрист, знавець і перекладач творів Шевченка.

Українські переклади поезій Ботева мають свою історію. Першим їх інтерпретатором був Павло Грабовський. У збірці «З чужого поля» (1895) вміщено три вірші Ботева; вони, переспівані вільно й майстерно, були все-таки більше творами українського, ніж болгарського автора. Перекласти знаменитого болгарина мав намір Іван Франко. В листі до П. Тодорова за 10 грудня 1903 р. він пише, що «хотів би згодом перекласти цілого Ботева і видати його». Цей намір не здійснився, але в ньому ми бачимо знак потреби якнайширшого засвоювання нашою культурою літературної спадщини вождя болгарського визвольного руху — закличний і заповітний знак Івана Франка.

Болгарська література велика, але Ботева не вмістити в поняття тільки болгарського красного письменства. Він є на-самперед гордістю болгарської нації, виразом її духовних сил, прапором її героїчного благородства, речником її єднання з усіма народами світу.

Дмитро ПАВЛИЧКО

ДО МОЄЇ МАТЕРІ

Чи так співала ти на поталу,
чи проклинала мене відмалу
що я скитаюсь по світу, нене,
стрічаю рабство, гидке для мене?

Чи батьків статок я розбазарив,
чи я поранив тебе, чи вдарив,
що в'яне юність моя зелена,
так люто спрагла і невтоленна?!

Мої знайомі сміються мило,
веселим бачать мене так само, —
але ті хлопці не знають, мамо,
що градом юність мою побило!

Звідкіль їм знати? Не маю друга!
Кому страждання повім безкрає,
кому відкрию, що то за туга,
що то за мрія мене карає?

Тобі єдиній я сповідаюсь,
моя ти віро, любове, раю,

та все ж, матусе, не сподіваюсь
тебе любити — я догоряю!

Багато, мамо, про те я мріяв,
як слави й щастя відкриєм брами.
Багато, мамо, я мрій лелівав,
та всі ті мрії підуть до ями!

Зосталась мрія одна-єдина —
в твої обійми упасти, нене,
щоб чуло серце твоє стражденне
муки та болі твого сина.

Я пригорнув би ще браття миле,
старого батька, сестру кохану,
тоді хай стужа зморозить жили,
тоді хай тліном у гробі стану!

1867

ДО МОГО БРАТА

Тяжко, брате мій, живеться
поміж дурнями — боліє
в лютих ранах моє серце,
дух мій не горить, а тліє.

Я люблю вітчизну милу,
заповіт її священний,
та гублю, мій брате, силу
на ненависть до нікчеми.

Темні думи йдуть юрбою,
розпинають юну душу;
хто ж на серце, повне болю,
покладе правицю дужу?

О, ніхто! Воно не знає
ні про сміх, ні про свободу;
але як те серце грає
відгуком на плач народу!

Часто, брате мій, ридаю
над народних мрій труною,
чим я дорожити маю
в світі, сповненім злобою?

Нічим! Відгуку не родить
поклик щирий, благородний,
вже й до тебе не доходить
голос Божий — плач народний!

1868

ЕЛЕГІЯ

Скажи, народе, хто споконвіку
в колісці рабській тебе гойдає?
Чи той, хто в ребра Христові піку
загнав, явивши снагу байдужу,
чи той, хто вічно тобі співає:
«Терпи, терпіння спасає душу»?

Чи він, чи, може, його намісник,
нащадок Юди, онук Лойоли,
страждань убогих живий провісник,
хто видасть друга за грошенята,
хто за маєток дитя заколе,
погубить батька і втопить брата?

Чи він? Скажи ж ти! Народ німує.
Лиш глухо й страшно гримлять кайдани.
В них дзвону волі народ не чує
та головою киває, наче
на стадо, в рясі, в сурдути вбране,
високомудре, але незряче.

Народ киває, але несміло,
а піт зі скроні криваво летіє,
хреста забито в живе тіло,
іржа з'їдає кістки з обглоду,
плазує полоз навколо серця,
свої й чужинці п'ють кров народу!

Невольник бідний терпить, як завше,
а ми, віддавши все бузувірам
і власну шию в хомут заклавши,
свій час марнуєм, нікчемні й кволі,
і в те племено скотяче вірим,
і ждем безглуздо своєї волі!

1870

ДІЛЬБА

По мислях ми кривні з тобою,
брати — в почутті вогняному;
це правда, що нам не потрібно
розкаюватися ні в чому.

Чи зло, чи добро ми творили,
нащадок розсудить, а нині
вперед нам сміливо ступати, —
дай руку, мій друже єдиний!

Страждання, нужду і скорботи
ми стріли на спільній дорозі,
та їх ми ділили по-братськи
і будемо ділити, як досі.

Поділимо людські докори,
знесем недорік глузування,
всі муки знесем і не зроним
на жодних тортурах зітхання.

Ми ідолам вищого світу
вклоняться ніколи не будемо.
Два серця — дві збратані ліри
віднині вже гратимуть людям.

Вперед! До останньої миті
нас думка єдина вестиме:
дотримаєм слова — і разом
на смерть ми підемо, побратиме!

1870

ДО МОЄЇ ПЕРШОЇ КОХАНОЇ

Дівча, не співай про кохання,
не лий мені в серце отрути!
Я юний, та мушу зарання
про молодість власну забути,
а те, що зневажив я, з бруду
підносити більше не буду!

Забудь, що я плакав, бувало,
як ти в молодечому колі
сміялася дзвінко й зухвало;

як кидав — не маючи волі —
за сміх отой твій у болото
своє почування, як злото.

Забудь про шаленство жадання —
воно вже в мені не вирує;
і ти не розбудиш кохання
у грудях, де смуток панує,
де, зболене й несамовите,
зле серце злобою повите!

Скажи, чи тобі не знайома
зажурена співанка гаю?
Чи знаєш, як плаче сірома?
Я їхнього співу жадаю,
я рвуся туди із любов'ю,
де все обливається кров'ю!

Ти гарно співаєш, ти юна!
Та слухай, як стогне діброва,
як лісу зеленого вруна,
складаючи слово до слова,
в погоду і в непогоду
співають про горе народу!

І ти заспівай мені, мила,
як доля нас мучить проклята,
як молодість гине і сила,
як братчик запродує брата,
як плаче вдова-сиротина,
як тужить за батьком дитина!

Співай же цієї, кохана,
а ні — відсахнися від мене!
Вже серце моє — наче рана,
туди воно рветься, шалене,
де крики і брязкоти броні,
де співи звучать похоронні!

Там... буря ламає конари,
а шаблю віночком згинає,
там темні ліси, наче хмари,
там куля веселої грає,
там смерть, наче усмішка мила,
там спочив солодкий — могила!

Ах, де ж те співання ласкаве,
той голос, той усміх — не знати!
Питво зготувавши криваве,
я сам собі буду співати
ту пісню свою соколину
про те, що люблю до загину!

1871

НА ПРОЩАННЯ 1868 РОКУ

Не плач, не журися, мамо,
що я гайдуком зробився,
що став я повстанцем, рідна,
тебе, нещасливу, кинув,
за мною — найстаршим — плакати!
Але проклинай, матусе,
турецьку неволю чорну,
що нас, молодих, погнала
в чужину та в чужаницю
ходити, скитатись гірко
та нидіти в самотині!
Ти любиш мене, я знаю,
боїшся, що юним згину,
що завтра я згину, мамо,
Дунай перепливши білий!
Та що я робити маю,
як серце бунтарське, чесне
дала ти мені, матусе;
дивитись воно не може,
як лютий турецький зайда
на тій землі сатаніє,
де я виростав з малого,
твоею плеканий груддю,
де перше моє кохання
підводило чорні очі,
де усмішкою ясною
впивалося серце скорбне,
де батько й братове милі
стужилися так за мною!..
О мати, повстанська мати!
Прощай і не згадуй лихом!

Рушницю взявши на плечі,
спішу я на клич народу;
своїм ворогам назустріч...
А там я за тебе, мамо,
за батька, за всю родину
повинен до бою стати,
але... тільки честь і шабля
покажуть, яким я буду!
А ти, як почувеш, мамо,
що кулі в селі співають,
що вже наступають хлопці, —
виходь і питайся, мамо,
чи сина твого немає.
Як скажуть тобі, що вбитий
лежу я на смертнім полі,
не плач і тоді, матусе,
не плач і людей не слухай,
котрі називати будуть
мене неслухняним сином,
а йди ж ти, мамо, додому
і все розкажи по правді
маленьким братам, хай знають
і хай пам'ятають завжди,
що брат у них був — повстанець,
що згинув той брат за волю,
за те, що не міг дивитись
на люте бідняцьке горе,
не міг поклонятись туркам!
Скажи, хай брати затямлять,
де треба мене шукати:
по скелях — білее тіло,
по скелях і по вершинах,
а кров мою чорну — в ниві,
у чорній землі, матусе!
Хай знайдуть вони рушницю,
рушницю мою і шаблю,
хай кулями душогуба
вітають вони, а потім
ще й гладять шаленим вістрям...
Якщо ти цього не зможеш
від болю й жалю вчинити,

то, як зберуться дівчата
на нашім подвір'ї, мамо,
з ровесниками моїми
хоро танцювати й мила
моя надійде в печалі,
ти вийди, мамо, з братами,
послухай повстанську пісню —
за що я і як загинув,
що вимовив перед смертю
і перед своїм загоном...
Ти будеш сумно дивитись
на той хоровод веселий,
зустрінеш ти погляд, мамо,
дівчати мого в печалі,
і важко зітхнуть за мною
серця, що мене любили, —
її і твоє, матусе!
І сльози пекучі кануть
на юні й старечі груди...
І все те брати побачать,
і все те запам'ятають,
навчаться, як брат-повстанець,
ненавидіти й любити!..

Якщо ж я в село, матусе,
прибуду живий, здоровий,
живий, здоровий, під стягом,
у лавах повстанців юних,
що левів несуть на чолах,
одягнені в однострої,
з рушницями на раменах,
з шаблями на ременях,
о мати, повстанська мати,
і ти, о моє дівчатко,
збирайте в садочках квіти,
сплітайте з плюща й герані
вінки та косичте зброю
і голови наші юні!
Тоді ти до мене, мамо,
підходь із вінком пахучим,
підходь, пригортай же сина,
в чоло поцілуй, де сяють

слова мої заповітні:
свобода чи смерть повстанська!

А я пригорну дівчатко
пораненою рукою —
хай чує воно, як б'ється,
як грає юнацьке серце;
я плач зупиню цілунком,
із уст поспиваю сльози...
Тоді — прощавай, матусе,
і ти прощавай, кохана!

Загін мій рушає далі,
дорога страшна, та славна, —
можливо, на ній загину.
Та... для нагороди досить,
як скажуть серед народу,
що вмер я, бідак, за правду,
за правду та за свободу...

1868

ГАЙДУКИ

Батько і син

Заграйте в кавал, дідусю,
а я заспіваю пісню,
гайдуцьку, бунтарську пісню,
пісню про давніх войводів,
та все про того Чавдара,
про пострах всього Балкану,
про Страшникового сина!
Хай знають дівчата й хлопці
на храмах та вечорницях,
хай знають повстанці в горах,
мужчини в шинках студених,
яких то дітей прекрасних
народжувала болгарка,
болгарка — повстанська мати,
яких то синів плекала,
плекала й плекає нині
болгарська земля чудова!

Набридло мені, дідусю,
пісні про кохання слухать,
самому співають про горе,
про горе та про страждання,
про злигодні сіромахи,
про чорні свої досади!
Ох, важко мені, дідусю,
але ти заграй, не бійся,
бунтарське у мене серце,
а голос — міцний, суремний;
як люди мене не вчують,
то пісня моя полине
по горах і по дібровах;
а гори — повторять лунко,
і туга-журба, дідусю,
від серця мого відляже.
Хто хоче, нехай страждає,
жаліти його не буду;
сміливець не терпить гніту,
але я кажу, як завжди:
— Щасливий, хто вмів стати
до битви за честь і волю,
хто доброму творить благо,
а злого — ножем ударить, —
ось тут починаю пісню!

Скажи, хто не чув, не відав,
не знав гайдука Чавдара?
Грабіжники, чи злодії,
чи ті багачі турецькі?
Гірські пастухи, сіроми,
чи вбогі долинські люди?
Гуляв-бо Чавдар по горах
із хлопцями двадцять років,
страшний був Чавдар для турка,
для турка, для чорбаджії,
але для людей убогих
крилом був Чавдар-войвода!
За те ж то йому співають
Странджарські ліси зелені
і трави Ірин-Пірину;

кавал виграває з ними
від Сербії до Царграда,
про нього співають жниці
з Дунаю аж до Егея
по румелійському полі...
Один був Чавдар-войвода,
один був у батька й неньки,
один у дружині хлопців;
малим він залишив матір,
дитям його батько кинув,
не мав той хлопчина брата,
не мав же й сестри-голубки,
був дядечко в нього тільки —
шахрай, лісовий розбійник...
Дванадцятилітнім хлопцем
вівчарити став у дядька
Чавдар, бо сказала мати:
«Ти хліба скуштуй чужого!»
Та скільки вже там роботи —
чи весь день, чи до полудня —
а плату ж яку дістанем?
Великий дарунок неньці —
отруйні слова хлоп'яти:
«Чого ти мене, матусе,
в ярмо продала та в найми,
щоб кози та вівці пасти,
щоб з мене сміялись люди,
щоб так мені говорили:
«Твій батько — гайдук славетний,
войвода на три повіти,
Балканом він володіє,
а ти в шахрая за служку
найнявся — хіба не сором?!»
Його байстрюків я бавлю,
а він мене лає, мамо.
«Ти вовком, — каже, — зробився,
не буде людини з тебе,
ти гнитимеш у темниці,
в Кара-баїрі на палі
склюють твоє тіло птиці!..»
Проклята, страшна людина,
наш дядечко любий, мамо!

Не буду сидіти в нього
не буду байстряток бавить,
не буду його овечок
коростявих завертати!
Я хочу піти до батька,
до батька в зелені гори,
навчить мене батько рідний
того ремесла, що треба...»

Так матері нещасливій
на душу лягає камінь;
вдивляється мати в сина,
в Чавдарові темні очі,
і гладить вона голівку
його кучеряву, й плаче.
Збентежився хлопчик... сльози
на очі йому набігли,
і ньеньку він став питати:
«Чого ти ридаєш, мамо,
скажи, чи схопили батька,
схопили його чи вбили,
і ти, моя рідна, стала
самотньою сиротою?»

Поцілувала мати
Чавдарові чорні очі,
зітхнула і так сказала:
«Ах, плачу я через тебе,
прекрасна моя дитино,
моя ти писанко люба;
ти ж мій синочок єдиний,
єдиний та ще й маленький,
а так погано говориш!
Хіба ж я пережалю,
коли ти підеш, як батько,
на темні шляхи гайдуцькі?!
Твій батько приходив зночі,
про тебе питався, синку,
мені дорікав, сварився,
що в найми тебе дала я,
не хтіла послать до нього,
що досі він ще не бачив,
якого ж то хлопця має;

тебе він послати думав
учитись книжки читати
або в гайдуки з собою
забрати на віки вічні...
Наказував батько тричі,
щоб я привела в неділю
тебе на таємне місце...
Підеш ти, синку Чавдаре,
єдина моя дитино,
підеш ти завтра до нього!
Але я тебе, мій синку,
благаю і закликаю:
скажи ти йому, що хочеш
ходити не з гайдуками,
а в школу — десь там далеко
навчитись книжки читати,
писати листи до неньки
із наймів, з чужого краю...»

Від радості син підскачів,
він завтра піде до батька,
на тайнім, умовнім місці
гайдуцтво страшне побачить,
а мати, прибита горем,
дитя пригортала ніжно,
і... гірко, гірко ридала...

1871

НАРЕЧЕНА ПОВСТАНЦЯ

Кавал грає спозарана
на галяві, біля глоду,
молодесенька Стояна
з відрами біжить по воду.

Дивиться на неї тітка,
осоружна, зла сусідка,
та й гукає: «Гей, Стояно,
ти куди біжиш так рано?»

А сама спішить якмога
до Стояниної хати,

дівчину ганьбить з порога,
що під ліс пішла гуляти.

Мати на високім ганку
стала, бідна, й заридала,
як почула ту гулянку,
як дочку здаля впізнала.

Там, під лісом, прапор має,
там вирує пісня й танець,
там Стоянку обіймає
молодий Дойчин-повстанець.

Як уздрів же він Стояну,
як уздрів свою кохану,
вийшов з гурту молодого
і промовив так до нього:

«Гей, дружино-браття, встаньте!
Хто до нас іде, погляньте! —
Пташка гір золотокрила,
наречена моя мила!»

Він полинув до дівчати,
а Стояна йшла, як доля.
Він од щастя став стріляти,
став палити із пістоля.

Вся дружина загриміла
із рушниць... і заспівала,
а Стояна, мов зомліла,
юнаку в обійми впала.

Як побачила те мати,
стала доньку проклинати;
проклинає, як причинна,
то Стояну, то Дойчина.

«Ой ти, доню, щоб ніколи
не розквітла твоя врода,
щоб тебе кольки колоди,
щоб ти гнила, як колода,
щоб тебе пекла недуга,
золотуха, жовтяниця,

щоб твого, Стоянко, друга
дочекалася темниця,
щоб набили душогуби
голову його на палю,
щоб він шкірив звідти зуби,
щоб за ним ти сохла з жалю!

Він твого підмовив брата
волочитися лісами,
а тепер він хоче взяти
ще й тебе від батька й мами!»

Батька в хаті розбудили
ті прокльони-пересуди,
сам він закричав щосили,
вдарився руками в груди,

та коли побачив сина,
донечку свою й Дойчина,
він розгладив сиві брови
та й озвався до діброви:

«Гей, діброво, мати мила,
ти мене колись кормила,
берегла і доглядала,
як на мене йшла потала.

Доглядай же й мої діти!
Доки зеленіють віти,
доки сонце землю гріє,
хай той прапор майоріє!»

1871

БОРОТЬБА

В тузі, в неволі юність минає,
гнівною кров'ю серце палає,
розум не бачить — щастя чи горе,
зло чи добро ми стрінемо скоро...
Думи похмурі рвуть без упину
душу — пропали радощі, мрії,
в грудях нема вже й краплі надії,
що з омертвіння мудру людину

можна збудити покликком вільним!
Мудрого люди в нас божевільним
звуть, а дурного всі поважають;
кажуть «багатий», а не питають,
скільки обдер він бідного люду,
злий і захланний, наче безрога,
скільки він клявся, дурячи Бога
в церкві чи в залі панського суду.
Служать катюзі Божії храми,
під йому лестить і потурає,
дурник учитель з газетярами
вічно мудрує і повторяє:
страх, що від Бога, — то є начало
всякої мислі... Так зажадало
вовче поспільство світ будувати —
вовка вдягнути в шкуру з ягняти,
лжу освятити, совість і розум
в лід обернути страху морозом!
Від Соломона, злого тирана,
йде та неправда, підлістю вбрана;
він говорив так поміж дурними,
щоб панувати завжди над ними,
ми ж повторяєм дурість велику:
«Господа бійся, вмри за владу!»
Глупство священне! З ним безустану
бореться розум, совість воює;
мерли за щастя й волю жадану
в тюрмах сміливці — та чи не всує?
Звикнувши в ярмах парити шию,
світ поважає зло й тиранію,
руку залізну ніжно цілує,
вірить нікчемі та лицеміру.
«Мовчки молися, навіть як гади
кров з тебе смокчуть, навіть як шкіру
з тебе здирає звір без пощади;
завжди надійся тільки на небо,
думай, молися: «Грішник я, Боже!» —
навіть як душу вирвуть із тебе,
Бог тобі, любий, ще допоможе!»
Так — споконвіку! Ажа, поклоніння,
рабство на світі володарює!

Від покоління до покоління —
світ у неволі гнеться й хитрує.
В тому владарстві крові й падлюцтва,
в царстві розпусти, сліз і скорботи,
битва за щастя вільного людства
буде стрясати землями доти,
доки не встануть з рабства послулі...
Крикнемо й ми ще: «Хліб або кулі!»

1871

БЛУКАЧ

Ти до рідної господи
надійдеш, блукачу, вранці;
там застанеш хороводи,
та минеш веселі танці...

Здалека тебе впізнають
діти, підлітки, бабуні,
а дівчата — ті співають,
переспівуються юні.

Глянь — твоє дівчатко гоже
йде за іншого з потреби;
але Бог тобі pomoже —
знайдеться дівча й для тебе.

Вийде з хати твоя мати
і тобі навстріч полине,
буде плакати й звіщати:
«Син вернувся із чужини!»

До твого міцного тіла
припаде — мала, старенька;
ти побачиш, як змарніла,
ніби вигоріла, ненька!

Не журися, що подруга
побереться з іншим нині,
вістка жде на тебе друга —
що там сталося в родині!

Турки батька зарубали,
їхні посіпаки ниці

двох братів твоїх забрали
та й струїли у темниці!

То нічого! Жити треба,
милосердний Бог над нами,
треба ждати ласки з неба
та й самим ставать батьками.

Ти заплакав? Що з тобою?!
Ти не жінка й не сірома,
що на жеври йде з ганьбою,
і, здається, ти вже дома...

То скажи: «Прости їм, Боже!»
І скликай до себе гостей,
веселіться, хто як може,
будь такий, як був ти, простий!

Візьми в жони яснолицю
чи грізну, але з грошами,
народи дітей копицю
та й годуй їх — мозолями.

Так-то вік свій коротає
дурень, хоч життя набридло,
і ніколи не питає,
чи людина він, чи бидло!

1872

ДО НЕЇ

Ти питаєш, чом од вас
я втікав у ранній час,
чом я через тин летів,
чи я вкрасти щось хотів...

Я приходив, щоб радніш
стрітися з твоїм старим
мужем; був зі мною ніж —
мій сталевий побратим.

А та ніч така була
темна й чорна, як смола,
чув я подих з темноти —
з чоловіком спала ти.

Я в садку твоїм чекав,
рукою ножа стискав,
я сказав, — як вийде муж,
вдарю я його чимдуж.

Бачу — світло у вікні,
ви спите, а я в огні —
гніву полум'я аж б'є,
серце втомлює моє!

Я не зводжу з вікон віч,
а тим часом темна ніч
просвітіла, як на зло,
вже світання надійшло.

Соловейко залящав,
днину радо він стрічав,
до вікна ти підійшла,
усмішкою зацвіла.

Схований у лободі,
стрепенувся я тоді,
вдруге обіцяв прийти,
летючи понад плоти!

Ось чого приходив я,
прослизався, як змія,
хтось умре, душе моя:
або муж твій, або я!

1873

ЮРІЇВ ДЕНЬ

Паситесь, добрые народы!
Вас не разбудит чести клич;
Начто стадам дары свободы?
Их должно резать или стричь...

А. С. Пушкин.

Радій, народе! Діди й малеча,
хвалу співайте цареві й Богу —
день Юр'їв нині! Юрма овеча,
зачувши дивну й сумну тривогу,

так пастухові своєму блее —
він — цар, володар бича й ломаки,
на слово царське його, крутеє,
біжать міністри — мудрі собаки,
хоч без портфелів, але й без плати...
Отара вдячна за пашу й воду!
«Вівця, — хтось міг би й таке сказати, —
живе не гірше в нас від народу!»
Іде отара в криваву ятку,
не знає, бідна, що навдогоду
божкові ріжуть там по ягнятку...
Чи ідол Юрій, святий розбійник,
бездушний, темний, гнилий покійник
жадає жертви? Вівчар жадає,
жадає горло попа-п'яниці;
так цар, народе, тебе карає,
все забирає на грища ниці
та на гареми, і, все віддавши,
ти ще й співаєш, як він катує
тебе, неначе ягня, зв'язавши.
Ось — нині грає та бенкетує
багач і бідний; зійшлись докупи,
хвалу співають вони цареві...
Радій, народе! Ягнятко глупе
так псам радіє і вівчареві!

1873

ПАТРІОТ

Патріот — він душу дав би
за науку, за свободу,
та не свою душу, браття, —
душу бідного народу.
Кожному добро він зробить
(за готівку, зрозуміло)...
О, за гроші власну душу
продає він дуже вміло!
Він людина релігійна!
Богослуження святого
не пропустить, бо та церква
стала торжищем для нього.

Кожному добро він зробить
(за готівку, зрозуміло)...
О, за гроші власну жінку
він поше на страмне діло!

Він людина з добрим серцем,
бідного шкодує люду;
браття, він вас не годує,
з вашого живе він труду!

Кожному добро він зробить
(за готівку, зрозуміло)...
О, за гроші він готовий
пожирати власне тіло!

1873

ЧОМ Я НЕ ПОЕТ?

Чом я не поет, скажімо,
як Пішурка — син народу?
Ех, про бабину куделю
склав би я прекрасну оду!

Чом я не поет, скажімо,
як той Сапунов великий?
Ех, як гарно оспівав би
коней нашого владики.

Але чом я не Владикін?
Врізав би я гостру драму
про мишей, про жаб, про їхні
війни із царем Раданом.

Чом же я і не Войников,
майстер слова плодovitий?
Для молінь царю-творцеві
написав би я молитви.

Чом же я і не Парлічев?
Переклав би «Іліаду»
так і я, що за переклад
мав би сто київ по заду.

Але чом я не Славейков,
щоб ридати в самотині:
«Ах, співати вже не можу,
буду бляяти віднині!»

Та чому ж я і не Вазов,
щоб складать про це куплети,
що вівцею вовчик стане,
бляятимуть всі поети!

1873

ПОСЛАНІЄ

До Св. Тирновського

Святий владико! Пастире люду!
Днесь я для тебе співаю славу.
Тобі возглавить, отче, не трудно
не лиш єпархію, але й державу.
Та, як людина побожна, прошу:
скажіть, панотче, будьте люб'язні,
де освятився сільський наш попик —
у Божім храмі чи, може, в лазні?
Бо кажуть люди, що в сан духовний
його возвів ти в турецькій бані;
воно, звичайно, попа й з колоди
зробити можна в тім балагані.

1873

ХАДЖІ ДИМИТР

Так, він живий ще! Там, на Балкані,
кров'ю стікає, стогнучи важко,
воїн потятий — рана на рані,
в розквіті сили юний ватажко.

Впала рушниця з правого боку,
зламана шабля — зліва в мураві;
очі вже повні смертного зроку,
світ проклинають губи шершаві.

Долі лежить він, а на роздоллі
сонце спинилось, люто палюще;
жниця співає десь там у полі,
рани від пісні кривавлять дужче.

Жнива тепера... Пісню, рабине,
скорбну затягуй! Сонце, ти сердься
в рабському краї! Хай же загине
юний повстанець... Та змовкни, серце!

Хто за свободу в битві поляже,
той не вмирає: тужать по ньому
звірі, природа, зоряні кряжі;
пісню про нього зложать потому...

Вдень йому робить затінь орлиця,
вовк-сіроманець рани болящі
лиже, а сокіл, повстанська птиця,
журиться братом, що гине в хащі.

Вечір настане — місяць засяє,
небо засвітить, золотом ткане,
звіється, гряде вітер у гаї, —
пісню гайдуцьку грають Балкани!

Діви прекрасні в білій одежі
тихо виходять з мороку ночі,
співи заводять дивні й бентежні
і юнакові дивляться в очі.

Перша вмиває зморене тіло,
друга чар-зілля тулить до рани,
третья цілує хлопця несміло,
глянув — обличчя рідне й кохане!

«Сестро, скажи-но, де мої друзі?
Де Караджа мій — сила остання?
Душу віддав я, тож не в нарузі
хочу померти тут до світання!»

Сплеснули руки, начебто крила, —
в небо знялися білі дівчата,
доки ще днина не засвітила,
дух Караджі їм треба шукати...

Вже ж бо й світає... В горах Балкану
навзгак лежить він, кров'ю стікає;
вовк йому лиже зболену рану,
сонце підходить і припікає.

1875

У КОРЧМІ

Тяжко! Тяжко! Пити буду,
щоб душа зробилась млява,
щоб зайшов і я в облуду,
щоб забув, де страм, де слава!

Щоб забув я рідні гори,
мамин плач, отця могилу,
дух моєї непокори,
плекану для битви силу!

Щоб забув я рід свій бідний,
бідкання над сиротою,
край, де хліб деруть послідній
з благородною метою

у голодного народу —
дука збільшує пожитки,
під же Богу навдогочу
забирає все до нитки.

Обдирайте його, ниці!
Бийте його, яничари!
Ми в корчмі, та не рушниці
держимо в руках, а чари.

Гойно п'єм, співаєм грізно,
лютимосся на тирана,
тісно у шинках нам, тісно —
«На Балкан!» — гримим до рана.

Та з похмілля забуваєм
клятви, що в корчмі дали ми,
і гуляєм, і ридаєм
перед жертвами святими!

А тиран несамовитий
лає, вішає, стріляє,
і народ, в ярмо забитий,
податями обкладає.

Буду пити, щоб стемніла
думка ясна і зухвала,
щоб душа переболіла,
щоб рука мужська зів'яла.

Патріоти! Вам на горі
я нап'юся цієї днини;
темінь душу в мені зборе,
все, а ви... а ви — кретини!

1873

МОЯ МОЛИТВА

«Благословен Бог наш...»

О мій Боже, правий Боже!
Та не ти, на небі суцый,
тільки ти, що в серці, Боже,
що в душі моїй живущий...
Ні, не ти, кому поклони
б'ють попи, монахи, дуки,
хто приймає свічі й дзвони
православної тварюки;
ні, не ти, хто чоловіка
й жінку виліпив із твані
і покинув їх навіки
в рабстві, в бруді і в стражданні;
ні, не ти, хто на престолі
посадив попа й магната
і залишив у неволі
сіромаху, мого брата;
ні, не ти, хто вчить терпіти
і молитися в покорі
і рабам дає в завіти
лиш надії голі й хворі;
ні, не ти, кому так любя
тиранія, лжа, підлота, —
боже трутня, душогуба,
лицеміра, ідіота...
Тільки ти, ума владико,
поневолених опоро,
що твій празник сонцелико
з'явиться народам скоро!..
Кожного навчи, о Боже,
над усе любить свободу

і боротись — хто як може —
з душогубцями народу!

А як раб до бою стане,
ти й моїй руці дай силу
рвати вікові кайдани,
в битві дай знайти могилу!

Лиш не дай, щоб остигало
буйне серце на чужині
і щоб голос мій помало
вмер, як поклик у пустині...

1873

НАСТУПАЄ ЧОРНА ХМАРА

Наступає чорна хмара,
далина тремтить рахманна,
чи то дрібен дощик буде,
чи то буде з громом буря?

Діду мій, рілля мізерна,
рало тягнеться поволі,
сієш ти пекучі зерна
поту й сліз на ріднім полі.

Чом ти у жалю такому?
Як твій розпач розуміти?
Може, ти злякався грому?
Може, мруть у тебе діти?

Таж ти хвацько в літа юні
бравсь до зброї і до рала!
Хай Господь простить бабуні —
ти трудивсь, вона співала.

А недавно — пам'ятаю —
я проходив біля гаю:
ти сидів між юнаками,
між повстанцями-синками.

Ох, яким ти був! А нині
плачеш гірко. Що з тобою?
Чи ж то в лісовій темнині
зник той стяг, що вів до бою?

— Ох, мій сину, не питайся!

Чуєш, гайвороння криче...

Ти в село моє подайся,
будеш знати, чом це плаче

дід-войвода, що це сталося!

Там ціле село зібралось
на майдані поглядіти,
що мої вчинили діти!

Там побачиш ти набиті
їхні голови на палі...

Два загони перебиті,
два сини мої невдалі.

Два брати, два воеводи
не могли дійти до згоди,
цей і той хотів од брата
батькову чоту забрати!

Видно, мало місця в горах
для незлагодної сили!

Їх згубив не лютий ворог,
а самі себе згубили!

Боже, вбий мене громами,
розметає мій прах вітрами,
щоб не бачив я ні діток,
ані матерів-сиріток,

як вони на тім майдані
в небо простягають руки,
як у зойках та в риданні
не втихає біль розпуки!..

Краплі падають великі,
пролітають гуси дикі,
ні, не дрібен дощик буде,
буря буде, з громом буря,

все біжить, в село тікає,
тільки дід не розпрягає.

— Діду, йдем! Пора до хати!

— Стій! Та поможи сконати!

1873

НА СМЕРТЬ
ВАСИЛЯ ЛЕВСЬКОГО

О, нене рідна, вітчизно мила,
чого так скорбно, так гірко плачеш?
Драпіжний круку, птахо проклята,
а ти над ким так грізно кричеш?

Ох, знаю, знаю, ридаєш, нене,
бо ти стражденна, чорна рабиня,
бо крик твій, нене, — крик на безлюдді,
його не чує глуха пустиня.

Ридай! Там, біля міста Софії,
я бачив, нене, твого сина
на шибениці! В небесній сині
страшно повисла огромна сила!

Собаки виють і кричать круки,
вовки нюшкують, як пахне страта,
діди до неба возводять руки,
невісти плачуть, пищать малята.

Зима співає недобру пісню,
вітри студені гасають полем;
мороз, і стужа, і крик розпуки
печальне серце проймають болем.

1876

ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ (1866—1912)

Син відомого діяча болгарського відродження Петка Рачева Славейкова Пенчо Славейков вніс у болгарську літературу мотиви, характерні для європейської поезії кінця ХІХ — початку ХХ ст. Він здобув освіту в Лейпцизькому університеті, слухав лекції Й. Фолкелта, В. Вундта, Е. Елстера, читав роботи А. Шопенгауера та Ф. Ніцше, а тому в його творчості революційно-романтичні традиції, започатковані Христо Ботевим, переплелися з настроями індивідуалізму, що йшли від німецьких філософів.

Поет висловлювався проти соціальної та національної заангажованості літератури, але йому не вдалося на практиці уникнути цього. Найвидатніший його твір — поема «Кривава пісня» — присвячений збройній боротьбі болгарів проти турецького поневолення 1876 року.

Пенчо Славейков, обдарований філософським мисленням, створив монументальні картини історії національного визволення, перейняті суб'єктивними переживаннями поета; тут рух століть поєднаний із трагічним світовідчуттям видатної особи.

До вершинних досягнень таланту Пенчо Славейкова належать невеликі поеми, в яких змальовано духовні портрети Мікеланджело та Бетховена. Пенчо Славейков збагатив болгарську й світову поезію думкою про невмирущість мистецтва, про його здатність пророкувати майбутнє, йти попереду розвитку політичних і соціальних процесів, які визначають долю всього людства.

НІ ВІТЕР НЕ ДИХНЕ...

Ні вітер не дихне, ні листя
на дереві не затремтить.
У морі бісерних росинок
відбилася ясна блакить.

Я вийшов рано на дорогу,
як гасли зорі вдалині,
і вільна мрія побажала
путі щасливої мені.

Путі й спочинку в ріднім домі,
де все привітне й молоде,
де тихий сон мого щастя
на мене з любощами жде.

* * *

Попід лісом кривуляє
стежечка, як гін квасолі,
біля стежечки — багаття
гасне, тліючи, поволі.
То закурить, то від вітру
ясним полум'ям зметнеться,
як молочний стовп, високо
дим під небесами в'ється.

Затремтіла світанкова
наполохана зірниця;
вже багаття біля стежки
не палає й не димиться.
То блукалець невідомий
вогнище розклав. Зів'ялі
руки грів... Піднявся рано
з холоду, поплівся далі.

Де сьогодні той бурлака?
Де він буде ночувати?
І чи буде грітись нині
знов біля такої ватри?

Скільки він таких у полі
вогнищ розкласти буде,
скільки, вставши до схід сонця,
їх покине і забуде!

ЯКЩО ТИ ЮНИЙ

Якщо ти юний, — щасні всі путі,
леліє серце мрії золоті,
якщо ти юний, сміх долає втому,
легке всесвітнє горе молодому.
Якщо ти юний, все на світі — гра,
на серце тіней не кладе жура,
б'є навіть смуток у веселі струни,
якщо ти юний, ах, якщо ти юний.

БАЛАМУТ

Гей, кадіє, диво діє
наш музика!
Через нього біда в селі,
ще й велика!
З яворовою він ходить
тамбурою,
зводить з розуму, дурманить
тою грою.
Бренькають раненько струни,
наче бджоли,
але чути їх далеко —
аж у поле.
Там жєнці, зачувши звуки
за горбками,
кидають серпи і коси
із грабками,
плещуть у долоні й водять
хороводи,
золоте толочать жито —
роблять шкоди.
На полудне той паскудник
грає стиха,
та ще більше накликає
людям лиха.
Праники, полотна, хустя
над потоком
забувають молодиці
ненароком.
А самі хоро заводять,
очманілі,
забира вода полотна,
хустя білі.
Веселіше й дужче грає
він під вечір —
поратись баби не в змозі
біля печі.
Туди-сюди вони ходять,
як шалені,
та не всмажать ні яечні,
ні печені...

* * *

Пан кадія лиходія кличе люто:
— Тамбуру сюди негайно, баламуто!

Дай на тее чудо-диво ми поглянем,
як ти робиш старе — юним, юне — п'яним!

Ось підходить з тамбурою хлопець ближче —
вже собі кадія гладить бородище.

Лиш до струн музика юний доторкнувся —
попідкручував кадія в бублик вуса.

Задженджурився, здригнувся, танцю хоче —
ніби в нього знову серце парубоче.

Ще по-справжньому й не взявся хлопець грати —
йде навприсядки кадія серед хати.

Вихилясом шиє, скаче аж до стелі,
каламар за ним кружляє в каруселі.

З папок скарги вилітають, наче птиці,
лопотять крильми папери по світлиці.

— «Грай, чортяко, грай, небоже, грай до рання,
твоє диво — то є Боже дарування!

Та роби ж ти скільки можеш дива того:
юним — старця, божевільним — молодого!»

ХАРАМІЇ¹ — III

Палюще сонце в цих чужих краях,
на тілі й на душі кривавлять рани;
зловісно грюкають важкі кайдани, —
ах, чи скінчиться цей проклятий шлях!

¹ Харамія (болг. харамия) — гайдук, розбійник; революціонер, бунтар. Це третя епічна пісня П. Славейкова із циклу «Харамії». (Прим. укладача).

Ось вечір. Опадають ланцюги,
і волочити їх нема вже сили.
В пустелі ночувати зупинили
закованих, обдертих до наги.

Позасинали всі вони за мить,
підперши один одного плечима.
І лиш один з відкритими очима
лежить у тьмуцїй темряві — не спить.

Він чує кроки стражі в тишині,
і каторжан потомлених зітхання,
і ланцюгів залізних брязкотання,
коли товариш ворухнеться в сні.

Він бачить мрії голубі крізь тьму
і чує лагідне шептання мряви.
Чудовий образ з неба чи з уяви
тоді в півсні являється йому.

Усміхнена, ласкава і ясна
над ним стоїть його стражденна мати
і так до нього, наче до дитяти,
говорить в тихій радості вона:

«Не дай скорботі серце отруїть!
Вже наближається кінець неволі.
Доволі горя і страждань доволі, —
свобода вже на обрії стоїть.

Не вічна ні біда, ні темнота,
не вічні рабські ретязі й кайдани,
дивись — невдовзі час новий настане...»
І, це сказавши, зникла, як свята.

Пробуджується він, та на душі
лишили слід ясний слова пророчі;
а день іде на зміну темній ночі,
і в путь готуються товариші.

Палюще сонце в цих чужих краях,
на тілі й на душі кривавлять рани,
зловісно грюкають важкі кайдани, —
ах, чи скінчиться цей проклятий шлях!

ПОГЛЯДИ

Абубулах Заде, стамбульський пан муфтія,
на білий мінарет, що височів, як мрія,
під вечір вибрався творити свій намаз,
та дуже змучився, задихався... І враз
німий, охоплений тремтінням таємничим,
він став, як зляканий тим видом чарівничим,
що несподівано відкрився з висоти...

Світ Божий він забаг збагнути й осягти.
Вже западала ніч травнева ароматна,
на землю прохолодь лягала благодатна;
незримими крильми таємний маяв дух
і вітром чистоти все дихало довкруг;
на путівці свої ставали вічні зорі,
сплітались промені в безмежному просторі;
дитячу посмішку згасивши на устах,
виходив молодик, як гордий падишах;
його осяйністю, як поле неозоре,
у темних берегах відсвічувалось море,
червоне, як рубін, то синє, як емаль...
Внизу Стамбул гуде, міська темніє даль,
палаці там стоять, як марева пустелі,
будови світляні й хатини невеселі,
а люди біля них, неначе мурашва,
вовтузяться, спішать, якісь кричать слова...

Тоді Абубулах, звернувши погляд вгору
і в серці кроткому наслухавши покору,
блаженне каяття і шанобливий страх,
гукнув: «О мій Аллах, премудрий мій Аллах!
Нема в душі моїй ні сумніву, ні злості,
як джерело страждань, її очистив Ти,
зір прояснив мені. Я бачу з високості
нікчемність людських мрій і ницість марноти...
Прости Аллах, прости нам, червам-непотребам,
що помисли дрібні нас розлучили з небом,
що дріб'язні діла нам розум зайняли,
що жертви ми й раби земної кабали,
свій погляд відвели з небес у темні справи,
згубивши в них Твоє могуття величаве!»

А під мечеттю, де бурхливе йшло життя,
спинились двірники із кошами сміття.
Один, що в небеса глядів собі байдуже,
спитав: «А що це там, на мінареті, друже,
у тебе кращий зір, Халіле, он, гляди?!»
(Халіл невпевнено поглянув теж туди,
де мінарет білів і сяли зорні грона) —
«Та що це може бути? Не бачиш, — то ж ворона!»

CIS MOLL

So pocht das Schicksal an die Pforte¹.
Beethoven

Він занавіски відхилив і тихо
перед відчиненим вікном спинився.
Чудова й таємнича літня ніч
в солодкій зморі дихала, й зітхала,
і заливала сонний світ привітно
сіянням безлічі зіниць тремтячих;
із зорями розмову ледве чутну
вели в саду розбуджені дерева.
Світ ясним був, але зловісний морок
наповнював Бетховенові душу,
йому на очі слалась темнота.

І знову од вікна він одійшов,
задумливо пройшов через кімнату
і сів за свій відчинений рояль...
Розсипалися звуки, наче вихор,
і затремтіли, спинені. І руки
він опустив, і мертвенне обличчя
на груди безпорадно похилилось.
І в розумі похмурому творця
думки сумні й зловісні зароїлись,
неначе іскри з попелу багаття,
розтоптаного тільки що, знялися:

¹ Так доля стукає у браму життя (*нім*). Цими словами Бетховен описав мотив на чотири такти (т. зв. мотив долі) своєї П'ятої симфонії до мінор (1805—1808). Саме в роки, коли писалася ця найпопулярніша симфонія композитора, він все більше поринав у полон глухоти.

«Для мене все скінчилося навіки.
Сліпець ніколи не побачить сонця!
У безпросвітній темряві незрячий
живе на те, щоб відчувати жах
безповоротної, страшною втрати.
Сліпець! Для мене вже навіки згасло
проміння сонячне — пропали звуки
моєї музики. Вони ж одні
життя давали духові моєму
і почуванням гордим — ясноту!
Я дочекався, щоб себе самого
мерцем живим побачити. Є люди,
що оживають од моїх творінь,
а я глухим зробився через них.
І всюди переслідує мене
моєї слави невідступний привид,
глузуючи із мене злобно й люто:
глухий творець гармонії, глухий!
Душа моя жадає супокою
могильного, — та двері домовини
іще не відчиняються мені!»

І вже над ним стояла смерть, як тінь,
і вже його морозила вона,
та геній, охоронець і володар
його душі, відбив удар... Бетховен
чоло підносить і похмурим зором
сягає у звіздасті небеса.

«Так близько супокій... Але чи ж я
такого спокою жадаю? Воля!
В могилі спокій? Чи не малодушша
лукавий голос нашептав мені?
Де ж та свідомість горда, що в неволі
людини силу й велич осяває?!

Незрячий ти? Гомер був теж сліпцем!
Та в сліпоті — один з мільйонів зрячих,
один-єдиний він лиш бачив ясно.
Не із очей зринає людський зір,
а із душі, з її свята святих.

І я звідтіль предивні чую звуки!
Невже то серця дивного ридання,
невже то стогін хаосу душі?

Невже то тремкотання ще незнаних,
та гордих мислей, зроджених у тьмі,
що шлях показують, як Божий перст?..

Ні! Ні! Живе ще всемогутній дух, —
а з ним і я в мистецтві ще живу...
І втрата слуху, одного лиш слуху
ніяк не може вбити ідеалу,
якому *Вищий Слух* дає підтримку!
Я через нього відчуваю пульс
всього живущого — буття і суті —
хіба не він в моєму серці б'ється?!
Хіба не через нього я страждаю?!
Адже в стражданні все його життя!
І лиш до нього я звернутись мушу
по нові почування й нові звуки,
щоб сили творчі оновить свої»...

Такої висоти великий дух,
відроджений скорботою, сягає.

У гордому польоті мрій могутніх
возноситься Бетховен, і своє
закинута творіння віднаходить,
і знову забувається в натхненні.
Гармонії, здавалось, непідвладні,
збирались і зливались дивні звуки,
рої чуттів бунтарських вилітали,
як із пожару полум'я. Від них
спекотний вітер відданості віяв.
Кайдани смерті, скинуті з душі,
в натузі рвались, болісно дзвеніли,
неначе відгомін страшної бурі,
і дзвін їх завмирав у далині.
В безладному ладу того творіння
божественного супокою подих
тремтів, здолавши духу супокій.

Він за своєю грою не помітив,
як увійшов тихенько до кімнати
його молодший учень, як спинився
за спиною, здивований безмежно
розбурханими звуками... Жахливі

думки йому насунулись на розум:
«У звуках цих ревіння лева чути
голодного. Звідкіль вони надходять?
Чи це не є ознака божевілья?
Чи глухота йому не відібрала
вже й пам'яті ладу і правил форми?
Безумець, та невже це він намислив
світ заглушити ревищем і криком —
новий закон гармонії створить?»

А композитор жадібно вслухався
у розуму свого таємний голос:
«На долю скаржитися ти не смієш,
ні на своє призначення... Ти зняв
з небес високих іскру Прометєя,
щоб нею підпалити людські душі
і вгору їх, палаючі, знести.
Ти запалив серця людей навіки,
у смертнім світі — невмирущий ти!»

НЕРОЗЛУЧНІ

Молода Калина в'ється на узгір'ї край дороги,
а з її гілками Явір гілля сплів своє розлоге.

Я натомлений спинився там перепочити в тіні,
а мені відкрилась тайна в листя тужнім шелестінні.

Так вела Калина мову пошепки в шумному вітті:
«Дівчиною народилась я на цім облуднім світі.

І мені світило з неба сонце лагідне й прекрасне,
ах, та серцем я відчула друге сонце, ясне й красне!

Не здаля воно світило, не заходило за гори,
а дивилося на мене із сусідньої обори.

Вранці, звечора дивився Іво крізь гілля зелене,
я, печальна, прислухалась, він же говорив до мене:

«Не журись, моє кохання, моя радосте єдина,
що з родиною твоєю у сварні моя родина.

Хто любов здолати може? Де та кривда, де та мука?
Для сердець, що покохались, навіть смерть —
то не розлука!»

Ті слова були солодкі, та печаль ішла за ними,
бо вже нам таке судилось, що не зійдемося живими.

Якось в ясне надвечір'я я повз Івову господу
поверталась від криниці, в білих відрах несла воду.

Бачу — Івові хорони геть затоплені юрбою.
«Бідолашний, — чую, люди розмовляють між собою, —
просто в серце заколовся — ніж його стримить у тілі!»
Я здригнулась, опустила із рамена відра білі

і крізь натовп криком-зойком пролетіла-промайнула,
кров побачила та й Іва... І незчулась, як добула
з його серця ніж кривавий, і собі встромила в серце,
і на Іва мертва впала, — так і скоїлося все це...

Хай тепер радіють нами його батько, моя мати,
що в житті нас розлучали, в смерті ж не могли розняти.

Поховали нас обидвох не на цвинтарі при церкві —
там ховають поодинокі тільки тих, що справді мертві.

Поховали нас у полі, де збирають люди жниво,
тут Калиною я стала, Явором зробився Іво.

Тут його я пригортаю, молода й зеленорука,
для сердець, що покохались, навіть смерть —
то не розлука!»

Довго я стояв і слухав шелестіння сумновісні,
все, що вислухав, сказав я в цій моїй тужливій пісні.

МІКЕЛАНДЖЕЛО

Юрба розігнана була. Погасли
З останнім променем жаркої днини
скажені крики, кровожерні шепти...
І темрява сповила вічне місто.

Став мимоволі свідком боротьби
великий майстер — теж колись борець,
а нині раб жадання неземного,
служник покірний гордого мистецтва.
Він бачив білі блискавки мечів,
чув скрегіт зброї, а жахливі зойки

Йому пронизували серце наскрізь.
Та він стояв собі спокійно збоку
і ніби з насолодою дивився,
як падає підкошений борець
і кров'ю захлинається... Була вже
глибока ніч...
Прийшов додому майстер;
чоло своє зажурене схиливши,
ввійшов він до похмурої майстерні...
Там статуї стояли мармурові
на них спадало, як таємне сяйво,
з високих вікон місяця проміння.
Але в якусь мертвотну непорушність
були ті форми й постаті закуті,
немов раби в кайдани важелезні.
Студений дух відчуження німого
витає над ними — і чоло митця
було так само зморене мертвотно.
Він запалив, не кваплячись, у мряві
нічний посвітач. З мороку постав
могутній образ хмурого Мойсея;
пророк, здавалось, повернув обличчя
до гордого творця свого в ту мить,
немовби ревище далеких оргій
від розмислів сумних його збудило;
гнівливі зморшки, зібрані на лобі,
роздуті ніздрі — що вони віщують?
Мент — і скрижалі з письменами Бога
він розтрощив би на шматки мізерні.
Один чи два штрихи зроби — і встане
пророк старий суворо проказати
над новими часами присуд свій.
І нахиляється поволі майстер,
щоб відповідне долото і молот
узяти в руки, й раптом завмирає
в німотній непорушності й задумі;
і ремства власного він чує голос,
який з глибин душі до нього мовить:
«Нікчемної доби нещасний сину!
Чи зір тобі не затуманив демон,
що ти не бачиш надовкруг нічого?»

Навколо тебе мурашник розпусти,
а на кривавім оltарі вітчизни
громадяться невідомщенні жертви
одна на одну. Моторошні жахи
спостерігаєш радісно й від них
береш своє натхнення. Де ж борець?
Де смілий вождь? Раб над рабами він!
Злоба й любов давно в його душі
погасли — він в руці тримає молот,
але волань нещасного не чує.
І він живе? Так, подвигом пойнятий,
він камені розбуджує...»

І стогін
пішов луною в заглиби склепіння,
мов із грудей пораненого звіра
він виривався, слабнучи поволі.
І вгору майстер молот свій підніс,
готовий розвалить ударом лютим
невидимого ворога, та знову
рука його безрадно опустилась:
«Так, правда, темний генію. Не вперше
твої слова для мене зазвучали...
Я присвятив цим каменям холодним
свого життя земного половину.
Священне полум'я, в мені життям
запалене, не для життя горить!
У стінах чотирьох я зачинився,
де грюкає лиш молот об каміння,
де мій вогонь у самоті згасає,
засліплений, як радо поспішав я
його лякливі іскорки останні
у мармурових формах умертвити!
Холодний сам, остуджував я все!
І ось тепер страшне та справедливе
питання чую, наче вирок суду:
якщо митець — відступник від життя,
навіщо він живе, чого жадає?
Життя, протни мене мечем отруйним,
помстись! Я гину, стомлений навіки
тобою, і собою, і судьбою!»

Він нахилився на мармурову брилу,
наморений, знесилений, розбитий,
підпер чоло жилистими руками
і незворушно в морок задивився.
І довго мовчки так стояв. Поволі
проходили у пам'яті рядами
минулі дні, забуті вже, здавалось;
і, наче пташка, вилетіла з них,
пробила майстру серце гострим дзьобом
та думка, що на мрамурі колись
він викарбував сам: «У сні забутиись,
не чути і не бачити нічого —
найкраща людська доле, ти мене
не розбуди, ах, розмовляй тихенько!»
Митець од неї відмахнувся рукою,
та знову несподівано побачив,
як тіні пропливають перед ним:
звивається у передсмертних муках
проткнутий раб — уста він розтуляє,
та стогонів його не чує майстер;
Давид могутньо розмахнувся, та камінь
не вилетить з руки його; Марія
на труп свого божественного Сина
упала й плаче, але їй несила
сльозу зронити із очей страждених;
стоїть похмурий Брут, але нема
в його руці меча — хто зрозуміє
таємні замисли душі цієї?
Проходили за ними інші тіні,
та всі вони були також безмовні.
Наприкінці з'явився Єремія,
розхристаний, скорботою поинятий,
але старий базіка затулив
правицею свій рот, щоб не зірвалось
і в нього мимохить якесь там слово...

Зірвався майстер з молотом, але
вмить пощезали видива. Один
стояв Мойсей перед його очима:
ввіткнуті в бороду жилисті пальці,
нахмурене чоло, летючий погляд
в незнану далечінь... Спинився майстер,

вчарований, задивлений у мрію,
що мучила його, як люта втома,
роками супокою не давала,
жадала втілення в ясному зорі.
І мисль його раптово проясніла,
і затремтіла на його устах
її палаюча і тиха мова:
«Брехливо, темний генію, словами
знадливими говориш! Нице й бідне
життя того, хто думає, що в світі
все тільки тимчасове і минуще;
геть перевищує його душею
той, хто минущу тлінність відкидає
і сховану під образом дочасним
ідею бачить. Наче на жнива,
один за неї йде на поле крові,
її вдягає другий у слова,
дає їй третій шати мармурові,
щоб з дня цього вовік була жива!»

Він випрямився звільна, й гордим зором
усе навкруг обвів, і молот свій
підняв, і вдарив з усієї сили
Мойсея у коліно, ніби крикнув:
«Ідею часу в несходиму вічність
ти переніс... Мойсею, говори!»

1896

ЛЕГЕНДА БАЛКАНУ

З нахмуреним чолом, закутаний в туман,
встає в далечині наш велетень Балкан,
в гайдуцьких мріях-снах, в задумливім тривожжі,
як воїн сивоголав, стоїть він на сторожі
над юним воїнством, що в синій далині
розтаборилося...

Ще в перші давні дні
він серце вчарував мені, малій дитині —
і вольна мисль мене несе до нього нині
з чужого берега — в забуті вже часи...
Чи ж то не кличуть знов дитинства голоси,
чи не вертаються дитячі мрії милі

з давно минулих днів, що в кам'яній могилі
закопані... й тепер згадалися на мить?
Чи за вітчизною знов серце не болить,
подружене навек з печаллями й журбою,
чи туга не встає, мій краю, за тобою,
щоб мучити мене і чарувати знов?..
Дні чорні й добрі дні поволі я пройшов,
хоч серце знає все — і доброту, і скруту —
та не знайти в його сльозах трутизну люту!
Хіба ж то не воно, обдурене дитя,
співало світу гимн і славилло життя,
немов найвищий дар премудрої природи?
Зла доля понесла на неспокійні води
мене, самотнього скитальця і раба.
І всюди, де я був, — печаль і боротьба,
на жоднім березі не мав я відпочину,
наморений чужак, плив далі без упину
до нових берегів... Та в ті скорботні дні
кружінь і паморок зберігся в глибині
мого ества той сам величний вид Балкану,
все той же гордий лик у сповитках туману,
не схилених нічим, — душі свята святих.

Неначе вовк чи вепр, коли його настиг
мисливця зір, а шріт йому вліпився в тіло,
у темні зарості біжить ошаленіло
і там для ран своїх шукає в зелах лік,
так я лечу в той край, який мене нарік,
з яким я зріднений з маленького дитяти:
і серце зболене, печаллями потяте,
чарує гордий гимн — душа моя летить
до сніжних верховин, що врубані в блакить,
де сяє висоти освяченість верховна...
То пісня перемін, велична й правдомовна,
яку старий Балкан співає з давніх пір.
Вже западає ніч і міріади зір
у темряві небес мерехкотять знадливо,
як літер золотих і таємничих диво,
що ними писана та пісня гір жива —
і ось мов наяві я вчув її слова.
Діброви і поля їх слухали зі мною,
і повнилася ніч легендою святою.

«Неначе тіні хмар, проходили віки
моїми хашами й верхами навпрошки,
то звільна йшли собі, то мов скажені мчали,
на мить вони мене з дрімоти виривали.
Щоразу бачив я із темних далечин
мінливості часів, могутніх долей чин;
жертвовного вогню спостерігав згасання,
і пісню вівчаря я слухав спозарання,
коли отара в ліс ішла під спів дзвінка...
І бачив я не раз того чарівника
довгобородого, що на поважнім вічі
старійшинам казки в якомусь там сторіччі
розповідав свої веселі і страшні...

Проходили віки, мигтіли ночі й дні,
за світлом — темрява, і так безперестану.
Я бачив, як ішли на чужину незнану
понурі полчища, обдурені хтозна-
якою мрією... А діти і жона
лишались на плачі, прокльони та содому...
Я бачив, як назад верталися додому:
із тисячі — один... Войовників діла
хвалили співаки — та хмарного чола
не розпогоджував солодкий спів поета...
Курився рідко дим — жертовних днів прикмета —
той дим, що зір давно вже застеляв мені.

Проходили віки, мигтіли ночі й дні,
за світлом — темрява, і так безперестану.

До мене долітав меча та ятагану
перебрязк. А коли я кидав погляд свій
крізь хмари, що згори котились, як сувій,
я бачив, як ішов у зброї брат на брата,
немов на ворога, чия душа проклята,
і синова рука в отця вбивала спис,
і батько, наче звір, від болю землю гриз,
і падав труп на труп, як ті снопи в завію, —
все за якогось там розп'ятого месію.
Стояли пустою і села, і міста,
в печерах же моїх, де стужа й темнота,
сиділи схимники, аскети почорнілі,
що зневажали світ і незбагненні цілі

поставили — життя хотіли осягти
небесне, де нема страждань і марноти —
духовні постники, відчуженці уперті,
на подвиг натхнені хіба що видом смерті.
Ах, як вітав я їх в сумній самотині!..

Проходили віки, мигтіли ночі й дні,
за світлом — темрява, і так безперестану.

Ось хлинула орда, як хвилі океану,
і вже ніхто її не спинить на путі.
І незабаром край у рабським хомуті
опиниться — впрягли його кати зажерті,
вже він існує лиш для рабства і для смерті.
На трави росяні дими пожеж лягли,
а по моїх верхах шуліки та орли
розтерзаних людей розносять. А вже далі
я бачив голови, посаджені на палі,
спотворені від мук обличчя молоді.
І чув я писк дитят, однятих від груді
нещасних матерів. А вороння летіло
із мороку сюди, клювало людське тіло
та над руїнами кружляло вдалині,
мов над полянами, де жертвенні вогні,
а потім туча птиць, чорнюща і ненатла
спадала із небес на кров і сморід пахла.

Не зупинилися віки в своїй ходьбі,
та обминули край, де в горі та ганьбі
жили невірники, як в'язні ув острозі —
так падає мандрівник обходить на дорозі».

І темний голос втих в незнаній далині,
лиш пронеслась луна, як те зітхання в сні,
як стогін болісний — в надзоряні простори...
Та вже з низовини, що обступає гори,
рій спогадань устав — клич іншого єства.
Хтось іншим голосом прорік нові слова.

Діброви і поля їх слухали зі мною,
і повнилася ніч легендою святою.

«Балкане, батьку наш, жорстоко судиш ти!
Невже гріхи батьків, дні горя й страмоти,

сльозина матері — землі найбільша жертва —
ще не окуплені? Невже неволя мертва —
це все, що бачиш ти в глибинах вікових?
Невже ми всі — раби?! Невже душа, як звих,
боліти має вік, закована в кайдани?!
Вдивися добре в нас і в наші темні рани —
не злічиш ти нам їх на грудях і руках!
Солодку смерть знайшли в твоїх чагарниках
та по твоїх верхах рабів покірних діти...
Не всує кров'ю ми взялися напоїти
цю землю — вже встає будучини зоря
із неї. Поверни ж свій зір богатиря
на ту Середню з гір, де пробудились вої,
послухай дзвін мечів, згук пісні бойової;
загонів там летять розвихрені ряди,
і ми також встаєм і летимо туди,
де вже вирішують востаннє долю світу
серця братів і дух юнацького завіту».

І гордий голос втих в неznаній далині,
лиш пронеслась луна, як те зітхання в сні,
як стогін болісний — в надзоряні простори...
Старий Балкан підніс лице своє суворе —
бентежних споминів йому з'явився рій —
і він замислився, пророчих повен мрій.

КИРИЛ ХРИСТОВ (1875—1944)

Після гучного літературного дебюту на батьківщині в 90-х роках XIX ст. Кирил Христов їде вчитися до Західної Європи. Трієст, Брюссель, Неаполь — міста, де проходить його бурхлива молодість. Він перебуває під впливом модних європейських поетичних течій, але туга за вітчизною оживляє його творчість, надає їй національного колориту.

Повернувшись до Болгарії, поет пише чудову любовну та пейзажну лірику. З 1922 до 1938 року Кирил Христов — у Лейпцигу та Празі. Перед війною він знову вдома, тяжко переживає колабораціонізм болгарського уряду з гітлерівською Німеччиною, в його творчості могутньо звучать мотиви любові до рідного краю і рідної мови.

За часів соціалістичного реалізму в Болгарії поезію К. Христова піддавали критиці за егоцентризм та гедонізм, хоч вона ніколи не була занепадницькою, а лише привертала увагу читача до радощів закоханого в життя молодого духу.

Вірш Кирила Христова «Болгарська мова» — один із найкращих у світовій поезії творів про рідну мову.

ОБОЛОК У ПУСТЕЛІ

Покинув оболок шпиль рідної гори,
поплив, згубився з вітром у блакиті.
Вночі заснув і в сні кудись упав з гори
в низи, нічною темрявою вкриті.

Збудився й дня чекав. А як засяяв пруг,
відкрилися печальні далечизни,
збагнув, що рівнина пустошня надовкруг,
що він тепер далеко од вітчизни.

Дивився на пісків пустельних мертвий плин,
згадав ліси, і ріки, й верболози,
і в тузі зарідав за зеленню вершин,
і весь до краю обернувсь на сльози.

ДОЩ ІЗ ХМАРИНИ

Хустки в густих житах цвітуть, мов жар.
і сонце, сонце розлилося — жнива...
П'є з глека воду молодий косар,
і тішить зір йому блакить сяйлива.

Опівдні з лісу вийшла тиша. Хмар
ніде не видно, та ріка шумлива,
мов здивувалася, зайшла в шувар,
на лотокáх заграла, й раптом — злива!

Цівки води, мов крицяні пруди,
вбиваються у землю з висоти,
дощ — огорожа рівна і блискуча.

А поруч (камінцем туди докинь!) —
погода, й пісня, й під небесну синь
встає за вершником пилюки туча.

Я

Світ — у мені. Дзюрчання ручая,
шемріння крил попід небесні створи,
і квітки безіменної прозоре,
ласкаве просявання — все це я.

В мені — весна, що зеленню сія
і кригою, котрою вкриті гори,
в мені — безодні неба, сонць простори,
глиб темряви і днини течія.

І смертне все, і все, що незнищенне,
в життя і в смерть проходить через мене,
туди й назад — незмінне і притьмом.

Багатство — я, я — неподільність суцця,
я — світла порошина проминуца
і сонця непогасного огром.

БОЛГАРСЬКА МОВА

До вчора ти була рабиною, а нині
постала в сяєві, подібна до княгині!
Проходять воїни — мечі вступають в храм...
О рідна мово, ти життя даруєш нам!

Ти — наче усмішка дитини промениста!
Ти — наче мамина зажура й ласка чиста!
Солюдка, як печаль молитви в пізній час.
О рідна мово, ти тверда, немов алмаз!

Ти зіркою була в писаннях Кирила
й Методія — слов'ян ти поблагословила!
В твоєму Слові Бог відкрився і в свою
святиню він зібрав слов'янських душ сім'ю.

Ти — наші гордощі, ти — біль і мука наша,
ти — переповнена слізьми і кров'ю чаша.
Ти — голос матерів скорботних і вдовиць,
що над могилами ридали, впавши ниць.

Як вороги прийшли й розбилася корона,
ти в нас була одна-єдина охорона!
Проти нападників стояла, як скала,
нас на нерівний бій скликала і вела.

Були в твоїх словах і стогони, й квиління,
коли зіпхнули нас, немов з гори каміння,
в безодню, але ж був і непокори зов,
що кликав до життя, до визволу з оков!

Як жайворонок нам ти щебетала вранці,
орати кликала, а ми ішли в повстанці,
а нині ти, як лев, пробуджений від сна,
свій голос подаєш, могутня і грізна.

Моя! Навік моя! З тобою й на чужині
живу я в радощах і в смутку, як в родині,
і на краю землі, повстанська, дорога,
болгарська мово, ти — мого життя снага!

Що я залишив там, як завжди ти зі мною?
Ти — весь мій рідний край зі світу дивиною!
В тобі мій світ увесь, вся людства таїна,
ти ж — темна, ніби ніч, і, наче день, ясна.

ПЕЙО ЯВОРОВ (1878—1914)

Чи не найтрагічніша постать серед болгарських поетів Пейо Яворов (справжнє прізвище Пейо Тотев Крачолов) народився 1878 р., тобто через два роки після придушення Квітневого антитурецького повстання. Вихований на традиціях всенародної шани до героїв національного визволення Василя Левського та Христо Ботева, поет замолоду перейнявся ідеями боротьби за соціальну й національну справедливість, але болісне розчленування Болгарії, яке настало після її звільнення від османського рабства, привело поета в ряди повстанців. Він відмовився від слави, здобутої першими своїми поезіями, покинув столицю й подався визволяти Македонію зі зброєю в руках.

Розгром Іллінденського повстання 1903 р., одним з організаторів якого був Пейо Яворов, загибель його друга Гоце Делчева, керівника повсталих, спричинились до ідейної та душевної кризи поета. Суть його творчості того часу — велика й досі не розгадана таїна. Це переплетення соціальних болінь з якоюсь фатальною, ніби передсмертною тривоною, що її відчуває розчарована в своїх ідеалах душа. Тут поєднані життєва безвихідь людяності і муки мрійника, який знає, що звільнитися від своїх убивчих гризот він не в змозі.

1910 р. Пейо Яворов перестав писати. Десятиліття його поетичної творчості (1901—1910), незважаючи на деякі нерівності, все ж варто назвати золотою декадою болгарської музи. Таку щирість і глибину сповідального людського духу, таку болючість слова не часто зустрінеш у світовій ліриці. Несправедливо звинувачений у вбивстві дружини, зацькований заздрісниками, Пейо Яворов наклав на себе руки. Його смерть немовби відповідає його печальній поезії, але, вчитавшись, неможливо не відчувати, що автор цих віршів — великий життєлюб і неперевершений митець.

ВЕЛИКДЕНЬ

Моєму братові Атанасові

Один удар і другий... І за хвилину дружно посеред ночі грають, гудуть церковні дзвони, і світла звістка лине; повторює потужно луна в бескидах темних басисті звуки й тони, вдаряє ними вгору, в бездонні високості. Ніч оживає хмура, зірки цвітуть, як брості, співають в піднебессі душ незліченні хори, і молитви таємні возносяться до Бога із падолів страждених; стихає біль, тривога, і гомін урочистий наповнює простори.

Гудуть церковні дзвони... Приносить кожна нута в розбуджену свідомість солодке спогадання, і серце забуває, яка то в нім отрута, і слухає, мов казку, чудне оповідання про золоте дитинство, стрімкі думки, пориви, надії молодечі, життя, як сон, щасливе під захистом і сонцем отецької опіки, коли ще ми не знали журби й несупокою, коли ще нас неволя жорстокою рукою в ярмо важкої праці не запрягла навіки.

Найближчі, найдорожчі стають перед очима, немов живі, — он батько, схилившись до дитяти, замріяно говорить і сивиною блима, весь пойнятий майбутнім, он тиха й добра мати, задивлена в синочка, он браття і сестриці, он друзі, повні сміху, швидкі, мов блискавиці, он подруга русява, освідчення письмові — півонії червоні — весни найкращі квіти, весни, передвесіння розсипані привіти, невидимі ознаки дитячої любові.

Дитинство безтурботне — квітуча рай-долина зосталася далеко за мандрівцем. Поволі іде він, повен смутку, аж згорбилася спина, щось рідне хоче вздріти на голім видноколі, та перед ним біліє дорога незнайома, над ним — небесна прірва, а в серці — жаль і втома,

і часто він впадає в сум'яття та розпуку,
бо ж палить його сонце і буря настає,
а прихисту не видно й супутника немає —
ніхто не йде назустріч, щоб хоч подати руку...

СЯЙНИСТІ ДВІ ЗОРІ ОЧЕЙ

Сяйнисті дві зорі очей — душа дитяти;
то музика зорі — проміння в грі,
вони не вміють обіцяти ні жадати...

Душа моя в мольбі,
дитя,
душа моя в мольбі!

Неволя і жага життя
накриють зір туманами тобі,
туманами гріха срамотного...
Туманами гріха срамотного —
та ні, ви не робіть цього,
життя неволе і жаго!

Душа моя в мольбі,
дитя,
душа моя в мольбі...

Вони не вміють обіцяти ні жадати —
то музика зорі — проміння в грі,
сяйнисті дві зорі очей — душа дитяти.

ІДИЛІЯ

Крики і порох. Надходять
виродки; орди безокі,
шлях світовий. Через трупи
скачуть живі — одступають —
землі дрижать у темнотах.

Бряжчать казанки, мисюрки
(лицарів ратні шоломи),
сліпих Дон-Кіхотів списи
густі, немов очерети, —
крики й благання до Бога.

Кліпають зорі печальні
(Божі спилужені вії) —
дивляться в здиві додолу...
Місяць-сухотник од світу
гострий свій ніс одвертає.

ПОТВОРА

Плід злочину й ганьби, потвора ти жахна,
для ока неприємна і холодна,
свій погляд одвернув і сатана
від тебе, а срамота химородна,
відкривши твого виду гидину,
в камінну обернулася стіну.

Потворо ницості, притиснута грудьми
ти до землі — вона твоя схорона,
вона тебе годує в надрах твоїх
дванадцятьма отрутами дракона.
Ростеш, та не старієш, дивна гидь,
далеко над тобою час летить.

Потворо срамоти, без імені... І вхід,
і шлях, і вхід до тебе — незвичайна
загадка — доки сяє небозвід,
твого буття не виясниться тайна.
Не чуєш і не бачиш, але в сні
про звуки мрієш і про ясні дні.

Потвора ти, але як хочеться прийти,
проникнути до тебе в п'ятьмі ночі!
О плоть жива, о духу самоти,
в якому забутті і непороччі
я пестив би тебе! І як мене
твоє зігріло б серце вогняне!

СХІД СОНЦЯ

...Надовкруги криваве море грає,
йде хвиля, наче вогняна.
В безодні то сміється, то ридає
диявол злотний; глибина
темнюща піді мною... Море грає.

...Це котить, котить перегуди-хвилі
життя розбурхане й брудне;
встромили ніж під серце руки милі,
жорстоко ранили мене,
і зяє рана... кров горить на хвилі.

...Вдивляюсь в ніжну глибину лазурі'
посеред моря. Йде світлінь.
І проникає в душу після бурі
ранковий промінь. І глибінь
німіє... море виграє в лазурі.

...Це груди й серце знову ти зігріла
тією кров'ю, що зійшла
у море темне із мого тіла;
в стихії чистій ти була,
пролита кров... Ти мене зігріла!

...Чарівне сяйво... сліпнуть очі.
Лиш хмара палахкий простір
закриє твій, а я в безоболоччі
боюся відслонити зір
перед тобою... сліпнуть очі.

ЛЮБЛЮ ТЕБЕ

Люблю тебе — дитинно ніжна, повна втіхи,
як непорочний сон святих.
Ти — сон, що радощі мені звістує тихі
посеред злигоднів моїх,
і перший раз від сповіді у серці плаче
і доброта, і гріх, —
ось днина й ніч в одно злились неначе.

Люблю тебе — твій день іще й не просяває —
у темряві пливеш,
я думаю: ти — це Вона! — тебе чекає
дух часу і безмеж;
тужу, вдивляюся в тумани понадводні,
до тебе прагнучи, — але ж
де я? Та ось — вже на краю безодні.

Люблю тебе за те, що з усміхом покори
заходиш у темнючий вир,

ніхто не вчує, як шалене море
на човен кинеться, мов звір;
не спинить і мене (за те ж тебе кохаю!)
ні просьба, ні докір —
себе згублю й тебе, — це добре знаю...

ХОМА

«Грань в печі стає золою,
на спочинок час прийшов.
Крик... Тривога за стіною!
Хто над прірвою жахною
там, надворі, ходить знов?
На спочинок час прийшов.
Чий же поклик за стіною,
хто зриває сон мені,
люди чи вітри нічні?»

(Ми чота мужів, що йде до бою,
нас ти знаєш, о Хомо!
День творити йдем — над головою
смолоскипи несемо.
Завжди ми приходим на підмогу,
де сльоза туманить зір,
ми запалюєм од зір
факели й показуєм дорогу!
В темінь сонце несемо
відчини ж нам, о Хомо!)

«Я старий, не маю сили,
віstonосці дня святі!
Кров не йде в холодні жили,
не до світла — до могили
гнуть мне літа круті.
Буде день в моїм куті?
Я старий, не маю сили,
я, здається, вже осліп —
де ж вогонь, де смолоскип?»

(Смолоскипи нам доці та бурі
погасили, о Хомо!
Хмари їх закутали похмурі —
стало небо, як більмо.

Але іскри вирвуться з каміння,
і воскресне ще вогонь!
Ми роздмухаєм його,
ми йому в найбільше буревіння
вже погаснуть не дамо!
Посвіти ж нам, о Хомо!)

«Тут вогонь вже догоряє,
а надворі прірва зяє...
Хай світання йде само!»

(Поможи нам, о Хомо!)

«Помогти не маю сили,
кров не йде в холодні жили,
смерті на мені клеймо...»

(Пожалій нас, о Хомо!)

МАСКА

Вл. Василеву

Був карнавальний день, пора святкова
людей покликала надвір; юрба
валила з міста. Наче той немова,
чия душа на скорбнощі слаба,
ішов і я. І неземні питання,
які ніхто ніколи не збагне
і не розв'яже, мучили мене.
Втім — музика! Легкий, немов зітхання,
чийсь дотик до лица: «Oh qu'il est triste!¹ Гей ти,
дорогу дай життю, дай, смерте, нам пройти!»

Вперед пройшла повз мене в ту хвилину
вакханка в масці, жартівливий сміх
лунав, коса лилась на голу спину,
як золота потік, і я не міг
очей відняти від тонкого стану...
Та раптом зникла в тім рою вона,
звучала тільки насміху луна,

¹ О, який він сумний! (Франц.)

мов клич жаги хмільний, безперестану,
і плоть жіноча в натовпі густім
мій ум зв'ялила запахом своїм.

За нею в незбагненному пориві
я йшов, як божевільний, і без сліз
в юрбі ридав: «Я — мрець, я ніби в сніві, —
мій дух давно вже кригою обріс,
і темна думка смертною косою
махає... маску я зірвав із дня,
і вічна темінь, гниль і порохня
відкрилася навек переді мною...
В тайнописах твоїх, на таблицях знаття
нічого я не вздрів, крім смерті, — о життя!»

Серед гулкої, пишної забави
стотисячного міста, наче в сні,
шукаючи загубленої з'яви,
я говорив: «Чом не дано мені
спізнати щастя? Чом любов і ласка
покинули мене на забуття?
Чи смерть жадає так мого життя?
Що означає та весела маска?»
Я йшов. Було вже пізно, в темноті
жінки жбурляли в мене конфетті.

МОЛИТВА

Моя душа озлоблена й жорстока... Нене,
пильна будь —
ненависний порок і зло шалене
в подисі моїм оживуть.

Дрижить в моїй руці рука — я знаю, —
тішиться дитя і йде...
Куди її веду? Чи до загубленого раю? —
Де ж ворота, двері де?

Та наді мною ти, печальний духу! Нене,
не засни —
дивися, мов зоря крізь ночі марево студене,
на слід злочинця із височини..

Вона — дитина ще — жадає швидше якомога
у прірву кинутись, де страм і гріх.
Це я навчив її? О, перша перемога,
перший лицемірний сміх...

Від урвища цього до нової безодні —
в білих пелюстках іде вона,
пречиста й непорочна ще сьогодні,
іде, але куди іде — не зна!

Моя душа холодна і спрагнюща... Нене,
вчуй біду — тремти!
пильнуй нас — волю поламай мою тверду,
невинність захисти!

ПІСНЯ ЛЮДИНИ

*Доктору К. Кристеву, моему прихильному
вчителю, незмінному товаришу і постійній
опорі в дні випробувань*

Один, як перст, серед жахного урагану,
лечу крізь просторінь, поставши з океану
темнот, незбуджених, склубочених навкруг;
крізь безмір я лечу безперестану, —
невтомний і самотній дух.

Життя і смерть — мої одвічні крила,
але далечину очам імла закрила —
чи від шаленого польоту зір погас;
моя душа, могутня і безсила,
розмінює на миті час.

Одна за одною надія помирає...
Куди це я лечу? Кудись, в ніщо безкрає?
Любові чи пітьмі, чи світлові навстріч?
До мене із хаосів долинає
знайомий, ніби рідний клич.

Крізь темні й мовчазні провалля та безодні,
і крізь потоки зір, що гаснути не годні,
заслуханий лечу — хто кличе і звідкіль?
З надіями на хвилі благородні
в країну, де відомста й ціль.

А може, я лечу в засвіття без границі,
даремно вірячи в майбутні зоряниці —
сліпець, пробуджений, незрячий все ж навік
А може, в замурованій темниці
я чую тільки власний крик!

БІЖЕНЦІ

Я бачу — нещастя й жах! —
по всіх дорогах і шляхах
ідуть старці обдерті й кволі.
То Македонії сини,
то біженці з землі війни,
то діти горя і недолі.

Згоріло все — худоба, дім,
одне життя зосталось їм,
от і летять вони з вітрами,
немов над Рілою ліси
осінні рвуться від грози,
і листя падає між нами.

Он сивий дідуган іде,
малого правнука веде;
в селі незнаному, чужому
шукає, божевільний, він
своєї хати, рідних стін,
свого, вже спаленого, дому.

Он юна мати з немовлям
прийшла сама під Божий храм
і руку скорбно простягає
по милостиню, а в очах
немає осороми — страх,
лиш страх в очах її палає.

Он там, на вулиці, дівча
стоїть, як згашена свіча...
Що буде з нею, сиротою?
У грубій світлі із сукна
вона — красуня чарівна...
на хліб заробить срамотою.

Я зустрічаю ледь живу
убитих матерів дітву,
і серце в гніві й горі тоне.
Вони, ті сироти сумні,
від неба й людської звірні
ждуть милості та оборони.

Якби я знав, що Бог стоїть
над світом і на всю ту бідь
він дивиться, глядач холодний,
я б, не вагаючись, прорік,
метнувши грім на трон Господній:
будь, Боже, проклятий навек!

ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ (1887—1916)

Димчо Дебелянов загинув на фронті Першої світової війни як доброволець, не доживши до тридцяти літ. Він передчував свою загибель і, здається, навмисне наражався на неї. У «Чорній пісні» він писав про своє життя, яке не прожите згасає. «Як я загину на війні, ніхто не плакатиме, знаю», — повторював поет у «Сирітській пісні».

Естетичні погляди Димчо Дебелянова формувалися під впливом творчості Пенчо Славейкова, але, мабуть, ще більше — під впливом Пейо Яворова. Димчо Дебелянова називають символістом, але така характеристика тільки частково відповідає головним рисам його поезії. В ній відображені суперечності суспільного життя Болгарії напередодні і під час Першої світової війни, коли розбилися мрії визволеної нації про щасливе майбутнє. Димчо Дебелянов був до глибини душі уражений жорстокістю війни, смертями людей, руйнацією матеріальних цінностей народу.

Поезія Димчо Дебелянова органічно поєднується з творчістю майстрів болгарської поезії початку ХХІ ст. Його творам притаманна морально-психологічна напруга, екзистенційна філософія. Проблематика його творів має розмиті соціальні контури, вона закорінена в особистому стражданні, і саме це робить його поезію вічно живою.

Українською мовою Димчо Дебелянова перекладали Дмитро Білоус та Василь Моруга.

ЧОРНА ПІСНЯ

Я вмираю й народжуюсь, чую
дух мій в радості й знову в плачі,
вдень натхненно й невтомно будую,
безпощадно руйную вночі.

Коли тиші запрагну — шалене
темне море грозою гримить,
коли бурю позву — біля мене
зойк і стогін втихають умиць.

Як побачу зорю, наче мрію,
зір осліпить із височини, —
навесні я осінньо хворію
і весняно цвіту восени.

Непрожите життя погасає
у байдужих, продажних часах,
і мій плач за притулком конає,
як в пустелі розвіяний прах.

НІЧНИЙ ЧАС

Чи не розбудить буря днину сонну,
коли вогнями небо зайтриться
і грім нещадний землю сколихне?

Чи здатне вогнище на оборону
мандрівника, як вдарить блискавиця
в його багаття й поломінь здмухне?

Чи скеля в прірву не впаде бездонну,
і на безхресний гріб не сяде птиця,
згори уздрівши видиво жахне?

О ночі зганьблення корони й трону,
самотня, безнадійна, як темниця,
стій наді мною й бережи мене!

ЛИСТ

Нечутним кроком день за пруг відходить,
спада жаги спекотна ненасить,
і небо світле, й ніч сльози не родить,
і над притихлим містом дощ шумить.

І на дахах вода рокоче й грає,
і темрявою смуток мій просяк,
і в тій печалі спомин просяває
про твоє перше, ледве чутне «так».

МОЛИТВА

Торкнися уст моїх рукою,
як стомлена вона блукає,
як гнівно в мить несупокою
сумна душа моя волає;

торкнись до мене, добра доле,
не дай в скорботі смертній жити,
вчини, щоб я не зміг ніколи
твоє наймення очорнити!

МИТЬ

Вже як там було воно — не пригадаю,
та знаю — ревіла юрба голосиста,
я вплив із неї на площу безкраю
якогось ганебного, грішного міста.
Німотного неба похмуре склепіння,
мов крига замерзлої думки, звисало,
а долі шуміло юрми говоріння
і сплетене слово, як музика, грало.
Мужі там ходили, як воїни кволі,
жінки — як печальні, знімілі сирени...
Але до моєї смиренної долі
ніхто не звернувся, не глянув на мене...
В ту мить пронеслися, неначе лавина,
над містом громи, наче крики Господні...
І страх я відчув, і, моливсь, як дитина,
і світ я уздрів у темнотах безодні.
І води незримі, над світом навислі,
на твердь суходолу упали раптово,
і вже не було там надії, ні мислі,
ні часу, ні простору, згинуло слово...
І я похилився, і став на коліна,
і думав, що скоро в цій темній печалі
озветься душа божественна, нетлінна,
звелить прочитати нам нові скрижалі,
що Бог невідомий відкриє нам зори
і скаже, чому Він — і світло, і сила,
а ми — безнадія, і слабкість, і горе,
безвихідь, і смуток, і вічна могила.
Даремно чекав я! Не сталося дива!
Мить гасла, як зірка на тлі небозводу,
і знову втягнула юрба галаслива
мене до свого безтурботного ходу.
«Він — п'яний! Безумний!» — на мене
кричали.

Образливе слово втиналося в тіло.
Я встав. Небеса, як оглухлі, мовчали.
Я плакав. А юрмище йшло й реготіло.

СИРІТСЬКА ПІСНЯ

Як я загину на війні,
ніхто не плакатиме, знаю.
Бо моя мати вже в труні,
а жінки й друзів я не маю.

Я не печалюся, бо скін
для сироти — кінець дороги
нещасної, і може він
радіти в смерті з перемоги.

Я знаю, що життя моє
невтішне, як листки зів'ялі.
Та я — багач, бо в мене є
скарбниця горя і печалі.

Я відійду в самотині,
так, як прийшов на світ, — бездомний,
спокійний, наче ті пісні,
що кличуть непотрібний спомин.

СХОВАНІ СТОГОНИ

Вернутися до батькового дому,
коли вечірня зірка в небі гасне,
а темінь пригортає людську втому,
втїшає серце скорбне і нещасне;
тягар з душі намореної зняти,
пройти по тихому подвір'ї знову,
у темряві завмерти біля хати,
де вперше вчув ти рідну пісню й мову...

Зустріти матір схилену і сиву,
чолом припасти до її рамена,
сказати: «Мамо!..» — і в ту мить щасливу
побачити, що хата ця злиденна.
Увійдеш до знайомої кімнати,
затопиш погляд у стару ікону,
молитись будеш і вже будеш знати,

що в цій оселі житимеш до скону.
І скажеш так: «Світи, моя ліхтарне,
бо моє сонце вже за пруг тікає...»

О стогони блукальця, що намарне
свою вітчизну й матір прикликає!

* * *

Я знаю, як раптом, неначе дитина,
душа моя збудиться, сонна від змори,
помре, не прокинувшись, радість єдина,
настане для мене великеє горе.

Душа затремкоче — і страх помирання
в зіницях її спалахне, як тривога;
вона в кришталевому світлі світання
побачить румовище свого чертога.

Там прах покриватимуть квіти зів'ялі,
там будуть рости бур'яни, а не ружі;
даремно тоді лити сльози печалі,
ніхто не озветься в німім надокружжі.

Я знаю: душа не втішалась громами,
а тишу любила й самотні околи;
тепер, заколисана тихими снами,
дрімати́ме вічно, не встане ніколи!

ЖАДАННЯ

I

Через поле кінь вогневоок
вранці мчить в пориві молодому —
то юнак вертається додому.
Де ж мій край, де рідний мій куток?

Ніч. Багаття. Стужа до кісток.
Плачучи від радості й одчаю,
люди гріються та йдуть до свого краю.
Де ж бо, де ти, рідний мій куток?

Три дні дощ іде. Летить листок
пожовтілий понад море й сушу —
мука й тьма тривожать мою душу...
Де ж бо, де ти, рідний мій куток?

II

Берези солодко здрімались
в нічній тремтячій темноті,
і їхня обважніла галузь
листки скидає золоті.

Дивлюся в просторинь безкраю,
і в зір огнистому рою
я виглядаю і шукаю
зорю загублену свою.

Щемить моя душа і мріє
про ті безмежні небеса,
де вічно щастя володіє,
де сяє вічності краса,
де все овіяне весною,
де вічна молодість цвіте...
Берези темні наді мною
скидають листя золоте...

* * *

Зі спомину сумно
летиш, моя пташко,
в бездонному лісі
зникаєш, як мла.
Біжу за тобою,
задиханий тяжко, —
чарують і манять
два чорні крила.

А після прощання
ходив я по світу,
страждав я і падав
на лоно земне;
мій день проминає
без втіхи й привіту,
а ніч розлюбила
навіки мене.

І вже поховав я,
пойнятий тужбою,
надію і юність

в гробниці німій;
я гасну, я гасну
в плачах за тобою,
утіхо остання
і спомине мій!

* * *

Болить мені в грудях роз'ятрена рана,
у немочі серце сумне.
Моя найдорожча, єдина, кохана,
прийди й порятуй же мене!

Прийди й заспокой мене, люба, єдина,
бо щастя для мене нема!
Ім'я твоє рідне, мов сяюча днина,
моє — наче півночі тьма.

Думки мої стоптані, встати не годні,
на серці я чую сльозу.
З клятьбою і зойком між ями безодні
я голову гордо несучу.

Колись я любив сяйва сонця блискучі,
і снів про звитяжні бої.
Втягнувся в безумство, як блискавка в тучі,
на кличі помчав бойові.

Та скоро скорбота мене оповила,
погасли мої світачі;
прийди, порятуй же і втіш мене, мила,
дай днину уздріти вночі.

Болить мені в грудях роз'ятрена рана,
у немочі серце сумне.
Моя найдорожча, єдина, кохана,
прийди, порятуй же мене!

НЕВПІЗНАНА

Летить над висотами ніч льодяна,
в далінь мене кличе вона;
за нею і сам я пускаюся в лет.
— Вперед, моя люба, вперед!

Гудуть біля мене бездомні вітри,
я шляху не бачу згори,
не вигляне щастя минуле й на мить,
долиною крига лежить.

Вперед, моя мріє, вождем будь мені,
веди мене в радісні дні,
про віру й бадьорість мені заспівай,
розвій ти мій страх і відчай!

З тобою піду я, нескорений дух,
за обрій незнаний, за пруг,
за море, за гори, за наш небосхил
шукати могутніх світил.

Над скелями там злетимо, як орли,
нам сонце засяє із мли,
промінням проб'є темноти непроглядь.
Невпізнана мріє, провадь!

ДИМИТР ПАНТЕЛЕЄВ (1901—1993)

Димитр Пантелеєв — народився в сім'ї софійського урядовця. Працював директором бібліотеки Народних зборів (парламенту), секретарем Співки болгарських письменників, редактором журналу «Сьдба». Літературну діяльність почав у 20-х роках ХХ ст. Серед його збірок варто відзначити, зокрема, «Осіннє гроно» (1962), «Раковина» (1966), «Тепла земля» (1973).

Димитр Пантелеєв захоплювався красою болгарських краєвидів, писав про майстрів народного мистецтва, висміював фальшиву славу ділків від літератури. Велику частку творчості Димитра Пантелеєва становлять сонети. Його переклади поезії слов'янських народів (антологія «Слов'янські поети», 1946) збагатили болгарську літературу.

ЛІСОРУБ

Людмилові Стоянову

В лісах проходять між деревами,
неначе в сні, могутні лісоруби,
мов явори, що вітром зігнуті,
ідуть між стовбурами грубими.

За ними йду я, хочу наздогнати
моїх батьків на лісовій галявині,
виблискує моя сокира точена,
дзвенить пила у присмерку вечірньому.

«А-у-у-у!» — вже виє чорна осінь.
«А-у-у-у!» — відповідають темні звори.
Зриває листя й б'ється об дерева,
немов сліпець, тисячолітній вітер.

Іду. За мною споконвіку бурі
женуться, кидають на мене стріли.
Опівночі на стежці опустілій
мене колиба лісова зустрине.

Стоїть вона, для мого сну відчинена;
я ночі жду, коли веління Боже
ув очі хлюпне морем перевтоми
і мертвого мене жбурне на ложе.

ВЕЧІРНЄ ПОБАЧЕННЯ

Я жду тебе на стежці серед жита,
ти йдеш до мене в надвечірній млі;
вінок з волошок на твоїм чолі,
вся постать вітром легітним повита.

В чарівну мить проходиш знов такою,
якою в снах являлася мені,
тебе вінчали зорі маревні,
жита стрічали хвилию дзвінкою.

Була ти напівзрима, таємнича,
ми йшли, вели нас темні путівці;
твоя рука була в моїй руці,
мій подих опікав твоє обличчя.

Йдемо і знаєм, що назад дороги
для нас нема, чекає вдалині
бурхлива пристань, де вітри сумні
гудуть і чути поклики тривоги.

СОНЕТ ПРО ЖУРБУ

Моя журбо, ти вічна і незморна,
тебе, немов дитя, ношу на спині;
сьогодні — златокоса, завтра — чорна,
та нерозлучні ми і завтра, й нині.

З тобою світом володієм, люба,
лід крушимо рукою, мов скабою;
були ми всюди, де печаль і згуба,
ми тільки не були в раю з тобою.

Де ж ти пропала? Де сховалась, мила?
Мені потрібна завжди твоя сила.
Твій ритм життя, щоб веселішим стати.

Хоч ореолу ти не маєш, панно,
для мене ти свята. Я ненастанно
співав про тебе й буду вік співати.

СОНЕТ ПРО МЕТАЛ І КАМІНЬ

Я знаю — плоть моя недосконала,
в її матерії одне піткання,
що виростає з одного начала —
із заздрощів і скорбного страждання.

...І спогади, і рани — натомленна
моя дорога, та я йду помалу,
і чую — кам'яні мої рамена,
а груди і долоні — із металу.

Яким я буду завтра, сам не знаю,
та все ж я бачу крізь далінь безкраю —
десь там горить моя зоря багряна.

І на плече моє сідає мева,
а в грудях дзвону пісня металева,
нечувана, небачена, незнана.

СОНЕТ ПРО БЕЗСМЕРТЯ

Історія не відала донині
творця такого! Суцций ідеал!
Мудрець! А ворогів б'є наповал!
Вогонь у нім кипить, як у лавині.

Його перо поводилося сміло.
Йому несли в гостині хліб і сіль.
Він був як меч, ні, більше — як важіль,
що підіймає благородне діло.

Він зносив з радістю біду й турботи,
син часу славного, він до роботи
охоче брався й завжди був щаслив!

Що залишають нам таланти? Мислі,
безсмертну славу, сльози, в горлі стислі.
А він був невмирущим, доки жив.

АТАНАС ДАЛЧЕВ (1904—1978)

Атанас Далчев народився в Салоніках, у десять років переїхав з батьками до Софії, вивчав філософію у Софійському університеті імені Святого Климента Охридського. Дві перші книжки «Вікно» та «Вірші» вийшли у 20-х роках ХХ ст. У 30-х роках жив у Франції. Видав ще дві книжки «Париж» (1939) та «Ангел Шартра» (1943). Повернувшись на батьківщину, працював у Міністерстві інформації, редактором журналу для дітей. Був замовчуваний, але й сам волів мовчати у часи підкорення літературної творчості комуністичним режимом. У часи «відлиги» (60-ті роки) з'явилися його книжки «Вірші» (1965, 1969) та «Фраменти» (1967). Атанас Далчев перекладав твори французьких, іспанських, німецьких і російських поетів.

Невеликий кількісно, але якісно значний поетичний доробок Атанаса Далчева — класика болгарської літератури. Це твори, які свідчать про філософський склад розуму й натхнення видатного майстра. Складні взаємини людини і світу Атанас Далчев трактує з позиції відчуття вічності, яка обіймає людське життя щоденно, а не схована в якомусь таємничому майбутті чи потойбіччі. У поезії Атанаса Далчева немає жодного патетичного виразу, але вона бентежить як пісня до болю тендітних почувань.

ВІКНО

Ось це наше зморожене скло.
Все ж інакше воно, не звичайне:
там немає ні хат, ні дороги,
тільки білі, сріберні ліси.

І крізь них, обійнявшись, проходять
мій братусь і сестричка моя.
У посріблені білі діброви
самотою ідуть, — а куди?

Йдуть вони по дорозі сріблистій,
під мереживом срібного віття,
і сріберні листочки спадають,
наче срібні листв'яні дощі.

Мій братусь і сестричка моя
йдуть безстрашно собі під деревами:
там немає вовків, ані вітру,
тільки лісу срібленого сіть.

Чародійна там пташка літає,
з золотими крильми ластів'я.
Цілий тиждень ту птицю шукає
мій братусь і сестричка моя.

Тільки сьомого дня появилась
та пташина тремтяча й блискуча, —
і ту ж мить запалилась діброва
від її золотого пера.

І дерева спажнули, як іскри,
розтопилося срібло на краплі,
і з'явилась у шибці дорога,
і знайомі хатини спливли.

1925

РУЧАЙ

Хай би не горів той день задушний,
той спекотний і гарячий день!
Спалений жагою, я схилився,
схолодити захотів уста,
а моє вчароване обличчя
впало у ручай, і бистрі хвили
понесли його, неначе вітер,
вниз — ніхто не відає, куди...

1925

ЗЛИДЕННИЙ ДУХОМ

Якби-то я не був оглухлим
до простих повелінь добра,
то уподібнився б якраз
до найзлиденнішого духом.

І жив би, як живе на світі
веселий, добрий чоботар,
і людям шив би я взуття,
співаючи в своїй робітні.

Мене, натомленого, знаю,
чекали б діти і жона,
і вірю, бачив би я в снах
відчинені ворота раю.

Не сивіла б тоді так легко
моя чуприна молода
від невгаваючих страждань,
від пилюги бібліотеки.

1926

МЕТАФІЗИЧНИЙ СОНЕТ

Даремно свій талан клянеш і тлінну плоть
висміюєш, душе, впадаючи в злорадство:
потужна міць твоя і все твоє багатство —
від тіла, що його так легко побороть.

На нього ремствуєш і в нім живеш нерадо,
але воно — твій слух, твій голос і твій зір,
без відчужань його не бачила б ти зір,
була б сама в собі зачинена, монадо!

Лиш плоттю живлена, твоя можуть росте,
володарюєш ти на світі певно й сміло,
допоки чахне й схне за тебе смирне тіло.

А чим же ти йому відплачуєш за те?
Невдячнице, коли злітаєш в славі й сяйві,
лишаєш тут його, немов одежі зайві!

1927

КАМІНЬ

Старіються люди і дерева;
падають листки, дощі і дні,
каменю, лиш ти незмінний завжди —
влітку, восени і навесні.

Жил не маєш і не маєш нервів,
плоть твоя — одна тяжка можуть.
Совість не гризе тебе, і черви
теж тебе ніколи не гризуть.

Ти не знаєш пожадань неситих,
що ведуть до заздрості і мсти.
Не грішиш, не можеш народити,
бо не був народженим і ти.

Ти святий, невинна каменина.
Вірячи в могутність кам'яну,
різьбила своїх богів людина
з мармуру й граніту в давнину.

Іскра з тебе впала — знак пожертви,
істина з вогню твого пливе:
вічне і святе — то тільки мертво,
а живе — в гріхах живе.

1927

МОЛИТВА

Чи минули вже мої літа?
Я не бачив, я не пам'ятаю.
Перед тим, як жити я ще маю,
Боже, не позбав мене життя!
Простоти навчи мене, мій Боже:
віддавати бідному свій гріш;
не введи в неясностей крутіж,
де панує темне все й вороже.

Я хотів би зазнавати втіх,
та не більше, як дитя невинне,
що радіє, ловлячи сніжини,
з неба на уста збирає сніг.

Бережи мене від слів облуди,
слово просте ниспошли, земне;
мудрий Господи, навчи мене
жити, як живуть звичайні люди.

1927

44, AVENUE DU MAINE

Який же випадок нещасний
в цей двір сліпий мене загнав?
Не розгорівшись, днина гасне,
навкруг пустеля кам'яна.

Близький вокзал куріє, наче
дим із пожарища встає.
І нічогісінько не бачить,
хоч дивиться, вікно моє.

Відходять поїзди зі свистом,
і, невгаваючи, гудуть,
як струни, рейки, — як же винести
цю безконечну путь!

1928

СНІГ

Над цими закурілими дахами
залізними, над чадом димарів,
над простором асфальто-бездиханним
чи може сніг з'явитися вгорі,
як променистий ангел? Я не вірю.
На чорне місто чорна йде зима,
сніги летять, як пилюга вугільна,
біленьких ангелів тут не було й нема.
А якби він з'явився тут нараз,
жандарми та повії наподажені
його потопчуть і притрусять сажею,
і білі пера вибруднить мара
димів, що густо куряться над ятками...

Сніг білий і незайманий сіятиме
лиш у садку, де гралась дівчора.

1929

ЗУСТРІЧ НА ВОКЗАЛІ

Олександрові Муратову

Зійшов я на малім вокзалі,
чекав на потяг серед піль.
І темінь, сповнена печалі,
світ оточила звідусіль.

Стояла тиша. Тільки жаби
ледь озивались вдалині,
і вітер дихав, мов єдваби
стелились в полі на стерні.

Я вічності не знав, та доки
чекав на потяг край села,
вона — які нечутні кроки! —
сама до мене підійшла.

Небес відкрилася запона,
неначе впали жалюзі,
і зір засяли вічні грона
у всій могутності й красі.

Я захмелів, глядівши вгору,
але в хвилини зореві
мороз космічного простору
відчув я у своїй крові.

І я сказав тоді: «Чужа ти,
велична вічносте, мені,
скажи, що мав би я шукати
в твоїй пустотній вишині?

Вся явина твоя — зникама
для мого серця. Все моє —
на цій малій землі. Я — вдома
лиш тут, де дух мій постає.

Лиш тут мене чекають люди,
зібравшись в хаті чи в саду,
і лампа тут світити буде
всю ніч, аж доки не прийду.

О зоряна бездонна ноче,
мені за всі твої вогні
маленьке світельце дорожче,
що блима в рідному вікні.

1962

ВЕЧІР

Виходжу сам за місто. Вечоріє.
Червоне, як на кривлях черепиця,
палає сонце на вечірнім прюзі.
Я згадую, вдивляючись у нього...
В Неаполі тепер так само вечір.
Найвищі вікна блискотять яскраво,

підпалені промінням надвечір'я.
Вода в затоці Неаполітанській,
немов трава зелена й колихлива,
під вітром хвилями біжить покірно.
У порт шумний та оповитий димом
заходять, ревучи, неначе стадо,
важкі неоковирні пароплави.
А на причалах з'юрмилися люди,
одягнені в пістряву одежину,
вони цей добрий день благословляють,
але мене між ними вже нема.

Тепер так само вечір у Парижі.
Сад Люксембурзький саме зачиняють.
Сурма співає пристрасно й заклично,
і, ніби нею викликана, темінь
над білими алеями густіє.
За сурмачем ідуть юрбою діти,
заслухані в бентежну пісню міді,
і кожне хоче бути якнайближче
до звістуна вечірньої години.
З дворів, з дверей, розчинених широко,
ідуть веселі, галасливі люди,
але мене між ними вже нема.

Чому не можем бути одночасно
і тут, і там — повсюдно, де вирує,
неначе океан, життя можуть?
Ми помираєм ненастанно — місце
одне, а потім друге покидаєм,
допоки зовсім не покинем світ.

1930

МОВЧАННЯ

Дим. Светліну

Роками довгими мовчав я,
хоч дух не звик до тишини.
Сьогодні із того мовчання
встаю, неначе із труни.

Та ловить ще мене за очі
той безіменний темний смерк,
який минулі дні і ночі
не відрізняв, неначе смерть.

Мої думки заціпеніли —
вони чогось, як птахи, ждуть,
і з клітки вилетить не в силі,
хоч їм уже відкрита путь.

Мій вірш одужує поволі,
як по хворобі ожива.
Безсилий гнів і дивні болі
вливаються в мої слова.

Слова ж мої короткі й прості
і тяжко їх писать мені, —
так пише той, хто йде на розстріл,
останнє слово на стіні.

1964

ДЕСЬ У РОСІЇ

Спиняється нарешті потяг,
що простори пройшов безкраї.
Вокзал. Над полем позолота —
минула днина догоряє.

На естакаді надколінній
дівча з хлопчиною — в обіймах.
Я бачу їхні тіні злиті
в глибинах темної блакиті.

Велосипед бере людина
і їде в надвечірні далі.
Шукає матері дитина,
загублена в юрбі вокзальній.

Втім жалібно скриплять вагони,
повз вікна пропливають гони,
проходять клени кучеряві,
і станція зникає в мряві.

Ніколи я не буду знати
дороги велосипедиста,
ні долі отого дитяти,
що там сльозу зронило чисту.

Не знатиму, чи прощавання,
чи, може, радісне стрічання
звершилося на естакаді,
чи там сумні були, чи раді...

Ми розминулися назавше.
На зустріч — мить була єдина.
Чи не проходить, не пізнавши
людей, поміж людьми людина?

1965

НИКОЛА ВАПЦАРОВ (1909—1942)

Никола Вапцаров — один із найвідоміших у світі антифашистських поетів — народився 1909 р. у містечку Банско. Його батько брав участь у боротьбі за визволення Македонії від турецько-османського ярма, мати була вчителькою. Поет виховувався в національних традиціях. Питання соціальної справедливості були для юного Николи Вапцарова дуже болючими. Його погляди формувалися під впливом пропаганди «райського життя» в СРСР, він сприйняв будівництво соціалізму в Радянському Союзі як початок щасливої епохи в житті людства.

Однак поезія Николи Вапцарова не нагадує голу й нудну декларацію комуністичної ідеї, вона заглиблена у проблеми людяності, вона стверджує, що злочинство не може бути вічною властивістю людини. Никола Вапцаров сповідує віру у перемогу людяності над озвірілим світом, його героїчна діяльність і моральна непохитність у часи панування царизму в Болгарії викликають пошану і подив.

У березні 1942 р. Никола Вапцаров був заарештований і 23 липня того ж року — розстріляний. На суді він сказав про свою нелегальну діяльність, спрямовану проти німецької армії, проти фашистів та їхніх болгарських підпомагачів: «Я діяв, цілком усвідомлюючи, що служу своїй батьківщині як її вірний син. Я не каюся. Милосердя ні в кого не прошу...»

ВІРА

Ось — я працюю,
дихаю,
мрію,
вірші складаю
так, як умію.
Життя поглядає
на мене вороже.
З ним я борюся,
борюся, як можу.

З ним я у чварах,
та не думай одразу,
що маю до нього
ненависть-відразу.
Життя огрубіле,
несамовите
і в смертну годину
я буду любити!

Скажімо, на мене накинули
зашморг
і кажуть:
«Ну, як там, життя тобі любе?»
Я буду кричати,
кричатиму
страшно:
«Скоріше зніміте
петлю, душогуби!»

Усе для Життя я
зробити готовий:
я сів би
у першу, у пробну ракету,
летів би у небо,
шукав би відважно
далеко в просторах
незнану
планету.

Я радість відчую,
у жилах тремтіння,
що можу
побачити
сонце в блакиті,
я радість відчую,
у жилах тремтіння,
що буду я жити,
не знатиму тління.

Та ось ви, скажімо,
взяли б — ні, не много! —
від віри моєї —
пшеничне зеренце,

кричав би тоді я
від болю страшного,
наче пантера,
поранена в серце.

А що по грабунку
залишиться з мене?
Вмить я зроблюся
не здатним до труду.
А ще ж бо ясніше,
а ще ж бо вірніше —
вмить по грабунку
ніщо вже я буду.

Може, ви хочете
знищити віру,
віру в майбутнє
мою непокірну,
ту мою віру,
що завтра настане
прекрасне життя, —
розумне, жадане?!

А як уб'єте мою віру?
Стріляти?
Ні! Припиніть!
Годі! Не варто!
Міцно броньована
в грудях вона,
і бронебійних патронів
для неї
в світі нема!
В світі нема!

ДВОБІЙ

Мене твоя стискає лапа,
від мене не втечеш нікуди,
кров із могого серця капає, —
ти вже старе. Що ж буде?
Хтось мусить душу дати свою,
хтось мусить згинуть в бою —
і згинуть повинно ти.

Чи самовбивцю
знаєш ти?
Таж

то
був я!

На мокрім хіднику
лежить
людина, вбита із засади.
Здається, вибухне блакить —
впаде на площу небо градом.
То брат упав там і затих,
тече в калюжу
братня кров,
у братових очах скляних
горять
ненависть і любов.

Убивця
заховав
сліди.

Він зник,
як у норі змія.
Чи ту падлюку знаєш ти?
Таж то
був
я!

А чи пригадаєш одне дитя...
в Парижі — барикади...
воно загинуло в бою
з кривавими
катами.
У жилах кров
помалу стигне.
Холоне,
наче сталь штика.
Хвилинку на устах дитини
живе ще усмішка легка.
Синіють губи хлопчаків,
але в очах —
мов блиск зорі,

ті очі заспівать готові:
«Liberté cherié!..»¹

Убитий вуличник — герой,
безсмертне ж бо його ім'я.
Чи знаєш ти,
хто хлопець той?
Таж то
був я!

А чи пригадуєш,
як млу
пронизував
гучний
мотор.

Вологий простір,
там, де й птиця
не залетить
в годину злу:
гучний мотор на краї світу
летів
крізь льодові

хмарини,
він змінював земну орбіту,
до поступу дорогу чистив
диханням пари і бензину.
Мотор, який злітає вгору, —
то труд моїх мозольних рук.
А пісня славного мотора —
мойого серця кров і стук.
Людина, що нервовий компас
на мить
забути не могла,
що йшла
з туманами
в бої,
туди, де сонце не сія,
чи ти пригадуєш її?

¹ Кохана свободо! (Франц.).

Таж то
 був
 я!

Я тут,
 я там.
 Сяга мій лет
душі алжирця-носія.
Техаський робітник,
 поет...

Це я, це я!

Чи ж можеш ти мене
 перемогти,
життя нахмурене,
 брудне?

Я весь горю,
 гориш і ти,
вже піт залив
 тебе й мене.

О, мій удар тебе ослабить —
ти ж вичерпало
 всю снагу.
Тому жорстоко жалиш (мабуть,
у передсмертному
 страху)...

Та на твоєму місці
 встане
здобуде потом
 майбуття,
життя потрібне
 і жадане,
та ще й яке
 життя!

ВЕСНА НА ЗАВОДІ

Пробратись на завод весна хотіла,
та закричав мотор на неї
 строго:
«Не можна так,
 я тут відповідальний,

перепустку візьми у вартового!»
Але вона була страшенно вперта,
сховалась від жорстокого заліза.
Вгорі знайшла малесеньке віконце —
сторожі не питалася —
пролізла.
І заспівала враз одна машина.
Та люди
брались мляво за роботу.
Мотор збагнув, яка цьому причина,
і крикнув:
«Прожену її з заводу!»
«Невже ж бо проженеш? — питалась
весело
одна чавунна мішалка добряча.—
Попробуй, балакуча каруселе,
почнетесь страйк — і ти тоді заплачеш».
Мотор замовк. Вітрець здаля доносив
тепло і запах чорної землі,
і пісню, й кроки ніг мужицьких,
босих,
порепаних,
зчорнілих од ріллі.
Ті, що в землі колись по селах
рилися,
зафоркали, неначе коні, враз.
А інші радо крізь вікно дивилися,
мов перед небом
стали напоказ.
Хтось, грубо лаючись, біля машин
сварився.
Дівча веселу пісню затягло.
Юнак на нього ніжно подивився —
дівча мов розцвіло.
Тоді з'явився сторож, став питати:
— Хто контрабандою
сюди прорвався? —
Збагнувши все, всміхнувся винувато,
почухався,
моргнув
і геть подався.

ЗАВОД

Завод. Над ним лиш дим. Нема небес.
Життя важке,
життя — нужда та праця,
життя без маски — лютий пес,
що гаркає й зубами клацає.

Боротися потрібно день у день,
і треба впертим бути в боротьбі,
щоб вихопити, вирвати з зубів
того скаженого,

страшного пса
шматочок хліба.

Біжать ремені, пламеніє горно.
Трансмисії скриплять

з усіх кутів.

Задуха тут бере за горло
і вільно дихати не дасть,
хоч як би ти хотів...

А недалеко десь вітрець весняний
колише ниви, повні сонця й сну.
Дерева в небеса уперлись,
а довгі тіні —

в заводську стіну.

І хоч те ясне поле

зовсім близько, —

воно забуте,

ти його не зви.

Вже викинута звідси

на смітницько

ідилія блакиті і трави.

Тому, що мить якоїсь там облуди,
тому, що мить любові до землі —
і ти скалічений: назавжди згублені
твої

робочі

темні мозолі.

У цьому шумі,

гуркоті, гудінні —

кричати необхідно,
щоб тебе
могли почути
й зрозуміти інші,
щоб не порушилось
життя машин тверде.

І я кричав роками,
цілу вічність...
Здогадувався — інші теж кричать —
машини,
і заводи,
і людина —
із темних закутків,
де смрадний чад.

Ті крики сплавились —
бронєю стали,
що нею одягаємо важкі роки.
Як їм у колесо застромиш палицю,
напевне збудешся руки.

І ти, заводе, мучишся —
як спомини,
скидаєш дим і сажу
шар на шар.
Дарма! Ти вчи боротися невтомно,
тримати на долоні
сонця жар!

Заводе, ти зібрав людей багато —
на їх обличчях сажа і мазут,
горять серця робочих, як багаття,
але в одному ритмі б'ються тут.

РОМАНТИКА

Я прагну створити
сьогодні
поему,
щоб дихали
в слові моєму
новітні часи.

Хай крилами в ній
заблискоче
нескорений демон,
світ облітаючи —
понад полюси.

Я вас питаюся,
скажіть, навіщо плакати,
за давньою романтикою скиглити?
Мотори в небесах — ось вам романтика,
ось горда пісня,
що в просторах лине.

Не зрозумівши пісні тих моторів,
даремно
морщите
чоло.

Жагу висот
і молоду бадьорість
крилате диво
в небо вознесло.
Орлів я бачу в майбутті —
їм сіяти,
їм сипати
дощем
зерно.

Хай пісня їх
згори летить,
як мрія,
як праці
й волі
знамено.

Я бачу,
як вони
над океанами,
над спекою, — в сліпучу непроглядь, —
над щедрими полями
і над снами
снігів крайполюсних
летять.

Це вам
нова романтика —
я знаю,

міцніє
і росте вона ось так —
обходить світ
від краю і до краю,
вчарована
і втілена в літак.

ЛИСТ

Чи пам'ятаєш
море в сяйві піни,
машини й трюми,
де п'ятьма липка?
І мрії трепетні
про Філіппіни,
про ядровиті зорі Фамагусті?
Чи можеш ти згадати моряка,
який би зором не летів за овид,
де пригасає небо вечорове,
де грає вітер тропіків
розгнузданий?
Чи пам'ятаєш ти,
як покидали
надії нас,
як пропадала віра
в романтику,
в людину,
в ідеали,
в ту мрію,
що безплідна й лицемірна?
Чи пам'ятаєш ти,
як швидко й міцно
піймало нас
життя в свої капкани?
Ми спам'ятались.
Пізно.
Нас, ніби коней, заарканили.
Як звірів,
нас
позаганяли в кліті,

Але в тобі
товариша знайшов я,
і знати мусиш ти,
як став я дужим,
як знову повернув собі здоров'я.
Мій друже,
те,
в що вірую сьогодні,
видючими
мої
зробило очі,
лють обернуло
в сили благородні
для боротьби,
що довкруги клекоче.
Воно ще нам поверне Філіппіни,
і ядровиті зорі Фамагусті,
і радощі —
в серця сумні та хворі,
і до машин любов,
і в сяйві піни
ту безбережну синяву на морі,
де тропіків
летять
вітри розгнuzдані.
Ще ніч тепер.
Та я машини ритмом,
як теплотою віри,
знов овіяний.
О, як люблю життя несамовито!
О, як ненавиджу
безплідне мріяння...
Я твердо знаю,
що надійде ранок
і ми розтрощим
криги споконвічні.
Над обрієм
з туману
сонце встане,

так,
наше
яре
сонце:
ще засвітить!

І хай мені,
як мотилю малому,
воно
опалить крила
в синім небі, —
не закричу,
не задихнусь прокльонами,
бо знаю —
вмерти ж треба коли-небудь.
Та гинути,
коли сніги щезають,
коли земля
звільняється
від плісняви,
коли мільйони
з рабства
воскресають —
це пісня,
так, це надзвичайна пісня!

ПІСНЯ ПРО ЛЮДИНУ

Якось
я з дамою
засперечався
на тему:
«Людина нового часу».
А дама ногами тупає,
схлипує ревно,
сльозами думки
поливає
сумбурні.
скипає брудними потоками ремства
і градом
словесної бурі.
— Чекайте, — кажу, — ви занадто
проворна... —

Вона ж мене обриває люто:
— Прошу вас, облиште!
Людина — потвора!
Гидкі і ненависні люди!
Читала я —
чули? — сокирою брата
один зарубав,
наче звіра.
Помився,
до церкви пішов сповідатись
і... ось вам душа бузувіра! —
Нелегко мені
і безрадісно стало.
Але я кульгаю в теорії.
Я просто сказав
без ненависті й жалю,
що знаю
ту скорбну історію.
Це сталося справді в селі Могила.
Син батька свого зарубав.
Над грошами бились вони,
та побила
обох шалена злоба.
За місяць
чи, може, за тиждень — не знати —
злочинця забрали
і... суд.
Звичайно,
його засудили до страти,
але ж бо
не в цьому суть!
Його зачинили
в тюрмі, наче в ямі,
чекати
свого хреста.
Там люди зустрілись йому —
і сам він
людиною став!
Не знаю,
з якої він ліплений
глини.

та в дні безнадійно невтішні
він долю свою
краще, як з книги,
збагнув
із тюремної пісні.
Він так говорив:
«Я убив незумисне.
З недолі пішов на муку.
Як хліба забракне,
як горе притисне,
то ступиш у бруд, у багнюку.
Чекаєш тепер,
як на бойні худоба,
перед ударом
стриножена...
Недобре цей світ збудували,
недобре!
А може, інакше можна...»
І пісню свою
він затягував знову.
Зникала сумна самотина,
в уяві життя виринали
чудове,
і він засинав,
як дитина.
Нараз в коридорі —
гомін і шерех.
Кроки камінні —
нараз.
Хтось відчиняє камеру.
В дверях —
люди. За ними страж.
Хтось там
із групи
глухо й понуро
каже до нього:
«Ану!»
Люди стояли
й дивилися журно
в сиву
і мокру стіну.

Це —
він збагнув —
не відкласти на потім.
Встав.
Похилився.
Поник.
Витер обличчя,
покраплене потом.
Дививсь,
як поранений бик.
Одначе
душа посвітлішала —
усміх
сяйнув на обличчі худім.
Треба померти.
Лякаться — безглуздо.
«Іти вже? — сказав. —
То ходім!»
Він рушив.
За ним поспішали солдати,
Їм душі зморожував страх.
Один лепетав йому:
«Здорово, брате,
ти в цій трясовині застряг!»
Стишені кроки
у коридорі.
Морок
у мурах тюрми.
Вийшли надвір.
А на небі вже зорі
грають
променями.
На небо дивився
засуджений
сумно,
згасаючу бачив зорю.
Про долю він думав
нелюдську,
падлюцьку,
жорстоку,
безоку
свою.

Бунтарські пісні
там співають і сосни, і гори.
І сяє над Охрідом
неба лазурного дзвін,
а долом —
Егейського моря блакитні простори.
Тільки згадаю —
і вмить нахлинає жага,
і серце від ніжності
тане, зникає достоту...
Земле моя! Земле прекрасна моя!...
В боях розколисана —
в повстаннях народу...
До Беласиці — сіті із дроту...

ПІСНЯ

Вітер віє
над Пірінськими
лісами.
Сім нас вийшло
воювати
з ворогами.
А за нами
залишився чистий
і Пірін,
і вечір зорянистий.

Ми ховались
в дєбрі та обóчі,
ми спинились
аж на тому боці.
Ми пізнали
по шовкових травах,
де батьки були
в боях кривавих.
Ми пізнали
по листках похилих,
де ж то наші матері в могилах.

По землі іржавій
ми впізнали,
де кохання перше
поховали.

Сім було нас
у бою тяжкому.
Повернулось
тільки три додому.

В МЕНЕ Є ВІТЧИЗНА

В мене є вітчизна, рідна й мила,
вдень — над нею небо голубе,
потім зір горять панікадила,
доки їх не гасить ясний день.

Та вночі, коли буваю вдома,
на горищі, в сховку, сплю — не сплю,
чую — вбивця з револьвером ходить,
стежку все висліджує мою.

Мамо, ти мене навчала змалу
всіх людей любити на землі...
Всіх любив би, всіх любив би, мамо,
та мені потрібні воля й хліб!

ГАЙДУЦЬКА ПІСНЯ

Лине листя, наче жовті птиці,
третій рік, як не були ми вдома.
Повдовіли в тузі молодиці,
вже їм наша ласка не знайома.

Чи не збридли ночами ходити,
жалем за дітьми карати душу?
Доторкнутись каменя — збудитись.
Терня — постіль, камінь за подушку.

— Ниви в бур'янах страшні, аж чорні,
стріхи й стелі прогнили, войводо.

— В небо цільтеся, стріляйте в зорі,
хай помрем на волі чесно й гордо!

ЛЮБОВНА ПІСНЯ

Порохова тривога нас
так давить, як бетонні блоки.
І душі гаркають: — Війна! —
А в душах бунт, вогонь, неспокій.

Той бунт я добачати став
у димарях фабричних навіть,
у блиску західних заgrav,
у небі, тихім, наче заводь.

Скажи мені, в ці дні, коли
на нас обруч набити хочуть,
чи гріх, що в серці ми знайшли
і для кохання ще куточок?

Скажи мені, чи гріх, що знов
я про свою любов подумав
тоді, як постріл розколов
злим тріскотом фабричні шуми?

Так, безперечно, світ малий
любові нашої — в нім тісно.
Тож, сонце бачачи з імли,
тобі я склав коротку пісню.

ВЕСНА

Моя весно, весно моя біла,
ще не пережита й не святкована,
тільки в снах сьйнистих пророкована,
як летиш ти низько над тополями,
тут, одначе, не складаєш крила.

Моя весно, весно моя біла,
знаю, йдеш ти — бурі й урагани —
дихаєш дощем, огнями лютими,
щоб надій мільйони повернути,
вмити болісні й криваві рани.

Як в житах співати буде птаство!
Люди вийдуть дар землі збирати...
І радітимуть своєю працею,
і полюбляться вони, як браття.

Моя весно, весно моя біла,
дай побачити, як мертва сила
площ і вулиць буде воскресати,
сонце дай побачити й померти
на твоїх високих барикадах!

* * *

Вже місто будиться. Світа.
Сирени зойк.
І спокій знов,
і пустота...
і тиша... тиша — лиш хвилину,
о, не хвилину,
тільки мить.
Із променем-багнетом днина
йде ніч розбити — бій гримить...
На вулиці — хода лунає.
Все місто будиться.
Світає.
Тоді пробуджуєшся й ти,
Встаєш за мить.
Кричить
і виє божевільно,
хрипить сирена, аж гуде.
І крізь віконце помутніле
в кімнату нахлинає день.
Ти глянув на бадьоре світло
і посміхнувся мимохить —
те світло, в пагіллі розквітле,
в зеленім листі шелестить.
І ти ідеш. Куди?
Не знати.
І знов сирен хрипке виття.
Ти вирушаєш до заводу,
бо там — усе твоє життя.
Маховика вітрець студений
відчув ти ніби знов тепер.
То кличуть так тебе сирени,
невпинно так — тебе, тебе.

нам зв'язує, душить нас
цвіллю
своєї старої олжі.

І небо затискує мрію,
неначе сталевий шолом.
А долі хлюпочеться мирно
хлань людська, затемнена
злом.

Даремні кличі до братерства —
життя постає, мов стіна.
Життя нам відказує черство,
як цинік запеклий: — Війна!

Війна!
А мільйони голодних!

Війна!
А безглуздий загин!
А молодість наша невтомна,
що світ підриває з низин!
Жорстокості дика епоха
шалено прискорює біг,
ступає — сталева і строга —
на світу нового поріг.

Листопад 1936 р.

ПІСНЯ

В лісі — плетиво стежин.
Ворог. Постріл. Диму кущик.
Там поранений лежить,
думає кризь біль пекучий:

«Зблизька ти стріляв. Помру.
Просто ти палив у груди
і шугнув, як звір, в нору...
Я вмираю... Що ж то буде?..

Мати горя не знесе,
мила... та поплаче з жалю,
змовкне і... забуде все.
Друзі не забудуть, знаю.

Добра й чесна смерть моя.
Юності не жаль... пощади
тут нема... та мріяв я
згинути на барикадах...

З піснею... але біда...
Влучно ти стріляв, псяюхо.
Ох, якби була вода,
але в цій долині сухо...

Сухо... а трава гірка...
Стало легше біля серця...
Десь шумить, шумить ріка,
десь вода так дзвінко леться...

Кулемет... за димом — даль...
Вдарив хтось мене у спину...
Дай води! Хоч краплю — дай!
Друзі, будьте! Я вже гину!»

В лісі — плетиво стежин.
Ворог. Постріл із-за дуба.
Мертвий там тепер лежить,
вже нічого він не дума.

СЛОВА

Є слова, що пробивають вміло
наче сталь твердий на серці щит,
наливаючи смердюче трійло
із надзубних залозок своїх.

Єсть і слово-зрадник, при якому
я горю, я пламеню вмить,
а моє обличчя — кров, на ньому
ніби ляпас чийсь палахкотить.

Та про них писати я не буду,
бо лишивсь навіки молодим,
дихаю життям на повні груди,
а не їхнім смородом густим...

Ти лежиш в темниці, у заковах,
в голові — немов бурхливі води.

І до тебе долітає слово:
СВОБОДА!

Ти бачиш — безмежне поле,
що, мов на долоні, лежить.
Ти чуєш, як дивно й чарівно
— СВОБОДА! СВОБОДА! — звучить.

Ти косиш розмашисто трави
і чуєш, як дзвонить коса,
вітрець твої кучері гладить.
Яка в тому слові краса!

МАТИ

Як же всі на світі матері подібні!
Як серцями легко їм єднатись!
Іди, поглянь — в степах на Україні,
потім перевір — у Киренайці...

Мати плекала сина,
а син
зрілості прагнув
і волі.

Ріс.

А над ним блакитнів Пірін —
сосни та камені голі.

Батько пішов —
не вернувся із гір.
Хлопчик дивився зажурено.
В темному лісі тоді гайдуків
лютий вистежував турок.

Села горіли вночі; оддала
страшно світилися гори.
Бей видирав у голодних селян
краєць останній із горла.

Бачила мати — гірка ж її доля! —
що хлопчик, її одинак,
од батьківського пістоля
очей не відірве ніяк.

Мати плакала сина,
а син
був молодий
і проворний.
Він помужнів
і пішов у Пірін,
в темні завалища й звори.

Літа проминали
і смуток, мов тля,
все в бідних в'їдався — без тями.
Стояли облогом
зелені поля
і заростали
лісами.

Бувало, додому
вертались мужі —
спочити по темних походах,
рушниці ховали, ховали ножі,
таємно палили свій одяг.

Знов мати.
Ночами,
коли над верхом
зірниці високі вставали,
вона
обіймала синочка свого
і тихо співала:
«Не слухай,
дитино моя,
не дивись,
засни й розлучися з тривогами,
щоб силу вернути собі
і колись
вернутись на чесні дороги.

Надворі так сумно,
надворі — сніги.
А в матері тепло, мій сину...
снаги набирайся,
нової снаги...

не йди в гайдуки...
бо загину...»

Був добрим,
слухняним був її син.
Послухався, взявся до праці.
Притих. Одружився.

Склав хату з дилин.

І... знову пішов у повстанці...

Криваві літа.
Війни і біди непроглядь.
Пірін.

Налітають на падло
орли-сизокрильці.

Під кожним кущем
убиті й пробиті лежать
і дивляться сіпо,

як вечором сходять зірниці.

Минулися беї.

Що буде — життя, поспішись!

Та люди ганьбити взялися султана, шалені.

Народ є народ!

А дурень, нікчема якийсь
гадає,

що серце народу затисне у жмені.

Примовкли вже й люди,
неволі, нужди, кабали
не знали кінця вони — стали коритися горю.

І ті, що лісами ходили,
додому прийшли,
покидали геть свою зброю.

А в темному лісі
залізні росли димарі,
і падала хвоя зелена.

Г'атер¹ зубами сталевими гриз
могутні колоди й бервена.

¹ Г'атер (болг.) — пилорама. (Прим. укладача).

Знов мати.
До неї навідався син.
Співала вона йому знову:
«Дитино,
засни, ми сьогодні самі,
не йди вже в прокляту діброву!»

Слухняний був хлопець.
Покинув старе
своє ремесло,
і забулось минуле...
Та знали в селі,
що він став страйкарем
і впав од жандармської кулі.

ІСТОРІЯ

А як ти будеш нам, історіє,
платити сторінками зжовклими?
Були ми невідомі люди —
у поті на заводах мокли,
і в полі засівали жито,
і пахли огірками кислими,
і під вусищами обвислими
своє життя кляли сердито.

Чи будеш ти хоч трохи вдячною
за те, що ми тебе наситили,
подіями нагодували
і напоїли кров'ю вбитих?

Чи схожа будеш ти на раму,
в якій немає ще картини, —
хто ж розповість про біль людини
і про її звичайну драму?

Поети, славою вколісані, —
для них важливі — темп, агітка,
а наша мука ненаписана
тинятись буде, як сирітка.

Чи вміститься життя у слові?
Його потрібно розітнути,

а розітнеш — запахне гноєм
і стане гірше від отрути.

Народжувались ми на межах
під терновищами та глодом,
пересихали губи й мерзли
у наших матерів убогих.

Вмирали ми, як в студінь мухи,
і падали жінки голосячи...
Лиш бур'яни їх пісню слухали,
хоч море сліз у ній злилося.

В журбі жили ми, наче в камені,
були печальні, та — нескорені,
потіли вже й під язиками,
бо гарували, наче коні.

Батьки у хаті мудрували:
«Отак було, отак і буде...»
Але, гидуючи, плювали ми
на їхню одурілу мудрість.

Ми покидали враз обідати
і вибігали геть із хати,
і зі всіма своїми бідами
надію світлу йшли шукати.

О, як чекали ми напружено
в кафе, де люд сидів землистий!
Вночі ми ока не примружили,
ждучи останніх добрих вістей.

О, як вагались ми, як мучились...
Все нижче опускалось небо,
повітря тріскалось пекуче...
Та годі! Далі вже не треба!..

Знай: під рядками та під буквами
багатотомного писання
кричати будуть наші муки,
і наші болі, і страждання!

Життя нас безпощадно било
ручищами в уста голодні

і наш язик рябим зробило,
та вбити нас було негодне.

І вірші, якщо їх складемо ми, —
не ніжні, як вербові котики.
У снів своїх ми їх крадемо —
вони нахмурені й короткі.

Не ждем за муки нагороди
і не шукаєм фотографій
своїх у тих томищах гордих,
що зібрані віками в шафах.

Та простим словом розкажи ти
нащадкам нашим, людям добрим,
що наша правда вічно житиме,
що ми в борні були хоробрими.

РИБАЛЬСЬКЕ ЖИТТЯ

Ти бачиш:
вітрила тугі,
сріблястого місяця лезо,
і мислиш —
так ось де тобі
життя,
не життя, а поезія.

Світила
моргають з небес,
горять
перламутрово зорі;
від берега
кроткий вітрець
летить,
скучерявлює
море.

Ех,
вольне рибальське життя,
в казкових
описане барвах!
На щоглі вітрило — як стяг...

Писати ось так —
це забава.

Підкинь йому «море, як світ»,
ще використай
синило,
і все тобі вийде як слід, —
картинно
і мило.

А тут,
як вовчиська, вітри
хапають зубами невпинно
за руки тебе;
наче дріб,
січуть зледенілі краплини.

Додому
приходиш вночі
промоклий.
А човен порожній.
Лиш зблискують при свічі
дві рибки,
на срібло схожі.

Нехай би з'явився
Христос,
що з тими
рибинами вдіє?
І душу
проймає мороз,
зіниці
болять од завії.

А стемя тече.
Очерет
до ранку проціджує зливу.
Дрімаєш.
А потім у сні
ти бачиш надію сяйливу...

Ех,
скапане людське життя!
Рибальське життя —

лиховісне!
Його не розкажеш,
хіба
іди оберни його в пісню...

ВЕСНА

Надворі вже бузком запахло,
і сяє небо в синяві.
Ти чуєш, як співають птахи,
мій друже? Вже весна! Привіт!

Вона крізь дим і трійла смерті,
крізь крицю танкову міцну
пробилась. Відчиняй же двері,
батьорим зустрічай весну!

Вона йде з ріками, що грають,
сріблястий позбиравши сніг,
вона йде з гуркотом гарматним,
що млисту розбиває ніч!

Вона питає: «Ти на варті?
Ти голови не похилив?»
Тебе в простори понадхмарні
підносить на проміннях крил.

В твоїх очах ряхтять пожежі,
нестримно кров твоя шумить.
Перед тобою — світ безмежний,
дні сонячні, ясна блакить.

Ти віриш у життя? — Це добре!
Кохаєш дівчину? — Кохай!
Здоров будь! На весняний обрій
виходь же без нудних зітхань!

НІ, СЬОГОДНІ НЕ ЧАС ДЛЯ ПОЕЗІЇ

Ні, сьогодні не час для поезії,
ні для рими, що дзвонить, як сміх;
під бронею залізною — серце,
і туди не пробитися їм!

Починаєш писати, та де там:
замість рими пекельний снаряд
вибухає, палають ракети,
а над містом — пожарів гряда.

Затихає. Та в зошиті твому
замість ніжних напудрених слів
пси мисливські гасають невтомно
по засніженім полі листків.

Там занюхали здобич собаки,
там кривава приманка десь є.
Ти тоді з переляком побачиш —
кров'ю писане слово твоє.

Не виходить поезія нині,
ти хотів, та співати не зміг...

* * *

Старим я буду, вся у зморшках твар,
як залишусь по цих погромах випадково,
неначе порваний буквар
із року тисяча вісімсот сорокового.

Як діти, що переглядають книжку
і від малюнків починають скраю,
так нині я в будучину найближчу
загляну чи на крилах мрій злітаю.

Чому ж би й ні? — Цензури в мріях ще нема,
вони, прозорі, сяють синявою.
Та краще підганяти вітер крадькома,
аніж сидіти й плакати безвольно.

Тоді вже в мене буде син,
а син той буде вже двадцятилітній.

АНТЕНИ

Дзвенять антени в холоді. На них
звисає небо хмарою пороші.
Я не засну і не заснуть вони,
новинами й думками приголомшені.

Брехун тупий почне свою брудну
балаканину — слухати не варто.
Гнів спалахне в моїх очах — крутну
слухняне рукояття
конденсатора,

і загублюся в саксофонній млі,
де негритянка стегнами і бюстом
вихитує, а вколо — гендлярі.
Невже це ти, прекрасна людськосте?

Невже народжується лиш на те
в спекоті тропіків людина чорна,
щоб стати гаслом вар'єте,
декором кабаретного спотворення?

І хоч, здається, тихо, мов Дунай,
у нас тече життя, не чутні й гомони, —
свій чорний чуб розвий і вилітай
із вітром весняним навперегони.

Та слухай ще, як дзвонять з вишини
нічні антени в сніговому хрусті!
Я не засну, і не заснуть вони,
і ти не будеш спати, людськосте!

Січень 1942 р.

ПРОЩАЛЬНЕ

Моїй дружині

У сни твої приходи я буду,
як несподіваний далекий гість.
Не залишай мене надворі, любя,
дверей не зачиняй.

Нечутно увійду, тихенько сяду,
побачу в п'їтмі постать молоду.
Коли тобою погляд свій нарадую,
тебе я поцілую й відійду.

**ЙДЕ БОРОТЬБА
БЕЗЖАЛІСНО ЖОРСТОКА**

Йде боротьба безжалісно жорстока,
йде боротьба епічна, як то кажуть.
Мене замінить хтось — і... вся морока,
що тут якась одна людина важить!

Я впав. У серці куля, потім — хроби.
Це так логічно — битва і могили.
Та будем знов з тобою в час негоди,
народе мій, бо так тебе любили ми!..

14 год. 23.VII.42

ВЕСЕЛИН ХАНЧЕВ (1919—1966)

Веселин Ханчев народився у місті Стара Загора в родині лікаря. Закінчив юридичний факультет Софійського університету імені Святого Климента Охридського. 1937 року видав першу книжку «Іспанія на хресті». Молодий поет був перейнятий ідеями боротьби за справедливість, в образі розіп'ятої Іспанії прочитувалась Болгарія, керована антинародним урядом.

У рядах болгарської Народної армії Веселин Ханчев боровся 1944 року за остаточне звільнення своєї батьківщини. Деякий час поет працював радником з питань культури у болгарсько-му посольстві у Франції та Польщі.

Поетична творчість Веселина Ханчева перейнята громадянськими мотивами. Але авторові вдалось обійти притаманні соціалістичному реалізмові декларації й гасла. Його любов до людей пережита й усвідомлена поетом як необхідна умова індивідуального творчого життя. Лірика Веселина Ханчева драматична, але має в собі напрочуд багато світла, віри в перемогу доброти над ненавистю. Його спостереження за явищами природи й сутністю мистецтва вражають глибиною, а точність і лаконізм вислову роблять його поезію коштовним надбанням болгарської літератури.

БАЛАДА ПРО ЛЮДИНУ

У білому лісі повзе три доби
поранена тяжко людина.

Говорить їй ліс: «Гей, що не роби —
твоя це остання година!

Вмираєш. Далеко загін відсіля.
Не відають браття вже, де ти!»

Людина повзе. Зледеніла земля.
Колючі сніги та замети.

Говорить їй ліс: «Примирися, спинись!
Не зможеш добути з мене.

Глянь, голуб упав, долаючи вись,
крилечко зів'яло студене!

Побачити сонце йому без крила,
тобі ж без ноги — вже несила».

Людина спинилась і птицю взяла,
до рани її притулила.

І, кров'ю зігрівшись, птах затремтів,
тепер не страшна холодина.

Він блиснув крильми і туди полетів,
куди не дійде вже людина.

ПОЕТ

Кожну мить у своїм житті
Колумбом ти мусиш бути.
Відкривати простори та зорі,
нові землі і нових людей.
У маленькому серці вмісти
велетенські світи
і далекі дороги знайди,
невдоволеним будь назавжди,
пам'ятай —
до незнаних країн
відпливаєш.
Колумбом зостанься
до останньої миті свого життя.
І смерть свою ти відкрий,
як незвіданий світ,
і зустрінь її землю,
бо її ти ще досі не знав.

СТІНИ

Три стіни
в моїй кімнаті
були білі й тихі,
а четверта стогнала вночі:
— Води!

Кричала вона
три ночі підряд.
А четвертої ночі
стала біла і тиха,
як інші.
Біла,
холодна,
німа.
Жахлива стіна.

ПЕРСТЕНЬ

За твій тихенький крок, що гулом грому
ще досі у душі моїй гримить,
за дане й не відібране потому,
за те, що був твоїм я хоч на мить,
за слово стримане, та не студене,
за ласку, спопеляючу дотла,
за силу, що її влила ти в мене,
коли сама безсилою була,
за те, що ти моїм ім'ям хрестила
свою велику радість і біду,
я замість персня на твій палець, мила,
палаючий цілунок покладу.

* * *

Не заснути мені. Я під небо виходжу безкрає,
де тривожні вітри і мереживо зір золотих.
Все тобі я скажу — що болить, що навік розлучає,
що сказати не вмів чи не встиг...

Не доміряв і не долюбив я тебе, моя мила,
а розлука прийшла, бо позвали й мене сурмарі.
За любов (щоб була) і за мрію (щоб завжди світила)
вирушаємо в бій на зорі.

Як у битві впаду й захлинуся навіки землею,
на могилі моїй не ридай, не всихай від журби.
Нове щастя зустрінь, відвойоване кров'ю моєю,
і за мене доміряй, долюбуй!

Не прогніваюсь я, що не знатимеш горя й скорботи,
не за сльози я став під моє бойове знамено.
Вже світає. Пора. Вже йдемо до важкої роботи.
На добраніч, кохана жоно!

Я ЖИВИЙ

Я живий.
Все в мені горить. Чи ж має
мука ця межу?
Я живий.
Падаю й кричу від болю.
Я живий.
Не з хвороби біль я маю,
біль мій з того, що лежу.
Я живий.
Весь дрижу, як тятива.
Я живий.
В полум'ї гарячки марю.
Я живий.
Не з хвороби, тільки з гніву
я дрижу —
безрух цей мене вбива!
Я живий.
Дні спинилися. Болять мені вони.
Я живий.
Кличу згублені дороги і літа.
Я живий.
Люди, хочу радості,
а не труни.
Я живий.
Світ, неначе в шкарлупі горіх,
у мені тріщить.
Я живий.
Як не закричу від болю,
буду мертвим.
Я живий.
Люди,
ось діагноз хворощів моїх —
я живий.

НАЙКРАЩИЙ УЧЕНЬ

Він був добрим учнем.
Найкращим у класі.

Сидів за першою партою
коло вікна, ліворуч,
був низького зросту,
мав руду чуприну,
як той вогонь, червону,
сяяли у міжбрів'ї
два сузір'я веснянок.

Він був дуже добрим учнем.
Знав кожен урок,
відповідав точно і ясно,
не мовчав,
коли учитель,
стоячи за кафедрою,
питався:

— Хто були царі Другого болгарського царства?..

— Де знаходяться Азорські острови?

— Що одержимо, коли додамо
до натрію три молекули срібла?

Він був добрим учнем.
Найкращим у класі.

Одного разу,
зовсім несподівано,
зайшов до класу офіцер.
Він став за кафедру,
вказав на першу парту
коло вікна, ліворуч,
і наказав:

— Іди до дошки!

Гайда!

Говори!

Відповідай на всі питання
ясно й детально!

Це був урок страждання.

Із портретів,
неначе із темних келій,

дивились Ботев і Левський.
На порожній парті
сидів страх
і підказував:
— Хто ті люди,
з якими ти ходив на явку?
— Де квартира для ваших зустрічей?
— Що ти від них одержав?
— Кому передав?

Це був урок безстрашності.
Він був дуже добрим учнем.
Найкращим у класі.
Він вийшов
до дошки.
На її чорному небі
з крейдяними хмарами
світила його руда чуприна.
Його обличчя
сяяло супокоем
під золотом ластовиння.

Він був дуже добрим учнем.
Найкращим у класі.

Нічого не сказав.
Усі питання
відкинув мовчки.
Мовчав,
коли його катували в класній кімнаті.
Мовчав,
коли надвір його вивели.
Мовчав,
коли його штовхнули
до стіни на заднім подвір'ї.
Мовчав,
коли останній дзвінок
ударив з рушниць.

Він був добрим учнем.
І мовчки
одержав найвищу оцінку
на уроці безсмертя.

МИСТЕЦТВО

Кам'яне ящірятко лежить
на зеленій прадавній опоці.
І нікуди воно не біжить,
вигривається ніби на сонці.

Спить воно вже, здається, віки,
а заснуть на хвилину хотіло.
Не знайти мені тої руки,
що різбила маленьке це тіло.

Так різцем вона точно вела,
так торкалась до каменя чуло,
що аж вічною стала скала,
де мале ящірятко заснуло.

ЧОРНИЙ ВІТЕР

Небо наповнюють хмари, вітер і блискавки сині.
Дихає море в гарячці, горами йде по рівнині.
Дзвін зателенькав на сполох, сіль, як жива, задрижала —
чорного вітру атака, чорного вітру навала.

Віє він звідти, де сила родиться дика й шалена —
звідти, де зрушив хатину, — аж затріщали бервена,
зніс корабель од причалу, грубі порвавши канати,
сонце засипав пісками, взявшись його поконати.

Віє він. Птиці тікають. Гоняться навперегони.
Люди кладуть на пороги грецькі прадавні ікони.
Дико стинаються човни, з прив'язі хочуть зірватись,
видно, зачули здалека вітру скаженого натиск.

Порожньо. Лиш на причалі хмарами бризкає піна.
Важко здіймається й пада хвиль безконечна лавина.
Дзвін то вдаряє, то мовкне, ніби згасаючи в зморі,
ніби він давиться вітром, ніби він топиться в морі.

Порожньо. Вітер і вітер. Днина подібна до ночі.
Сумно жінки видивляють в мокрих віконечках очі.
Ніби в сльозах вони стали, ніби їм видно із дому,
де їх мужі і синопки гинуть у гуркоті грому.

ПРИСВЯТА

Щоб до людей прийти на час потреби,
щоб жити й після смертної пори,
ти кожну річ і образ біля себе
відкрий, пізнай і заново створи.
Так виноградні виростають грона
з води і золотавого тепла,
так яблуко плекає сонцем крона,
так добуває з квітки мед бджола,
так, стогнучи, народжує невіста,
з любові серце створює нове,
так і земля безмежна та барвіста
у перемінах творчості живе.
Потрібно кожну річ перестраждати,
вдихнути в кожну річ нове живло,
всім образам таке сіяння дати,
якого в них ще досі не було.
Нехай тобі думки болять, як рани,
як ті осколки, що вросли у плоть.
Носи ж ти їх, допоки сили стане,
їх болями ти можеш все збороть.
Бо ж як інакше можна повернути
оте, що взяв, помножене стокрот
у прапорі, в поемі, в зблиску гути,
в польоті до незайманих висот?
Бо ж як інакше віднайти розмову
з товаришем, як знати світло й тінь,
як падати і як вставати знову,
як вирушати знов у далечінь,
як перенести любові і втрати,
як бачити небес мінливе тло?
О! Треба світ оцей перестраждати,
вдихнути в кожну річ нове живло
і кожну річ, і образ біля себе
створити для життя, а не для гри...
Щоб до людей прийти на час потреби,
щоб жити й після смертної пори.

ДИМИТР МЕТОДІЄВ (1922—1995)

Димитр Методієв брав активну участь в антифашистському русі, а після встановлення комуністичної влади в Болгарії перебував на керівних партійних посадах. Редагував газету «Работническо дело» — головний друкований орган БКП.

Поезія Димитра Методієва назагал може вважатися зразком «соцреалістичної» публіцистики, провідне місце в якій займає оспівування радянської дійсності, звеличення Росії як провідної сили у справі комуністичної перебудови світу. Є в нього і твори, сповнені глибокого смутку, жалю за молодістю, образи болгарської природи й провінції.

Димитр Методієв закінчив Літературний інститут імені М. Горького у Москві, вчився на факультеті журналістики Свердловського університету. Поет добре знав і перекладав російську поезію. Та, мабуть, його найважливішим творчим здобутком є переклад «Кобзаря» Т. Шевченка, виданий у Болгарії декілька разів. За цю працю Димитру Методієву присуджена премія імені М. Рильського (1974). «Кобзар» болгарською мовою — видатна подія в творчій біографії поета і взагалі в перекладній літературі болгар.

* * *

Не пам'ятаю, спав я чи не спав,
заслуханий у шум ріки гірської,
коли той сміх дівочий пролунав,
лукавий сміх в нічному супокі.

Замерехтів і зник — зоря між гір.
Дивився місяць у вікно звабливо.
І вийшов я, послухавши, надвір,
побачив світло на траві, як мливо.

Подвір'я батьківське. А там хатки —
поснулi вже. Покриті тьмою доли.
І світить стремено віддалеки —
десь в глибині порожньої стодоли.

Дівочий сміх. І вічний шум ріки.
І дні, котрі не вернуться ніколи...

1960

ЕЛЕГІЯ

Дощі січуть. Уже й душа промокла.
Лизне машина фарами вночі
вікно моє — і знову тьма безока
і в темряві січуть, січуть дощі.

Червоне листя, вчавлене в болото.
Німі книжки. Холодна самота.
І знову — стук у шибку. Хто там, хто то?
Сумна, бездомна стукає сльота.

Ах, вірити я прагну, що про мене
бодай одна душа в цей дощовій,
в це завірюшся темне і студене
подумає! Вона — рятунок мій.

Дощі січуть. Вітри — немов сирени.
І я, мов осінь, — в зморі смерковій.

1958—1975

ПРОВІНЦІЙНИЙ СОНЕТ

На мотузку натужно горобці
цвірінькають, завівши ніби чвару.
Листків опалих перші промінці
змітає звільна жінка з тротуару.

Провінція. Неділя. Ранній ранок.
Чи я тут був, чи ні? Як метроном,
лунають кроки. Світиться кружганок,
і пахне так пампушками і сном.

Я йду. Містечко пригортає наче.
А вулиці ведуть назад... Щемить,
щемить і каже серце нетерпляче:

«Он, в тому домі, що в садку стоїть,
на ліжку білосніжнім кротко спить
твое дитинство, з виснаги гаряче».

Свіленград, 1978

ТУМАН

Під вечір з гір туман зійшов на доли,
спишився під вікном мого житла.

Здається, що не зникне вже ніколи
непроникненна, люта, чорна мла.

Все потонуло — й дерева найвищі,
і день, і ніч, і зоряні світи,
і я zostався на самому дніці
страшного мороку і пустоти.

Морозно. Суне грязь, немов з болота.

Болить моєї плоті кожен рух.

А те жахне мовчання, та ніщота
кричить, вникає в душу, в зір і слух.

Туман. І все. Тож не піди на змову
з його страшною владою — держись:
повіє вітер — і над нами знову
торжествуватиме блакитна вись!

НЕВЕНА СТЕФАНОВА (Нар. 1923)

Невена Стефанова народилася і вчилася в Софії. Закінчила Державну художню академію.

Автор багатьох поетичних збірок, пише вона і прозу, її роман-хроніка «Доки ми вас чекаємо» (1984) популярний у Болгарії, її книжка «Амплітуда» (1986) — цікавий збірник спогадів, есе, портретів письменників світової слави. Вона писала також нариси про свої подорожі: «Романтична мандрівка» (1959), «Відкриття світу» (1960), «Через дев'ять пагорбів» — подорожні нотатки про Родопи (1965), «Незнайомі вулиці» — про подорожі чужиною (1970). Редагувала «Антологію французької поезії», видала в своїх перекладах твори Шандора Петефі. Невена Стефанова займає особливе місце в болгарській літературі як жінка, що не піддалася на спокус тимчасової слави в добу соцреалізму, як це зробили інші поетеси, можливо, з більшим талантом, але з меншою мужністю, ніж вона.

ЦВІРКУН І МУРАШКА

Сказала мурашка, мала трудівниця:
«Цвіркуне, ти ледар, не дам і зернини,
нехай тобі літо зимою присниться,
йди геть, голодранцю, з моєї хатини!»

Задихало холодом небо осіннє,
тремтіли берези роздягнені, голі...
Цвіркун заховався в пахучому сіні,
настроїв свої інструменти схололі.

Він грав і співав, розривавсь од засмути,
і сонце печальне йшло над ланами,
і ціла природа хотіла заснути,
і плакали білі хмарини дощами.

Земля потонула в сльотавій імлиці,
і листя скидала тривожна трепета,
і слухали діти, дерева і птиці
пісень нещасливої долі поета.

НІЧНИЙ ДОЩ

Грім! В присмерку похмура туча суне.
Вже блискавку поранено вночі.
— Ховайсь під землю, вогняна красуне,
з тобою ми — від неба втікачі!

І розхитались на деревах віти,
блискучий погляд листя вже поник.
— Дерева, заспокойтеся, засніте,
йде добрий дощ, як бородатий мандрівник.

Його згори громи зігнали люті,
бо в небі він грабунок учинив,
щоб крові нової, снаги й могуті
надати просторам полів, і лук, і нив!

Вже сонце сяє. Зводяться тополі,
встають веселки семибарвної мости,
зникає дощ, десь пропадає в полі,
і починає знов земля цвісти.

ОСІНЬ

Теплого вітру не чути. Похилі,
білі, мов хворі, лежать береги.
Осінь сльозлива, зітхаючі хвилі.

Море моє, розігріте, кохане,
кинь мене знову на мокрій пісок!
Тиша. Кричать наді мною баклани.

Я пригадала любов і безкрає
сонце, обійми, а нині тремчу
з холоду й туги, що серце стискає.

Тиша. Лиш в серці, завмерлому з горя,
голос твій знову і знову звучить,
начебто в мушлі — відгомін моря.

ПЕЧАЛЬНИЙ КОСМОС

О, бедный Homo sapiens,
существованье — гнет...

Б. Пастернак

В сонці любові світ — немов у краплі весь,
життя з жаги вогненної постало.
В праматері обіймах Homo sapiens
дає людському родові начало.

Чи виживе любов, чи йдемо до погібелі,
засуджені до смерті, окаянні?
Все щезне, тільки мертві риби
ще плаватимуть в океані.

Розбита у печальному просторі,
планета в небуття плывтима далі.
І лиш тремтітимуть у небі зорі,
які ще снів любові не спізнали.

ПРОЩАЛЬНЕ

Не хочу я нічого, нічогісько, тільки
полежати з відкритими очима
під парасолею небес блакитних,
щоб доторкнулася до мене піна шелестлива,
щоб вітер грався косами моїми.

Я прагну бачить оболочки — сонні далечизни,
котрі клубочаться і в далині зникають,
і вічне в перелітності своїй приховують,
буття з уявою переливають.

Так Одиссей лежав, свій час забувши,
вчарований принадами Цірцеї.
Та оболочки — спогади заснулі —
збудилися й взяли його від неї...

Я з потайним стражданням покидаю
тебе, причале сонячний і чистий,
та подих твій я відчуваю ще устами,
хоч вже плыву до невідомих пристаней.

ЖОРСТОКО

Так тебе шукала я й любила,
що в собі спалилася сама.
Ти з'явивсь — і раптом я відкрила,
що тебе в душі моїй нема.
Не збагнути, як таке відбулось,
все золою стало, де не глянь;
почування в травму обернулось,
в порожнечу — сила пожадань.
І, жахлива, наче леді Макбет,
я тулюся до твого плеча,
пригортаю, але в серці пустка,
холод помсти, наче блиск меча.

ГЕОРГІЙ ДЖАГАРОВ (1925—1995)

Георгій Джагаров народився в селі Бяла Бургаської області. За часів фашистської влади був політичним в'язнем. По війні закінчив Літературний інститут імені М. Горького у Москві. Замолоду постійно виявляв незгоду з настановами партії щодо літератури. В часи демократизації суспільного життя в Болгарії, після критики культу особи Сталіна в Радянському Союзі, Георгія Джагарова висунули на посаду секретаря партійної організації у Спілці письменників. Він був головою письменницької організації, згодом заступником голови Державної Ради (парламенту) НРБ. Але поет зберіг непристосованську вдачу з часів своєї молодості. Понад усе він любив Болгарію, і йому вдалося висловити своє почуття у поезіях, які пережили автора.

Георгій Джагаров — видатний майстер поезії, особливо філософської та інтимної. Драматизм його лірики — ознака живої та бурхливої душі, що постійно шукала відповідей на багато заборонених у часи тоталітарної влади питань.

ЖАЛЬ

Жаль мені, що я так мало жив,
що не домріяв і недолюбив,
що не дожав свого жита в полі,
не находивсь Балканами доволі.

Повернуться без мене вірні друзі,
пригорнуть матерів, що в'яли в тузі,
квіток нарвуть, і розів'ють знамена,
і заспівають, плачучи, без мене...

Всього шкода. Але якщо тепер
обрати вдруге шлях мені дадуть,
якщо повернуть очі і тривоги,
якщо у серце полум'я вдихнуть —
я першої не відречусь дороги,
я знов пройду свою коротку путь!

ВЕСНА

Тепло луною розлягалось —
капіж на камені дзвенів...

І сталось —
лист зазеленів,
горить зелено галузь.

І звідкіля взялась блакить,
і пташки щебет, повен дива,
солодка, свіжа і п'янлива
духмяність, що з трави димить!

Відкрилися у грудях рани.
Немає ж ліків, крім луни,
що котиться із далини
і кличе на Балкани,
на Балкани.

ВЕЧІРНІЙ ВІТЕР

Він повіє ще там,
цей вітер вечірній,
ще тебе він зустріне
на дорогах
і перевалах,
наче тьохкання золоте
солов'їне,
наче шелест
листочків зів'ялих,
наче руки дитини
дрібні,
наче слово,
що запало
у серце смиренне,
наче ласка,
що сильніша за те твоє «ні»,
наче спомин
про мене.

ПОГРОЗА

Той день іде, вже недалеко він, —
і доведеться нам тоді згадати
не ваших слів шахрайських передзвін,
не ваших перемог нікчемних дати.

Ми пригадаємо хатини вам,
нужденні та заплакані оселі,
дівчат, що їх ви повели на страм,
городи наші вбогі й невеселі,
голодне поле, злякане село,
покинуте посеред ниви рало
і ворона, що опустив крило
над краєм, де усе позавмирало.

Ми пригадаємо сумні міста,
дітей коло порожньої вітрини,
батьків, що ніби зняті із хреста,
знайти не в змозі хліба для родини;
ми пригадаєм колихання дул,
дзеленькотання срібної остроги,
машин німецьких неугавний гул
і танками розпороті дороги.

Ми пригадаємо жорстокі дні,
і край вокзалу розстріли — щоночі,
і паровозів зойки голосні,
і вбитих друзів непорушні очі,
і матір, що її з дитям беруть
у потаємні темні каземати,
і те дитя, що ссало мертву грудь,
коли упала під стіною мати.

Все пригадаємо. Нам не забути
порубаних пісень у темноті,
ні усміху, що згинув від отрути,
ні крові, що значила нам путі...

Як сурми перемогу возвістять,
і вас на суд ми поведем, панове,
і вирок прочитаєм без проклять, —
що скажете? Чи слово те готове?

Ви в ноги впадете нам. Та велика
провина ваша в серці запеклась.
Ми вас відкинемо від черевика,
як наймерзеннішу, бридотну грязь.

ГИМН

Назиму Хікмету

Скільки часу треба — місяць, рік чи два?
Виступа, як піт, мокреча темної стіни.
В узголів'ї камінь пліснявіє, прогнива,
покриваються іржею кайдани.

Камінь і залізо, мамо!
А людина?
А людина — син твій, мамо,
не скорився,
не прийняв ярма.
Сам в собі він зачинився,
наче сонце двадцяти століть.
Пропадає пекла тьма —
Він живий стоїть!

БУРЯ

Ми знатимем, як розмовлять
із ворогами... вирок буде
короткий, наче рукоять,
багнети, вбиті в груди.

Надворі
блискавки нагай
тьму перелякану шмагає.
Земля дуднить.

Бринить вода
на камені старім.
Вікном термосить, дах скида,
У двері

грюка

грім.

А ти схопився за кайдани.
Перелякався.

Мовчиш.

Мовчи!

Твій день настане,
і ти ще прогримиш!

ПЕРЕСТОРОГА

Ти одягнув на очі машкару,
прикинувся й ведеш чудово гру:
де ти, а де мій друг — не розберу.
Та не гадай, що я не чищу зброї,
що залишив тебе у супокої, —
не змирилось, як полумінь і сніг.
І я не сплю, о ні! Я насторожі,
я жду, коли покажеш ти ворожі
і підлі очі; ти ж покажеш їх,
розбудиш сатану в мені нараз, —
і вже тоді, як кажуть люди в нас,
дивитись буде й чутиме лопух,
як хруснуть кості й розлетиться пух.

СОН

Про тебе ще не знаю нічогосько, —
хто будеш ти — дівчатко чи хлопчисько?
Яке ж ти там, створіння безіменне,
на матір схожим будеш чи на мене?
Чи виросте людина з тебе дужа,
чи матимеш думки і волю мужа?
І, хоч твоє життя не зацвіло ще,
моє ти щастя вірне й найдорожче!
Ти — в тім повітрі, що його вдихаю,
у віршах, що несміло їх складаю.
Ранковий легіт, ручками твоїми
торкаючи, бере мене в обійми.
Моя ти радісте, моя ти мріє,
чола твого промінням сонце гріє.
Куди не йду я, всюди на дорозі
лишили слід твої манюні нозі.

Я йду в ясні простори, а зі мною
і ти ідеш звабливою манюю.
Струмок сріберний жебонить по скелі —
чи не твої це співанки веселі?
Квітками сяє лісова поляна —
чи не твоя одѣжина весняна?
А листя трав, що від дощу сплелося, —
чи не твоє це запашне волосся?
А подихи духмяної герані —
чи їх не чути у твоїм диханні?
Скажи! Озвися на любов любов'ю.
Не чую і не бачу. Сню тобою.
А в сні дивлюсь — безмежна й колихлива
тебе, мов колосок, гойдає нива.

РОЗЛУКА

Все
сталось
вмить:
дві холодні долоні,
як ножі несподівані,
блиснули очі.
Сніг іде...
Мої рани криваві й бездонні...
Я вертаюсь.
Де ж дінусь тепер
серед ночі?
Сніг іде.
Дні і тижні гудуть
заметілі,
не втихають
вітри,
крутять хмари, як жорна.
Сніг іде
та іде.
Всі дороги вже білі,
лиш дорога до милої
чорна.

ЛЮДИ, ЕХ...

Люди, ех...
і за віщо, скажіте,
в серце терня ви вбили мені?
Мій поранений світе,
що робить?
Забажалося вийти
та побути
в самотині.
Я — надвір...
Аж тут сонце загірло,
синє небо, як сон, засиніло,
а на лузі, на голім осонні,
прокидалися квіти червоні —
світ чудовим і радісним став,
тож я витягнув зошит
і ручку
і над білим листком
зарідав...

ОСІННІЙ ОПТИМІЗМ

Дощі брудні та безгомінні,
дні в тучах темних та вітрах,
гаї в печальнім шелестінні
і наш листопадовий страх,
що бачить лиш сумні розвалища
та чує запахи з цвинтарища,
жде похоронів — не весіль, —
усе це тимчасові явища,
трьохмісячної влади стиль.
Закони мудрої природи
все змінять знову до основ.
Після зимової негоди
дмухне весняний вітер знов.
І розпочнеться із весною
кипіння соків життяне,
повітря забринить струною
і кров у жилах спалахне.

І скине жовте листя нелинь
тайком о ранішній порі,
і юна, непокірна зелень
зітре уявлення старі.
Струмок заграє, мов сопілка,
і згине в хащах чорний лід,
простягне руки кожна гілка,
щоб нам віддати злотний плід.

ХВИЛИНА МОВЧАННЯ В ПАМ'ЯТЬ ХРИСТО БОТЕВА

Ця тиша каже, що тебе немає,
та хто повірить може тишині?
Хай чорний вітер нам ліси ламає,
хай чорний дощ іде на довгі дні.

Та ми в ту ніч підем, що з горя зблідла,
і стрінемо з тобою смертну мить.
Ось підкрадається погоня підла,
і постріл неминучий вже гримить...

Кров молода тече...
Ліс тяжко диха...
А де сліди убивців і заброд?
Твоєї смерті ніч сьогодні тиха.
Мовчить і думу думає народ.

Коли у битві так загинув геній,
то нащо ми? Чи дух свободи згас?
Чи страх серця затис в руці студеній?
Чи не болгарка народила нас?

Ні, горимо, і серце в нас хоробре,
і боротьба, і віра в нас одна.
За все на світі ми платили добре,
заплатимо й за тебе ще — сповна!

Мовчить народ, і зріє в ньому сила,
а вороги — в передчуттях жахних,
бо нині з кулі, що поета вбила,
ми кулю відливаємо на них!

БЕЗСМЕРТЯ

Падали ми в полі і в ярах,
впавши, оберталися у прах.

Але прах людей, що впали в славі,
рветься в жили дерева тужаві.

Рветься в корінь, ожива в рослині,
в дикій пущі, в квітах при долині.

І цвітуть фіалки і бриндуші —
воїнів полеглих ніжні душі.

Ходять діти на луги радіти,
у вінки позаплітали квіти.

Йдуть вони, і сміх дзвенить довкола,
у вінках проміняться їх чола.

...Ви, що повернулися із бою,
мертвих нас не пом'яніть журбою.

Погасіте полум'я печалі,
вийдіть з хати, гляньте в сині далі.

І дітей зустріньте в добрий час —
у вінках вертаємось до вас.

БАЛАДА ПРО МОРЕ

Людей шукає
щоночі море,
виходить, рветься кудись в простори,
кипить в розгоні свого огрому
перед порогом кожного дому.

Та люди встати не мають сили!
У снах спочили
серця і жили.
Ніхто не вийде вночі з кімнати
ворота морю повідчиняти.

Заснули діти і люди літні,
мужі-титани, жінки тендітні,
сплять і не бачать
в полоні змори,

як до їх дому
приходить море,
як їх підносить, як їх виносить,
як їх високо
на хвилях носить,

як їх колише
вода златава
біля вітрильника
і пароплава,
як їх відносить все далі й далі,
на ті блакитні глибинні далі,
де дно гойдається, наче колиска,
а на дні в темряві золото блиска...

Щасливі люди!
Бажаю удачі!
Тільки не будьте глухі та незрячі!

Ми встанем завтра та спозаранку
вийдем із золотом на прогулянку,
вийдем, обійдемо всі магазини,
універмаги,
кіоски,
вітрини,
понакупуємо всього доволі —
хто візьме ласощів, хто — бараболі,
хто одяг братиме, в шовки порине,
а хто відразу
накупить часу,
юної моці,
ясних емоцій,
цілющих ліків
проти байдужості,
проти недуги,
старості й туги.

Щасливі люди!
Та в снах спочили
серця і жили —
встать нема сили!

Тільки як вітер загуде в скелях,
чайка пролине,

задзвонить келих,
промінь засвітить,
немов дорога...

Знов стане море коло порога...

Один виходжу я в ніч гарячу,
і все те чую,
і все те бачу.

А дехто каже:

— Мана, та й годі.

Такого моря нема в природі!

— Немає?

Слова не тратьте всує.

Те море — правда.

Воно існує.

Його почує, хто чути хоче, —
під нашим небом воно клекоче,
душі виповнює лазурним світлом
і запах щастя несе над світом.

Висока мрія
шумить і грає!

О море...

море...

море безкрає...

ТИРНОВГРАД

Ні! Не розвіяли вітри століть
твої сили й слави, Тирновграде!
Землі цієї ворог не посяде —
в душі народу твій престол стоїть!

Немов хустина дівчини зелена,
тебе наохрест Янтра обвива...
Гудуть у скелях лицарів слова,
йдуть воїни — рамено до рамена.

До Царевця дорога золота —
копита дзвонять, палахкоче грива...
Доба моя велика й справедлива
тобі твої знамена поверта.

Ідуть, ідуть твої полки комонні,
ніколи ми тебе не досягнем!
Твій прах горить у мене на долоні,
і я ридаю над його вогнем.

ЛИСТИ, ЯКІ РОЗМИНУЛИСЯ

1. ДО НЕЇ

Туман покрив опівнічні дороги.
Не тільки я, а навіть сам Господь
його розвіяти не має змоги...
Туман, що в душу входить, наче в плоть.

Мовчу. Уже безсоння прилетіло.
Годинами, що загубили спіх,
чекаю теплоти твого тіла
і прагну сяєва грудей твоїх.

Верни той день і полум'я шалене,
що нас пекло! Верни той тепловій,
що спалює серця! Світи на мене!
Дай келих синяви! І я вже твій!

2. ВІД НЕЇ

Скажи мені, що я забуть повинна заради нас?
Цю ніч? Цей ярий грім?
Цей ранок, що розлився, як лавина?
Цей світ? Ці ясні промені? Цей дім?

Чи я від сонця відректися мушу?
Але ж воно мені влилося в груди.
Від радості? Я ж їй відкрила душу...
Ти хочеш бути демоном? Так будь!

Змахни крильми! Візьми мене на руки
і вознеси у небо голубе,
а потім кинь на мертві каменюки!
Я все одно кохатиму тебе!

ЄГИПЕТ

Ти не покрив себе ганьбою,
вікам ярма згубивши лік.
Єгипте, я перед тобою
стою, вчарований навік.

Посеред плетива мелодій
в мені ти вдарив, наче дзвін,
сюди вже не приїде злодій,
господар твій з чужих сторін.

Твій шлях новий старі загати
і скелі розітнув навпіл.
Він буде так перемагати,
як твій неподоланний Ніл.

Розгадана велика тайна
старого сфінкса: він — живий.
Єгипте, сила життєдайна
тебе веде на шлях новий.

Ти — наче дощ. Твоя пустиня
обернеться в плодющу твердь.
Ти — як межа цеглясто-синя,
що розділя життя і смерть.

Зірки згоряють у безодні,
богині — в тишині гробниць.
Єгипте, ти повстав сьогодні,
щоб не упасти більше ниць.

Благословляю твої рани,
долоні темні і талан.
Тут і мене, й мої Балкани
твій відбиває Асуан.

ОСІНЬ

Будь здорова.
Не потрібні докори
в цю мить...
І реве теє Чорнеє море,
Чорне море гримить.

Зорі
обсипали нам крила...
Випадково, як чайки,
ми стрілися, мила...
Назавжди
прощай, назавжди;
не хились від осмути —
все повинно минути, —
подивись, як зникають сліди
на піску —
тут були,
тут нема вже.

Невимовні слова затихають
назавше —
їх не вимовлять більше,
не жди.

Осінь,
осінь прийшла,
ось
обтрушує віти,
мов доноси, листки посила...
Я вже схоплений.
Суд був.
Я мушу згоріти
на кострищі любові дотла.

Носить вітер
під ноги бадилля хрустяче.
Замаскований обрій знімає каптур,
наче кат.
Хтось там плаче?
Нащо плаче?
Це заняття дитяче.
Вже нема мені й кроку назад.

Я горю,
Я щезаю в диму, як щезає
еретик, як щезає сльоза,
як зірниця щезає,
впавши в море безкрає,
як у темряві берег щеза.

Будь здорова.
Не потрібні докори
в цю мить...
Прощавай...
І реве тее Чорнее море,
Чорне море гримить.

РОЗХОДЖЕННЯ

Вол. Соколову

Тобі все ясно, зрозуміло, ясно —
трава жовтіє, а дощі ідуть...
Але мені не все на світі ясно.
Болить мого життя неясна суть.

Болить мені. На очі присмерк пада,
коли сказати треба «так» чи «ні».
Тебе ж не мучить тих питань досада,
вони дурні для тебе і нудні.

Я, мов стебло, потоптаний. Бідує
мій дух, принижений, мов цуценя.
І день мене мордує, й ніч мордує,
і ти для мене — муки насланя.

Хто я? Хто люди? Хто нам дав цю ношу?
Чи наша путь — до певної мети?
Я маю сто питань, але не можу,
не вмю й на одне відповісти.

Буває, пригорнусь до свого друга,
загляну в добрі очі й відійду,
а в спогаді — одна гіркота й туга,
вже ні від кого ясності не жду.

А ти говориш — все для тебе ясно —
в дощах поникло поле трав'яңе...
Але для мене й те також неясно,
неясно й те, чи ти збагнув мене.

ІВАН ДАВИДКОВ (1926—1990)

Іван Давидков народився в селі Живовці Михайловградської області. Освіту одержав у Софійському університеті імені Святого Климента Охридського (факультет слов'янської філології). Почав виступати з творами в пресі 1946 р. Перша збірка «Українець з білою гармонією» (1959) стала початком його великої літературної творчості. Автор десятків поетичних книжок та декількох романів.

У 1958—1959 рр. Іван Давидков жив у Києві, вивчав українську мову та літературу. 1960 р. вийшла його книжка «Дніпро під вікном моїм тече». Найважливіші поетичні збірники: «Фракійські могили» (1967), «Осяння» (1970), «Каменоломня» (1973). У журналі «Всесвіт» друкувалися його повість «Кусень хліба для мандрівника» (1972) та романи «Був собі художник» (1975), «Зимові сні левів» (1984), «Човен Харона» (1988).

Іван Давидков через усе життя проніс любов до української культури. Він переклав поезії П. Тичини, М. Рильського, В. Сосюри, А. Малишка, П. Воронька, Д. Павличка, а також твори білоруських поетів.

Поезія Івана Давидкова — одне з найцікавіших явищ не лише болгарської, а й світової поезії. Особливий інтерес викликають його записані вільним віршем сонети, зміст яких вражає проникненням у філософські глибини й вічні проблеми життя. Іван Давидков був обдарований малярським талантом, його краєвиди наповнені загадковим світлом і мають безперечну художню цінність.

* * *

Біля мене вдвох пройшли вони.
Дівчина вела його за руку.
Цвів на платті в неї льон дрібний,
хоч осінній дощ стікав по бруку.
Він сліпий. На русий чуб стара
кашкетина вдягнена солдатська,
у якій край білого Дністра
він упав на чорний дим зненацька...

Я дививсь на них. Вона щаслива.
Подвиг і любов — близькі слова.
Дівчина, і юна, і вродлива,
розцвіла, як степова трава.
Як тебе покличуть на дорозі
очі інші з ясного лица,
пальцями шукаєш у тривозі
руку мовчазливого сліпця...
Всім для нього мусиш бути — південним
ранком, неосяжним і швидким,
соловейком і дощем студеним,
квіткою і лісом росяним;
будь, неначе мрія неогасима,
наче мати в ніжності й добрі,
щоб твоїми бачив він очима
найніжнішу піну на Дніпрі.

ВЕЧІР ПОЕЗІЇ

На сцені випроставсь поет білявий. Полились
його поезії. Дививсь юнак відкрито.
Він сіячем на фермі працював колись —
тепер махав рукою, ніби сіяв жито.

Як борозни на цілині, тяглися без кінця
ряди ясної зали.
І ніби зерна сіяча, прямісінько в серця
його слова лягали.

ШЕВЧЕНКО В КОС-АРАЛІ

Реве та стогне Дніпр широкий...
Т. Шевченко.

В душі твоїй журба, неспокій,
думок неугамовний шал.
Реве та стогне Дніпр широкий,
і стогін чути в Кос-Арал.
І дихають у цій пустелі
вкраїнські села і гаї,
ти ж ніби в кованій шинелі,
і крила зв'язані твої.

Киргизський вітер ломить, сушить
низенькі трави день за днем.
І мужні, непокірні душі
він спалює страшним вогнем,
могили-дюни насипає,
ховає молодість у них.
Надія в тебе лиш одна є,
лиш пісня — втіха днів сумних.
Ти у палатку-полотнянку
сховався, бо донос не спить.
І племінь свічечки до ранку
листочком пожовклим тріпотить.
Не знаєш ти, чи зникла темінь,
чи сонце червонить піски...
Об серце гостриш, як об кремінь,
разючі крицяні рядки.
А день встає вогневоокий,
і десь кричить старий капрал...
...Реве та стогне Дніпр широкий,
і стогін чути в Кос-Арал.

КОЛИ НАРОДИВСЯ МІЙ СИН

Чи то мінський ліс шепоче,
що тепер в далекім краї
ти спочинув першим сном?
Щоб тебе гойдати, хлопче,
Шлях Чумацький простягає
руку. Тишина кругом.

Колискову заспівали
партизан старі просіки,
і галявини, й поля.
З піни ніжне покривало
білоруські тихі ріки
виткали тобі, маля.

Мінськ

ДИТИНА ВЧИТЬСЯ ХОДИТИ

Екран ожив. Ідуть останні вісті.
Злітають літаки з воєнних баз.
А в кухні донечка сусідова якраз
ходить вчиться — о хвилини урочисті!

Вона ступає на свій перший страх,
на хвилях сонячного зайчика, а мати
під ноги стелить усміху блавати,
мов для дитяти накриває небесами шлях.

Коли в Неваді в час оцих подій
площадка напинає тятиву й палаюча стріла
летить у світанкове серце днини,

радари, вслухайтесь в голос мій:
ходить вчиться дівчинка мала,
на зумкотіння опираючись бджолине.

СІЛЬ

Це солеварні. Спека й спрага люта.
І піт, що руки так гризе, як пута,
Спікає, як вогонь, уста.

Гримлять лопати. Випари поволі
встають, і мовчазливо смуга солі
попід очима вироста...

Чи суть її не схована від ока?
І чи не тінь ясного оболока —
Її безмовна білизна?

Чи не була ця сіль у скалці граду,
В розмові ручая і винограду
ще перед тим, як самота прийшла сумна?

О літо! Ти гориш! І в тім багатті
усе, чим ми були колись багаті,
щезає. Полум'я твое

нам душі спалює. І серце мліє.
І там, пройшовши забуття, біліє
Сіль. Та вона ще піснею стає.

НАЧЕ МЕТЕОР

Раптово, наче метеор, літак вривається в темноту.

Чи від зорі зірвавсь,

А чи вітри могутніми руками

пропелери йому повідривали,

щоб шмагонути ними безмір по обличчі?

Даремно над антенами нічних аеродромів

метається благальний крик радіохвиль — даремно!

Даремно світить над кабіною пілота

нажахане табло:

«Ремені застібнути!

Не курити!»

Вже курить небосхил, вогонь ятріє

в огромнім алюмінієвім мундштуці.

Пілоту, дзеркальце своє

ти завтра вранці подихом легким не затуманиш.

Глянь: ведмежа твого синка втікає

і сховища шука в дуплі старої хмари.

І стюардеса — дівчина заручена —

весільну сукню одягає, вилиту з диму,

і безкінечний шлейф несуть за нею зорі.

І диригент, що поверта додому

по довгій подорожі із-за океану,

заслуханий, неначе в плюскотання моря,

в луно оркестрів і концертних залів,

підносить руки — і... його долоні

палають!

І завмирають у чеканні оболоти:

ось він подасть їм знак — і раптом гряне

гучний, небесний реквієм.

Стоять вони рядами довгими. І капотить,

пропалюючи фраки, алюміній.

ЧАС ДОЗРІЛОЇ НАДІЇ

Час прийшов дозрілої надії,

величезних звершень час прийшов...

Яблука звисають золотії,

І слова вже мають плоть і кров.

В світло соняшника одяглися
пагорби, і вибалки, й ріка...
Тяжко падає червоне листя,
пахне медом сон садівника.

Вже хліба прив'яли по долині,
Та щасливе кожне в них стебло,
що у манюпусенькій зернині
березневу зірку зберегло.

Усмішка мудріша — не зрадлива —
серце звабити не поспіша.
В ній безсоння весняної ниви
і блискуче сонце лемеша.

Йшла осінь. Співали жінки, доплітаючи сіті,
обпершись на весла, мовчала рибальська колиба.
І перший вербовий листок, що не втримавсь на вітті,
виблискував сріблом осіннім у сітях, як риба.

І я попрощався з містечком. На кривлі залізні
я глянув, у душу вбираючи простори сині.
У сутінках море блищало, неначе у пісні,
яку відспівали давно тут незнані грекині.

У мудрому спокої тихо земля засинала.
І море в заграві здавалося кутим із міді.
І плодом ставав почуття найпізнішого спалах.
Йшла осінь. Співали жінки, доплітаючи сіті.

РІДНИЙ ДІМ

Не звуками фортепіано
Дитинства ти будив часи.
Я прокидався рано-рано
На дзвін сокири і коси.

Мені стерня колола п'яти —
І прагнув я ласкавих рук,
Але ніхто з лиця дитяти
Сльозу не стер, не втишив мук.

Я вмів читати ще до школи
По зморшках на яснім чолі,
А як виходили на поле —
По стопах у липкій ріллі.

Спасибі, рідна, мила хато,
Захована у тіль смерек,
Що брав я з чесних рук на свято
Із найсолодшим трупком глек,

Що в горі не згубив я мрію,
Що не оглух, що не осліп,
Що я в житті цінити вмю
Ясну сльозу і чорний хліб.

ЛИСТ

На прощання посміхнулась ти
і сказала: «Милий, я чекаю
місяця з твого морського краю...
Не забудь, як слатимеш листи!»

Думав я — от стану на горбі
і зірву його із неба, доле;
але він конверт різком проколе
й, певно, не дістанеться тобі...
З торби листоноші тільки — шасть! —
і впаде у роси коло стежки.
І його на золоті сережки
перекуть циганочка віддасть.

Думав я: «А може, у човні
вислати його до тебе, мила,
щоб у сон твій запливли вітрила
й місяць у вітрильнику на дні?»
Та боявсь я, що вітрець шугне
й місяць упаде в морські глибини,
де його прудка й страшна рибина,
наче срібну блешню, проковтне.

І тому я шлю тобі привіт.
Лиш привіт. Не гнівайся на мене.
А над морем місяць став зелений,
більшає від нього цілий світ.

Як вернуся з леготом надій,
віки, рідна, поцілуй мені ти;
там, немов під хмарами, ясніти
буде місяць твій.

ОРЛИНЕ ПЕРО

З камінної вершини,
Де я колись бував,
Одне перо орлине
В дорогу я узяв.
Одне перо срібliste...
Й зі мною ти була.
Балкан зеленолистяй
Шумів, як для орла.
Пісні мені співали
Повстанці-силачі,
Рушниці і кинджали
Бряжчали уночі,
В Карпати, на Полісся,
Де я ходив, твій син,
До мене запах нісся
Трояндових долин.
До мене долинали
Дзвін молотів, сокир,
І заводські хорали
Крізь безкінечний шир.
І на твою отаву
Ронили цвіт сади,
В глибинах твого ставу,
У дзеркалі води,
Я бачив, як вільшини
Кружляли у хоро¹...
І все це ув орлине
Зібралось перо.

¹ Хоро — болгарський народний танець.

* * *

Нелі і Ростиславу¹

Все до мене промовляє:
Ваші усмішки щасливі,
Пуп'янки на яворинах,
Оплески пташиних зграй...
Хай сніжок спокійно сипле,
Хай дахи вкриває сиві,
Хай надійде білий вечір,
Хай огорне тиша край.

Гість далекий, та до вас я
Ось прийшов з любов'ю брата,
Найщирішою любов'ю,
Що в душі не погаса.
Я свою приніс вам пісню,
А сріблясті голуб'ята
Весело ту пісню кличуть
Полетіти в небеса.

Тягне вітер сніжну нитку
Із тополі, як з куделі,
І дорогу безкінечну
Покриває синій дим.
Тихий віддих свого сина,
Що удома спить в постелі,
Чую, чую за Карпати,
Аж у Львові дорогім...

* * *

Вже забуває війну й намогильне каміння,
Зникли руїни і сльози пекучі колишні...
Ллється на чорні горби життєдайне проміння,
Білою скатертю стеляться квіти із вишні.
Вже у південнім степу починається літо,
Сяють на ваших правицях мозольних зернини,
Щедрі зернини пшениці, що згодом шуміти
Буде й на інших планетах для щастя людини.

¹ Йдеться про поета Ростислава Братуня та його дружину Нелю.
(Прим. перекладача).

* * *

Озвались флейти-вивільги у світанковий час.
Південний вітер задзвонив, заговорив у струнах.
А надворі лютує віхола,
Та покорили звуки нас, —
І для весни відкрились душі юних.
І ось — вже поле просить лемеша,
І ось — вже небеса бездонно сині,
І до висот незнаних підіймається душа
Шовковими сходинами Росії.

ПОЛЕ ВІДПОЧИВАЄ

Поле спить — зморились довгі ниви,
А вітерець такий легкий летить,
Як зітхання радісне й щасливе
Трударя, що сів спочить на мить.

А якою осінь тут була,
Ти пізнаєш по мозолях нині,
По глибоких коліях (людині
До колін!), пробитих до села.

І по запаху айви, що лине
Уночі й хатини овіва,
Над якими вітер неупинно
Хмари листя жовтого збива.

СВІТАННЯ

Чи то вітерець росюю всюди
У вікна вранці задзвонив,
Що в селах розбудились люди?
Почулись кроки. Серед нив
Заграли, загули мотори.
Гуртами ланки вдаль пішли,
У сизо-голубі простори
Назустріч ранку понесли
В своїх зіницях сонце ясне
І свіжий усміх — на устах.
Прозоро, широко прекрасне
Співало поле у житах.

Співало жайвором, квітками
І листям явора — для них.
Роса, насичена піснями,
Спадала дзвінко їм до ніг...

Вони ішли, несли мотики,
Блискучі коси на плечах.
Вони — незнані і великі
Сіяло сонце в їх очах.
Колосся, наче ті потоки,
Неслось до них з усіх сторін
І віддавало їм глибокий
І повен вдячності поклін.

БАЛАДА ПРО ЧОРНИЙ ШЛЯХ

Вели серед ночі його,
як заснуло село,
позаду — два дула,
попереду — два карабіни ішло.
Вели серед ночі,
щоб слід його темінь закрила,
щоб люди не знали,
де є бунтівнича могила...

Спинився в знеможі,
і кров там лишала сліди, —
та чобіт солдатський
безжалісно тупав:
«Іди!»

Дорога скінчилася,
Долі шуміла ріка.
Затвори заклацали,
Чорна звелася рука.

...І слухав юнак перед залпом
в тривозі жахній,
як струмені рідні
дзюрчали у тиші нічній.

Можливо, подумав:
ось тут за хвилину
поляже,
та річка про нього

все травам шовковим розкаже,
а трави — вітрам,
вітри — біло-сизим соколам,
ті — селам і нивам
голодним, зажуреним, голим...

Майор прогугнявив крізь зуби:
«Ідіть до скали!»

І шляхом,
що вився по зворі крутому, пішли.

О, хто ж то дізнається
від мовчазного шляху,
Що тут він проходив
босоніж в годину лиху?
У хащах бучини,
на гострому, темному схилі,
могилу його
і зірки відшукати не в силі.

Та шлях той мовчав.
Хоч усе він побачив
і знав,
як тяжко від пострілу
хлопець звалився між трав,
як, пальцями в землю вгрузаючи,
повз він в куці,
як папороть тихо
лягла перед ним уночі.
А шлях той мовчав —
порозбиваний, чорний, німий.
Та тільки показувавсь
Вершник-горянин з п'їтьми
чи віз опускався
з гори на зелені долини,
до них промовляла
суха і потоптана глина...

Копита збивали
опалого листя сувій,
щосили
вістили
навкруг:

«Він живий!»

«Він живий!»

І віз припорошений
в пізній постукував час:
«З берданкою зійде,
Ще зійде він тихо до нас!..»

І знову чекали дороги
повстанця, що сходив з гори
у вересні¹ в села тривожні,
в затемнені хутори.
І кожна хатина
в пільмі готувала для нього
торбину патронів
і теплого хліба м'якого.

КАРПАТСЬКА ХМАРИНА

На тебе я, хмарино, схожим став.
О, скільки радощів і сонця вже зібрав
дорогами життя мій дух ясний і чистий!

Над білим аркушем, як блискавка,
перо моє блищить;
я відчуваю: пісня через мить
полетиться щедро, наче дощ іскристий.

* * *

Я люблю північну справжню зиму
у моєму рідному селі,
свіжу, білу далеч несходиму.
І її красу завжди нестиму
по землі.

Цілі тижні сипле, сипле сніг.
Гнуться обважнілі деревини.
В млі ховає Ком свої вершини,
і нема стежок ані доріг.

¹ Автор має на увазі вересневе повстання в Болгарії 1923 року.
(Прим. перекладача).

На світанку — вітер крижаний.
Піль блищить поверхня кришталева.
І шукають затишку дерева,
у ліси ховаючись мерщій.

Тільки три засніжені тополі
вийшли й зупинились на путі.
Може, в вечір ждуть мене у полі,
щоб вказати шлях у темноті,
щоб здаля в холодному тумані
я побачив ту серед хатин,
що мене запрошує і манить
світлом рідним на спочин.

ЗАПІЗНІЛИЙ ЧОВЕН

Чом ти сам на морі залишився, човне,
та невже зламалось те міцне весло?
Світять блискавиці, море — злості повне,
бризка піною на тебе зло.

Повертайся, човне!
Там, на суходолі,
неспокійними руками з темноти
все махають, кличуть молоді тополі:
— Сюди!
— Сюди!

І рибальська хата кличе до вечері,
щоб зустріла батька рада дітвора
і почула, як він відкриває двері
і перед порогом ноги витира.

КАМЧІЙСЬКИМ РИБАЛКАМ

Напевно, Камчій багатоводна
розгнівалась, і там, де я не раз
рибалив з вами дружно в ранній час,
настала осені пора холодна.

Коріння підмивають хвилі гризько,
безжально дощ періщить по кущах.
Тремтячий очерет лягає низько,
щоб вітрові покійно дати шлях.

Якби на берег той прийти я міг, —
я б вітер і ріку благав щосили,
щоб зупинили уночі свій біг,
щоб гнівним шумом лісу не будили

і щоб над вашим висілком малим
затихли вітру посвисти і гули.
Бо ви сьогодні по труді важкім,
вернувшись з моря, солодко заснули...

ТАК СОБІ ЗГАДУЄМ

Згадуєм: як місяць сходить вище —
йде за хмари, вздрівши ніч лиху,
і як вітер з півночі засвище,
як шибки задзвонять від страху...
Мама сяде, вуглики підгорне,
веретено знову захурчить.
В присмерках усе у хаті чорне,
лиш тоненька ниточка блищить.
Де ж це в пітьмі забарився тато?
Ждати будем ніч при каганці...
Раптом батько відчиняє хату,
сіть рибальська у його руці.
Йде до мене. Радісно сміється
і спокійно ставить край стола
цебрик, у якому риба в'ється
пригорщею білого срібла.
Він мені, щоб став і я веселим,
кучері куйовдить на чолі.
У низькій хатині пахне хмелем,
листям, що опало до землі.

ПАМ'ЯТІ МОГО БАТЬКА

Ти вернувся надвечір по схилі крутім.
Чув я з хати, як віз на подвір'ї гуркоче.
На найвищому троні — на коліні твоїм —
я сидів, як владар зорянистої ночі...

Де ти, батьку? Птахи відлетіли навіки.
І забула луна тебе, й забув тебе явір.
Тільки в маренні я, стуливши повіки,
бачу руки твої, наче осінь, смагляві.

Працював ти в садах. Плоду спраглу надію
ти садив для людей ув осінню негоду.
Хай же слово моє, що у серці лелію,
не росте, наче дичка! Хай зігнеться від плоду.

Руки дай мені щедрі.
Хай пісня моя
буде вірна окрайцеві, й зерну пшениці,
і сльозі, що в очах удовиних сія,
і чершеньці білій, і чорній правиці.

Чом же ти не заходиш? Я чекаю ще досі.
Доки будеш з утоми там, надворі, зітхати?
Пуп'янець одинокий на сухім абрикосі
розкрився, щоб бачить тебе коло хати...

ПАМ'ЯТІ ДРУГА

Ах, ті сніги! Вони сипнули знову,
хоч терен мав надію незабаром
розквітнути. Твої гінки тополі,
що мало не сягають до балкону,
рожевими верхів'ями шумлять.
Та ними ти не сколихнеш сьогодні,
вертаючись опівночі додому,
і не підставиш снігові обличчя,
аби за щоки пощипав. Слідів
із гумовим узором підшов
не лишиш на порозі...

Ти далеко,
десь на краю землі, де виростають
високі й супокійні кипариси,
де в тиші на горбах вінки бляшані
ржавіють...
Мовчки день у день од нас
відходять наші щонайкращі друзі —
то серце розірвалося, то рак...
І гробарі з лопатами проходять

дорогою болотяною.

Ми

про себе думаєм, про себе.

Слова

сердечного чекав ти в дні зневіри,

чекав ти підпомоги побратимів,

та ми забули, де твоя оселя,

не мали часу навіть підійти

до телефону, щоб тебе розрадить.

І ось — прощай! Надходить вечір тихо,

і ми йдемо із цвинтаря, очищені

єдиною сльозою, що вже й висохла

від роздумів глухих і від скорботи.

Та завтра знову день зачинить нас

у решето своє — трамваї, галас,

страждання над листком паперу, потім

у натовпах безмовний шлях додому,

де нас очікує безсонна ніч

з думками, що до шашелю подібні...

А там, над кипарисами, вже сипле

сніжок!

Та в шумі снігу ти не чуєш

лелечого розкрилля. Ти не чуєш,

як мовчки простягається коріння

в новому домі привітать тебе.

Твоя могила, як велика риска,

чорніє на снігу.

Все. Розрахунок.

Під нею скачуть перемерзлі птахи —

мов лапками невтомно пишуть цифри

всіх остаточних і неясних чисел...

О, ми ось так відходимо раптово —

всі — добрі й злі, знервовані і підлі —

рівняє нас земля і віддає —

корінню і дощам — у певні руки,

що знов повернуть нас — у вічній ласці

і доброті розквітлої галузки,

в росі та в оболочках світових.

НЕРВИ

Навколо — ліс. Надовкруги верхи.
А в глибині — дзвенить ріка невтомно
і пахне коренем вільховим і фореллю.
Тут ми були самі — і цілий світ
був невеликим перснем скель камінних
і сторчаків. Казав я: «На добраніч!» —
лиш місяцю, коли лягав спочить.
Транзистор мучився, щоб оминути
межу шкали в жадобі повідомлень,
але в коробці чорній озивались
лиш цвіркуни, і лісові мелодії,
і зле шипіння падаючих зір.
Опівночі новини ці пробились
крізь віття сосен — звалювались тяжко
на наші сни, немов рухливі дюни.
І ми, як ті мандрівники засипані,
ловили судорожно віддих свій...

І наші верховинські дні зникали,
немов тютюнозбирачі квапливі,
що біля нас надосвітку проходили,
поближуючи в лісі мерклим світлом,
аж доки не задмухувала днина
ліхтарні їхні. Ми пригадували раптом,
що кожен з нас щось невідкладне в місті
залишив; що потрібно дописати
почату книжку; що когось чекає
важлива зустріч; що сяк-так людині
не можна дні розтрачувать свої.

І мовчки ми спускалися по схилах
до полустанка, де нервово чмихав,
ждучи на нас, лискучий паровоз.
Позаду нас гірські дзвеніли ріки,
та ми не чули їх — ми бігли в потемку
і спотикались на корінні й на думках.

ЛІТАК

Чи не в безмір нас несуть мотори?
Застібни ремені. Подивись:
унизу — немов покоси, гори
і, мов сіть, дороги заплелись.

Хтось про нас там думає. В долини
опадає гуркіт літака,
наче дзвін вечірньої хмарини
чи з веселки пилюга дзвінка.

Наокруг розверзлися безодні,
синява розкинулася гучна.
Очі затуманені й холодні
вітер нахиляє до вікна.

Ми тікаєм — а куди і звідки? —
стаємо металом в забутті.
І нема ні кореня, ні квітки
в цій ошаленілій висоті.

Ми — як хмарка, що несамовиті
людські болі мчить за небокрай.
Стюардеса ходить у блакиті
і розносить зорям хліб і чай.

ЦИГАНСЬКЕ ШАТРО

Це була до нужди
і до голоду
подорож безконечна й заклята.
Хто веретено купить?
І чи можна напружати
радості з чорного дня?
На вибоїнах колихалась ліхтарня.
І пропалювали шатро
очима наляканими циганчата,
і за возом їх страх уночі
плівся і скавулів, немов цуценя.
Просто неба вони жили
і так ночували завше.
За кривлю і стіни були їм лозина і тин.

Бачив я їх, як вечеряли,
як перед сном роздягали
навпочіпки посідавши,
розлучених цибулин.

Спати лягали всі. Тільки циганка,
збирала промені в кошик,
що зоряне мала намисто,
наче ліщину тонку.

І крадений півень
прокидався коло неї
і виспівував голосисто,
так, що жаби падали з берега,
неначе каміння в ріку.

Веретенник точив свій ніж
і вістря загладжував на долоні,
в переярку фуркали коні,
сунув туман, як час.

А цуценята до вогнища
повиставляли свої язики,
як головня, червоні,
щоб воскреснуло полум'я,
щоб надії вогонь не згас.

КОЛИ РОЗПОЧИНАЛИСЯ ВЕЛИКІ ВІЙНИ

Коли розпочиналися великі війни
і хиталися в полі багнети, а не жито,
люди білили, по світах розвіяні,
і миші проїдали сіромашне сито.

По далеких узгір'ях, жовтих, як шкура лева,
по вибалках темних, в пилюзі і в намулі,
артилерія саджала вибухів чорні дерева,
де гнізда звивали пискляві кулі.

Та бувало, що хтось із погонами піхотинця
мав щастя їхати у відпустку на днину;
в товарнім вагоні біля коней моститься,
будити опівночі теплу і страшенно вродливу дружину.

Він поволі знімав свій військовий пояс.
Ніж на ремені висів, неначе сльоза велика.

Від землетрусу кохання падали вони обоє,
і над жіночим плечем світила зоря, мов гвоздика.

Спали вони, пригорнувшись, аж до світанку,
їх тривожили стогоном тихим його чоботиська.
А літо взяло над ранок свою берданку,
в дах стріляло спілими грушами зблизька.

Піхотинцеві снилася чиста сорочка,
тінь ластів'яча і дитя щасливе,
а рушниця його виглядала з куточка,
ніби ще нерозвинений саджанець сливи.

Він не думав, що бруствери десь лежать, як покоси,
що гудуть поїзди в тунелях Балкану,
що біліють край вогнища мамині коси,
як сніжні замети Каймакчалану.

СПОГАД ПРО ЛОПУШАНСЬКИЙ МОНАСТИР

Там пахли промоклі дерева і мох монастирський.
Скрипіли ворота, коли їх розгойдував вітер
гірський, у дворі понакривані ряднами коні
стояли. А я — приболящий — на возі лежав
незрушно. Була там ще інша малеча слаба,
привезена здалеку, щоб за здоров'я ігумен
відправив молитву. Лежали і кашляли глухо,
ждучи, доки дзвони задзвонять і купол засвітить...

Хтось крикнув у потемках досвітку: «Пави! Он пави!»

І я їх уздрів на старім споришевім подвір'ї —
різнобарвні хвости були до світанку подібні!
І тут засвітили всі вікна, всі вікна й прикраси
на кінських уздечках пилюжних.

І мамині сльози
надією й радістю дивно тоді засіяли.

На лікті я звівся, щоб бачить, як ранок надходить,
як день здоганяє притишену днину, як зорі
за мить погасають і знову зливаються в ясну
швидку каруселю, що мчить і мене забирає.

В душі моїй літо співало. Видужував я.

АРХЕОЛОГІЯ

Коні в тракійських могилах іржуть.
Падає штукатурка від удару гострого копита.
Встаньмо і даймо їм у жменях вівса:
далекого сяяння міст і небес.
Тисячу років уздечки мріють про поле,
і місяць вночі кладе обережно свій крок в стремено.
Тисячу років дороги, що вела аж до нас.
«О ви, хто розкопує тую могилу,
чи відкрили під камінням чи коренем голос
тракійця, що промчав на коні крізь ночі прадавні?
Чи відкрили ви тінь закоханого дівчати,
а в його погляді усмішку, що піднімалась
в небо, як листочок хитливий від людського подиху?»
Під джагананами — тільки земля. І більше нічого.
Тільки уламок вази з веселим поглядом птиці...
Археологія — мудра, жорстока наука.
Ми щодня заклопотані дуже,
Не маємо часу на роздуми і на ніжність.
Колись пошукає і нас так само лопата.
А що їй скаже про нас буката глини сухої?
Ще холодно. Місяць, пригнувшись, сідлатиме тупіт
І танець рудих тракійських коней.

ПЕРЕДМІСТЯ

Вдаряє в мій сон плескіт несподівано,
і він продзвонює. Я одягаюсь,
дивлюся у вікно й навпроти бачу
дахи вологі, де тече й стрибає
на кривлях світло.

Сусідки з верхніх поверхів
свої постелі вже перестеляють.
І простирадла плескотять на вітрі,
квартал колишеться — крилатий, синій,
і на дорогу падають згори,
немов листки або пташині пера,
нічні розмови, пестоші, зневіру
(що піднімались тишкама по сходах),

безсоння, і думки, і пожадання,
так ревно сховані від поглядів чужих.

А простирадла плескотять. Всі тайни ночі
кружляють в небі — там, де новий ранок
крізь хмари сяє знов.

Ми знову почнемо усе спочатку.
Вже на зупинці перший жде трамвай.

ПАГОРБИ

Пагорби, опершись плече в плече,
вечеряють. З великих долонь
дрібні окрушини, як зорі, падають.

В огні згоряє дерево мовчання.

Танцюй з його тонесеньким димком,
звивайся у його гнучких руках,
і хай тебе взувають хмарини в срібні чобітки.

Я зупинюся біля баранців і сни свої
йому віддам. І він так само стане срібним
від крутіжу марен, що зблискують лускою.

Танцюй, залитий музикою й далиною!

Тебе мій погляд проведе в безкрайність,
тримаючись за білі твої шати,
щоб ти не щез в нічному небі.

І пагорби дивитись будуть за тобою,
луна твоїх тихеньких кроків потече
по їхніх глиняних обличчях.

Вони побачили велике диво.
Чому ж я їм про смерть вогню розповідаю?

РАНА

У тирі крутяться оранжеві спіралі.
Верблюди йдуть, вантажені чеканням.
Лакована дівця підняла залізну руку
і подає мені цукерок чи цигарку.
Лев бігає, поцілений у серце.

Красива громадянка в тирі
його могутню гриву гладить,
а він, поскрипуючи заіржавілими суглобами,
лягає знов, щоб кулі нашої діждатись.

Але красиві очі громадянки торкаються до наших рук,
і постріл наш іде у вікна Богу...

Ах, ми були ще юнаками, курили жадібно
трофейні цигарки у позолоченому мундштуку,
відходили опівночі, поцілені
диявольським зеленим зором незнайомки,
блискучим від яскравих ламп у тирі.

Кривавилися наші рани...

Чи ж не було кому перев'язати їх
обіймами магнітно-синіми, гнучкими,
звабливими й зникомими?

У парку на лавках, що фарба з них облущилась,
сиділи тіні молодих дерев і цілувалися,
і журавлі невидимі, постріляні вітрами,
вдарялися об місяць — їхні крики
згори спадали на брезент над тиром.

РОМАНТИЧНИЙ СОНЕТ

Тебе з душі моєї хочуть вирвати вітри,
ці вихори осінні, ошалілі,
ти ж обертаєшся в росини білі,
гориш багаттями надвечори.

Твій шлях одлунює в струмків сріблястім дзвоні,
мені ти світиш крізь листків сувій,
я чую в кожній пісні голос твій
і в маренні дерев, що вздовж дороги йдуть по оболоні.

Як стане місяць на раменах дня, що заховався за горою;
я викрешу вогонь польотом птиці,
щоб освітити сивий суходіл.

Твій образ просяйне тоді переді мною,
немов у виноградних гілок плетениці
забуте гроно, сповнене гудінням бджіл.

КІШ З КВІТАМИ

Дієго Рівера, я знаю, що ти переходив
над морем, у парку безкраїм, квітучім на подив.
Човни і заграву надносила хвиля в ту мить,
і там квітоноша присів на хвилину спочить.
І з квітами кіш він тримав на кістлявім горбі, —
ти ж бачив, що очі його потонули в журбі.
Весну всю на плечі собі одному він звалив,
чого ж він чоло, що чорніше землі, похилив?
Бездомний просив тебе: «Дайте притулок мені...»
І ти примістив горопашного на полотні
з кошем, у якому зітхає південна весна,
з глибинами зморщок, де змора засіла страшна.
У рамі стоїть він, неначе в прозорім вікні,
і дивляться Мексики очі старі і сумні,
і кіш той розчавлює плечі сухі старика...
Та ноша тяжка,

краса невимовна...

тяжка...

ПЕРУАНСЬКА МЕЛОДІЯ

Тебе стара збентежить пісня,
мов квіття тропіків червоне.
О голос! — Дзвони водоспадів,
і зойк відкритих воріт!
Ти був лиш видивом хитливим,
що мчить конем за дальні гони,
тепер ти — смуток мій і ласка,
тепер ти — мій болючий світ!

Перу — перо пташини з півдня,
що над думками пролетіло,
блакитного прибою гуркіт,
задуха жнив, печаль стерні.
Тобі списали батогами
поморщене і темне тіло,
твоїми нивами йде сонце,
розхристане від спекотні.

Перу — плаче, Сесар Вальехо, —
сльоза — як грань за далиною,
і білі кості на камінні,
як ті прадавні письмена.
І вершники летять одвічно,
плачем покликані й луною,
і дощ звисає, мов стремена,
з хребта стрункого скакуна...

Мені даруєш ти світіння
розгніваного океану.
Я, мов твоя далека хвиля,
біжу до тебе крізь віки.
Верхи твої регочуть страшно
в іскристих кучерях вулкана,
і сплять в колисках зоретканих
твої смагляві малюки.

СОНЕТ

Я йду, щоб наново тебе створити,
твоїм думкам дати глибшу глибину,
твоїм дорогам — слово й вільні ритми,
твоїм безсонням — зірку весняну.

Я йду, щоб розбудить єство тривожне,
щоб клич марнот з душі твоєї щез.
Щоб застелить твоє пошлюбне ложе
плачем дитини й покликом небес.

Твоєму сміху дам безсмертя нині,
дам невмирущість і твоїм сльозам,
та тільки ти навек од мене скрий,
що я — лиш вигаданий бог, котрий
молитву воздає брунатній глині
і в темі її зникає мовчки сам!

АРИТМІЯ

Що чуєш ти в снігів таємній мові?
метелиця гуляє у дворі,
а на деревах, як плоди зимові,
тремтливо дозрівають снігурі.

Багатства оглядаєш ти свої — не видно їх з темнот —
тьма безміру закрита тишиною.
Лиш дружби давньої забутий вже клейнод
палає щирістю сядною.

Напевно, ти з того мудрішим став,
що свій найкращий день, свій ранок з пахощами трав
оддав за мокру ніч, де навіть зірка не проблісне...

Але до мудрості звикати маєш ти,
її з собою брати у світи,
як те взуття, що тисне...

БЛОШИНИЙ БАЗАР

Останнім покупцем тут буде вітер
з мішком туману на худих плечах.
Він купить промінь сонця, що зачах
у надвечір'ї, і з хмарини світер.

Він купить срібні балеринки — сап'янці на дощ,
пташині голоси і звук сирени.
Він візьме, наче зім'яту газету, хвилю Сени
із відображенням старих домів і площ...

Тоді і я прийду між ті кравати
сльозу свою останню продавати,
та він одвернеться — і не мани! —
тому, що на блошиному базарі,
в тім присмерку, що йде зі мною в парі,
сльоза не має жодної ціни!

ВАТЕРЛОО

Ніч на руках носитиме тіла окаменілі,
іржання коней потече по зморшках сивого лиця.
А потім вибухи вишневих пуп'янків будити будуть
тишу темного сільця
і крук, очей не відрізняючи од квітів,
кляватиме ромени білі.

Гору насиплять з брустверів, де наша кров померкла,
та ми вже не повернемось,
хоч травами зійдемо тут стократ,
бо лев, одлитий із гармат,
над Ватерлоо лежить, як Цербер біля виходу із пекла.

О імператоре, дзвін шаблі й стремена
тобі прокляття шле із поля бою,
прокляття вершників, засуджених до згину.

Чи ходить над окопами твоя душа сумна,
чи, може, з люттю очищаєш ти
свою розкішну пелерину,
що вкрита наших криків передсмертних пліснявою?!

ЛИСИЦЯ

Езопе! Йде лисиця за тобою!
Оглянься! Йде — чи там село, чи ліс...
По світі, мов по сцені без куліс,
проходите, поєднані судьбою.

Йде за тобою хитра звірина,
віками йде, не відаючи страху;
приманює твоєї мислі птаха
розсипаними бризками зерна.

Як тільки зблисне птаха білосніжна,
тобі лисяча усмішечка ніжна
показується. Віриш їй? Та ні.

Вистежує стара лисиця душу, —
хвіст золотий, а лапки — ніби з плюшу,
зіниці — іній, іскри льодяні.

ПТИЦЯ

Коли назавжди зникне птиця,
обернуться в рівнину голу небеса,
І сонце йтиме з патерицею через пустелю в зморі,
В піски осінній вітер з листям сіятиме зорі,

але зйдуть лиш стебла інею та солі труйлива роса.
Млинове жорно з'їсть лишай, і тільки звук
од вулика залишиться в печальнім бренькотінні.
Колиску джерела, що виткана із тіні

крил одлетілих, обснує павук.
Тоді простягнем руки понад голими полями,
до птиці щезлої молитися почнем з нестями:

«Будь нашим богом! Повернися на гніздо земне!»
Настане тайний час, блакить прозолотиться,
і прилетить народжена із наших криків птиця —
нешадно блискавкою нас вона протне!

УКРАЇНА

Мені ти відчинила осені золочені врата,
і в небі скрипнули вони журбою журавлиною.
Я був мандрівником вечірнім, незнайомим, був дитиною —
з любов'ю сина до руки твоєї прихилив уста.
І подих твій опік мені чоло, мов зір вуглини

в далечизні степовій,
і я збагнув тоді, вчарований безмежною землею,
що стану в росах квіткою незримою твоєю
і табуни вітрів твоїх дзвенітимуть вуздечками в душі моїй.
Твій місяць сяє, наче зламаний козацький ніж,
степи летять у цвіті вишень, наче хуртовина,
щоб дня твого майбутнього діткнутися скоріш...
Та жайвір падає з небес, немов сльоза вдовина...
Україно! Таїно моя! Благословенне диво!
Мене поміж своїми гордими синами, слабого сина,
прихисти!

Двох матерів я не шукаю в світі, та, можливо,
дві ласки мамині допоможуть душу зберегти.
Травинку дай мені одну, щоб зблиснув я, немов роса,
побачивши, як соняшників золотаві плеса

хитаються на берегах Дніпра і як береза
говорить із вогненным вершником,
що на світанку виїжджає в небеса.
Ти мою душу, як дитя, ведеш за руку,
благословення шле твоя судьба мені...
Твої Карпати грають, мов органи, повні звуку,
і будять кожен клавіш неба, наче пальці,
блискавиці вогняні.

КИЇВ

Бачу я далеч зелену й розлогу,
веселку, що п'є із Дніпра мої вєсни.
Києве, знаю до тебе дорогу
навіть крізь бурі виття перехресне.

Журавлями збудовані під небеса
куполи церков золотисті.
Там юність моя блищить, як роса
на березовім листі.

НАД ДНІПРОМ

Біг потяг, і світила далина.
Колеса грали, начебто до танку.
І міст прогуркотів, як басова струна,
і зник в сяйливому світанку.

Дерева розійшлись і знов зійшлися.
І танув сніг од подиху весни.
На березі, немов рокитне листя,
лежали перекинуті човни.

* * *

Може, до раю ворота
відкриє хтось і мені.
Маків навколо ряснота,
спалений гріх у вогні.
Звучить зміїна еклога,
трутизна в пісні прийшла,
і на долоні Бога
нишком ходить бджола.

КЛЕОПАТРА ТА АНТОНІЙ

Дмитрові Павличку

Цезар помер. Півонію
накрив сухий пісок.
Налий мені, Антонію,
ще хоч один ковток.
Нас кличе шлюбне ложе,
хай пристрасть спалахне,
хай дух наш на вороже
буття вогнем дихне!
Хай між ковтками рвійними
нас доля обійма,
хай між двома обіймами
настане вічна тьма.
Хай нас накриє крилами
могутній син землі,
хай з темними вітрилами
загинуть кораблі!
Налий мені, Антонію,
хай вмере Октавіан,
Ми за його агонію
ще вип'ємо цей дзбан!
Хай між ковтками рвійними
нас щастя піднесе,
хай між двома обіймами
гадюка проповзе.

ГУЛІВЕР

Ти вирушиш у путь незнану
під вітром, що жене прибій,
пройдеш ти простір океану,
в затоці спинишся чужій.

В полон тебе візьмуть. Шнурами
припнуть навзнаки до землі,
знущатимуться над думками
твоїми владарі малі.

Зарозумілі ліліпути —
їм твого росту не збагнути,
до твоїх дум не дорости.

Мовчатимеш. Ні пари з рота.
Але твоя сльоза — Голгота,
де для катів стоять хрести.

«ЯНГОЛИ» — ФРЕСКА ВРУБЕЛЯ В КИРИЛІВСЬКІЙ ЦЕРКВІ, КИЇВ

Малював ти царицю Тамару,
мстиві погляди Демона вздрів.
Засвітилась, немов од пожару,
твоя ніч, і вже сам ти горів...
Ти вернувся до рідного краю,
миру в церкві шукав не дарма.
Твоя фреска — дорога до раю,
але ангелів хору нема.
Над гріхами, в самому непороччі,
сатані працював ти навкір —
божевільних ангелів очі
сяли гнівом, як Демона зір.

СІЯЧ

Ти йдеш, як бог, на гони
широких орних площ.
Тобі кладе поклони
сьогодні тільки дощ.

Прийде сумна година,
хоч ти не ждеш її.
Ворона-гільйотина
дні одітне твої.

Та ти не бійсь потали,
іди й добро твори,
щоб квіти вирости,
сій присмерки й вітри.

Всього ти не доглянеш,
та знай — прийдуть женці,
сій, доки сам не станеш
зерниною в руці!

ДОРОГА БЕЗ ЧУДЕС

Пам'яті Юліана Пшибося

Поет придумати спроможний дивні строфи,
створити душу каменя й зорі,
але не може вигадати ліків
для серця власного, що вже у двері смерті стукає,
як мандрівник, що залишився без притулку,
не може крикнути своїй останній миті:
«Підожди!»...

І він відходить, вже не маючи на те часу,
аби поправити стрічки на зав'язі сорочки,
покласти декілька монет в кишеню піджака.
Вмивається. Над Віслою вже присмерки,
вдалечині вже рушили почерез ниви й броди
маленькі села, щоб за душу майстра засвітити
високі свічі тополіні.

Який безкрайній і печальний час...

Колисаний вітрами й диханням печер підводних,
повільно йде замислений поет.
І десь далеко, вже на горах польських,
хитається його збілілий плащ.

Іде поет, а на його раменах видно гнізда
весняних ластівок. Він весь оточений
польотами й піснями, наче ореолом.

Іде, а під ногами плач потріскує
його малесенької доні.

СИМФОНІЯ ЗНИКАЮЧОГО ЛІТА

1. В МИТЬ ТАЇНИ

Чи зірка доїться, а чи коза,
старенька трудиться, опершись на ворину,
крізь пальці молоко, мов промінь крізь хмарину,
струмує... На траві блищить роса.

Дійниця дзвонить, наче тронка — клич козла;
так начебто Орфея срібні струни
озвались в темряві, і покотились луни,
і впала на ліси вечірня мла.

Моя душа помчала за луною,
але біда лучилася зі мною —
назустріч гнав отару чарівник.

Я став і не побачив, бідний недоріка,
як з пекла появилася Еврідіка,
як щезла в пеклі й слід за нею зник.

2. КРІЗЬ МІЙ НАЙГЛИБШИЙ СОН

Крізь мій найглибший сон вночі приходять хмара —
і дощ пішов. І трави задиміли,
як вогнище забуте. Втім, я вчув,
як піднімався хтось по сходах дому.
А вітер крізь вікно дивився на мене,
хотів побачити, чи я збудився, і ворота
протяжно засміялися, коли побачили його,
опертого на лікті над карнизом. Снилось,
що літо вже збирається в дорогу.
Ріка його взувала в білу піну,
сріблясту одежину лози шили з пуху,
і наша ринва кидала монети,
щоб літові за них квиток придбати
на потяг ранішній.
Шукав я їх у висохлій траві,
та замість них
знаходив голоси ластовенят,
нанизаних, немов ґердан, на проводи
уздовж дороги.

3. ДИЯВОЛ

Я чув колись, що сатана живе в душі кози,
але я бачив — ходить він у пастуха зіниці.
Його сліди вигинисті, як білі блискавиці,
сліди злости чи, може, смертоносної гюрзи.

Пастуша усмішка була неначе бите скло,
а слово — камінь непробивний, наче скеля.
А козеня руде під вим'я матері вклякло,
стара коза дивилася поглядом мадонни Рафаеля.

4. ДОЛОТО

Там теше ангелів для гробівниць рука тверда;
уламки каменів летять, мов квіти перев'ялі.
Б'є долото у пилюзі, а там, на перевалі,
стоять дуби, як в затінку овеча череда.

І сниться ручаям сухим танцююча вода,
верба присіла, як вакханка на причалі.
Волає мармур трубним голосом печалі:
«Рятуй! Мене вбиває глиняна гірська гряда».

Та крила з каменю — тяжкі і кволі.
Не здатна їх збудити жодна сила,
ні птаха крик, ні бубна гордий спів.

А як ти можеш зберегти обруч своєї долі,
коли горітимуть твої камінні крила
над пеклом, наче крильця мотилів?

5. ЗАСПАНЕ ХЛОП'Я

Була гроза, і я побачив,
як блискавиця осліпила вікна
і свиснула в ріці.

А стомлене хлоп'я,
що біля мене спало,
всміхалося щасливо.

Воно, напевно, чуло в небесах
свистячі подихи ковальських міхів
і бачило над горном вогняним
високі чорні пагорби, які, мов ковалі,
хапали в руки блискавиці
точнісько так, як ловлять хлопчаки
над виром коників,
лошаток водяних.

6. МЕД ІЗ КАШТАНІВ

«Гіркий з каштанів мед», — мені сказав
щасливий пасічник, подавши соти,
щоб сам я того меду скуштував,
і я не зміг спокуси побороти.

Устами доторкнувся до краплин,
і враз відчув я півночі дихання,
янтарної ріки шумливий плин
і непорочного піску шептання.

Був ранок. Я побачив на піску
зорю, що вийшла з моря твого краю.
Ти йшла до неї. Тиху, боязку
твою ходу я досі пам'ятаю.

Так, правду мовив пасічник мені —
з каштанів мед гіркий, як спогадання
про молодість, про незабутні дні
короткого й щасливого кохання.

7. СИМФОНІЯ ЗНИКАЮЧОГО ЛІТА

У присмерку, коли в Беговиці і Заряниці доять кіз,
і молоко дзвенить у відрах, і над долиною звучить
симфонія зникаючого літа, диригована
якимось світляком, що в злотний фрак одягнений,
перед колибою гірського пастуха сідаю
до пляшки мокрої з горілкою із груш,
до помідорів і до бринзи, в дірочках якої
мурашки ходять.

Пастух підносить чарку: «На здоров'я!»
Я чую, як він цокається не зі мною,
а з кришталевим келихом небес вечірніх,
скрипінням водяних млинів.

Бере його шипшина різко за рукав.

Між пальцями його тече горілка.

Він сміється: «Вона мене до чарочки ревнує,
бо то моя шипшина — наречена.

Вона мене весною зустрічає у сорочці
весільній і чекає, щоб я взяв її під руку,
а я кажу їй: «Ти не поспішай,
усе, що я тобі подарувати можу, —
намисто з вовчих лісових слідів,
ще можу я розкласти вогнище перед колибою
з хвостів танцюючих лисичих».

Минають роки, а вона чекає. Вже коси побіліли.
І замість неї я цілую чарку,
збираючись лягти в колибі спати...»

Уже давно в Беговиці і в Заряниці послули кози.
Світляк на трави кинув паличку свою.
Симфонія змовкає. «На добраніч!..»
Шумить ручай і теж лягає спати,
під голову долоню срібляну поклавши.

8. ЦВІРКУН, ЯКОГО Я ПРИНІС ДОДОМУ З БЕРКОВИЦЬКОЇ ГОРИ

Будеш сидіти, як в'язень в темниці,
житимеш в нашому домі тайком,
вже не побачиш, як шитимуть птиці
в небі одежу імлисту на Ком.
Вже не побачиш дерев кучерявих,
тихих ущелин з водою на дні,
та заспівай же, неначебто в травах,
пісню мені...

Вже не побачиш, як скачуть горіхи,
впавши із гілки, як липи горять,
як, натомившись од сонця і втіхи,
сівши на листя, метелики сплять.
Місяця вим'я золотисте й *пахуче*
миле сарнятко не смокче вві сні,
та заспівай, дядька Базова внуче,
пісню мені.

Я тебе винесу на верховини,
млою повиті скалисті шпилі.
Олені стежку покажуть з долини,
буде нас вітер нести на крилі.
Там твоя пісня, незмеркна сюїта,
постіль для мене зітче в тишині.
Тож заспівай, сину золотого літа,
пісню мені!

9. ЗОРЯНІ НЕБЕСА

В надвечір'ї на небо дивлюсь,
душа завмирає... Якої ж то ночі
в той безмір полечу, що так його боюсь,
покинувши простори отчі?

Якої зазнаю там доли?
Чи буду так, як і в житті,
на злім і грішнім суходолі
скитатися на самоті?

Чи там тебе побачу, брате,
Цветане, чи до ранку знов
будем поезії нові читати
про вічну неземну любов?

Чи в місячній корчмі колега
мене зустріне? Хто тепер
там кельнер? Сиріус чи Вега,
наш друг із ресторанных сфер?

Чи дух там буде відпочивати
по зморних працьовитих днях, —
чи буде доповіді читати
місяць нудний на зібраннях?

Чи ми забудем болесті й рани
і підем до святої стіни,
аж під гори, до церкви Бояни,
як ходили колись восени?

Чи задзвонять дзвіночки в лазурі,
чи ми йтимем крізь темінь лиху,
чи пилюка від вітру та бурі
задимить на Чумацькім Шляху?

Я дивлюся, печальний мій серпне,
на звіздасті, сумні небеса,
і душа над безоднею терпне,
і блищить зорепадно сльоза.

Ах, та просторінь зоряна, хижа,
не дає ні спочинку, ні сна;
я дивлюсь — і лякає тиша
наднебесна, космічна, страшна.

* * *

Хвилини безтурботної душі, де ви сьогодні?
Невже ми знов повернемось у ваш Едем?

Засіяні на площах протести благородні,
та що з них виросте, який врожай пожнем?
Слова катовані скидають маски, відкривають лиця,
і вкотре розуміємо ми знов,
що наша воля — то трагічна птиця,
у тінь її біжать, хто вирвався з оков.
Чи жде нас обітована земля, а чи могили
не сховані в степах, де ковили розлив;
чи в очі азіатського вождя Аттіли
свободи сокіл двосічного меча встромив?

19 січня 1990 р.

ТЕ, ЩО НЕ ВСТИГНЕШ ТИ СКАЗАТИ

Те, що не встигнеш ти сказати,
хто замість тебе ізрече?
...Розтопляться льодів букати,
сон синьогір'ям знов тече.

А бісерна вода сьогодні
твій лик відображає, стій,
бо завтра ті свічада водні
лик інший відіб'ють, не твій.

Тополі будуть там відбиті,
південних птахів дивна путь,
і потяги, дощем помиті,
за обрієм зникатимуть...

Далекий крик. Видіння дальнє...
Чи ти ще вздриш у хворім сні?
А вічність — видиво печальне;
ти ж думав, що твої трудні
діла і мислі вбить несила,
вони ж летять — сумні й святі,
і сонце спалює їх крила
на сатанинській висоті.

5 травня 1990 р.

ІВАН РАДОЄВ (1927—1994)

Іван Радоев — відомий драматург, поет, журналіст. За цілу свою творчість відзначений нагородою Паризької Міжнародної Академії мистецтв. Працював редактором в різних часописах, на телебаченні. Перші свої поезії опублікував 1939 року. Малі драматичні твори «Джуго», «Петрол», «Ромео і Джульєтта», «Моцарт» вперше презентували в болгарській літературі часів домінування соцреалізму бунтівничі настрої молоді, несприйняття нею фальшивої ідеології комуністичної партії. Названі спектаклі були заборонені (1986).

Коли я почав активно вивчати болгарську мову, до мене потрапила поема Івана Радоева «Дімо Дімолеє». Та казка написана для дітей, але за змістом — це осуд відступництва митця (співака) від рідного народу. Болгарська мова в «Дімо Дімолеє» ясна, зрозуміла, призначена для дитячого читача, піддавалася мені, перекладачеві, дуже гарно. 1962 року, вперше перебуваючи в Болгарії, я в розмовах з моїми болгарськими друзями Андреем Германовим та Іваном Давидковим цитував «Дімо Дімолеє» — і вони раділи.

Іван Радоев не був шанований тодішньою владою в Софії. Я шкодую, що не відвідав Радоева в Плевені, куди він був фактично змушений переїхати із Софії.

ДИМО ДИМОЛЕЄ¹

Де Родопи випрямляють
стан свій над землею
і вдягаються в тумани;
наче у кирею,

там жили в ярах, долинах
з давніх-давен люди,
що своєю добротою
славились повсюди.

¹ Текст перекладу подано за виданням: Радоев І. Дімо Дімолеє. — К.: Державне видавництво дитячої літератури УРСР, 1962. (Прим. укладача).

Там ліси дрімучі, темні
покривали схили,
стада звірини по горах,
пасучись, бродили.

Там жили собі у хашах,
в дикому бескедді
сарни, олені, лисиці
кабани, ведмеді,

Як ішли дощі в Родопах,
небо стугоніло,
а як гріло сонце щедре,
листя зеленіло.

Попід горами тяглися
тихі, гарні села.
Працьовиті люди знали
чародійні зела.

Вміли ралами орати
річкові долини,
а худобу виганяли
пасти в полонини.

Відбивали вражі сили
у години скрутні.
Ворогу впивались в груди
стріли їх отрутні.

В мирні дні — трудолюбиві,
та не раз, не двічі,
захищали рідну землю
у кривавій січі.

В честь своїх звитяг великих
в гори, на поляни
сходились дівчата, хлопці
і старі селяни.

Дичину там випікали
і варили страви,
пили меди золотії
і вели забави.

І літали біля вогнищ
у чудовім танку,
і горіли їх багаття
до самого ранку.

О, вони пісні любили
сторони своєї...
Отже, тут пора почати
«Дімо Дімолеє».

* * *

Хто не знав про Дімолеє,
хлопця молодого?
Не було на всьому світі
співака такого!

Хто не слухав після праці
у солодкій зморі
пісню Дімо Дімолеє,
що лилась в просторі?

Як овець у гори Дімо
виганяв, бувало,
молоде й старе на нього
радо поглядало.

Дідусі шептали: «Ось він —
молодий, високий...»
А дівчатонька зітхали:
«Ось він, ось він, сокіл!»

Сагайдак і лук на плечі
Дімо брав щоднини,
виганяючи отари
пасти в полонини.

Дімолеє часом бачив
яструба високо,
лук знімав і мружив точно
соколине око.

На стрілі швидкій, тоненькій
блискало проміння,
і хижак, пробитий, тяжко
падав на каміння.

І сів над вечір Дімо
на високій скелі,
наповняв чарівним співом
гори та оселі...

На шляху женці ставали,
ідучи додому,
слухаючи пісню Дімо,
забували втому.

Слухали по всіх Родопах
те співання гарне
люди, кабани, ведмеді,
олені та сарни.

Їх приваблювала ніжна
пісня-чарівниця,
в ній неначе відкривалась
лісу таємниця.

В ній спліталися чудово
тихе вітровіння,
шум потоків, голос квітів,
листу шелестіння.

І тому, коли лунала
пісня та весела,
милювались нею люди,
звірі і джерела.

І далеко слава Дімо
почала літати.
Викликав і хан болгарський
співака в палати.

Дімо вихваляв у пісні
труд свого народу,
славив ниви урожайні
і гірську природу.

Хан любив найбільше слухать
ті пісні натхненні,
що навіки прославляли
подвиги воєнні.

В хана очі загорялись,
наче серед бою.
Гордо він підносив чари
доброго напою.

Кров його кипіла буйно
від вина п'яного.
Берегло придворне військо
хана бойового.

Як закінчував співати
Дімо опівночі,
«Ще!» — просив його володар,
аж палали очі.

Рано насипав рубінів,
золота торбину,
проводжав із двору Дімо
і казав: «Мій сину,

золотий у тебе голос,
золота ж і плата,
хай твоя літає пісня,
наче птах, крилата».

Повертаючись додому,
всім, кого не стрінув,
Дімо насипав у жменю
Золота й рубінів.

Молодій пастушці Аї
аж за темні бори
він приносив самоцвіти,
золоті убори.

Полюбили Аю дуже
і птахи, і вівці,
їм вона до ший чіпляла
золоті червінці.

До рубінів, злота, гривнів
їй було байдуже.
Мала лиш одну монетку,
старовинну дуже...

І літала пісня Дімо
попід небесами.
Він над вечір сонце ясне
проводжав піснями.

Дорога була для нього,
наче сонце, Ая.
І луна ішла лісами:
«Ая, Ая, Ая!»

* * *

Якось Дімо Дімолеє
у годину пізню
на скалі сидів і думав
знов почати пісню.

Враз пройшов по лісу шелест,
наче вітру повів.
Хтось із темряви нічної
лагідно промовив:

«Слухай, Дімо Дімолеє,
вже пора найвища
покидати гори тихі,
вбогі пасовища!

Як тобі не остогидло
пасти тут ягнята?
Кожну пісню у Родопах
сто раз повторяти?

З тих часів, як Арда котить
води життєдайні,
тут живуть прості селяни,
орачі звичайні.

Як тобі не остогидло
їм співать щоднини?
Схаменися, Дімолеє:
твій талант загине!

Що тут любиш? Ханський палац?
Чи пастушку Аю?
Чи гірських лякливих звірів?
Чи пташину зграю?

Слухай, Дімо Дімолеє,
покидай отари!
Можуть землю полонити
твого співу чари!»

...Дімо вражений схопився,
мов зі сну тяжкого.
Він іще не чув ніколи
голосу такого.

«Хто ти? — запитався. — Хто ти?
Лісова царівна?
Фея? Птиця? Чи русалка,
голосом чарівна?»

«Подивися на вершини,
та мене, одначе,
ти побачити не можеш,
дорогий співаче.

Тільки голос мій почуєш,
бо зовусь я Слава.
Голос мій тебе вестиме,
як зоря яскрава».

«Але ж я вже маю славу
від свого народу.
Чи мені хто може дати
кращу нагороду?»

«Дімолеє, вже Родопи
затісні для тебе!
Всьому світу ти засяєш,
наче сонце в небі!

Ти підеш зо мною, Дімо,
за моря глибокі,
ти дійдеш зо мною в гори,
сині і високі.

Золоту побачиш птицю
там на верховітті.
То співачка найславніша
у цілому світі.

Там поміряєшся з нею
ти співацьким даром.
Як її переспіваєш —
то дістанеш даром

замок, де розкошувати
будеш ти довіку,
де коштовного каміння,
золота без ліку.

А як все, що я сказала,
добре обміркуєш,
у призначену годину
знов мене почувеш».

«Ти мене, нечиста сило,
залиши в спокої!» —
крикнув Дімо і спустився
зі скали стрімкої.

Біг додому манівцями,
мов не знав стежини,
плутався і спотикався
у куцах ожини.

Відчував слова болючі,
мов тяжкі удари:
«Слухай, Дімо Дімолеє,
покидай отари...»

Міцно Дімо зачинився
у своїй оселі,
та не міг заснути довго,
лігши на постелі.

Переляканий, тремтячий,
зморений до краю,
Дімо вперше не виходив,
щоб зустріти Аю.

Кидався несамовито
в ліжку щохвилини,
з жахом думав Дімолеє,
що не діжде днини.

Як заплющував повіки,
птицю незнайому,
золоту, велику, бачив
на плечі своєму.

По тонких високих сходах
піднімався з нею,
потім по Шляху Чумацьким
йшов понад землею.

І дивилася на нього
птиця та лукава,
а внизу кричали люди:
«Слава, слава, слава!»

Потім прилетіла Ая
в пастушиній свиті,
щось йому сказати хотіли
очі сумовиті.

Та крилом ревнива птиця
так залопотіла,
що, немов зірничка, Ая
в темряву злетіла.

«Ає!» — кликав Дімолеє
і, відкривши очі,
перелякано дивився
в чорний морок ночі.

Ніч, як рік... і довго ждати
мусив Дімо світла.
Ох, нарешті, зірка рання
над садком розквітла!

* * *

З тої ночі Дімолеє
наче підмінили,
наче рани позабуті
знов тепер занили.

Він у хаті зачинявся,
не ходив нікуди —
ні до дівчини своєї,
ні в село між люди.

Мовчки досвіта на пашу
виганяв з кошари,
мовчки ввечері із лісу
приганяв отари.

Почали селом ходити
поголоски різні:
«Що це сталося? Не чути
Дімолеє пісні!»

«В землю дивиться наш Дімо,
з ним якась біда є,
“Добрий день!” до нього кажуть —
не відповідає».

Всі гадали, що це діло
лісової феї,
що вона зачарувала
Дімо Дімолеє.

Він од пастухів ховався
у похмурі скали,
А в селі від нього діти
з вереском тікали.

Аю зустрічав очима
злюбними, лихими,
Ая бачила, що рветься
вже любов між ними.

Вже вона передчувала
болісну розлуку.
Не могла ніяк збагнути
Дімолеє муку.

Раз вона його спитала:
«Дімо, що з тобою?
Чом не ділишся зі мною
Бодем і журбою?»

«Годі! — крикнув Дімолеє. —
Відчепись!.. Не знаю!»
І, розлючений страшенно,
він ударив Аю.

Ая сльози проковтнула,
не сказала й слова...
Бачила це тільки зірка
тиха, вечорова.

...Став марніти Дімолеє,
став багато пити —
він хотів своє страждання
у вині втопити.

Мучила його невпинно
власна таємниця,
і від сновидінь жахливих
він хотів звільнитися.

Та у снах він бачив знову
птицю золотисту,
чув її чудову пісню,
як струмочок, чисту.

«З ким змагатися гадаєш? —
він кричав на неї. —
Ти не знаєш, як співає
Дімо Дімолеє!

Через тебе й батьківщина
вже мені не мила,
та тобі я не піддамся,
птице злотокрила!

Доведеться, люта птице,
все мені віддати —
і багатства незчисленні,
і свої палати!»

* * *

Однієї ночі Дімо,
ідучи додому,
знов почув таємний голос
на шляху крутому.

«Слухай, Дімо Дімолеє,
ось прийшла я знову.
Вже пора нам вирушати.
Чи усе готово?

На твоїх очах, напевно,
вже нема полуди.
Чи ж і досі не збагнув ти:
горе там, де люди...

Як ти змучився без мене,
дорогий співаче, —
серце в тебе не співає,
тільки стогне й плаче!

Твій талант пропав би скоро
в цім селі без мене,
де лихі і грубі люди,
де життя нужденне.

Тут уже тебе не люблять
і не поважають,
злі язики обмовляють,
лають, ображають.

А тому ходімо звідси
і забудь образи.
Кращі від людей у замку
ждуть тебе алмази.

Твій талант розквітне пишно,
наче цвіт весною.
А як схочеш повернутись, —
вернешся зі мною.

Вирушаймо, Дімолеє,
покидай отари.
Цілий світ підкорять швидко
твого співу чари.

Вже ходімо, бо дорога
довга перед нами.
Подивися: скоро місяць
зійде над лісами».

Співака зачарували
ці слова привітні...
І покинув Дімолеє
гори й села рідні.

* * *

Скільки днів ішли невпинно,
скільки ночей темних!
Ждав світанку Дімолеє
на стежках таємних.

В дощ ішли вони і в бурю,
в люту хуртовину,
не спинялись відпочити
ані на хвилину.

Аж на третій тиждень пропасть
перегородила
їм дорогу. Дімо глянув —
далі йти несила.

А на другім боці прірви,
на стрімкій вершині,
з-під землі казковий замок
виріс в тій хвилині.

Дімо ледь не впав із дива
у п'тьму безодні,
де вовки вічми світили
хижі та голодні.

Звіявся страшений вихор
у гірським вертепі;
золота, чудова птиця
закружляла в небі.

То над Дімо пролітала,
то неслася в гори.
І лилася пісня птиці
в голубі простори.

«О, яка ж бо тая пісня
вільна і хороша!
То до похвали подібна,
то на ласку схожа.

Пісня та, напевно, й камінь
перетворить в рожу.
Ні, змагатися у співі
з птицею не можу!»

«Слухай, Дімо Дімолеє,
ти прицілься в неї.
Птиця швидко зазіміє
від стріли твоєї!»

«Як? Стріляти? Вбити пісню?
Це злочинне діло!»
«Ти повинен бути першим:
Ну, стріляй же сміло!»

«В хижака стрілу пустив би,
наче блискавицю,
та навіщо убивати
цю невинну птицю?!

Як уб'ю цей гарний голос,
що луна розлого,
то нема таланту в мене,
в заздрісника злого!»

«Не журися, Дімолеє,
будеш мати все це!
Лиш стріляй у птицю влучно,
попади у серце!

Як вона лежати буде
мертва на граніті,
вздриш в її очах істоту
найдорожчу в світі.

Всі твої страждання, Дімо,
пропадуть одразу,
і забудеш ти навіки
тугу та образу.

А якщо не влучиш в неї,
каменем ти станеш,
замку і його великих
скарбів не дістанеш!»

Нічого було робити —
взяв наш Дімо лука,
точно вицілив, хоч душу
мучила розпука.

І незримо у повітрі
птиця задрижала,
і, пробита наскрізь, мертва,
перед ним упала.

«Дімолеє, подивися
в очі птиці зблизька,
подивися, як палають
звабно ті очиська».

Розхвильований, заглянув
Дімо в око птиці
і побачив... образ власний
у її зіниці.

«О, невже це я? Не вірю!» —
охнув Дімо з дива.
Там була його подоба
сяюча, вродлива.

Ореол світив, неначе
золота цинобра...
Він не знав, що це вчинила
магія недобра.

Сам у себе закохався
Дімо Дімолеє,
у безодню птицю кинув
з радості тієї.

В ту хвилину срібний дощик
крапельками блиснув,
на його нитках тоненьких
срібний міст повиснув.

Перейшов по ньому Дімо,
став на край безодні,
а за спиною мурашки,
наче лід, холодні.

Понеслася пісня Дімо
аж на небосхили.
Перед ним незримі руки
браму відчинили.

Аж до неба піднімались
гори сині-сині.
Там світилися рубіни
на стрімкій вершині.

* * *

Пролетіли, промайнули
літа три відтоді,
як не чути пісні Дімо —
зник співак та й годі.

Посилав і хан болгарський
воїнів найкращих,
щоб шукали Дімолеє
у лісах та хащах.

Але пошуки старанні
не дали нічого.
І ніхто його не бачив
і не чув про нього.

Хтось казав, що Дімо в горах
в землю провалився,
що відкрилась і ковтнула
скеля нещасливця.

Говорили, що загинув
у землі глибоко,
а його чудова пісня
піднялась високо.

А діди розповідали,
до чуток охочі,
що співає Дімолеє
за селом щоночі.

І від туги за коханим
гасли очі Аї.
Птиць вона летить просила
у світи безкраї:

«Птиці мої, милі птиці,
землю облетіте
і від Дімо Дімолеє
вістку принесіте!»

Птиці у світі летіли
і шукали долі...
А дівоче ніжне серце
в'януло поволі.

* * *

Отже, Дімо Дімолеє
в замку, в самотині.
Навкруги безодня чорна,
далі — гори сині.

До полудня Дімолеє
спав собі, звичайно,
що йому не заманулось,
мав усе негайно.

Прилітали дивні птиці
в замок той щоранку,
щоб виконувати Дімо
кожну забаганку.

На столі була у нього
добра оленина,
і лилися в золоту чашу
знамениті вина.

Сам як палець Дімолеє
жив собі у замку.
Тільки Слава появлялась
перед ним щоранку.

Їй до п'ят звисали коси,
чорні, смолянисті,
наче зіроньки, сіяли,
очі променисті.

І за нею Дімолеє
йшов по коридорах,
по палатах самоцвітних,
тихих і просторих.

Кожен раз від нього Слава
швидко утікала
в зал, де стіни кришталеві,
наче ті дзеркала.

Тут усміхнена чекала,
він ішов до неї,
та вона зникала раптом
перед Дімолеє.

Він, збентежений, покірний,
підбігав щоразу,
а вона входила ніби
у стіну з алмазу.

Де зникав красуні Слави
чарівливий обрис,
там з'являвся інший, кращий
і знайомий образ.

То було обличчя Дімо,
у стіні відбите,
в золотому ореолі,
дуже гордовите.

Дімо у вінку, у шатах
у ясне свічадо
заглядав і сам до себе
посміхався радо.

Оглядав, немов павич той,
власну горду постать,
навіть образу своєму
починав заздирити.

Все частіше він приходив
у дзеркальну залу,
все пишніше самолюбство
в ньому розцвітало.

І звучав чарівний голос
молодий і ясен:
«Першим є на всьому світі
Дімолеє-красень».

Він гадав, що справжня слава
вже прийшла до нього.
У своїх палатах пишних
не згадав нікого.

Ні про Аю не подумав,
ні про полонину,
ні про рідних, ні про друзів,
ні про батьківщину.

* * *

Раз прокинувся Дімолеє
в маренні п'янкуму.
Дивна і химерна пісня
зазвучала в ньому.

Прилетіло ніжне слово
у його палати.
І задумав Дімо вроду
власну оспівати.

Він пішов у зал, де стіни,
наче ті кристали,
відбивали його образ,
золотом сіяли.

В поясі його світили
дорогі рубіни,
мантію, залиту світлом,
відбивали стіни.

«Ох, який же я прекрасний!» —
і своїй подобі
поклонився Дімолеє
в радісній шанобі.

Потім став у горду позу,
випрямивсь незвично
і перед собою руку
він простяг велично.

Заглядав на себе в стіни,
в праву, знов у ліву,
задоволено всміхнувся,
рот відкрив для співу.

Та біда!.. Біда!.. І горе!
Дімо стрепенувся,
придивився він до себе,
потім відсахнувся.

Рухались уста, та Дімо
не почув нічого.
Вже не чути слів, не чути
голосу дзвінкого.

Дімо затремтів, збагнувши
всю біду велику.
Крикнути хотів, та сили
вже не мав для крику.

До стіни підбіг він знову,
скинув плащ, мов лаху,
і побачив погляд власний,
повен горя й жаху.

Рухались уста німії,
мов хотіли Дімо
щось таємно розказати,
рухалися німо!

І йому відчай, розпука
серце придушили.
Кулаком в стіну він гримнув
з усієї сили.

В ту хвилину загуділа
кришталева зала.
А зі стелі непроглядна
темрява упала.

В поясі його погасли
дорогі рубіни,
і померкли, потемніли
кришталеві стіни.

Доки Дімо розглядавсь
і прийшов до тями,
птиці, що йому служили,
стали кажанами.

Дімо гримотів у двері,
та не міг відкрити.
Раптом хтось почав до нього
тихо говорити:

«Дімо, забажав ти слави,
замку чарівного,
та забув ти, що немає
вічного нічого.

Ти з народом жив, співаче,
завжди був щасливим,
дух давав природі рідній,
силу — рідним нивам.

І носилась по Родопах
пісня благородна,
та тебе не гріла шана,
ні любов народна.

Бо ж було для тебе мало
людської любові,
а тепер тебе убити
кажани готові.

Як ти міг народ забути
і пісні народу?!
Забажав ти оспівати
навіть власну вроду!

Ти любив себе без тями,
тож немає дива,
що тепер на тебе впала
кара справедлива.

Дімо, забажав ти слави,
замку чарівного,
та забув ти, що немає
вічного нічого».

* * *

Скільки днів і тижнів Дімо
доживався чуда!
Темінь очі заступала,
наче та полуда.

Бив у двері Дімолеє
і шукав віконця,
він уже давно не бачив
ані дня, ні сонця.

Тяжко плакав бідолаха,
плакав дні і ночі,
але слів не мав — нечутно
плакали лиш очі.

Кажани над ним літали,
мов страшні почвари.
Дімолеє хтів кричати:
«Годі! Досить кари!»

В порваній одежі Дімо
з горя і розпуки
в стіни гримав без упину,
аж поранив руки.

Впав, знесилений до краю,
на тверду долівку,
вперше пригадав вітчизну
і свою домівку.

«О, якби я вийшов звідси,
з чорної темниці,
щоб мене хоч поховали
в батьківській землиці!»

І як тільки так подумав,
тріснуло склепіння,
впало на підлогу снопом
золоте проміння.

І влетіла з тим промінням
пташка вільнокрила,
наче в сні вона з'явилась,
радісна і мила.

Перед Дімо Дімолеє
дрібно заскакала,
і монеточка на шиї
в неї заблищала.

І пізнав оту монету
Дімолеє тут же.
Це була монетка Аї,
старовинна дуже.

Він узяв її у руки,
милувався нею,
почала вона раптово
сяяти зорею.

Дивним блиском чарівливим
в темноті світила.
А пташина затремтіла
та й заговорила:

«Я з Родопів прилетіла
за ліси-вертепи,
бо мене послала Ая
в цю тюрму по тебе.

Ти мене послухай, Дімо,
розкажу усе я.
Знай: тебе зачарувала
зла, підступна фея.

Золото пообіцяла,
заздрість розпалила
і тебе навмисне в цьому
замку зачинила.

Все ти мав, що заманулось;
за багатство ж тее
ти віддати мусив пісню,
Дімо Дімолеє.

Хто віддав талант за гроші
та за самоцвіти,
хто відрікся від народу —
мусить оніміти!

Встань, ходи тепер зі мною,
ждуть тебе, як свята,
наші села, добрі люди,
гори і ягнята.

І твоя красуня Ая
жде тебе, юначе,
тугою вона прибита,
за тобою плаче».

Їй хотів сказати Дімо
привітання любе,
та беззвучно у німого
рухалися губи.

Він, відроджений, піднявся,
наче птах до лету.
Ніс в руці перед собою
сяючу монету.

З гуркотом упала раптом
стінка мармурова —
вихід був! Якраз і днина
надворі чудова.

Перед виходом, одначе,
два страшні вовчища
появилися й завили,
підступали ближче.

Дімо точно прицілився,
засвистали стріли, —
і вовчища у безодню
мертвими злетіли.

Вийшов Дімо й зупинився:
світла море, море!
Вперше після довгих років
він побачив гори!

Перед ним була безодня,
мов камінна паща.
О, невже його надія
вже навік пропаща?!

«Дімолеє, ти прицілься
(маєш міру в оці),
Зажени стрілу точнісько
в дуб на тому боці!»

І стріла вп'ялася в дуба,
дуб аж похилився.
По шляху стріли місточок
над проваллям звився.

Перебіг по ньому Дімо,
став на землю знову,
але ліс у ту хвилину
закричав раптово.

Налетів столітній вітер,
зашуміли строми.
Сині гори застогнали,
загриміли громи.

І шмагали по обличчю
галузки колючі.
Затуляли Дімо очі
буреносні тучі.

«Ти куди тікаєш, Дімо?
Не підеш нікуди!
Повертайся, бо ударить
блискавиця в груди!»

Так йому кричала фея
в мороці страшному,
посилала проти нього
силу вітру й грому.

Посилала проти нього
найтемніші сили,
щоб вони монетку Аї
разом погасили.

Та монета не згасала,
ясна, сонцелика,
і, розлючена, тремтіла
фея, мов осика.

Бачила вона, що Дімо
не поверне сила.
У весну безлисту осінь
вмить перетворила.

Зацвіли дерева в лісі,
затремтіли трави,
і над світом піднялося
сонечко яскраве.

«Подивися, Дімолеє,
на чудовий ранок.
Повертайся, Дімолеє,
у казковий замок!

Ти німий, тебе зустрінуть
непривітно люди.
Як повернешся до мене,
В тебе голос буде!»

Піснею проклята фея
вміла чарувати;
із дзвіночками галузку
почала гойдати.

Дімо швидко обернувся,
взяв стрілу сталену,
відсікла вона зі свистом
гілочку зелену.

В дереві почувся стогін,
листя повсихало,
щось важуще і велике
на траву упало.

То було камінне серце
чарівниці-феї.
То його пробив стрілою
Дімо Дімолеє.

Зайнялось воно й спалило
фею ту незриму —
залишилися од неї
чорні клуби диму.

Дімо знов узяв монетку,
вірну допомогу,
і до рідної країни
рушив у дорогу.

* * *

По дорогах незнайомих
він ішов три тижні.
Переходив ліс темнющий,
скелі дивовижні.

Вдень його водило сонце
дикими стежками,
пізнавав по зорях Дімо
путь свою ночами.

Він поранив босі ноги
в заростях ожини,
та невпинно переходив
нетрі-гущавини.

Як сідав на камінь Дімо
для перепочину,
затуляв йому повіки
сон у ту ж хвилину.

Він біля струмка спинявся
десь на оболоні
і стискав монетку Аї
у своїй долоні.

Рано-вранці Дімолеє
зупинивсь на скелі.
Звідтіля побачив села
рідні і веселі.

Там сади у білоцвітті,
радісні і милі,
через луки і левади
Арда котить хвилі.

Туляться хатки біленькі
до підніжжя кручі,
там стоять дуби гіллясті,
велетні могуті.

Він дивився, наче духом
набирався сили,
а над ним синіли чисті,
рідні небосхили.

Ех, якби вернувся голос,
пісню заспівав би
і задиханий, як вітер,
у село примчав би.

І німий заплакав гірко,
дивлячись на доли.
Вже не зможе заспівати
у житті ніколи.

Опускався Дімолеє
по крутому плаї,
по яким узимку ходять
тільки вовчі лаї.

Та за кожним кроком Дімо
зупинявся знову,
щоб долину оглядати
рідну і чудову.

Перескакував він хвилі
пінного потоку,
зупинявся, ніжно гладив
папороть високу.

Бачив Дімо — розцвітає
молода діброва,
та промовити до неї
він не міг ні слова.

Сходив Дімо Дімолеє
із гори в долину.
А до нього із долини
ніжний голос линув.

Це стара неслася пісня
у ясні простори,
ніби з радості співали
і ліси, і гори.

Сходив Дімо, слухав Дімо
звуки ті веселі.
Хто ж то вранці так співає
у його оселі?

Пізнавав він на узліссі
буки величезні.
І дивилися на нього
вівчарі кремезні.

«Та ж це Дімо повернувся!
У щасливу пору!»—
І вони шапки з утіхи
підкидали вгору.

Люди йшли за ним. А Дімо
на долину сходив.
Знати хтів, чия то пісня
викликає подив.

Перед ним була вже Арда
в сонячнім намисті.
Дімо подививсь у хвилі
голубі і чисті.

Подививсь... і не повірив!..
Чари? Може, сон це?
Таж це він отак співає!
Земле! Люди! Сонце!

Лісу Дімо запитався:
«Що за дивна сила
повернула мені голос,
пісню воскресила?»

Захитався ліс могутній
аж по небокраї:
«Твій народ тобі, співаче,
голос повертає!»

Обернувся Дімолеє,
став побіля броду.
Привітать його спішили
натовпи народу.

«Хто мені дав пісню й голос?»—
він спитався знову.
«Повернула тобі, Дімо,
батьківщина мову!»

Він пішов назустріч людям
до села свого.
Молода красуня перша
підійшла до нього.

«Ає!» — скрикнув Дімолеє.
«Дімо!», — прошептала.
У його міцних обіймах
радісна сіяла.

Рушили вони щасливі
рідними стежками.
Понеслася пісня Дімо
попід небесами...

...Так вернувся Дімолеє,
горя й мук зазнавши.
У селі своєму жити
він лишивсь назавше.

Вже тепер не розлучався
з рідною землею.
Він посватав гарну Аю,
оженився з нею.

Три доби гуло весілля
дома в молодого.
Гості випили три бочки
меду золотого.

Хан прислав дари коштовні,
золоті дукати.
Мала чим красуня Ая
всіх обдарувати.

Дімолеє жив сто років
і співав щоднини,
і летіла його пісня
в гори і долини.

І покликав Дімо майстра
з іншого повіту,
і казав зробити напис
на скалі з граніту:

«Хто за славу і багатство
свій народ забуде,
того, хоч би мав талант він,
не згадають люди.

Хист не личить самолюбю,
що не знає роду.
Вічна слава тим, що серце
віддали народу!»

Ці слова переписав я
зі скали тієї...
Отже, тут пора кінчати
«Дімо Дімолеє».

ПИРВАН СТЕФАНОВ (Нар. 1931 р.)

Пирван Стефанов народився в селі Чипирлянці Софійської області. За освітою — славіст. Працював учителем.

Видав книжки: «Соколині пера» (1956), «Пісні гніву й радості» (1958), «Мандрівка до усмішки» (1964), «Коване сонце» (1971), «Арматура для барабанів» (1973).

Стефанов бував у Білорусії, написав цікаві нариси «Білорусія, біла балада», «Берези, я залишаюся у вашому полоні».

Пирван Стефанов показує неативні прикмети своєї доби, своєї пригнобленої духом візантійського прислужництва вітчизни. Поета захоплюють буденні дні пересічних людей, він уміє знаходити у звичайному епізоді життя непроминальність людських взаємин і повноту духовного існування.

СУКНЯ

Сталось диво те на зоряниці.
Вийшла з хати дівчинка й нараз,
глянувши на себе у криницю,
зрозуміла — діувати час.
Суконька в метелики прозорі
снилась їй, та батько розбудив,
бо чекали вівці вже надворі,
день світив для косовиць і жнив.

Не ходити їй у тій суконьці,
що зіткала в мареннях весна.
Як ручай на весняному сонці,
молодість проплакала вона.

А пізніше у чужій господі
гарувала тяжко, як бджола,
давня мрія в серці аж на споді,
наче іскра, тліла і пекла.

Олівці та зошити для сина
купувала мати в крамарів.
А для сукні ще прийде часина —
тільки б син учився та мужнів.

Скільки ж то разів з грошима вузлик
розв'язала й зав'язала знов!
Скільки, наче камінь, заскорузлих
мозолів ця коштує любов!

Скільки ж то разів гніздо лелека
будував на хаті з хворостин!
Але сина вивчила!

Здалека
сукню надіслав для неї син.

Тут вона перехрестилась радо, —
може, це прийшов кінець журбі?
Вперше подивилася в свічадо,
вглянулася в лице сама собі:
зморшки, мов застигли блискавиці,
холод криці в юній сивині.
Та невже колись вона в криниці
бачила ці борозни страшні?!

Шкіра почорніла, наче нива...
А суконька зацвіла на ній,
як фіалка пізня, нещаслива,
на галяві темній і сумній.

Серце з болю почало колотись,
стуманіло дзеркало від сліз —
так, неначе у ясний колодязь
скинув листя тихий верболіз.

Все життя пройшло у неспокої;
де ж їй віднайти на це одвіт,
що година радості такої
запізnilась на багато літ?!

КОРДОНИ

Не пробачати болю й глупоти —
це людяно, це честі путь єдина.
Повинна визначати й берегти
державу гідностей своїх людина!

Потрібно вздовж кордонів будувать
стовпи Бориса й виставляти чати,
щоб візантійського падлюцтва рать
жива душа зуміла відбивати.

ПЕРЕД АНТИЧНОЮ ГРОБНИЦЕЮ

Напевно, об наручники-закови
раб-каменяр гострив твердую крицю,
щоб вирізати в камені чудово
і рало вбоге, і військову колісницю.

Він встиг ще її засипать виноградом
і коней молодих впрягти у неї. Потім
вони як рушили, як заіржали радо,
як полетіли крізь віки галопом!

Домчали аж до нас (і ми їх не зупиним),
вони, немов камінні, вічні праці гимни,
наймення смертного володаря несли нам
й художника-раба безмов'я анонімне.

НАЙВАЖЧЕ

Товстезні книги ми вивчаєм,
куєм нові закони і права,
але життю чогось не вистачає,
і звичок злих життя не забува.

Не вистачає мудрості філософів,
щоб гострі обриси життя зм'якшить.
Потрібні також нам сльозини строф отих,
що ми клялися ними вік любить.

І дуже нам потрібно зрозуміти
дитячого натхнення дивний плід,
бо з тих малюнків, що малюють діти,
встає так просто нелукавий світ.

ПОДОРОЖ ДО УСМІШКИ

Ми вирішили: сміх — то легковажність.
Суворі наші профілі зробилися
вартівниками нашої достоїнності.
Мене лякає
ота жахлива скупість — найнікчемніша!

Я йду, й мені здається, що проходжу
біля будинків, де спустили штори.

А ми до усмішки подорожуємо
так безконечно довго!
Вже мільйони років!
Сьогодні усмішка дистанцією стала
до нас від безсловесних звірів і дерев.

Чи усміхнемось? Камені і птахи
не усміхаються.
Порожня просторинь
у дзеркало велике обертається,
наповнюється усмішкою нашою.

Природа дивиться на нас захоплено,
наслідувати нас бажає,
все поривається до усмішки...
Через мільйони літ
кожна молекула, напевно, усміхнеться —
ось так, як нині
тільки ми сміятись можемо.

Сміх — людська велич!

Але його прозорість роздягає нас,
показує нас голими,
нас викриває...
Ми знов нахмурюємо чола,
щоб духу нашого скарби прикрити.

Скарби? Про що ви кажете?
То склеротичні напухають жили.
О скупердяги!..
Попіднімаймо штори,
доноки нас не задушили.
Повідчиняймо вікна —
нехай у наші кості увійде,
як вітровіння,
немов дихання молоде,
забутий дух поезії й коріння!

МОРЕ

Море — то глибока старість рік.
Спить, займає кам'янисте ложе.
Прагне бігти, наче молодий потік,

як було колись...
Але не може.

Тихне.

Згадує, як в скелі ударялось,
пробивало гори й зарості боліт,
як ламалось, клекотіло, слалось,
ловлячи найменший звук і цвіт.

Слухало воно колись немало
криків, шумів на шляхах своїх,
в раковини перламутрові сховало
світу всього стогін, плач і сміх.

Як спливають спогади про ниви,
про оселі та сади на схилах,
море світить і стає бурхливе,
піднімає барви хвиль рухливих.

І здається: пам'ять воскрешає
в ньому руху жадібність несамовиту,
сила ним тоді страшна стрясає,
море прагне знов скитатися по світу.

А вночі від місячного алкоголю
море мріє про нові світи,
прагне вийти з берегів на волю,
горами високими пройти.

Та, збагнувши, що приплив не може
дати сил дістатися гори,
знов лягає на камінне ложе,
у вологі загортаючись вітри.

Лиш до ранку!

Вранці — знов тривоги,
знов панує спогадів нестрим!
Молодості давньої дороги
кличуть і термосять непощадно ним.

* * *

Чому в вас, діти, стільки доброти?..

Чи сваритесь, бува, до хрипоти,
чи кулачки стискаєте, чи плачете,

вчите ви азбуки добра, одначе, —
бо не за спиною, не крадькома
ви дієте руками обома.

Дзвінкими, непорочними серцями
ви стукаєте в цього світу брами.
В червоних шапочках, немов якраз
прибули з казочки про вовка. В нас
вдивляєтесь. Та я відводжу очі...
О, спадкоємці ядерної ночі,
чи нам пробачите цей світ? Вовки
не стануть вам братами. Навпаки!
І треба вам надлюдську силу мати,
щоб збоку гніт палаючий тримати,
поки з руками не згорять дроти.
Чому в вас, діти, стільки доброти?..

АНАСТАС СТОЯНОВ (1931—2004)

Анастас Стоянов народився в селі Живовці Михайловградської області. За освітою — учитель російської мови й літератури. «Перше кохання» (1958) — перша збірка поета. Видав книжки «Травнева хуртовина» (1961), «Осінні маки» (1963), «Називайте мене вічністю або миттю» (1966). Анастас Стоянов оспівував соціалістичні перетворення в Болгарії, але він написав і ряд поезій, перейнятих щирими патріотичними почуваннями, великою любов'ю до рідної землі. Його захоплення Індією відображені в дорожніх нарисах про побут і звичаї цієї країни.

БОЛГАРІЯ

З коня побачиш, яка вона, де вона.
Пройти її можна й пішки з кийком:
дві доби ходу
з Відина
 до Девіна,
і стільки ж буде —
від Еміне
 на Ком.

Болгарія —
чиста хустина
з пахощами вина.
Зволожена морем,
рільським вітром розвинена,
в тихій блакиті
майоріє вона.

Ткана хустина з містами-намистом,
піднятий прапор до небокраю,
міцно прив'язаний
край Відина і Сілістри
до синього дrevка Дунаю.

Мало взяла,
та багато зуміла,
орди захланні
побила, як грім.

Болгарія — така,
що ціла
вміщається в серці одним.

БОЖЕ, ЧОРТ СОТАЄ З МЕНЕ ЖИЛИ...

Боже, чорт сотає з мене жили,
тож молюсь, хоч я Тобі не рад:
ах, не дай невірної дружини,
та рятуй од вірної стократ.

Дай мені — бо я не з боягузів —
їздити на дикому коні.
Ох, не посилай слабеньких друзів —
сильних ворогів пошли мені.

Кинь на мене снігові замети,
щоб вогонь у серці не затих.
Порятуй від грішників мене Ти,
бережи ж стократно від святих.

Якщо треба, пригорни землею
в смерті несподіваній мене,
Боже, Ти — під шапкою моєю,
в грудях Ти, де серце вогняне...

ШУКАЙТЕ БОЛГАРСЬКОГО АЛЬПІНІСТА

Болгарського шукайте альпініста,
шукайте, хоч минули вже віки,
в безоднях неба, де блакить пречиста,
болгарин не вмирає полегки!

Шукайте там, де льодяні рамена
підносять Землю до небесних лук;
він для свого болгарського знамена
зробив колону із обмерзлих рук.

Шукайте на вершині — надовкола
смертельної навіки висоти,
адже дали йому Бузлуджа й Вола
снагу і волю прапор свій нести.

Шукайте не серед низинних царин,
а тільки там, де стяг на вишині,
бо знайте, що не падає болгарин
від прапора свого в далечині.

АНДРЕЙ GERMANOV (1932—1981)

Андрей Германов народився в селі Яворово Варненської області. Закінчив факультет російської філології Софійського університету імені Святого Климента Охридського, викладав російську літературу у вищих навчальних закладах Болгарії. Працював редактором журналу «Пламяк».

Його книжки «Парості» (1959), «Родовий герб» (1964), «Рівнодення» (1965), «Міст» (1970), «Острови» (1972), «Чотиривірші» (1974) торували дорогу новим поетичним досягненням сучасної болгарської літератури. Поезія Андрея Германова наповнена боліннями непересічної, чесною душі, якій важко було дихати в отруєній неправдою доби комуністичного тоталітаризму. Філософські мотиви, до блиску відточена форма його вірша, передчуття власної передчасної смерті, з яким він жив і боровся, надають його поезіям неповторної індивідуальності.

Андрей Германов знав і любив українську мову й літературу. Він перекладав твори П. Тичини, М. Бажана, В. Сосюри, А. Малишка, П. Воронька, Д. Білоуса, Д. Павличка. Твори Андрея Германова українською мовою перекладали Дмитро Білоус та Микола Сингаївський.

НАЙДОБРИШИЙ ЧОЛОВІК

В постолах, набитих землею,
він смерком повертався з ріллі.
Чуб од поту блищав, як од глею,
палахтіли в руках мозолі.

Жінка ставила миску бобу
і дивилася, як він їсть,
як тамує свою жадобу
і мовчить, як непроханий гість.

Цілий день налягав на рало,
супочинку в труді не знав.
По вечері на покривало
падав, наче сніп, й засинав.

А як сердивсь — біда готова:
за дрібницю давав стусана,
бив, не кажучи ані слова,
так, що в кут одлітала жона.

Не казала вона, де коле,
все таїла: і біль, і щем.
Не озвалась до мужа ніколи
ні докорами, ні плачем.

А як листя возив на загати,
придушив його віз в яру.
Цілу зиму не міг він встати.
І покликав дружину: «Я вмру!

Був я звіром. Знаю. Пробач!
На землі прожив без пуття.
Та не серце я мав звіряче,
а звіряче я мав життя!»

Закричала жона з розпуки,
заблагала, щоб не вмирав...
Цілувала вона йому руки,
руки він її цілував.

І згасали слова між ними
в передсмертній страшній самоті.
Він руками, як гірі, важкими,
пригорнув її вперше в житті.

І конав. А вона ридала.
Чути плач було звіддалік:
«Чоловіка мого не стало,
найдобріший помер чоловік!»

РУБАННЯ ЛІСУ

На вікові ліси, ніким не тнуті,
ішли в димах багать, неначе в млі,
нешадні рубачі, як вої люті, —
бо голод був
і не було землі!

Дерева глухо падали й стогнали,
роса горіла поблиском сльози,
і колію глибоку протинали
вантажені колодами вози.

Колодами?

Ні!

Трупами живими!

Зелений сік димився, як трава.

Палали гнізда. Зойкала над ними
з обпаленими крилами птахва.

Великий праліс

помирав

поволі.

На пожарище падала зола.

Оголювалось поле. А на полі
ще тепла від вогню земля була.

Там нива розросталася мізерна,
де розпадався пня зотлілий гріб.

Дощем на ниву сіялися зерна

із мріями про хліб,

про хліб,

про хліб!

А де-не-де вціліли чудом буки,

обрубані каліки-ясени.

Вони благально піднімали руки,

потроху зеленіли щовесни.

Пі, не змогла всеїдна і сталева

сокира їх понищити дотла.

Осамотнілі і сумні дерева

нагадували світові, що зла,

голодна і скрутна буває днина,

коли, забувши суть свого єства,

підносить руку на красу людина!

І страшно,

що вона

буває в тім

права!

* * *

Вже не одна модерна роба
мені розпалась на рубці.
А знак серпа — шрам хлібороба —
ношу донині на руці.

Бунтарство джазу юне, яре
мене вкидало в темну хлань,
та лиш єдиний плач флюяри
доводив душу до ридань.

Я пив у різних товариствах,
я вже був «їхнім», був «своїм»,
та як від них я скоро вистиг,
вертаючись у рідний дім!

Я покидав їх біля столу
і забував одразу всіх.
Вони ж, натомлені, спрокволу,
крізь дим і силуваний сміх
вели про мене говір вільний,
мовляв, сидів тут на стільці
не дуже стильний,
дуже сильний,
твердий, мов камінь в кулаці.

Шептали оп'янілі й кволі,
що я змінивсь, що нездоров.
Та все чуже в мені поволі
понищила здорова кров.

Я вже сивіти починаю,
це незначної втоми слід.
Вертаюсь до свого краю
таким, як я прийшов на світ.

* * *

Величчя? Крутяться колеса колісниць.
Ряхтять, як сонце, шпиці, шоломи блищать,
хитаються щити, подзвонюють мечі —
блакитнооокі йдуть центуріони,
по світу легіони римські йдуть.

А в тому світі повно злого варварства —
незрозумілі шумерійські письмена,
лякливі таємниці сфінксів, пірамід,
гробниці Фракії (на жаль, вже пограбовані!),
поезія, скульптура греків...
Рим має все! Все має Рим!

Рожевий мармур
для лазень, грізні леви і пантери
для гладіаторів, олії запахущі
для спалень... А раби, раби, раби...

Величчя? Крутяться колеса колісниць,
і стогне світ, заселений до краю дикунами.
Та мають варвари свою могуть —
наставників своїх вони варваризують,
тож мають варвари і логіку свою —
і каменя на камені не залишити!

Палати перетворюються на хлівища
або на гніздища огидних кажанів,
і кам'яні дороги заростають —
не треба їх для непідкованих копит...

Не має Рим нічого! Навіть більше —
нема й самого Риму!

Щупальцями
своїми сам себе він хоче обсотати
і висмоктати сам себе. Він — здобич
своїї здобичі. А де ж його раби?
Раби так само мають логіку свою —
гнобителів своїх рабами поробити!

...Край Хемуса¹ ще й нині ти побачиш
обмазану червоним глеєм хату,
де на подвір'ї, серед дітвори,
сидить, забувши меч і шолом свій,
центуріон блакитноокий.

Він
кривим ножем витісує корито

¹ Хемус, від лат. Haemus — латинізована давньогрецька назва Старої Планіни (синоніми — Балканські гори, Балкан). (*Прим. упорядника*).

з верби старої. Варвару-сусіду
згодиться годувати поросят.
Величчя? Крутяться колеса колісниць...

* * *

Ненавидіти плоть свою почав я —
вона моїх велінь
не визнає.
Колишні пропадають насолоди —
де втіха рух зробити несподіваний,
горіх твердий зубами розколоти,
босоніж на світанку перейти
по крижаному березі ріки?
Я з цим нічого
вдіяти не можу.
Дедалі довшає дорога кожна.
Дівчата все принадливіші й кращі,
А юнаки — незрозуміліші.
Радіти їм
і їм задростить буду.
Дедалі більше вікових кілець моїх.
Вони все тонші, майже непомітні.
Так буде довго — аж якогось дня
себе впізнати я не зможу в дзеркалі,
але спокійно все це я прийму.
Це, безперечно, буде знак того,
що треба з власним тілом
розлучатись.
Я з цим нічого вдіяти не можу.

ГНІЗДО В ТРАВІ

Під спотілою рукою
свище й мерехтить коса.
Листя хвилею пахкою
накривається роса.
Раптом — крик! Блискуче вістря,
наче змії, в гніздо зайшло, —
і злетіло у повітря
закривавлене крило!

Над глибинами діброви
птиця лине в синяві,
залишає краплі крові
на кущах і на траві.
Вже засуджена до смерті,
та летить вона, летить
понад доли розпростерті
в мрійну, мерехтку блакить.
І, безнога, та крилата,
в далечині розтає,
наче цятка синювата,
в небі сяєвом стає;
думкою стає й манюю,
що вмирати б ми могли
смертю чистою, сяйною,
якби крила в нас були!

Я ТВІЙ ДРУГ

Про тих, які померли сто років тому,
нема згадки;
і нема згадки про тих,
які народяться за сто років.

На тонкому хребті
між двома безоднями затуманеними,
на синій піщинці
між двома небуттями —
так я живу.

Незгодою називається моя сила.

А моє життя — тоненький малюнок,
пакиданий усмішкою і сльозами
на полотні вітру.

Тонкі його обриси видно
тільки там, де вони
перетинаються з життями інших людей,
намальованих так само на вітрі.

З болю постає мій оптимізм.

Знаєш?

Я незабаром відійду.

Тебе не буду більше ображати.
Не гнівайся на мене, я — твій друг.

ВІДСТАЮЧИЙ ЛЕЛЕКА

Своїх тримайся! Не ламай маршрут!
Лети на південь! Захлинайся в зморі!
Впади без подиху, розбийсь на морі,
Однак лети! Не залишайся тут!

Що ж, матимеш і тут за склом тепло,
Зимівлю безтурботну, ситу, милу,
І ласкою тобі повернуть силу,
І вигоять поламане крило.

Та збудяться простори голубі,
Дихнуть весною небеса безкраї,
А ти, важкий, чекати будеш зграї.
Ключа свого, що смерть несе тобі.

Він упаде, неначе пізній сніг...
Ти знаєш сам, що станеться з тобою.
Ти будеш затаврований ганьбою.
Бо ворог той, хто залишив своїх!

Заклекотять, заляскають дзьоби.
Ненависний, стоятимеш між ними,
Ти — недостойний неба — з кам'яними
Крильми... Мовчи і кроку не зроби!

Вони тебе клювати розпочнуть —
Найперше ті, з ким ви в ключі літали.
Дзьоби червоні й гострі, мов кинджали,
Тебе проб'ють і на шматки потнуть.

А вже коли злетять і надовкруг
Почнуть у небесах ширяти браття,
Ти будеш — ніби вигасле багаття,
Як дим, над жаром крові встане пух...

Тому лети і не ламай маршрут,
Своїх тримайся! Захлинайся в зморі!
Впади без подиху, розбийсь на морі,
Однак лети! Не залишайся тут!

Я бачу: всі мої діла зникають, бо стають речами.
На пройдений свій шлях дивлюсь вогнистими очами.
Скажи мені — невже це я, невже мені така ціна
І вищої не матиму, хоч працював би до нестями?

Якщо це так, скажи мені, де порятунок мій од смерті?
Чи в блискавичному житті, де плани й мрії передерті,
Є щось спасенне? Де воно? Чи можу я роздати себе
всього дощенту і пройти живим крізь світу круговерті?

Як доведеться йти на суд, то через Лету в ті хвилини
яким човном перепливеш? Як змити всі свої провини,
свої від немочі гріхи? Пробач мені, я хворим був
од шани до обов'язків і від любові до людини!

Світила завжди ти мені, мого страждання рідна зоре,
ти осявала каторгу моєї праці, моє горе,
мій людський піт і сон, скажи, невже ти зігрівала лож,
брехню речей, що їм числа не знає моє серце хворе?

БЕРЕГИ

Як ми були стрімкі, камінні,
між нами протікав струмок,
одна дилина нам за міст служила.
Ми бралися за руки і додолу
щасливі сходили.

Коли струмок маленький обернувсь
в запінений потік, ми будували
дугу над ним. То дуже гарна,
але, крім того, болісна робота,
та знову камінь нас єднав.

Коли потік бурхливий став рікою
могутньою, ми перекинули між нами
великий міст. Ми тяжко працювали,
та міст між нами був збудований.

Сьогодні стоїмо вже впорівень з водою.
Неясні наші обриси й обличчя,
вода хвилюється, немов шукає
у нас, немов на мертв'ям місяці,
блискучих раковин і мушель...

Серед пісків, що плавають довкола,
ми бачимо — стоять недобудовані,
засипані піском споруди
старих мостів основи кам'яні.

Та ми сьогодні рівні із водою.
Жорстокий час все в світі поправляє,
і стаємо морськими берегами,
самотніми й печальними. Немає
жодного сенсу у мостах.

СТАРІ МАТЕРІ

Марко Ганчеву

У тінистім закутку столиці,
у міському тихому дворі,
як великі чорнокрилі птиці,
матері збираються старі.

Про минулі дні оповідають,
шлях свій оглядають здалеки,
вулиці веселі навивають
невеселі спомини й думки.

Діти біля них шумлять роями,
галасом наповнені двори.
Матері і тут є матерями
нашими й чужої дітвори.

Віддані, печальні, мов ікони,
тішаться примхливими дітьми.
Їх лякають тільки телефони,
меблі гарні та міські дими.

А коли лягають на постелі,
що для них заніжні, то в думках
йдуть вони до рідної оселі,
де їм добре спалось на дошках.

Місто оглядають, наче диво,
і працюють, та не спроквола, —
у дворах визбирують сквапливо
цвяхи та страшні уламки скла.

Будять їх опізнені трамваї,
і вони вслухаються крізь сні,
начебто в дзвінки, що ними грає
віз та упряж кінська з даліни.

Сняться їм поля, дороги, броди,
все, що там співає і живе,
всі, кому без плати й нагороди
роздали вони життя своє.

ПІВНІ НА МІСЬКИХ БАЛКОНАХ

Надосвітку, як сидимо тривожні
над віршами у пошуках краси,
ми раптом чуємо з душі народжені
оптимістичні ваші голоси.

Ви на міських балкончиках, наївні,
співаєте все краще й голосніш,
немов сільські у наших душах півні,
що жде отут на них так само ніж.

ТРАВА

Ах, як росте! Як одержима.
Яка в ній сила незборима,
що знизу рветься кожну мить
і непочутно так шумить,
росте, підковами зім'ята,
громами олова потята,
не жде на літо золоте,
а знов росте,
росте,
росте!

Вона росте й не знає втоми,
крізь попробивані шоломи
слабеньким кільчиком встає,
і понад всім, що вже гниє,
вона підноситься зухвало,
вкриває все, що вже пропало;
чи їй дорогу ви дасте,
чи ні, — вона росте,
росте!

тобі однаково, чи знав, чи ти не відав болю?
Віддалюйся і втілюйся у своє,
в живлющу воду свого існування,
і нею рани заливай.
Донитливі колись побачать там,
де вдарила тебе стріла,
сяйливі краплі золотого клею.
І так
увесь
ти станеш
золотим.

НИВА

Від терну я тебе очищу.
Від ящірок, від кукілю, від каменів.
Копатиму тебе і поливатиму.
Насінням чистим буду засівати.
Родитимеш!
Ах, як родитимеш!
Але дозволь мені малу люб'язність:
намисто з дроту колючого
тобі подарувати.

ПОЛУДНЕ

Климентові Цачеву

На тінь свою ти став. Полудне.
Згоряє сонце у зеніті.
Приязнь сумне і злудне.
І тріщини на моноліті.
Відмова. Лють несамоविта.
Любов невичита. Кохана.
Сліди ударів од копита.
Земля болюча, ніби рана.
Дим над стернищами, як витязь,
встає та йде в далінь безкраю...
Як мав би я тепер вродитись,
то вибрав би цю землю, знаю! —
Балкан, де сяє дух поета,

синіє кремінь в клубах куряв,
від куль знамена — як решета.

Тут гнівний час пройшов, як буря,
за волю — битви немарнотні!

Тут щедрістю живуть оселі,
айва плоди скидає злотні,
рокочуть потяги веселі.

Тут літо палахтить нестримне,
возносяться в блакиті лаври,
а між колонами старими
пасуться на полях кентаври.

ЖИВИЙ ІЗ ТЕРМОПІЛІВ

Одного дня, обдертий і сліпий,
ти з Термопілів вернешся додому,
не на хвалу, а лиш на осорому,
бо серед мертвих ти один — живий.

Збіжиться місто. Постають довкруж
і щирі друзі, й вороги відверті,
спитають всі: «Як ти уникнув смерті,
живим zostавсь, де впали сотні душ?»

Чом ти живий, чом не загинув там,
де в чесній битві полягли герої?
Чом повернувся ти з борні святої,
де жертвувати мав своїм життям?»

Ти скажеш їм, що в миті бойові
ти втратив зір, упав сліпий на полі,
сім днів між трупами пролежав доли
на спеці, в пилюзі, в липкій крові.

Ти скажеш їм, що крук тебе збудив,
ударивши в чоло важезним дзьобом,
що до життя вернувсь ти дивним робом,
що в світі є немало Божих див!

Але юрба кричати буде: «Ні!»
Злоба на тебе просичить зміїна,
і, плачучи, впадеш ти на коліна,
і так стоятимеш в самотині.

Тебе ненависть, ніби меч, проткне,
цькувати будуть люди без упину.
Окреслюватиме твою провину
презирство надовкружне мовчазне.

Ти жити з нею будеш, ніби в пущі,
забутий, споневажений, чужий...
Там чесні полягли. Бо всі — вмирущі.
Ти — також чесний. Але ти — живий.

* * *

Івану Цаневу

Я таємниць поезії не знаю.
Росте з душі, мов кільчик із землі,
мій вірш, я ріст його благословляю,
щоб жив, неначе в сонячнім теплі.

Не відаю, хто висіяв те слово,
чому так невідступно і тихцем
воно росте; чи ж то обов'язково
спинити ріст його я мав би олівцем?

Хто на рослину ту дає насіння?
Неясність. Космос. Таїна. Буття...
Нагадує воно жагу, боління,
сльозу, любов, прозріння в майбуття.

Чи можу словом іншому служити?
Я знаю, що надходить дивна мить —
і я не в змозі слова зупинити —
як дзвін ударений, мій вірш дзвенить.

Усе в мені тоді наготові
для явини: любов, і смерть, і гріх...
Своє життя я повторив у слові
і з нього випив біль жадань своїх.

* * *

З дитячих літ я пам'ятаю тільки
дітей. На ярмарках і на дорогах,
на нивах, у майстернях край верстата —
скрізь — діти, діти. Сонце й сонце.
Все решта — начебто в імлі.

З юнацьких літ я пам'ятаю тільки юнацтво. Буйне, кучеряве, запізналі — на вечорах гулянок, на футболі — скрізь — молодь, молодь. І дівчата, й місяць. Все решта — начебто в імлі.

Із років зрілості я пам'ятаю чоловіків. На зборах та засіданнях, у потягах, на скелях, на розкопках — повсюдно тільки чоловіки — важка робота, стомлені обличчя, все решта — начебто в імлі.

У всьому ми відшукуєм себе.
У всьому відкриваємо себе.
У всьому розуміємо себе.
У всьому лиш себе запам'ятовуєм.
Все решта — начебто в імлі.

СТАРОБАЛКАНСЬКІ ВЕРШИНИ

Гострий дим із задумливих колиб
над безоднями кам'яними.
Трьохсотлітні орли
роблять у небі поважні царські кола.

Срібні ручаї — дракони,
присмоктавшись до білих грудей верховин,
б'ють каміння темними хвостами.

Зачеплені немічними жилами
за тріщини в скелях,
покручені
криві деревця.
Покарані за наближення
до небес.

А вдалині,
вдалині,
вдалині —
клубовища завмерлих оболоків,
осінні кущі —
золоті вибухи,

палахкотливі вогнища —
села, села...

Верхи.

Вінки.

Вітри.

Віки.

Племена.

Письмена.

Палина.

Пелена...

Тракійські комонники.

Угорські комонники.

Скривавлені вершники.

Скривавлені спомини.

Вітер гуде,

як органи...

А з двох боків,

як дві безодні,

дві Болгарії, як бесаги,

перекинуті через твоє плече,

старий Балкане.

Ти носиш їх,

тяжко дихаючи,

віками.

Світять обрії, як безодні.

ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ (Нар. 1935 р.)

Любомир Левчев народився в місті Трояні. Закінчив філософсько-історичний факультет Софійського університету імені Святого Климента Охридського. Працював редактором газети «Народна младеж», головним редактором «Літературен фронт».

1975 р. в Україні вийшла книжка Любомира Левчева «Зорешлях». Молодий Любомир Левчев належав до сміливих поетів, які в часи тоталітарного ладу наважувались порушувати небезпечні теми, критикувати політику комуністичної влади. Пізніше Любомир Левчев зробив чиновницьку кар'єру, став заступником міністра культури Болгарії, а критичні настрої в його творчості були дещо приглушені.

Але Любомир Левчев залишається поетом, до творів якого прислухаються нові покоління болгар. Він не втратив енергії новаторства. У нашій добірці подано поезії з його книжки «Попіл од світла» (2003), де надзвичайно цікаво зображено сучасний, начебто демократичний і щасливий, але внутрішньо хворий світ, вражає модерна форма та поліфонія почуттів.

ПІСНЯ ПРО МАМАЇВ КУРГАН

Крізь вічні степи,
крізь наше «не відступи»
тече тая Волга із болю.
А там височина.

Там схили й береги круті.
Там ворог, як стіна...
Для відступу лише немає там путі.

Кулі з осколками
під серцем зойкали.
Танки веригами
півсвіту двигали
і вогнемети

очі палили.

Звідки ж беруться сили?
Життя від тебе — відходить.
Смерть звідусіль.
Вбитий.
Не дихаєш.
Тамуєш подих —
бо так стріляється точніше в ціль.

Але тих, з того боку,
зловісно позеленілих,
стинає безумний страх:
ти — привид —
стріляєш
в полях зледенілих.
Безсмертний
не помира.

Кожен має висоту свою,
що її обороняти
мусить у бою.

Ти вибрав би також
смерть, а не бран,
де добре живеться лакизам.

Я знаю,
талант —
то Мамаїв курган!
Бездарність — ось де фашизм!

За словом одним
життя океан
ти пройдеш горою і низом.

Я знаю,
любов —
то Мамаїв курган!
Байдужість — ось де фашизм!

Над мирною ерою,
над вчора і днесь —
вершина непереборна —
несплямована людська честь!
Увінчаний горем,
гордістю осіян
мій рідний,
святий мій
Мамаїв курган!

ПРОДОВЖЕННЯ

Ось там — Тянь-Шань.
Незвідана пустеля кам'яна.
Одне її обличчя вже стемніло,
а друге блискотить удалині
снігами вічними,
віків жадою...

І тут я перетворююся в тінь.

Напевно, я повірив би, що не існує час,
якби не колихалися, не форкали верблюди,
вночі на пашу пущені
біля струмка,
біля кладовища старого...

Киргизькі цвинтарі!
Які чудові палаци
там виліплені з глини могилок!

Вгорі їх стіни дрібно розмальовані,
як ті вітрини старовинних магазинів:
життєписи повбиваних мужів
(купіть собі, якщо бажаєте),
украдених жінок знадливі очі...
Затоплені човни над бур'янами
спокійно плавають,
і зачаровані ловці біжать за міражами...

І ось
з'являється у небі місяць.
А може, то Хан-Тенгри там,
вгорі, далеко,
сам припечатав пальцем льодяним
небесні письмена.

Тут, кажуть, зав'язався пуп землі.
Самозароджуються тут дороги.
Звідсіля рушали
праболгарські орди.
Тут схрещувалися шляхи й шабляки.
Тут гинули,
але продовжувались далі.

Чи не продовжуюсь так само я?

Хіба мої слова не вирушають
із невідомих і нещадних гір,
з якоїсь неясної правітчизни,
бо вчарував їх обрій;
чи не вони, любов'ю й гнівом підігріті,
проходять крізь бої
і гинуть, та все далі йдуть,
засновують
нові краї,
століття
і поезії.

* * *

Скажи, поете, де по ясну креш
налита радість? Де слова надійні?
Вже віршами дискусій не ведеш,
хоч вірші в тебе дуже дискусійні.
Не здобули вони для тебе прав
страждати — на новаторство готові.
...Ти в супротив отак ганебно впав,
неначе в поцілунок без любові.

ВЕЧІРНІЙ ГЛАДІАТОР

Андрію Вознесенському

Люблю я вечір екзальтований —
чарівний час мого мистецтва.
Люблю я вуличні розмови.
Люблю також
старенькі приповідки
(такі розумні ще й абсурдні!..)
Багато я їздив,
дарма не спинявся.
Робив я добро
і жбурляв його в море...
Але якщо добро — це те, що добре
закінчується,
тоді що можна про життя сказати?!

Ні!
Тут нікому
мене зустріти!

Можливо, цей всесвіт
почувається зайвим,
але не я...

Люблю я вечір екзальтований —
чарівний час мого мистецтва.
Люблю я кидатися в захід сонця.
В червоне оп'яніння. Так.
Люблю я...

Ось —
над нивами,
над новими хатами,
над автостради білої мечем,
над вирубаними тополями,
щоб не лучилось катастрофи, —
останні відблиски згасаючого дня,
фантазії захованого сонця
юно цілують прапор безміру...

Я вирушаю
своє звершити діло.

— Хто ж ти такий? —
мене питають
ще до того, як пальцем ворухнуть.
Що це за образи неясні?..

— Я — людина,
котра шукає нового слова.
Я — людина,
котра шукає нової гами.
Я — людина,
котра шукає нових пластів...
Якщо тепер
свого діла не зроблю,
життя само його пізніше зробить.
Якщо воно забуде,
тоді смерть
все нагадає...
Але тут нікому мене зустріти!

Гей, де ти,
гладіаторе,
виходь же!..

БЕЗСЛАДНІСТЬ

Наше століття не любить
любовних листів писати,

а коли вже напише,
то потім їх знищує люто.

Юнак і дівчатко
спиталися,
чи не зайняті крісла.
І сіли за моїм столом.
І замовили каву.

І став я незримим,
неіснуючим,
але я думав:
хто вони?

Робітник і робітниця?
Студентка і студент?
Вже так нелегко розпізнати їх!

Вони були прекрасні, як античні статуї.
Але печальні.

Вони вмочили в каву
свої слова —
бісквіти пересохлі.
— Де мій вчорашній лист? —
вона спитала.

Він копирсався довго
в блокноті з документами й квитками,
нарешті кинув їй конвертик —
буває так платять — із досадою.

Вона схилилась і читала
написане, можливо, позавчора.
Пучок її волосся
закурився,
зайнявшись од її цигарки...

Вона той лист удесятеро склала,
наохрест розірвала,

розсипала.
Рука хлопчини піднялась —
тремтяча...
Але він стримався.
Вони пішли.
Я знову існував.
Я залишився сам при тих шматочках
розірваного почуття.
Я спробував їх знову скласти —
було це неможливо.
Народжувались нелогічні фрази,
самотні,
втрачені,
страшні...
Антипоезія,
метеоритів прах...
Чому так легковажно знищуємо зорі
свого святого почування?
Сліди могутні лишаться за нами.
Звитяжницькі путі.
Будівлі велетенські.
Не має пам'ятника тільки
любов звичайна людська.
Вона свої сліди ховає,
всі докази безжально знищує,
немов розвідник.
Немовби щось вона секретне
майбутньому повідомляє.

КАПРИЗ № 4

Ви про щастя?
Кажуть,
що воно — кривава бойня для поетів.
Та не я це говорив.
Я сказав би:
щастя,
справжнє щастя
так розсіяне по нашому житті,
як саме життя розсіяне, можливо,
в хлані всесвіту.

Світляні віддалі!
Відчаї незвідані!
Але не бійся, друже,
що будеш ти на самоті
із простором,
на самоті
із часом,
на самоті
з самим собою...
Як Прометей і камінь.
Як Жанна д'Арк і полум'я.
Як Левський і зашморг.
Як щастя
і поет.

КАПРИЗ № 5

Які страшні,
які страшні
слова,
що їх
ми вголос вимовляємо:
— Я люблю тебе!
— А я ще більше!
— Поклянися!
— Ах, чесне слово!
То — наші смертні вироки.
Ми підписали їх самі. Вони
оскарженню не підлягають.
Смерть!
Смерть!
Смерть!
Смерть від розчулення!
Смерть від цілунків!
Ні!
Краще лежи, як безвітря.
Мовчи,
як холодний ідол.
Красива.
На службі — успішна.
Утомлена мною.

ПОПІЛ ОД СВІТЛА

I

Я придбав собі хату,
старшу од всесвіту.
І прибули одного разу майстри.
— Ти купив, —
сказали, —
дорогий клопіт.
Старість, по суті, відремонтувати неможливо.
Найкраще буде, як зруйнується сама,
і з її матеріалу
можна буде збудувати
щось цілком нове,
як казали останні вожді.
Але ти нерішучий,
отже, ремонтуватимем.
Кажу їм: — Я ще подумаю.

II

Цілу ніч світила лампа.
Я можу думати і в темряві.
Але мені приємно спостерігати,
як присмерк згущується в мені,
а вранці —
як виходить крізь пальці.
І я не вдаю глухого.

III

Кімната схожа на ліхтар,
а я,
мабуть, —
на вигорілий гніт.
Попіл од світла.
Нічні істоти б'ються
об мої скляні стіни.
Літають величезні метелики
з червоними очима на крилах:
— Ти також, — вони кажуть мені, — мотиль,
але в тебе — крила на очах.

IV

А вранці мене будять пташки.
Дзьобики їхні кують
тиху долю.
Я спідаю разом з метеликами,
приліпленими до шибок.
Потім вони кажуть:
— Будь обережний з майстрами!
Вони прагнуть перебудови,
тому що вірять в легенду,
ніби під фундаментами того дому
сховані скарби
мертвого каравану.

V

Що за демон пустив поговор,
що в основах цього світу
лежать коштовності
самородного щастя?
Я не маю проникливості сфінксів,
священних чаш,
скрижалів, які промовляють,
алхімічної магії...
Але все ж таки —
хіба караван часу
не навантажений таємницями?

VI

Тому, що мені соромно просити,
я закликаю:
будьте обережні,
не довіряйте майстрам,
які пропонують
наново збудувати наш світ!

ДИСТАНЦІЯ XXI

Ти задалеко стоїш —
шпечеш мені на вухо.
Чи ти застібнув ремінь перед тим, як прочуняв?
Я застібнутий такими ж обставинами.

Стюардеса, безлика, як привид,
демонструє, як треба одягати
і надувати рятівний жилет.
Дедалі частіше
видовища заступають надію.
Все пояснюється двома мовами.
Одна мова приречена, як любов.
Я думаю, що Господь спілкувався небагатьма словами.
Подивись — ось там Його слова,
що були створені
пізніше
від нас.
І вибери з двох
щось одне,
щось приречене.
Ні,
дистанція —
це не така вже всемогутня причина.
Як у випадку з польотом,
важливо, скільки крил переміниш,
на скількох летовищах чекатимеш,
щоб туман піднявся...
Ненавижду оту непроникливу порожнечу.
Тому
спочатку мене поцілуй,
А потім — тобі я зізнаюсь:
ми не можемо довго летіти.
Ми приземлюємось надто часто.
Нам треба перевіряти,
чи земля не втекла.
Ми повинні напитися розтопленого снігу:
це — вічність у зміненому вигляді...
Тепер ми піднімаємось
над похмурими пророцтвами.
Телефони вимкнуті,
щоб нас не бентежили
волення про допомогу,
харчання перерізаних горлянок,
постріли в храмах...
Необхідно взяти надзвичайні виміри.
Необхідно взяти відбитки

пальців долі.
Ситуація в світі — двозначна.
А хіба так не було раніше?
Мадонна народила близнят.
А ргорос,
я бачив таку картину
на безтурботній виставці
«Часи Рубенса» чи щось таке.
Автор не посмів підписатися.
Зняли з немовлят ореоли.
Щоб їх принизити остаточно,
надали їм
соціальну допомогу...
Тільки орел має право на два ореоли.
В нас у всіх — підозрілий вигляд.
Один з-поміж нас — терорист.
Один з-поміж нас підірве легюче серце.
Або перед тим його вцілять у серце
дружнім вогнем
свободи.
І це станеться в нас,
а не деінде.
Отож, дорога моя,
я не задалеко,
я не задалеко
від істини.

БЕЗСОННЯ

Зовсім близько —
за рогом світу —
світить щоденно й щоночі
Інтернет-кафе.
Що там було колись?
Не пам'ятаю.
У справі цій — своя техніка.
Електронний банк спільних знань.

Інколи мій собака
виводить мене серед ночі
на прогулянку.
Повітря — вологе.

Дерева тремтять.
Життя — уявне.
Притуливши морду до синьої вітрини,
мій найкращий друг обдивляється
містичний інтер'єр
кафе.
В ту годину —
кафе порожнє, міжзоряне.
Комп'ютери нагадують урни
з мертвим часом.
Тільки один екран тліє.
В ньому сидить хакер.
Створює вірус.
П'є холодну каву і мріє
зітерти пам'ять Всесвіту.
А що робить у той час
світова душа?
Де вона сховається?
У що вона перекинеться?
— Кінець їй, — каже хакер.
А собака здивований.
Починає тремтіти,
немов ясновидець у трансі.
Може, він бачить, як вірус
пожирає минувшину,
а над хаосом витає
самотня, безкрайня,
непевна, глобальна
майбутність.

КОЛИСКОВА

Хлопчик стояв на виїзді
з нової бензоколонки,
як прохач.
Стояв, немов апарат
для накачування коліс.
Я зупинився.
І лише тепер запримітив,
який він злий.
Я спитався: — Куди?

— У Пловдив, — одрізав він.
— Ого! — я пожартував, як інтелектуал, —
таке молоденьке хлоп'я —
у таке старе місто!
— Плювати йому на моє обличчя!
А ти знаєш,
що в мене немає ще паспорта?
— А чого це ти лаєшся?
— Тому, що не маю роботи.
Тому, що не можу нічого розпочати.
Чи ти знаєш, що означає,
коли ти є,
але не можеш нічого розпочати?.. —
Я дав йому шоколад.
Він з'їв його миттю
й заснув.
Я спостерігав за ним
у малому дзеркалі,
як він заколисувався
і засинав.
Його довге волосся, як перука,
нагадувала передчасного Робесп'єра.
І так ми летіли крізь вічність,
як два століття,
як дві епохи —
незавершене минуле
і майбутнє, яке вже є,
але не може розпочатись.
А в завихренні звучала колискова пісня:
Спи, моє хлоп'ятко, спи,
не винні твої очі,
а винна наша сліпота.
Спи, не рвися на Фудзіяму.
Історія її має.
Історія шукає.
І скоро
ти матимеш роботу.
О, яку роботу!
Вони запам'ятають тебе!

ПЛИН З РОЗБИТОЇ ЧАШІ

Коли йде дощ,
музей — дуже корисний.
Доки не перестане,
можеш вивчити
те або се.
Наприклад:
за часів останніх Палеологів
інтерес до поезії зріс.
Але, на жаль, імперія слабшала.
Тоді
писали вірші
у формі чаші.
Або малювали чаші
у формі вірша.
Технологія втрачена.
Але так чи інакше
сатир і вакханка
у вигляді ручок
прикрашали той посуд...
Відомо ж, хто все тримає.
А тому, якщо він перелле,
це не буде чаша терпіння...
швидше —
чаша нашої нетерплячості.
Ні! Ні!
Не пропусти миті!
Той посуд розбитий!

А дощ іде.
І я собі думаю
про плин з розбитої чаші.
І думки мої сходять,
як рослини після посухи.
Ось —
дерево мого родоводу.
А там — дерево життя.
Чи ти віриш, що ми походимо
від клону тієї печальної мавпи?
Чи ти віриш у віру?
Чи віриш у вітер?

Досить.
Хто тобі намалює таку глибоку чашу?
Хто ховатиметься
так довго від дощу?
Таж я
все своє ношу при собі.
Все — марнота.
Все тече.

І на все згори...
музей ідеалів
зачинено на ремонт.

SPIDERMAN

У саду
перед вітряком,
не на лавці,
а на траві
сиділа людина-павук.
Вона розкрила свою газету,
читала павутиння,
насправді слухала, як
відчайдушно бриніли
схоплені новини.
Але ніхто не звертав уваги
на ті постмодерні дії,
крім горобчиків, які цікавилися,
чи в павутинні справжні мухи,
чи підроблені.
Певна річ, мухи були підроблені,
готові стати історією.

О горобчики! О розхристані гавриші,
ви не будете навіть гнізд;
якби не так, то я допустив би,
що це ви нам гнізда збудували.

Тому що людина,
покинута історією,
схожа на порожнє гніздо.

Заселене гніздо,
певна річ, має сенс.
З нього лунають пісні.
А це звучить гордо.

Покинуте гніздо заселяють привиди.

Є час будувати гнізда, —
скаже Проповідник.
Тоді Господь дає
спеціальну грязюку.
Природа — солому.
Ми — працю.
І так постає історія.
І зносить у нас
свої зозулині яйця.
Дехто їх викидає зі свого гнізда.
Дехто прислухається:
куди вітер віє?
Боже, таж то моє серце, —
кажуть.
А із серця прокльовується
нова мала історія
з людожерським апетитом.

Людина, обтяжена історією,
намагається відлетіти від себе.
Вона махає крильми,
яких не має.
Та, що загине, стає великою.
Та, що вціліє, стає жалюгідною.
Бо не вона, а історія відлітає.
Тоді вона опускається
на своїй тоненькій
ниточці
в ніщо.
У звичайні часи,
які не мають ні причини,
ні наслідку.
Там, у саду
біля вітряка
(який все перемелює на силос),
людина-павук

з тонкими ніжками,
з велетенським животом
плете свою газету і так собі думає:
як подме сильний вітер,
зруйнує старі гнізда.
Це добре.

Та перегорнуто буде сторінку.
Може, щось інше станеться.

КУДИ ВІД'ЇДЖАЄШ?

В дорозі
із Софії до Нью-Йорка
я познайомився
з глухонімою.
Так природно зустрічаються
тільки доля й випадок.
Залишається загадкою,

як ми порозумівалися.
Але ж це дуже просто —
далеко від так званих рідних
просторів
я також стаю глухонімим.
Вона мені сказала,
що їде побачити після Різдва
новонароджену дитину
молодшої сестри.
Я подумав:
яка зворушлива сміливість!
А вона ж тремтіла,
як ми пролітали крізь хмару.
Вона обіцяла мені
допомогти.
На летовищі імені Шарля де Голля
до неї підійшов замовлений наперед
провідник,
енергійне негрєнятко,
яке нас перекидає
з одного неба на інше.

А в другому небі,
в літаку,
наче в животі кита,
вона несподівано змінилася.
Все стало гарним.
Все сяяло.
Ніби щось летіло
поруч із літаком.
Як?
Чому?
Може, тому,
що Всесвіт — також глухонімий.
І вже нас трое!
І кожен придумав собі
якусь мету,
сильнішу від страху.
Між іншим...
а ти куди відїжджаєш,
господарю Всесвіте?
І без провідника!
А може, й тебе обдурили,
сказавши, що станеш нянькою?
Але вічність
уже віддавна
нічого не народжує.

ДАМ'ЯН ДАМ'ЯНОВ (1935—1999)

Дам'ян Дам'янов народився в місті Сливені. Вчився на факультеті болгаристики в Софійському університеті імені Святого Климента Охридського. Його поезії завоювали увагу й прихильність читачів. Інтимна лірика відзначена тонким психологізмом, нещадною сповідальністю закоханої людини. Про поета багато можуть сказати самі назви його книжок: «Поема про щастя» (1964), «Передусім любов» (1965), «Ти схожа на мою сльозу» (1969), «Радісно, сумно і весело» (1974). Громадянська лірика Дам'яна Дам'янова відзначається тією ж надзвичайною щирістю, що й сповідь про кохання.

ЖІНКА

Крізь часи, крізь негоди, і тепер, як колись,
ми до тебе, о жінко, йдемо,
щоб з тобою кохатись, навіки впрягтись
в пожадання свого ярмо.

Що за магія темна, що за пристрасті клич
у твоєму естві — хто це зна?
Я в тобі відкриваю сотні різних облич,
але ти — лиш одна, лиш одна.

Твої сльози горять, я їх бачу крізь тьму.
як ти плачеш, я гину в журбі.
Я — твій син. Ти мене народила, й тому
сам себе я шукаю в тобі!

* * *

Цю ніч зостанься тут! Зі мною й при мені!
Забудь свої страхи і сумніви жіночі,
нас будуть берегти ці стіни кам'яні,
самі від себе ми втечем цієї ночі.
Втечем — я в сни твої, а ти — у сни мої,
загубимось в лісах, потонемо у листі,
і бігтимем удвох крізь золоті гаї
за оленем, що нас вестиме в сни сяйнисті.

Зостанься на цілу ніч! Твої сріберні сні
ввійдуть у подих мій, а вітер там, надворі,
нас варгуватиме в глибинах таїни,
як пес, аж доки знов не згаснуть в небі зорі.
Зостанься на цілу ніч! Зі мною й при мені!
Торкнись мого чола цим леготом дихання.
Геть окуляри, геть!.. А як у темнині
від наших пестоців замерехтить світання,
найшвидшому з вітрів ти побіжи навстріч,
і сонцеві, що з піднебесся гляне,
про нашу розкажи останню ніч,
світлішою земля від твого слова стане.

НА ПРОЩАННЯ

Ти вирішила? Йди! Прощай, кохана!
Не зупинятиму. Закінчуй гру.
Тужитиму. На серці буде рана,
але від болю й смутку не помру.
Коли мене якась людина друга
зігріє усмішкою співчуття,
чи ж пропаде моя печаль і туга,
чи посвітлішає моє життя?
Чи вигасне проміння мого зору,
моїх очей палаючі вогні?
О, знаю: буду іншим я в ту пору,
вже не палати, як давно, мені.
Усохне пісня. Серце в безгаланні
згорить і стане, наче та зола,
що в ній шукають паличкою грані,
але ж і грань вже спалена дотла.
На двері буде серце моє схоже,
що не закрию після тебе їх,
хай вітер ночі вносить в моє ложе
дорожні порошини з ніг твоїх!..
Ідеш? Йди! Ні, ще побудь зі мною,
в останній вечір не спиши, побудь,
овій мене сяйливою манною,
дай глянути на стан твій і на груди;
я прагну все запам'ятати, мила, —
чоло, волосся, помах чорних вії,

щоб дати новій пісні нові крила,
навік твій образ воскресити в ній.

* * *

Тебе створив я із любові й мли.
Кохана ти, але мені незрима.
Ходім, збуди мене, хутчій пішли
на шлях, позначений душі очима.
Ходім, ходімо в чарівливий світ —
дорога довга крізь пустельні мрева.
Крізь наше пекло в рай... під небозвід,
де зустрічаються Адам і Єва.
Той світ коханням зветься. Там жага
женеться в безміри, не має впину
життя жадова трепетна й туга,
коханцям зорі падають на спину.
Ти мрія чи душа? Чи тільки плоть?
Не відаю. Та знаю: кінь з копита
зривається і рве міцну обороть,
коли гонитва ця несамовита
оволодіє ним. Крізь бурю й смерть
він пролетить, пробивши неба твердь!

ДОБРАНІЧ!

Присвячую А.

Ти вже не молода, ти вже вдовиця.
Моя також під снігом голова.
В твоїх очах вогонь вже не іскриться;
вмирає плоть, але любов ще сниться,
твій дух не вмер! Душа твоя жива.

Тобі твій дух ще юність повертає,
ти ще вродлива в сяйві сивини.
Ти горда з того, що тебе кохає
юнак — о, як же хлопчик той страждає,
що він тобі годиться лиш в сини!

Від рук і ніг твоїх скорботні очі
ніяк не може отрок одвести.

Він бачить розкоші твої жіночі
не в світлі дня, не в сонці, а щоночі
у снах під покривалом темноти.

Тепер вже ясно. Сяяло волосся.
Твоя коса лежала на плечі,
неначе туго сплетене колосся;
останнє наше свято зайнялося,
і все світилось, наче вдень, вночі.

Ми — як ікони. Ніч. Стихають звуки.
І третього між нами вже нема,
та чути подих вічної розлуки.
Добраніч! Цілував би я лиш руки,
тримавши їх руками обома.

ГОДИННИК

Кружляння те диявольські невпинне,
дві стрілки й круг — фантазія майстрів,
що завжди таїною для дитини
була. Скажи, коли ти зрозумів,
що час тече і стрілки обертає?
Ти вже забув, бо то давно було.
Ти маєш клопоти, й тебе карає
тіккання ночами тихо й зло.
А чи не так тікає час ненадлий,
як пензлем переляканим Далі
малює біг його? Спадають краплі
і діляться в польоті до землі.
Все стрілки розбивають на частини —
сльозу, і сміх, і пристрасті, і сни...
Все, що здається цілісним, єдиним, —
розірвуть і не віддадуть вони.
І найцільніший день — короткий дуже,
тому навчись наповнювати мить
своїм життям. Тепер і завжди, друже,
допоки ще годинник стукотить.

ВЕСНЯНА ВОДА

Тремтить від холоду червона,
понадбережна шелюга.
Стріляють ринви. Тиха й сонна
розбуджується рік снага.
Рушають води каламутні
і радісні в шалений біг.
Пориви, мрії, думи бутні
несуть вони — хто спинить їх?
Вода із черешневим цвітом,
туга, бриклива, як струна.
Це ж льодом, у сніги сповитим,
до вчора ще була вона.
Але вона не пам'ятає
крижин і снігопадних зграй.
Ота вода одне лиш знає,
що молода вона — і край;

що перед нею путь коротка,
що треба швидко-швидко жить,
відбити, як цвіте стокротка,
як сяє весняна блакить;

збагнути і весну, й простори,
і все небесне, й все земне,
допоки невблаганне море
її в собі навік замкне.

ПОЕТИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Забути не повинен я ніколи,
що є на кручі дерево безіменне.
Воно то в небо дивиться, то в доли,
і все шумить, і згадує про мене.
На кручі дерево.

І видно очі
розбуджені — неначе в травах роси,
І чути, як гримить в глибинах ночі
снівання цвіркунів срібноголосе.
На кручі дерево.

Нехай за мною
довіку тужить і мене чекає.
Терпінням я назву і тишиною
те дерево, що імені не має.
Те дерево — як плоть моєї мислі, —
стоїть на кручі в золотавій хмарі,
там до землі гілки навислі,
заслухані у вітру марення.

ПОЛУДЕНЬ

Коли крило пташине від удару сонця
упасти має вже з небесної безодні,
понад руслом померлим, кам'яним

тонка ріка возноситься,
пересихають навіть жбани прохолодні,
і думаєш: спашнуть ось-ось шапки соломи.
А в небі хмарка топиться від позолоти,
і мурашня очима, темними від стоми,
дивляється в безумний мерехт і печаль жароти.

Палючий затишок, все небо — наче жовтий сонях;
в сорочці пропотілій на сухе стернище
ліг липень; сіль цвіте на збронзовілих скронях;
ти чуєш, як ручай дзвенить все ближче, ближче,
десь біля тебе, тут, вода, мов летється з рогу,
вже поруч голоси хвиль ніжних, дзюркотливих,
потріскані вуста вже відчують їх вологу...
О ніжне марево жагучості на жнивах!

ТИША

Коли в нечутну, ніжну мову
вже обернулись бубни жнив
і муравель в глибини схову
свій шлях відкрив;

коли злітає голубиця
до миролюбної руки
і на токах тече пшениця,
подібна до ріки;

коли над деревом червоним
прощально лине листопад
і мерехтить знадливим гроном
дозрілий виноград;

коли під стріхою змовкає
гніздо, і відлітає птах,
і корінець зорі зникає
в блакитних небесах;

коли при стомленій вечері
виходить сон із темноти
і тільки в плетиві артерій
блукає пульс, — почувеш ти,

як атоми
в тобі розпадаються,
безжальні слова
вибухають.

МЕЛОДІЯ ОСЕНІ

Петфу Караангову

В примружених очах вогненна і злотна далеч заряхтіла!
Зелене місце відпочинку вже не знайти посеред саду
для виснаженого сприймання і для задиханого тіла
надвечір в збори винограду.

Між листям порожнеча зяє, і тиша ходить по долинах,
і в посвіжілому повітрі на медвяну свою принаду
злітається мохнатий бренькіт роїв осиних і бджолиних
надвечір в збори винограду.

Скриплять і від'їжджають хури печально так і так поволі,
рушницю сторож прибирає, йде за підводами позаду,
лунає свист шпака прощальний із ниви темної на полі
надвечір в збори винограду.

Втирає тато вже на возі пожадливі уста малечі,
дим стелиться понад хатами, лягає гнучко на леваду.
І, порвану закривши блузу, звисають грона через плечі
повільної в дорозі жінки — надвечір в збори винограду.

І ТИ ПЕРЕМІГ

Дзвінко півні співають удосвіта, ще напочатку,
так, неначе продовження йде загадкового сну;
чай ранковий кипить, і роса опадає на грядку.
Ти ступив на поріг, і шлях тебе зве в долину.

І, почавши звідсіль, ти все далі ідеш, аж до пругу,
де збираються небо й земля у тонесеньку нить.
Та земля не кінчається, небо не губить потугу,
а та нитка все далі і далі від тебе летить.

Там, за декілька кроків за нею, що жде тебе, брате,
чи пекельні труди, чи віки зорянистих доріг?
Ти безстрашно ідеш, ти готовий переступати
нитку обрію. Крок — і ти переміг.

Несподівано й просто, як це завжди буває.
Крок останній ти робиш. Кров гримить, наче грім.
Зівсібіч горизонт наближається, йде, обіймає
і зливається з зором вже осліпим твоїм.

АХІЛЛ

Антична смерть блискучою й легкою
була, а ти вмираєш спроквола.
В ганебних ранах, повних болю й гною,
плоть богорівна; кров тече гнила.
Що там удар меча, де діє стронцій,
і сліпнуть звільна очі, й та броня,
що захищала й блискала на сонці,
розпалась раптом, наче порохня.
Неясний страх і довге погасання
не в битві, а в шпитальному куті.
О гідний більш не гимну, а ридання
японець з Хіросімою в п'яті!

ФРАГМЕНТ

Дитина розтоптала муравля,
не хочачи — в прекрасній грі, звичайно.
Життя в собі ховає, мов земля,
безглузду смерть і найніжнішу тайну.

І там, де в квітах мерехтить весна,
де сніг метеликів сяйливих лине,
для світу незбагненна і смутна
сльоза стікає по лиці дитини.

КАЖУ: «НІ»!

Втонувши з головою у мовчання горде,
я чую мого пекла безсловесний звук.
Чи можу одягнути на слова намордник,
а цуценя співатиме, а люди млітимуть од мук?
А ви ще свищете, герої мамині,
фальшиві принци, механічні солов'ї,
ви впевнені, що ваші співи вдавані
вивчатимуть вчарованих дівчат рої?
І я — слуга ваш? До семи порахувати
я мав би, ну а далі — замовчи, слуго!
Я мав би мовчки та бездумно споглядати,
як гублять числа сенс призначення свого?

Та навіть з божевілля не загину я,
свій крик я завжди буду берегти,
мені не личить бути на багні рослиною,
що звикла до своєї німоти.
Чом череп мій подібним має бути до в'язниці,
де скніє мисль заарештована, жива?..
«Ні!» — я кажу. Хай це почують всі глухі і ниці
і хай позбудуться боязні всі слова!
Я хочу виплакати біль і безнадію,
щоб не виспівували їх слухняні пси,
іще до того, як з мовчання онімію,
як нам уста замкнуть страшні часи.

КИРИЛ КАДІЙСЬКИЙ (Нар. 1947 р.)

Кирил Кадійський належить до покоління болгарських поетів, яке наприкінці ХХ століття чинило опір засиллю соціалістичного реалізму, прийняло як свою філософську основу засади екзистенціалізму. Голос Кирила Кадійського і до сьогодні вирізняється мужністю й вимогливістю. Поет сприймає кожне явище життя як частину більшого образу, окресленого початком і кінцем у часі та в просторі. Кирил Кадійський може бути названий продовжувачем традицій модернізму, започаткованих Димчо Дебеляновим.

У травні 1989 р. Кирил Кадійський брав участь у вшануванні Тараса Шевченка. Тоді на мітингу біля Київського університету несподівано було піднято синьо-жовті знамена. Я домовився із студентами, щоб вони підняли прапори саме в ту хвилину, коли Кирил Кадійський у своїй промові скаже: «Мене хвилює українська далечінь, де золоті поля пшениці на обрії поєднуються з блакиттю небес». Так і сталося. Синьо-жовті знамена піднялися. Представники уряду і ЦК КПУ, що були на мітингу, поблідли... Я пам'ятаю, як хвилювався тоді болгарський поет, таж він знав, що для нього участь у тому революційному дійстві може зле закінчитись.

Нині Кирил Кадійський працює у посольстві Республіки Болгарія в Парижі.

ПОПІА

Полудень запорошений. Дрімає місто. Спека.
В тремтячі кривлі смолоскип здалека
жбуряє сонце. Хай згорить — що треба..
Пожежа. Все одно, чи провід язиком гадюки
зашелестів, чи від печалі та розпуки
зайнявся мозок, як зоря край неба.

Мурашник вибігає. Хлюпотить вода в алеї.
Та інколи людині треба лиш сльозини однієї,
а ми її не проллемо. Ми сховані в броню.
Пожежні авто мчать по закавулках, як по венах,
і кров несуть до серця, що в огнях шалених;
і жаль тобі вогню.

Хай все горить, що мусить погоріти. Все — дощенту.
Палають пристрасті і сумніви. Від кожного моменту
життя свого ми горимо. А потім гаснем. Попіл. Прах.
Ми горимо. А молода тополя ледь хитається
і струменем зеленим намагається
згасити сонце в небесах.

МОНМАРТР

Над жаром черепиць Парижа древнього,
як тріснутий каштан, стрибає сонце.

Теплінь остання осені. Напевно —
також для багатьох... Підуть дощі вже скоро,
ротами жаб'ячими сітроєні
почнуть розбризкувати калюжі. Люди
простягуватимуть ласкаво руки —
погладжувати довгу, теплу вовну барана,
що заховався у камін...

Чому весь час ми тягнемося до вогню,
як там лише зола,
хоч і незрима, залишається від нас? І хто
в безплотне світло, тільки в світло обернутись може?

Перед таверною стоять
два почорнілі кипариси, мов крила янгола
згорілі до кінця. Ах, неземне воно, та все ж згоряє,
як тільки доторкнеться до людини...

І цієї ночі

Гриміло місто — тріщина глибока впала:
то блискавиця Сени. Скільки
пропало в ній? А рано всі сміються
тривоги і питання — сумна якась надія...

Згори, з Монмартра, місто вранці
подібне до великої долоні. І ти не вулиці й завулки,
а лінії життя, любові й розуму побачив. Сонце
свою підроблену монетку підкидає
художникові... О, він міг би також відкупитись
від старості... Запропонують
одні талант, а інші — душу. Він, напевно,
якоїсь таємниці в долі просить.

Ти зрозумів одне: скріплюється угода
печаткою страшною. Доля йде й чоло твоє
кривавими устами зацілює.

ТРАВА

Пам'яті Христо Банковського

ТРАВА I

Біля тебе зеленіє зелень — і в тобі. Через галяву —
а чи крізь сон? — ти йдеш. І золотне сонце з пляшки
косар жльоганить. Зрештою, усе він вип'є
крізь довгу соломинку...

А квіти, як метелики, що на шпильки настромені,
тобі дорогу перегородили.

Але ти йдеш — крізь все. Ведеш перед. З такою
амбіцією перекошиш все життя.

А що потому? Якщо не буде вчасно смерті?
Напевно, все одно, уже давно забуті
дві дірки всесвіту — хай все минає
то тут, то там...

А в горах західних розбилася —
і то сьогодні! — тарілка, що летіла аж до сонця.
Та вранці — друга нас відвідає, напевно, зі світів нових.
І знов ми йдем. А дятел взявся знов за долото
і знов кує серця людські...

Ох, вічна і сумна вразливість...

Чому всі болі тут, і нерви,
і перед неминучим страх?
Глянь ось на квітку — одна зелена вена

із серцем на кінці,

розтріснутим одразу при народженні...

А ми? А катаклізми,
а відкриття, а безталання, або жахна пилюжна старість —
що нас чекає? Нам не знати...

Отож не дивина, що ми сліпі на майбуття й безмежжя,
ще, може, закривавиться земля,
блищатиме серед вселенських трав,
як виколоте око.

ТРАВА II

Зелені чаплі ходять біля берега — то очерети,
вони вслухаються в шумливий вітер. Птахи
злітають знову. А вони?

Життя і літа середина,
наповнена боліннями й надіями. До краю
усе живе напружене. Ось, обважнівши, падає бджола —
палюча крапля поту з голови буття.

Невже якогось дня й воно впаде, завершивши
усі свої дороги?..

Сьогодні небо зачинає вже і для надії зачинятися:
дзвенять тривожно телеграфні струни,
від ластівок, що посідали, обертаються
в колючий дріт.

(Стоять стовпи, неначе напади страждання,
яке ще з усієї сили не довбе;
здаватись може, хтось веде й тебе
по колу — це твоя мандрівка вже остання).

Осел — мудрець біблійний, він — без вантажу,
вухами стриже бинти на свої рани
з хмарин біленьких. А розквітлий терен
своїми перукарськими щітками знову
намилює ослові морду. Та без плати
навряд чи голять в цьому світі. Іронія з усіх боків —
колюча. Ти йдеш по скошеній траві. Чи так страждає
і той, хто йде через простори скошених людей?
Нічого ми не знаємо. Ми все ще тільки тут!..

Лише дерева простягають корчуватими пальцями
тисячі зелених телеграм,
які земля колись вже перестане надсилати.
А ми читати навіть ще не вміємо.

ТРАВА III

Від нас усіх втікає швидко час...
Над вежами запорошеного млина
ще й нині супокійне сонце догоряє:
страшна і здоровезна жертва давнини.
А може, то майбутнього офіра? (Хто це скаже,
якщо не можемо ще істинним ім'ям

сучасність охрестити?..)

Там кожен вечір непомітно віддає частини свого тіла (можливо, що й душі!) аж доки не уб'є себе нарешті. Людина не боїться смерті й забуття, а тільки самоти.

І дерево кістляву руку простягає увечері, щоб місячну обручку скинути із пальця. О, той зв'язок з минулим — він здоровий! Але майбутнє? Наче дощ, воно неясне. Дощ постійно своєю голковою терапією збуджує землю. Та ліхтарі на вулицях вмирають од інфарктів. Стає темніше. Куди дідусь відходить: дві парасолі над закоханими, що перед ним крокують, чи то не куполи на храмі кохання?.. Та він до церкви вже не ходить. Бо там у скойці долонь, до молитви складених, перлина зріє. Але за неї ти не купиш вдруге хоч би найгіршого життя... Не ми життя незнане обираєм — життя нас обирає! Уже весна. І крокуси у травах зубці розгублюють... Кінь падає з напруги. Яка іронія! Твої кістки зітліють, тут сама лиш щелепа із золота зостанеться — підкова твого нетривкого щастя... Все тільки нині маєш. А дощ — той сокіл, ворогом твоїм надісланий, — впиває в тебе кігті й зір тобі видовбує, щоб ти не бачив, як життя продовжується знов.

ТРАВА IV

Між горами, ущелинами в'ється поїзд. На поворотах стрічають нас, як залпи, краєвиди, і влучають у наше серце. Хтось там, на пагорбі,
між травами, заснув.

Самотній хрест

з призахідного сонця зробив мішень.

І морок знов прицілюється в світло...

Тече ріка, поволі обертається в правданість.

ОДНА НІЧ ІЗ ДАНТЕ

1. ЗАХІД СОНЦЯ

«Здолавши півшляху життя земного»,
і ти блукаєш в людським натопві, як в лісі.

Сонце пада з неба вогняного
і тоне в чорнім попелі. Проміння ще тече хвилину
крізь алеї —
то ліній п'ять музичних з нотами листків тремтячих.

Флейти
озвалися, та чуєш їх лиш ти.

Схопися за стовпи небесні й піднімись
до світлих помислів і до пісень в найвищу вись;
понад усім — туди, де скривджена й невизнана душа
від змори
щоденної втікає, мчить на неба чистого простори...
Та морок все гущішає, холоднішим стає серцебиття.
Чи встигнеш, доки втонеш в темноті,
зашнурувати промінням своє старе взуття?

2. НІЧ

Івог мокрі монети і воронів дьоготь у травах
посклеювалися. Страшно на дорозі в туману гуцавах.
Ось біля тебе вже перші душі тісняться — голі;
твої вороги і друзі однакові, темночолі,
ти бачиш — вони ні стражданням, ні радістю, ні ганьбою
з тобою не зв'язані. Один ореол тільки видно —

Святий Юрій вертається з бою,
сходить з коня, щоб кров змити з нього,
а кров лицареві пробила
сорочку й кольчугу. А стріли налітають —
ну звідки та сила,
що нас до смерті штовхає?!

Можливо, життя — то в'язниця,
кара за великі провини, за свободу, що тільки сниться...
Безсловесні душі поетів сказати щось хочуть,
та не в змозі говорити з тобою.
Чому мовчимо тоді, як чути нас можуть? Таж болю
більшого в світі нема...

Ти йдеш, куди пальця тінь показала,
кінець всіх речей пізнаєш. Ось Хроноса душа печальна

навколішки стала,
розшнуровує тобі взуття, кладе на годинник проміння,
пісок безугавно сиплеться. Душ стає більше.

Кожна плоть обертається в тління.

Там чорні душі зрадників — у тьмі незримі. І сяючі —
але кулями попробовані,
о душі в ранах святих — букети, кров'ю поливані,
найстрашніші для кожного переможця!

Та обертається небозвід,
ти — нагорі, а внизу твій близнюк і такий же світ...
Поволі в'язні ідуть кружка у дворі в'язниці,
водоносне колесо обертають.

Із тюремної криниці
на зорі виливається червона вода...

3. РАНОК

Вже в сонці заясніла гірська гряда.
Ти опускаєшся на променях так спритно
у світанковий час —
життя вчорашнє знов починаєш — це хитрий викрутас.
Під циферблатом зоряним,
під стрілками ти ходиш долі,
готовий прощатися. Але з ким? Кого ненавидиш?
Бог ворога не посила.
До пляжу наближаються, немов курортниці,
старі тополи —
під зеленими халатами білі тіла.
А молодість твоя вже відійшла...

ВОДА

Тут, на суші, викинуте водами небес,
місто під лускою черепиць тремтить,
може, помирає... Все затвердло, вітер щез,
спека все мертвішає, неначе спить.

Древніх міст скелети з-під юги
кажуть нам, що ми не перші й не останні на землі,
наші душі проти течії, немов пструги,
рвуться; а кому несуть свої вістки й жалі?

Захлинаємось — і вже останній дих
нам дає спізнати істину життя,
і несправедливість, що вбиває всіх живих...

А земля — чи не таке її вмертя? —
наче крапля на листочку всесвіту тремтить,
і вмирає, й розпадається за мить.

СОЗОПОЛЬ

І тут — так само, як повсюдно на землі, —
одна і та ж картина: море грає,
часописи свої старі перегортає
і рве розлючено на клаптики малі.

А на порогах — старці. Де поділося життя?
Світ розростається в їхніх стародавніх окулярах,
ось-ось він вибухне! В душі пожарах
що наростає — жах чи задоволення, чи забуття?

Вони на справжньому порозі. Чути їм
у синім просторі сирени довгі кличі,
чи то тепло збирається, чи буде буря й грім?

Сидять, вдивляються у далі таємничі...
не відають, що сонце — то лиш лінза на скалі стрімкій,
що нею хоче підпалити світ якийсь палій.

ПОЕТИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Самотнє слово — то ще не поезія... Потрібно
двох кременів, щоб вибухнула іскра. І двох тіл
потрібно, щоб у присмерку й теплі в утробі
зійшла вечірня зірка, наче злотний плід.

Два слова — навіть найпростіші — створити можуть
поезію. Ось приклад вам: піщаний час.

ПРИТЧА

Вночі, коли вертаюся з якоїсь тайної вечері,
я чую — півень кукурікає в сусідському дворі. Я бачу:
там, за хатою, стоїть покльований вже соняшник —
О Юда! — з його чола спадають чорні краплі поту,
довкола голови, як ореол, поблискують монети-срібняки.
І кожен раз питаюся: невже я досі ще не зраджений?

ПОМИНКИ

Дмитрові Павличку

На палі — голова. А ніч в гірському зворі
пере з болгарськими жінками сорочки
поетів, воевод, а як засяють зорі
уранці — видно кров у течії ріки.

Повстанську кров несуть сумні болгарські ріки,
та сонце, що зійшло, вертається на пруг...
Не може згинуті й повиснути навіки
на смертному хресті свободи вічний дух.

І, може, ще відкриється для нас
під рідним небом недобитим,
як воля відправляє парастас,

там кулі — поруч із священним житом,
і видно там, де слава й похвала:
немов хліби, лежать мужів тіла.

РОЗП'ЯТА П'ЯТНИЦЯ

Трамвай натомлений пішов, а ніч — за ним услід...
Було так нині, вчора й ще до того.
Навпроти — в кухні сам-один вечеряє сусід —
Христос, невидимі апостоли круг Нього.

Сьогодні мучеників день і мучениць.
Чи показалися святі в правдивій мові?
Немов покинуті, порожні гнізда птиць,
розвішані на деревах вінки тернові.

Блискочуть в небі зорі, мов кривавий піт,
між ними чаша місяця зелена
із оцтом. А вгорі, в студених просторах, стримить антена,
все ще живий судомиться під нею світ...

ЧОМУ?

Гей, люди, не топчіте траву — вона ж бо ваша.

Чому на жоднім гробі не написано:
траво, ти не топчи людей,
вони твої!

КРИЛА

Свій синій радар небо обертає, спрямовує на нас —
уловлює життя найменші звуки,

що розгалужуються ненастанно...

З повітря налітає

дихання душ, які шукають своїх тіл
серед плодів майбутніх. Дим над світом в'ється —
то осінь з прахом неземним. І все ж таки —

чим пахне смерть?

Ось кетяг фіолетовий бузку посеред трав
лежить, неначе мертвий голуб. Вранці під промінням
холонутиме і життя неподоланне.

Але життя сьогодні ще на своєму місці.

Навіть тополі ціляться у небо, мов ракети
у зелень замасковані. Чи може мислити

про днину завтрашню,

якщо в сьогоднішнім людина безрозсудна?..

Теплі маки,

неначе рани в житі; кров горить і в хлібі,
кров мертвих повертається у нашу плоть — і мститься,
схиляє нас додолу...

І ось я йду. Куди ж це я відходжу,
де час моїх польотів? Напевно, я вже впав...

І двоє моїх діток біля мене
лежать, мов крила зламані.

СЬОГОДНІ — І

Муж — сильний, жінка — тепла.

Лежать вони в траві душній і дивляться,
як сонце світить потом чоловічим,
тому що сонце — то пахва натомленого Бога,
який відпочиває у неділю.

А хто ще здатний сотворити щось таке,
що в гордості сліпій, уставши рано,
свого творця жадає замінити?..

Солона спека плаває в очах,
і жінка знову стежить,
як жилавий, могутній берест
викидає своє зелене насіння.

На павутині висить племін сірника,
і спалахнути може все над ранком,
але сьогодні все не так, сьогодні
все трудиться до змори. Та не знає
ніхто сьогодні, що то значить неміч, —
ти ждеш, коли погасне прикований до голови твоєї
крававими гвіздками вічності недопалок...
І ніч тремтить.

Навіть Селена любить молодих. Вона
щомісяця своє рожеве лоно
повільно відкриває,
як та мулатка гола і спітніла,
щоб народити щось нове...

Щось, чим є ми усі на цьому світі.

СЬОГОДНІ — II

Безглузде, жалюгідне і слабке, та непоступливе
життя земне.

Якийсь качан капусти —
зелено-синя птиця на зігнутій нозі —
постійно мучиться, жадаючи злетіти...

А на порозі — садівник старий. Що робить?
Помирає,

та на городі в плетиві густому склеротичних жил
один забутий помідор червоний,
висить, як серце.

Його дідусь побачив і збагнув, чому він ще не вмер.
Ох, десь іще живуть голодні люди!..

Сніг починає падати. Все швидше й швидше
сніжинки сипляться в темноті;

останній шанс для цього світу з нечистот
піднятися вгору... Але ж небо

від нас нічого брати не бажає. Чому ж тоді
обдурюватися не перестане поривами життя?

Що то за ворожда, що розділяє небо із землею?

Подивись, як ненаситно, вперто
дерева прагнуть оголеними коронами вливати
соки земні у незбагненне небо...

ПІСОК

Ніч пахне зелями і розігрітим
надрічковим піском. Лопата місяця
закинута у трави. Небеса —
як сито, що пересіває купи
золотоносного дрібного часу.

Коли збагнеш, що був і ти піщиною,
сягаєш зрілості й тебе
життя на сітку кидає дряпучу,
щоб швидше випав і щоб знов
ти полетів у порожнечу...

З ВІРМЕНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

НААПЕТ КУЧАК

(16 ст.)

АЙРЕНИ КОХАННЯ

1

Коли в мій світ любов прийшла, то в серці жити стала,
А потім зайняла всю плоть, мій ум завоювала,
Проткнула мозок мій мечем володарка зухвала —
Тепер моя сльоза в крові, подібна до корала.

2

Тремчу з кохання, мов листок, душа болить, мов рана;
І сльози по щоках біжать, мов злива йде весняна;
До себе ти мене впусти, щоб я не мерз до рана,
Я до обіймів звук твоїх — куди ж піду, кохана?

3

На тебе гляну я й горю... Чи довго ще так буде?
На учтах бачу — та цього не помічають люди, —
Як розстібаєш гудзичок, як сяють білі груди!
Ах, як за ними я тужу — побудь, не йди нікуди!

4

Я хлопчиком був золотим — як зірка спонадрання:
Підріс, і закохався, й став подібним до смеркання.
Любов ламає все, над цим подумайте зарання,
Залізо, камінь і ще сталь потрібні для кохання.

5

Я — очі, ти — сіяння дня, душе моя єдина,
Я — риба, ти — ріка моя, живлюща і глибинна.
Ти рибу в іншу річку вкинь — і житиме рибина,
А я без тебе вмиру — мій біль заглушить домовина.

6

Троянди не кохай: вона — одне колюччя й рани,
Кохай фіалку — то єство ласкаве і духмяне.
Люби троянду, та не ту, що хилиться і в'яне,
А ту, що відкриває цвіт, як серце полум'яне.

7

З землі я зерен не збирав, літав собі в блакиті,
Боявся втрапити в сильце, в кохання ніжні ниті,
Але на морі сіть була — заплутався я в сіті,
Вже лапки, крила й голова тенетами обвиті.

8

Покійник і закоханий — то найсумніші з'яви,
Але не плачте над мерцем, бо то не дасть поправи:
На мене ви зверніть своє добродійство ласкаве,
Бо я ні мертвий ні живий од любосної справи.

9

До сповіді я не ходив, священників цурався,
Як зустрічав було попа — тікав, не оглядався.
Навстріч красуні радо йшов, я з нею обіймався,
Мій храм — жіночі груди, їм я ревню сповідався.

10

Ти спиш на кривлі — сяє грудь, а я стою на ганку,
— Скажи, щоб геть я йшов, або поклич під покриванку.
— Не прожену й сюди тебе я не візьму, коханку,
Я хочу, щоб дрижав ти там аж до самого ранку.

11

Ти — перстень, в персні я — алмаз, ти — квітка, я — росина;
Ти — яблуко, а я — листок, ми — як одна рослина;
Боюся — швидко надійде сумна осіння днина,
Тебе зірвуть, а я впаду — засохла листовина.

12

— Біліє храм грудей твоїх, соски, немов лампади,
Зроби ж мене паламарем, благаю, бога ради!
— Ні, ти ще молодий! Уздриш нові принади,
Мій храм забудеш і втечеш, а в ньому тьма засяде.

13

Куріпки є й приручені — про це не мав я й гадки.
Та вчора бачив тут одну, ходив за нею крадки.
Уста медові, біла груди і брови-ненаглядки —
До неї встати може й той, хто ліг у трумні спатки.

14

Моя любов до церкви йде, я вийшов на дорогу, —
Куди ти вирядилась так? Невже молитись Богу?
Прийми мене, і я впаду в тій церкві на підлогу,
Молитимусь, аби тебе скорити, горду й строгу.

15

Куди, мій місяцю, пливеш по синьому просторі?
Крізь вікна бачиш ти красунь, послулих в ніжній зморі.
На їхні груди дивишся крізь сорочки прозорі.
Від поблиску очей твоїх тьмяніють в небі зорі.

16

О місяцю, ти світло ллеш по всьому видноколу,
Та обіймаю я зорю яснішу — глянь додолу,
Тобі я покажу її, піднявши край подолу,
Та закохаєшся, і світ загубиш ти спрокволу.

17

Хто взяв кохану й з нею втік, не вернеться додому,
За ним вода зірве мости, знесе їх, як солому.
Він увійде в розкішний сад, з доріг забувши втому,
Він поцілує там її при світлі дня ясному.

18

Де ти була й звідкіль прийшла? Що вдіяла зі мною?
Ввійшла ти в душу й не даєш ні миті супокою.
В моєму серці ходиш ти знадливою манною
І ллешся із моїх очей гарячою сльозою.

19

Я молодий, ти молода — прийшла пора кохання.
Твій стан — мов лук; я гну та й гну, прекрасне те згинання!
Як виноградини, соски, і груди, мов світання,
Чим більше відкриваю їх, тим більше йде сіяння.

20

Твої зіниці — моря глиб, а брови — чорні тучі,
А лиця — пелюстки троянд рожеві та пахучі.
З твоєї білої груді б'ють промені сліпучі,
Ти повна світла, наче день в золотистому обруччі.

21

Ти говорила: «Грудь моя лише тобі слугує!»
Що сталося, де ті слова? Хто їх сьогодні вчує?
І встидно, й боляче мені — бо ти клялася всує:
Сліди моїх цілунків хтось вже пестить і цілує.

22

Допоки ти моя була, цвіли сади навколо,
А як від мене ти пішла, впав сніг, і все схололо.
Вернись до мене — сонцем я зйду на видноколо
І розтоплю сніги, і світ засяє ясночоло.

23

Що діяти? Красуню вздрю — й за нею вже вмираю,
Чи це не вічності закон — кохатися без краю?
Красуню, Боже, ти створив, хоч потім вигнав з раю,
Чи в тому є якась вина, що я її кохаю?

24

Йде молодик, а з ним — зоря, і світиться дорога.
Я дівчину обняв — щемить в моїй душі тривога.
«Дивись, кохану не згуби, — почувся голос Бога, —
Не сотворив Я двох таких, — зробити це незмога».

25

Я став, неначе від груді відлучена дитина,
Так, ніби матір втратив я, нещасна сиротина.
Прийди до мене, я горю, рятуй, моя єдина,
Мене поглинула жага — вогненна хуртовина.

26

Набридла ти мені, йди геть, не маю вже охоти
Терпіти колючки твої, — а любиш поколотити!
Якби водою стала ти, я вмёр би від спраготи,
Та в рот не взяв би й крапельки, аби жагу збороти.

27

Не грай бровами, не доводь до згуби та потали!
Скількох поранили на смерть твоїх очей кинджали!
Я молодий — не відбирай це щастя нетривале —
Не кидай ти мене в огонь, моя кохана крале!

28

Я червонію: сяєш ти зорею голубою —
Всі знають, що люблю тебе гріховною любов'ю.
Лукавим поглядом щодня я стежу за тобою,
Наповнююся від жаги палючою тужбою.

29

Не одягай блакитних плать, забудь небесні шати,
Не кокетуй, не походжай коло моєї хати.
Твій батько будував мости та річкові загати,
І ти чини добро — дозволь тебе поцілувати.

30

Коханий, де ти? Перша я мовчання не порушу,
Хоч сто разів на день тебе я згадувати мушу.
Твого кохання прагну я: так прагне квітка в сушу
Хоч крапельночку води, щоб освіжити душу.

31

Я сад плекав, і поливав, і сподівавсь врожаю,
Та в мене відняли його — я гину од відчаю.
Як птах, що загубив пискля, квилю я — не співаю,
Настав сильце, піймай мене, я волі не жадаю.

32

Піду, втечу, не буду тут, ізгоєм вічним стану,
В країну греків я піду, за далечінь незнану.
Та хоч би я в заковах був, я міць порву кайданну,
Щоб знов вернутися сюди, побачити кохану.

33

Встань, вийди з дому, засвіти, неначе сонце яре,
Сяйни сліпучими грудьми, як блискавиця з хмари.
Диякони й священники ведуть за тебе чвари,
Звели вже з розуму й мене краси твоєї чари.

34

Я, наче ладан, пожовтів, не знаю, що зі мною,
Чи то любов, чи, може, смерть стоїть над головою.
Ти маєш ліки — дай, рятуй, не будь такою злою,
Бо вбивцею тебе назвуть, як душу не загою.

35

Мені здавалося, що ти за мною затужила,
Я прилетів, але тобі гостина ця немила.
Не плач, не буде роком день, скажи, що розлюбила, —
І можуть понести назад мене ті ж самі крила.

36

Моїй коханій плаття ви пошійте божеств'яне:
Із сонця — верх, а підшиття — із місяця, зелене,
Із хмари — вата, а ниток дасть море невтишенне,
З зірок ви гудзики зробіть, всукайте петлі з мене.

37

Я покохав дочку змії — тепер я добре бачу,
Що був наївним і смішним, довіру мав дитячу,
Аж мати-гадина мене вкусила (ось я плачу!),
Та не дивуюсь, бо змія зміїну має вдачу.

38

Я обійшов світи, шукав цнотливого дівчати,
Страждав, казав: «Знайду його, щоб вірно покохати!»
А покохав таку, що вже лягала з іншим спати, —
За що страждав я і кого про це мені спитати?

39

Хай матінка твоя горить в смолі, в своїй наживі,
За те, що іншому дала тебе в обійми хтиві!
Якби в краю вірмен були закони справедливі,
Не потоптали б так тебе, як той бур'ян на ниві.

40

Сорочку синю одягни, не застібай, одначе,
А як відслониш білу грудь, то серце вмре юначе.
— О Боже, синяву скасуй, щоб небо те ходяче
З нас не знущалося — нехай юнак живе й не плаче!

41

Свічки горіли, оксамит мінився чорнотою,
Лежав юнак. Одна свіча йому над головою
Так голосила: «Він любив, палахкотів жагою,
І я над ним згорю, бо ж він був свічкою живою!»

42

Плітки сплітають язики про честь мою дівочу.
Я ж залюбляюсь мимохіть у вроду парубочу,
Ганьблять мене, немов якусь нещасну поторочу,
Раз так, то й цього юнака я покохати хочу.

43

Прийди, порадимось — про нас йдуть поговори всюди.
Хіба кохатися — то гріх? Чого жадають люди?
Чи нам ховатися від них та їхньої огуди,
Так, наче вбивці ми або грабіжники, прибуду?

44

На вашу кривлю виліз я — була ж на те згода,
А ніч лилася в небесах, як річка синьовода.
«Закоханий прийшов», — стовпу звідомила колода.
Є і в деревному роду донощиків порода!

45

На продаж серденько моє все винесло, що мало.
Коханий, говори, торгуйсь, грими, мов калатало,
Підвищуй ціну, сперечайсь, щоб не пропонувало
Отут якесь дурне свій гріш, підходячи зухвало!

46

Душа душі моєї йде із іншим, милий Боже,
До нього тулиться вона так приязно і гоже,
Говорить серце: «Ти покинь, забудь її, небоже,
Нав'язана любов тебе лиш отруїти може».

47

На вулиці я милу стрів; на нас, немов шуліки,
Дивилися з усіх сторін жінки і чоловіки.
І я поцілував її з тужбою у повіки,
Вона заплакала: «Це страм, я зганьблена навіки!»

48

Не муч, не докоряй мені, я від кохання гину,
Поїдьмо, люба, в інший край, покиньмо цю країну!
Ми потай бачимось, страх нас мучить без упину.
То не життя — тремтіти й ждати, що буде за хвилину!

49

Святий Давиде, грішник я, та будь мені ріднею!
Я закохався в дівчину, що палахтить зорею.
Якби в твій скит прийшла така, служителю елею,
Ти вдень читав би їй псалми, вночі кохався б з нею.

АЙРЕНИ РОЗДУМІВ

1

Я череп висохлий уздрів, штовхнув його ногою.
Він посміхнувся і сказав: «Що робиш ти, герою!
Я вчора був такий, як ти, наповнений жагою,
А нині я лежу в землі, мов грудка перегнутою».

2

З моєї плоті вийшов дух, я став його благати:
«Куди відходиш, зачекай — я жив тобою, брате!»
А дух сказав: «Розумний ти, але дозволь спитати,
Хіба не йде господар геть з розваленної хати?»

3

О Господи, рятуй мене від злого поговору.
Не зносить навіть лютий звір ні жадібного зору,
Ні наклепу! Он в клітці лев, син вольного простору,
А переляканий орел втік від людини вгору.

АЙРЕНИ БЛУКАННЯ

1

Якби чорнилом дорогим було безмежне море,
Якби покрилися перами всі тростяні простори,
Якби всі грамотні взялись вести писання скоре,
Списати не могли б вони могого серця горе.

2

Я — персикове деревце, я виріс під скалою,
Мене взяли й перенесли, підсипали золою,
Шербетом поливаючи... О, зжальтесь наді мною,
Пересадіть назад — на ґрунт з водою сніговою!

3

Я знаю, відаєш пісні, і приспівви, айрени,
Тож вибери один із них і заспівай для мене
Про час, про нинішніх людей, про їх життя щоденне;
Скитальник я — скажи ж мені те слово божественне.

4

Кричала мати на синка: «Ах ти, негідний сину,
Щоб ти скитався по світах, з чужини на чужину,
Щоб спав на камені, щоб мав біду на кожну днину,
Щоб Бог єдиний був тобі за підпоміч єдину!».

5

Той, хто скитальця брав на сміх, сам побреде світами
Скитальником, носитиме на серці грубі шрами.
І хай на нього золото посиплеться дощами,
Та все — зола, як тужить він за рідними краями.

ОВАНЕС ТУМАНЯН
(1869—1923)

СТРОФИ

* * *

Минули дні...
Промчали, проминули дні.
І серце вижерли, як змії,
З грудей мені минулі дні.

* * *

Кінець...
Життя моє зносилося нанівець.
Надії обдурили. Кожна радість
В терновий наряджається вінець.

* * *

Куди пропали?..
Мої близькі куди пропали?
Я їх оплакував, я їх волав;
Не обізвалися. Вони пропали.

* * *

Не повернувся...
Пішов, пішов, не повернувся.
Ненатла смерть, глуха земля
В полон взяли — не повернувся.

* * *

Незримі співаки якраз
Розпочали тут свято в нас.
О цвіркуни мої кохані,
Хто слухатиме нині вас?

* * *

Ми під подвійним тягарем —
Поміж двома віками йдем.
Стомився я між новим другом
І давнім ворогом — царем.

* * *

Моя печаль, моє велике горе
З джерелами й притоками, як море.
Мій гнів любові повен. Ніч моя
Мільйонами світил ясних сія.

* * *

Смертей мільйон — в душі моїй,
Та є ще трон в душі моїй
Незайнятий — я також смертний.
Мій похорон в душі моїй.

* * *

Верніться...
Неначе повинь весняна, верніться,
Минулі дні любові і добра,
Верніться, гей, відразу всі верніться.

* * *

В цей світ старий щодня, щодня
Заходить все нова людя.
Діла тисячоліть спочатку
Тут починаються щодня.

* * *

Обдурюю себе дарма —
Від горя заховку нема!
Я з усіма живу й страждаю,
Закутий в горе з усіма.

* * *

Хто зна, куди попали ми?
До кого ми прийшли гістьми?
Коли немає в тебе серця,
Не вийдеш ні з вогню, ні з тьми!

* * *

Багато горя бачив я,
Падлюцтво й зраду бачив я.
Все переносив і прощав я,
Добро в поганім бачив я.

* * *

До мене в сні прийшла вівця
І так мене питається:
«Хай Бог твоє дитя боронить!
Чи ж добре м'ясо з баранця?»

* * *

Від рук горівши багатьох,
Я обертався в огонь, як Бог.
Світив і, світло все віддавши,
Я, ніби джерело, засох.

* * *

Дісталася фортеця нам,
Тут шлях звитяги рветься нам.
Ті, що були, всі одійшли вже,
Відходить доведеться й нам.

* * *

Обняв я світ до верховіть
Душею, що летить навстріть
Зіркам. Я — всесвіту володар.
Хто зауважив це, скажіть?

* * *

Добру і злу, і всьому на землі
Всміхається душа моя в імлі.
Той усміх ненастанно осяває
Мого шляху западини й шпилі.

* * *

Куди летиш, як сатана, моє ти серце,
Хто всі твої жадання зна, моє ти серце,
Як бути одночасно всюди нам, як знати
Де ти, а де твоя луна, моє ти серце?

* * *

Мій слух на мить не відітхне —
Волення чує він сумне.
Якийсь глухий, глибокий голос
До себе вічно зве мене.

* * *

Якби ж то був де затишок, а в ньому
Дитячий сон на цю печаль і втому,
Було б у сні спокійне й мирне людство,
Де кривда не чинилася б нікому.

* * *

Я вистрелив у птаха. В тую ж мить,
Поранений, він злинув у блакить.
І досі він в думках моїх літає,
Кривавими крильми шелепотить.

* * *

У полі дві могили мовчазні —
Сусіди непорушні і сумні.
Про все, що ними взято з цього світу,
Роздумують вони у тишині.

* * *

Хто там руками так махає,
Де поле тьмариться безкрає?
Мільйони рук! Мій рідний ліс
Мене до себе закликає.

* * *

Сховалась путь моя за далиною,
Де я пройшов дитиною малою,
А жайворонок у лугах Лорі
Ще дивиться печально вслід за мною.

* * *

Співають жайворонки в житі
І понад полем у блакиті
З натхненням молодим моїм
Ширяють, як несамовиті.

* * *

Убивці ремесло за сотні тисяч літ
Ледь-ледь опанував безмовний людодід.
Далеко ще йому до мудрої людини,
Через віки веде його кривавий слід.

* * *

Я загубив тебе — де ти?
Дай знати, як тебе знайти.
В тумані я дверей шукаю,
Жду поклику із темноти.

* * *

Померли. Все. Нема їм вороття.
До смерті приєдналося життя.
І я тепер уже не розумію,
Як відрізнити буття від небуття.

* * *

Сади Едему сплять у золотих вогнях,
Там ждуть мене давно у палацах-піснях.
А я навік застряг у твані, в шумі, в зойках —
О, як знайти мені назад додому шлях?!

* * *

О захланна людину з коротким життям,
Тут пройшли вже подібні до тебе — затам!
Що взяли вони звідси в обитель убогу?
Мирно й радо пройди цю дводенну дорогу.

* * *

Маєш світло й любов — що ж потрібно тобі?
Чи ти мучиш себе у клятьбі та журбі?
О людину, коли, повна щастя й привіту,
Заживеш ти в добрі цього ясного світу?

* * *

Ти поет незрівнянний, та не в слові гримиш ти, о ні;
Твій негаснучий погляд розсипає сяйливі пісні,
Я читач дивовижний, я щасливий читач, бо мені
Твори сонця відкрились у своїй глибині й таїні.

* * *

Хоч сонце надворі, моє життя пройшло,
Як сон в чарівній грі, моє життя пройшло,
Й ні одного з жадань своїх не осягнув я,
Як програє парі, моє життя пройшло.

* * *

Між смертю і життям стою в подивуванні,
Чи тут моє добро, чи там, у темній хлані,
Сам Бог не відає, де залишить мене?
Який же кращий світ? Нема між ними грані!

* * *

Як зрозуміти тайні наміри Творця,
Що всім на світі дружбою зв'язав серця?
Лише поета, як себе, лишив самотнім,
Щоб той любив усіх і мучивсь без кінця.

* * *

Хайям сказав своїй коханій: «Будь обережною в ходьбі —
Хто зна, чи по очах красуні йти не доводиться тобі...»
І ми пройдемо обережно, так, мов зіє поруч яма, —
Хто зна, чи не наступаєм ми на вогняний язик Хайяма?

* * *

О, якби так з тобою завжди, з моїм життям та був би я,
О, якби так один у полі, де неба храм, та був би я;
Але хто дасть мені блаженство —
розлитися по людських душах,
Щоб з кожним подихом і з кожним серцебиттям
та був би я!

* * *

Осяяв усміх твій моє обличчя вранці,
Коли, о Боже, я вже в смертній лихоманці.
Під сонцем, що життя дає всьому живому,
Всихає дуб старий, пробитий вістрям грому.

* * *

Відаючи добро між люди, я стомився,
Рятуючи людей від злуди, я стомився,
Мене зустріти мав хтось дуже щедрий,
Шукаючи його повсюди, я стомився.

* * *

Коли Ти щось береш назад з того, що дав мені,
Я знаю — скарб мій не змалів у кількості й ціні;
Ти щедрим був, коли давав свої дари на щастя,
О, скільки мушу повернуть,
щоб знову нам з'єднаться!

* * *

О Ти, що все навкруг єднаєш у житті,
Запалюєш серця, зав'язуєш путі,
Ти в людях на землі ведеш свою забаву —
Всі голосом Твоїм Тобі співають славу.

* * *

Всі храми на землі — в'язниці й тюрми Бога,
Там стереже Його святенників облога.
Дивись не на свічки, погаслі з холодини,
А на думки й діла стражденної людини.

* * *

Я мав своє життя засіяти, як лан, —
Та я відкрив його для всіх, як той майдан!
Затоптане воно, а вже пора осіння,
Що скаже Той, хто дав і землю, і насіння?!

На хрестинах моїх за церкву були небеса,
Гора — за хрещеного батька, за миро пахуче — роса,
За купіль — любов, сяйливого людства планета,
А хрестив мене Той, хто дав мені долю поета.

* * *

Кожне серце болем повниться в наш вік,
Світ стражданням серця повниться в наш вік.
Зболений, стражденний світ мене заповнив,
Бо відкрив я серце світові в наш вік.

* * *

У світі промінь божества — моя душа,
Не прагне слави світова моя душа,
До зір найвищих вознеслася
Чужа для нічого ества моя душа.

З вірменської поезії

* * *

Багато болю і руїн в моєму серці.
Давно гуде печалі дзвін в моєму серці.
Не пам'ятаю дня ясного —
Та й чи сіяв колись-то він в моєму серці?

* * *

Клекочуть ручаї веселі і зникають,
Спрагненні йдуть, як у пустелі, і зникають;
Про зоряне й щасливе джерело
Поети творять співи-трелі і зникають.

* * *

Ти говориш правду... Це закон — дай кубок свій!
І це минеться, наче сон, — дай кубок свій!
У всесвіті тече життя ритмічно й дзвінко,
Воно не знає перепон — дай кубок свій!

* * *

Дороги, гей, дороги,
Загублені, старі дороги,
Які ходили люди тут,
Куди вони пішли, дороги?

ВААН ТЕР'ЯН (1885—1920)

СОНЕТ

Я, смерті боячись, шукав не раз
На цій блідій землі бодай краплину
Щемкого щастя й труйливого плину
Безсмертності, та марнував я час.

Вона з'явилася з небесних сфер
І над моїм життям безплідним стала —
Вогниста хмарка, ніжність досконала, —
Її побачив я й од щастя вмер.

Вона розтанула, та запалила
Вогнем прозорим у душі моїй
Життя самої смерті, повне мрій,

Де не зникає туга яснокрила,
Де ніжного страждання ненасить
І хміль од втіхи-спогаду горить.

* * *

Ніч западає темна, а з темнот
Зірниця смертовісна постає;
Моя душа, спечалена стокрот,
Ще вірить у відродження твоє.

Хай гусне морок, хай летить з висот
Убивчий промінь, — відаю: проб'є
Година ранку, збудиться народ
І сам себе з кайданів розкує.

Хай душить пільма, буду далі йти,
Наїрі син, невпинний мандрівець,
Я йду з віками болю й гіркоти.

Скривавлений мій краю, ти — не мрець;
Тож вірою, мов сонцем, засвіти!
Священний шлях, величний твій вінець!

ЄГІШЕ ЧАРЕНЦ (1897—1937)

РУБАЙЯТ

1

Ти дихаєш, бо ти ще є, та змінює тебе хвилина,
День вид новий тобі дає, та змінює тебе хвилина,
І день твій гине, як зерно, що родить колос майбуття,
Триває так життя твоє, та змінює тебе хвилина.

2

Життя і смерть минає, тільки мить,
Згоряючи, ніколи не згорить.
Світ без кінця моргає й не моргає,
Мов зорями засіяна блакить.

3

Ти думаєш, узявши камінь:
«На ньому видно слід води».
Знайди ж ту мить, коли на нього
Сам руку ти поклав, знайди!

4

І ти підеш на вічний сон, щоб інший замінив тебе,
Нема для смерті перепон, щоб інший замінив тебе,
Це ж ти, філософе, це ти, поставши в розумі новому,
Утвердив поступи закон, щоб інший замінив тебе.

5

Ви входили в парадні двері — вам був, як рай, цей дім,
Возведений руками Бога, — все восхваляй цей дім;
Зайшли ми в нього чорним ходом, руйнуючи старі колони,
Бо знаємо — для нас темниця, душний сарай — цей дім.

Ти жив, як падали світи, і вічного не знав нічого,
Близьке й далеке бачив ти і вічного не знав нічого,
Ти бачив злам усіх основ і в світі, окрім боротьби,
Де сили дві і дві мети, ти вічного не знав нічого.

ЧЕРВОНИЙ СОНЕТ

Поет завжди з людьми,
коли шумить гроза.

Валерій Брюсов

Палає, мов кинджал, добутий з давніх піхов,
Багряне майбуття, добуте з днів старих.
Не поховати світ, що волею задихав,
Не взяти навесні ріку в закови криг.

Чого жадає ще безмисля ваше вбоге,
Скорбота вашого вмираючого дня?
Те не зруйнується від вашої тривоги,
Що оспівав поет, все інше — порохня!

Дні невблаганно йдуть, їх зблискування скорє
Нагадує шабель оголених блакить,
Коли на ворогів завзяття йде суворе.

А я, поет, ловлю натхнення мудру мить,
Зникає день за днем, а пісня все поборе:
Вона, як та стріла, в будущину летить!

СІЛЬВА КАПУТІКЯН
(1919—2006)

НА СКАЛІ, ПІД ВІТРОМ З ГІР

На скалі, під вітром з гір
Маків цвіт горить. Це ти.
Смілу квітку тільки зір
Може з долу досягти.

Поміж скелями внизу
Джерело дзвенить. Це ти.
Не напившись, я несу
Серце в спеці самоти.

В мушлі на морському дні
Перло сховане. Це ти.
Не дістать його мені
З глибини і темноти.

Підніма чоло ясне
Арарат наш. Це ж бо ти.
Недосяжністю мене
Опекли його льоди!

1945

НА ПЕРОНІ

Сушили вагони. У вікні
Усмішка печальна промайнула.
Поїзд відійшов. І, наче в сні,
Вслід за ним я руки простягнула.

Голос мій згубився, наче тинь,
У словах, завмерлих від розлуки.
Тільки бігли рейки вдалечінь,
Як простягнуті за милим руки.

1946

ЧОТИРИВІРШІ

1

Говорим: «смерть» — говоримо, але не вірим.
«Ні, ні, є смерть!» — говоримо, але не вірим.
«Ось він помер» — це зрозуміло нам,
«І я помру» — говоримо, але не вірим.

2

Минувся день, і душу вабить завтра,
Ніщо мене вже не розслабить завтра.
Пройшли літа, і все мені здається:
Мое життя почнеться, мабуть, завтра.

3

Любові таїна заклята — її збагнути я не можу.
Кохання — знахідка чи втрата, цього збагнути я не можу.
Люблю тебе, а ти — засохле, мандрівне і жорстоке серце;
Чи я жебрачка, чи багата — цього збагнути я не можу.

4

Із іншою проходиш ти — в очах печаль.
І я йду з іншим без мети, хоч в іншу даль.
Ми нещасливі, й нещасливі ті, хто з нами, —
Чи все життя нам так іти, здолавши жаль?!

5

Він з квіточки на квітку, як бджола, перелітає.
Чи день, чи все життя я з ним була, ніхто не знає.
Бо днина пережита з ним — це вічність;
Яке ж нам діло, де снаги й тепла він знов шукає.

6

Ти спалюєш, а сам — неначе лід, коханий.
Ще літо, чом зібрався ти в політ, коханий.
Я біля ніг твоїх у сіті б'юся,
Ти ж сіть переступаєш, наче пліт, коханий.

7

Ви кажете, що я щаслива, що від людей я маю шану.
«Вона — поет!» — услід за мною шептання
йде безперестану.
Якби мене не знали люди, я звечора, коханий мій,
До тебе тулячись, ходила б до півночі по Єревану.

8

Ріка Зангу. Каміння гостре, неначе роги злі й дебели.
Там першого мого кохання пройшли дороги невеселі.
Вже береги Зангу в бетоні. Там путь гладка,
асфальтом крита.
А моє щастя у коханні — гірські пороги й дикі скелі.
1946—1953

НА ДАЛЕКИХ ДОРОГАХ

На південь хмарини в блакиті плывуть,
А поїзд на північ спішить. Навкруги
Рівнина безмежна. І губиться путь
На обрії в мрії та в зблисках юги.

Вірменія рідна згадалась мені.
О, хоч би на мить опинитися там,
Припасти хмариною у вишині
До скель, що подібні до різьблених брам!

ПІСНЯ ПРО НАШЕ КАМІННЯ

Були чорними наші давні будови —
Храми замислені й монастирі.
О камені! Вас наповнили зойками вдови,
Сльозами наситили матері.
В ранах стемнілих падали долі
Ті, хто вас клав і різьбив мечем.
Ви пасували до нашої чорної долі,
Серця зчорнілого були тлумачем.
О плити сумні, загрузлі в могили,
О камінні чертоги церков і каплиць,
Вас кіптюгою свіч вірмени покрили,
Колінами зчовгали, ходячи плазма й ниць.

А в землі ви були чистішими за лелію,
Вигравали всіма кольорами вогню,
Схожі на сховану в людському серці надію
Подолати неволю, незлагоду і брехню.
О рожеве каміння з вогняними вінками,
О плетиво барв абрикосів, бузків і бриндуш!
Ти — під землею збережена радість віками,
Ти — загнуждане в скелі опечалення душ.
Ти рвонулось тепер з віковічного серця,
З нашого серця вирвалось вгору — на світ,
Наш смуток старий на вістрі твоїм роздерся,
На фонтанах твоїх заглухнув і зблід.
Ти засяяло, мов райдуг аркади і брами,
Ти квітів диханням війнуло згори,
Ти всміхнулося жвавими кольорами —
Під сподом якої землі є ще такі кольори?
Я вірю в долю народу. Я знаю:
Ти з-під землі до кінця проростеш,
Ти винесеш нашу радість безкраю
До сонця крутими стінами веж.
Чую в тобі звуки рідної мови,
Голос братерства, як шум в джерелі.
О рожеве каміння, о каміння бузкове,
О трояндне каміння моєї землі!

1957

В СТАРОМУ ПАНТЕОНІ ЄРЕВАНА

Наш пантеон маленький — п'ядь на п'ядь.
Як тісно скупчились надгробні брили!
О, скільки ти, народе, зніс розп'ять, —
То де ж твоїх синів старі могили?!

Твої сини губились по світах,
Їх порозносили криваві шквали...
Нерідним був над ними неба дах,
В нерідні землі їх і поховали.
Один десь там у Франції лежить,
А другий — у глухій землі Канади.
Час із печальних і замшілих плит
Їх імена стирає без пощади.

А скільки незасвічених зірок
Підкошено і стоптано в пустині!
Їх загорнули в колючки й пісок,
В ридання, що не стихнули донині.
Наш пантеон простягся по світах,
Знайдеш його за дальнім небокраєм...
Літає в чужині вірменський птах —
Благословляємо його, благословляєм!

1957

ДРУЗЬЯМ-ВІРМЕНАМ ЗА КОРДОНОМ

Не подібна ти до нашої мрії,
ти за неї краща...¹

Ваган Текеян

Не боюсь, брати, лютих ворогів,
Ані наклепів, ані кпин-злости,
Проти брехень всіх, проти підлих слів,
Проти погані та її клятьби
Стану — силу дасть гнівна правота!
Я Вірменію, мов дитя своє,
Підніму — поглянь! — це не сирота,
Що на жебри йде й жалю завдає,
Це — дитя міцне, багатирський рід,
Рід Сасуна в нім, невмируща кров.
Хай дивується тій дитині світ —
То моя краса, то моя любов...
Я Вірменію можу показати,
Наче документ, — ось як живемо,
Ось новобудов кам'яне письмо,
Ось рожевий знак — Єреван-печать.
Силу дасть мені справедливий гнів
Одхилити все, що несе олжа.
Не боюсь, брати, лютих ворогів,
Та стрічає вас трепетно душа.
Як паломники, ви йдете до нас
І від радості стаєте дітьми.

¹ Рядки вірша про Вірменію відомого зарубіжного вірменського поета Вагана Текеяна.

І горить сльоза, наче той алмаз,
Наче діамант болю, туги, тьми.
Розтривожує погляд ваш мене, —
Скільки щастя в нім, скільки доброти! —
І захоплення ваше голосне,
Що ні в чім йому міри не знайти.
І на кожен цвіт, і на кожен плід
Погляд ваш паде, наче та роса....
Зобов'язує, наче заповіт,
Щастя вашого нетривка сльоза.
Хочу я, щоб зір ваших мрій-надій
Не поранився об лихі терни,
Щоб на колючки чи на бур'яни
Не наткнулись ви на землі своїй!
Хочу я, щоб ви серед наших див
Одкривали дня звичного пласти
Та щоб кігтями хтось не зачепив
Вашої душі, віри й чистоти!

* * *

Не скаржуся на серце, ні!
З чужого болю хай болить,
З чужої радості мені
Хай виспіває пісню вмить.

Хай вигорить воно дотла,
Служивши світові й добру...
Я серцем цілий вік жила,
Тож хай від серця і помру.

У СЕЛІ БЮРАКАНІ

За кучерявими ягнятами
Асфальтним шляхом
Крокує смуглий, запліжаний хлопчак.
Тонкими крочками, що за віки зносилися,
ягнята йдуть.

Співає пісню Шарля Азнавура пастушок.
Ранкове сяйво,
Немов астроном, що цілу ніч дивився в телескоп,
Тремтить від холоду й безсоння.

Вежі
В шоломах металевих куполів,
Як воїни, що йдуть на Аварайрську битву,
До сонця простягнули
Щити сяйнисті.
Пастух іде... Мені здається,
Що незалежною, безжурною ходою
Подібний хлопчик до Амбарцумяна.
Є поміж ними
Зв'язок природний, те, що лучить землю й зірку...
Ніч зоряна.
Крізь отвір у даху, що висне понад Бюраканом,
Ціла вселенна
З безліччю галактик
Упала на подушку заснулого хлоп'яти
І вичаровує йому високу долю.

1969

ГЕВОРГ ЕМІН (1919—1998)

Я — ВІРМЕНИН

Я — древній вірменин. Старий, як Арарат.
Ще від потопних вод моє взуття вологе.
Тут Ной топтав сніги. Тут Бел, неначе гад,
Потятий мною був і згинув край дороги.
Я камені тесав на простінки храмів,
Стовпами підпирав склепіння неба сиве.
Все кров'ю освятив я — древній вірменин,
І кремій обернув на всеплодючі ниви.
Я відкладав джаган та інші тягарі,
Коли приходив день потішитися вруном.
Вогонь розводив я на халдським вівтарі.
Я був ще молодим, і Арарат був юним...
Листок і колосок на цій долині чах,
Так, ніби все живе жадало тільки крові.
Під кожним пагорбом лежить вірменський прах —
Чи ж мало тут живла листкові й колоскові?
Я відбивав мечем всю наволоч ворожу,
Стократ поранений, перемагав стократ.
Я — древній вірменин. Старий, як Арарат,
Та голову свою я вище гір підношу.
Питаюся віків, хто ж нам недолю ніс?
Хто ж то моїх синів по всій землі розвіяв?
Хто Арарат скропив дощем кривавих сліз?
Хто брості підрубав, що їх я сам леліяв?
Я дихав тугою поспалюваних піль,
Пустошніх попелищ, де грань, немов корали.
Та знову на єлей я обернув свій біль,
І знову на горбах світильники заграли.
Я знову на плуги перекував мечі,
Зібрав синів і твердь скропив огнями поту.
Я, мов Нарекаці¹, складав пісні вночі
І виливав у вірш свою грізну скорботу.

¹ Нарекаці Григор — вірменський поет X ст.

Я — древній вірменин. Старий, як Арарат.
Та від моїх страждань гора кам'янотіла
Скрутилася б, немов од землетрусу град;
На мене йшов з вогнем кожнісінький Аттіла!
Звикав я до різні, але не до злоби,
Я торував життю в пустині шлях, як терен...

Сьогодні ж у ріллю новітньої доби
Вкидаю пригорщу тисячолітніх зерен.
Вітчизну я люблю ясну мою й багату.
Напився сил нових із дзвонкових джерел
Я — древній вірменин, ровесник Арарату,
Чиїх сивин крилом торкається орел.

ПЕРША КНИЖКА

Юнак, який цілує вперше юнку, —
Що думає? Питатися дарма,
Він думає, що, крім його цілунку,
Пічого в світі не було й нема.

Такому юнакові може здатись,
Що всі бабуні та діди старі
Спішать у темні парки цілуватись,
Голубитися десь на пустирі.

Ось так я йду із книжкою своєю,
Вглядаюсь в неї, наче в самоцвіт,
І думаю чванливо, що над нею
В захопленні схилився цілий світ.

* * *

Я передчуваю —
 вірш назріває в мені.
Я передчуваю —
 вірш наближається, як любов.
Ще тихі й невидимі
 кораблі вдалині,
Та видно вже вилиски
 їхніх корогов.

Я передчуваю це,
 як запах отав
У нескошених травах
 молодої весни,
Як двері,
 які я ніколи не відчиняв,
Аж раптом навстіж
 для мене відкрились вони.
Пересихає
 моя гортань.
Я — наче звір,
 що в гущавині
Зненацька винюхав
 кротку лань,
А може,
 це тільки здалось мені.
Я завмираю.
 Мене вже нема.
Я весь — чекання,
 тремтіння,
 біль...
Де ж моя ланя,
 струнка, як сурма?
Що мене жде:
 тиша чи бій?
Вже ближче воно —
 я чекаю й боюсь,
Вже в грудях воно,
 вже торкає лади
Моєї душі...
 І я молюсь —
Не обдури мене!
 Не підведи!
Щоб я
 в уявній цій тишині
Любов не звів
 на нікчемну гру,
Щоб оленицею
 не видавсь мені
Ховрах,
 що сховався в свою нору,

Щоб не довелося
нуднющу нудь
Видихнуть
замість пісень нових,
А потім
каятися і тонуть
У соромі тому,
що болить, як звих.

* * *

Душі своєї вікна-сонцяги
Я відчинив на людський плач і сміх.
Немає в світі втрати ні звитяги,
Де б я не втратив і не переміг.
Тому й пишу. Слова мої, мов дзвін,
То смутком повняться, то звуть до бою...
Хто ж дихає підступністю й злобою,
Мовчить.
Безплідний і нечутний він.

* * *

Що там смерть, як у домі моєму
Єсть і хліб, і вино,
Як мені на любов і на працю
Ще немало натхнення дано!
Те зерно справедливе,
Що повинно померти в землі,
Щоб воскреснути знову
Короваєм на наших столі;
Та лоза виноградна,
Що під зиму ховають її,
І котра воскресає весною,
Як по скелях дзвенять ручаї,
Та любов, що приходить,
Наче смерть, неминуча й сумна,
Але потім піддатися смерті
Вже не може вона;

Той рядок, що зі смертю
Примиритись не може ніяк,
Що давав мені крила безсмертні
І виносив з атак...

Що там смерть, як у домі моєму —
Хліб, вино і пісенний мотив?!
Що убить вона може із того,
Чим на світі я жив?!

РАЧІЯ ОВАНЕСЯН
(1919—1997)

СОНЕТ ЖАЛЮ

В тайзі, де глибиною небозводу
Вирує сяйва північного жар,
Ти вмер одного вечора. Із нар
Тебе зняли, мов крижану-колоду.

Та перед смертю, чуючи схолоду
Душі, ти мовив: «Гину тут задар,
О, друзі, з матері зніміть тягар,
Скажіть — не був я ворогом народу!».

А мати й так не вірила брехні,
Вона ще досі плаче за тобою,
Твоїх слідів шукає в засланні.

Де ж той горбок малий під сніговою
Корою схований? Як жаль, що ти
Не дочекав приходу правоти!

СОНЕТ ЗНЕВАГИ

Щасливий дурню, сповнений гордині,
Жадаєш слави й славу маєш ти,
Здобуту лжею! Слуги підлоти
Тебе героєм величають нині.

В своєму домі ти, неначе в скрині
З фальшивими клейнодами. Мети
Не маєш іншої — лиш берегти
Те, що дісталось при жебранині.

Але надійде суд! І зникне ляк —
І ти засядеш на підсудних лаві —
Не лицар правди, а король-голяк!

Ти знітишся в своїй нікчемній славі, —
І спопелить тебе зневаги знак,
І щезнеш, наче тінь, у вічній мряві!

СОНЕТ ПОГАНЬБЛЕННЯ

Живеш ти безтурботно, в супокій,
Хода повільна, млява мисль твоя;
І жодна сила, жодна крутія
Тебе не вирве з хитрості гидкої.

Ховаєшся в нору, немов змія,
Як гримне грім із хмари грозової;
Глухий, мов камінь, до біди людської,
Жадливий до легкого житія!

Себе вважаєш ти дитям епохи,
На неї навіть нарікаєш трохи, —
Мовляв, тобі твій дух дала доба...

Якби я в це повірив, то для мене
Лице сучасності було б мерзенне,
Укрили б вік мій підлість і ганьба.

АРАМАЇС СААКЯН
(Нар. 1936 р.)

ТВОЄ ІМ'Я НЕСМІЛО ВИМОВЛЯЮ

Твоє ім'я несміло вимовляю,
Щоб не згоріло на моїх устах.
Твоє ім'я несміло вимовляю,
Щоб не втекло, неначе дикий птах.
Твоє ім'я проказую лякливо,
Щоб не почервоніти, впавши в страм,
Не видати мого кохання диво
Глумливим та отруйним язикам.
Боюся, щоб не впав тягар пилуки
Десь у повітрі на твоє ім'я,
Щоб раптом вітер не схопив на руки
І в безвість не поніс твоє ім'я.
Такий я чистий, наче зір маляти,
Тому нічого не боюся я,
Лише твоє наймення вимовляти
Боюся і мовчу, душе моя...

* * *

Ми самі о самотній і тихій порі.
Ми самі, наче дві невідомі зорі;
Може, доля це щастя дала наостанку —
Кохана! Не будемо спати до ранку.

Ніч минає, але не минає снага,
Хочу бачить з тобою, моя дорога,
Як відхилює променем сонце фіранку —
Кохана! Не будемо спати до ранку.

О, як мало нам часу дано на землі,
Дні летять-відлітають, немов журавлі,
В ті краї, де лиш сон, тільки сон без устанку, —
Кохана! Не будемо спати до ранку.

МАТЕРІ

З'являєшся в сні до мене,
Осяваєш моє чоло,
Моя невсипуща нене,
Ти сонце, що вже зайшло.
Допоки жила — не спала:
Цілісінський день на ногах!
Вночі ти нас накривала,
Горнула під крила, як птах.
А вдосвіта нас до чаю
Ласкаво будила все ти ж..
Тепер ти далеко, знаю,
Та знову не спиш, не спиш.
У кожному сні до хати
Ти входиш, як світ з імлі.
Моя невсипуща мати,
Коли ж ти заснеш, коли?

ТРИВОГА

Заходить ніч, і разом з нею
Тривога розтинає груди:
Що ж буде з нашою землею,
Що буде? Що буде?

Заграло світло над заводом,
Вертаються з роботи люди.
А що ж то буде з людським родом,
Що буде? Що буде?

З покинутими матерями
Та з їх дітьми, що повні злуди,
Пішли непевними шляхами, —
Що буде? Що буде?

Польоти. Атомні гармати.
Надія і неспокій всюди.
Що ж буде — я хотів би знати —
Із цим усім? Що буде?

* * *

Чи знаєте, я думаю не раз,
Що став би кращим світ, якби єдину
Людину ошасливив кожен з нас.
За все життя — бодай одну людину...

ЗГОРИ

Літаємо, як ті вітри,
І в небо надить висота.
Нам іграшечками згори
Здаються села і міста.
І думка ця мені болить,
Що бачим іграшками їх,
Що Землю роздавити вмить
Ми можемо, немов горіх.
Все бачимо — чуже й своє,
Не видно лиш людей здаля.
Та знайте: в кожному домі є
І мати, й батько, й немовля.

З ГРУЗИНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ІЛЛЯ ЧАВЧАВАДЗЕ (1837—1907)

СВІЧКА

Сиджу й дивлюся на свічу. Вона
Хвилину тому ще була ясна.
Освітлювала всю мою кімнату
І проганяла темінь кострубату.
Тепер вона вже гасне. Пломінець
Ледь блимає, в світильник западає,
Зникає, і, здається, — вже кінець,
Та він підноситься, знов оживає...
Зі смертю свічка бореться моя,
Але прокляту хто здолати може?
Бліде видіння, воску течія,
Вогню слабкого ніби смертне ложе...
Ще світло заблистіло на стіні,
Немов стара поблекла позолота.
Втім згасла свічка. Темрява. Мені
Нічого не лишилося від гнота.
Отак людина гасне, наче в млі,
Відходячи кудись, вона зникає;
Згоряє, замість себе на землі
Маленьку жменю праху залишає.

МОЛИТВА

Як демон недовір'я та відмови
Од слова, що було обов'язкове,
Отрути чашу піднесе моїй
Душі неуголенній і слабкій,
Не дай мені хміль демона спізнати,
Не дозволяй ніким покерувати,
Якщо можливо, без хули й хвали,
Напиток той од мене відхили.

Але як хочеш на випробування
Мій дух вести, то хай моє прохання
Розвіється із гласом самоти,
Хай буде, Господи, як волиш Ти!

ПЕЧАЛЬ

Скрізь панувала тиша. У безконечній далі
Раділи безтурботні небес посвітачі.
Мене вбивала рана великої печалі,
Лунали в моїм серці невтишені плачі.

Мій подих зупинився. Душа вмлївала з болю,
А плоть, вогнем облита, була немов зі скла.
Тріщали темні жили, наповнені журбою,
І спалювався мозок, і жовч з очей текла.

Отак, всіма забутий, на кам'яній скрижалі
Під небом чужинецьким валявся я вночі.
Скрізь панувала тиша. У безконечній далі
Раділи безтурботні небес посвітачі.

* * *

Чую, чую гуркотіння —
То народи рвуть кайдани!
Голос правди і свободи
Рабство знищує погане.
Голос той мене возносить.
Я лечу на височизні.
Боже, Боже, дай почути
Голос той в моїй вітчизні.

* * *

Життя прогаяне...
Та не з наказу неба,
Це, виявляється,
Така землі потреба.
Ділами сяє дух
І зігрїває в стужу.
Такий же він, як той,
Хто в нас вселяє душу.

Будь славен, хто свій час
Оддав на добре діло.
Він воду п'є живу,
Вздоровлюючи тіло.

ДО К. Б. М.

Ні, не дорікай, що дружню руку
Подавав я кожному із них,
Що вбивав поміж братами підлість,
Ворожнечу, трутизняний дих...
Віра в честь була зі мною рядом,
Наче світло, що життя дає.
Розуму холодного порадам
Серце не скорялося моє.
Кажеш: помилка моя найтяжча.
Ах, віддай ту помилку назад,
Бо та вада почування краща
Од знання, в котрім немає вад.
Я згубив її! Вже без надії
Жити мушу, розпізнавши зло.
Б'ється моє серце й холодніє,
Наче те покинуте житло.
Заздрю тим, що дух свій освітили
Хоч би й раз надією в житті,
А ще більше тим, що до могили
Вірні молодій своїй меті.
Ні, не дорікай, що дружню руку
Подавав я кожному із них,
Що вбивав ненависті гадюку —
Між братами трутизняний дих.

КІЛЬКА СЦЕН, АБО ВИПАДОК ІЗ ЖИТТЯ РОЗБІЙНИКА

Маю ще неоцінімі, незліченні я скарби:
Бідакам їх дам, і вільні хай стають усі раби.

Шота Руставелі

Вкрилося мрявою небо вітчизни,
Стала над горами зоряна мла;
Місяць просяяв, і тінь височизни
На Алазанську долину лягла.

Мов охоронець печальної ночі,
Плив молодик із обличчям хмурним,
Вкриті льодами вершини й обочі
Перемовлялися потайки з ним.
Наче закохані, повні тремтіння,
Зорі світили крізь далеч і тьму,
Ніби раділи в ту ніч, і проміння
Тихо лилось на країну німу.
Поле заснуло під світлом ласкавим,
Тільки у лісі вітрець шелестів
Листям; здавалося, з тим шепелявим
Листям розмову притишену вів;
Скаржився начебто він Алазані
На осоружних людей, а вона
Щось бурмотіла в сонливім тумані,
Наче замріяна гір тишина.
Солодко спала земля важкотіла,
Небо так само хилилось до сну,
Лиш на дорозі гарба гуркотіла,
Скрипом будила дорогу нічну.
Пісню вечірню співає візниця,
Чую, як гірко засмучений він...
Пісня та в серці моему ятриться,
Мов погребальний зажурений дзвін,
Хоч і печальне те співане слово,
Все ж воно болі гамає мені...
Їде гарба собі, їде... Раптово
З лісу вискакує хтось на коні
І до гарби наближається. — Стій-но!
На Куді-гору чи знаєш ти шлях?
— Чом я не знав би? — візник супокійно
Відповідає, забувши про страх.
— Он за тією горою, мій брате,
Звернеш праворуч, знайдеш путівець,
Далі міжгір'ям глухим виїжджати
Будеш все вище, а вже де кінець
Стежки тієї, отам Куді-гора...
Що ж ти там хочеш? — спитався візник, —
То небезпечна місцина й сувора,
Пуца, старий, непролазний темник;
Можна й біди напитати, небоже,

Бгачіашвілі зустріти — він там!
Сильний ти, бачу, та не допоможе
Сила тобі проти нього, затям!
Ти не показуйся хлопцеві тому,
І не показуй свого коня
Бгачіашвілі, бо підеш додому
Пішки і плачучи, мов дитиня!
Швидший від кулі, він б'є напропаще,
Смілий, мов куля! Даремні труди —
Заборгував тобі крові? Хай краще
Буде за ним. Відчепись, одійди!
— Ти не журися! До нього, до нього
Їду, бо серце від горя болить,
Їду, щоб теж не боятись нікого,
Жити, а ні, — то життям наложить! —
Так він сказав. І повіддя напнулись.
Кінь полетів, наче яструб. Здаля
Гори на тупіт важкий відгукнулись,
Ніби зітхнула далека земля.
— Ох і щасливець! — візник навдогони
Хлопцеві кинув і вдарив вола...
Пісня його ще скорботніші тони
Понад вершинами знову несла
І розливалася в далечі темній,
Відгомін горами й долами йшов...
На Куді-горі, у дебрі таємній,
Там, де раніше розбійники схов
Мали в хатчині, в заплетенім гіллі,
В лісі жахнім, непрохіднім навік,
Там-то мав сховище Бгачіашвілі,
Славний Како, що в розбійники втік.
Місяць давно на небеснім роздоллі
Сяє, а в лісі під деревом спить
Бгачіашвілі — не має він долі,
Сон сторожкий — найщасливіша мить.
Кінь нерозсідланий побіля нього
Ходить, скубе росянисту траву.
Кінь той виконує роль вартового, —
Вслуханий весь у глибінь лісову.
Раптом, стривожений, шулить він вуха,
Дивиться в глуш крізь високі куці,

Тишу далеку напружено слуха,
Шелест і звуки, гучніші вночі;
Вгору він дивиться, в неба склепіння,
Ходить сполохано, весь аж тремтить,
Шоршиться, чує копит тупотіння,
Форкає, будить господаря вмиць.
Наче той лев, підхопився на ноги
Мужній Како, — вже рушниця в руках!
Бачить він вершника біля дороги:
— Стій! Говори-но, ти друг мій чи враг?
Хто ти? Кажи, а як ні, то стріляю!

Вершник

Друг я! Мене добротою зустрінь!

Како

Ну, коли друг, я сердечно вітаю!
Хай буде щастя між нами!

Вершник

Аміль!

Бгачіашвілі, це ти? Озовися!

Како

Я! Говори, що потрібно, не сердь!

Вершник

Братом назавжди твоїм наректися,
Бути з тобою — життя, а чи смерть!

Како

Гарно говориш. Відверте і скоре,
Гідне довір'я те слово твоє.

Вершник

Вір мені! Разом ділитимем горе,
Щастя і все, що лиш доля дає.

Како

Ну, хош гельди¹, новознайдений брате!
Я тут царюю, царюю же і ти;

¹ Хош гельди — привіт (*татар.*).

Завжди відчинені в мене палати,
Ворог, одначе, боїться зайти.
Дечого, брате мій, не вистачає
В царстві моєму, але не біда —
Дерево кожне мене захищає,
Стежку покаже зоря молода.
Голод, блукання по темній діброві,
Страх, безпритулля, спекота, дощі,
Сон, ніби заячий, напоготові
Зброю тримаєш і вдень і вночі.
Хоч набридає гірка самотина,
Жалощі, смуток, бездомність німа,
Все ж таки краще отут, де людина
Понад собою панує сама!
Разом зі мною подружини грізні —
Шабля, рушниця, пістоля важка,
Вірні вони, як то мовиться в пісні,
Доки ще в мене свобідна рука.
Кінь, мій товариш, зростав коло мене,
Знадний, незламний, вогонь і нестрим,
Зносить життя він зі мною шалене,
Мій вороний рятівник-побратим.
Їм я довірив життя своє! Знаю,
Вірні вони, не покинуть мене,
Вірністю щедрою відповідаю
На почування оте мовчазне.
Ось тобі царство моє і багатство!
Зрадників нищу нещадно, але ж
Друзів шаную і відаю братство,
В світі вірнішого ти не знайдеш.
Сходь же з коня та зайдім до оселі,
Скромно зустріну тебе, та пробач,
Статки мої — ці дерева та скелі —
Я, хоч багатий, але не багач!—
Спішився вершник. Повіддя коневі
Кинув на шию, погладив йому
Очі, що блискали в місячнім мреві,
Ніби зірки, просяваючи тьму.
Потім він бурку, сакви із харчами,
Досить важкі, одв'язав од сідла,
Пасти коня, що дзвонив повідками,

В ліс одпустив, підійшов спроквола,
Перед Како зупинився. Очима
Змірялись хлопці — міцні, молоді;
Тут один в одному вздрів побратима
З першого погляду. Звільна тоді
Йшли вони поруч, сумні, споважнілі,
Сіли під деревом, все — мовчком.
Аж озивається Бгачіашвілі:
— Брате, не гнівайсь, образи нема
В тому, що я запитати бажаю:
Відповідай мені, звідки це ти
Знаєш про мене? В цю пуцу безкраю
Як ти наваживсь до мене прийти?!

Вершник

Зайве про це говорити, бо всюди
Знають про тебе старі і малі,
Ймення Како вже пішло поміж люди,
Славне й відоме на нашій землі;
Все, що ти робиш сьогодні, мов казка,
Дійде до наших нащадків колись!
Що там про тебе говорять? Будь ласка,
Я розповім, через те ми й зійшлись...
Кажуть, ти лицар, смілива людина,
Кажуть, що втік од неправди і зла,
Що заступаєшся за селянина!
Честь тобі, брате мій, честь і хвала!
Звісно, багатого мати за брата —
То не любов, а забава гидка,
Тільки того, в кого доля щербата,
Можна любити... лише бідака!
Тільки Арсен, — пам'ятаєш Арсена? —
Бідних селян поважав, як братів;
Знав — їхня доля теменна й нужденна,
Чесний, змінити її він хотів.
Що за людина! Неправду ламала,
Лиш справедливістю й честю жила!..
Слава тій матері, що годувала,
Що народила такого орла!..
Мати сучасна, пририта журбою,
Вже не народить такого, о ні...

Ще я не бачив тебе, та з тобою
Знався; ти в мріях являвся мені.
Думав до тебе прийти, та не мав я
Смілості кинути дім і сім'ю.
Бог прогнівився — біду та безправ'я
Понасилав він на долю мою!
Слухай же, все розкажу тобі, брате,
Як оте горе до мене прийшло,
Як завзялося мене поламати,
Вразити в серце, мов труйне жало.
Років дванадцять я мав, як до пана
З рідної хати забрали мене
Пасти худобу. Щеміло, мов рана,
Серце покривджене, бідне й сумне.
Важко було мені жити не вдома
Та без батьків, на вітрах і дощах;
Спати не міг я, хоч мучила втома,
Сльози стояли в дитячих очах;
Товариші насміхалися з мене,
Позабували маленькі мої
Друзі, що їх на життя те злиденне
Теж поганяли бичі й нагаї.
Я від ровесників крився з бідною,
Плач мій вони обертали на сміх,
Мав я там сховище, де самотою
Довго і тихо поплакати міг.
Все те пройшло, наче хмари зловісні,
Туга минулась, розвіявся жаль,
Серце маленьке тягнулось до пісні,
Став я долати засмуту й печаль.
Став я радіти, як інші, співати,
І до свого становища звик,
Більше й не згадував рідної хати,
Жив з усіма, як старий чередник.
Брате, як добре там дні проминали,
Дні, що не вернеш їх, що не роби,
Знали ми пасти худобу й не знали
Інших турбот, ні гризот, ні тужби.
Злагода й згода були поміж нами,
Порівну — праця, і все до ладу;

Ми по-братерськи, по черзі, ночами,
Як вартові, стерегли череду.
Сонце сідало в ліси за горою,
Місяць над овидом сяяв-горів,
Ми поверталися із водопою
Та рахували тих панських корів.
І, на ночівлю покинувши стадо,
Ми розкладали під лісом вогні,
Ніч зустрічали, співаючи радо
Біля багаття пастуші пісні.
Реготи, жарти, опівнічні співи
Птахів будили, послулих в гаю;
Потім казок чародійство щасливе, —
Кожен мав казку найкращу, свою.
Вранці, як сонце ще йшло по діброві,
Ніби повите туманом тонким,
Хтось там гукав нас, і сни світанкові,
Сни найсолодші зникали, як дим.
Ось ми встаємо, хоч не до вподоби
Нам це вставання, а гори ще сплять;
Кожен іде до своєї худоби,
Попелом віє од згаслих багать.
Хто загортається в бурку, хто очі
Тре, ніби хоче позбутися сну,
Хто все співає пісні парубочі,
Будить худобу оспалу й сумну.
Йде череда по широкій долині,
Звільна розходиться, наче та мла;
З підстрибом, з криком, холодні, аж сині,
Ми поспішаємо до джерела;
Миємось, граємось, далі навзаєм
Вщент обливаємось — радощі й сміх,
Снідаєм стоячи, скачем, співаєм
І біжимо до корівок своїх.
Знову пастуші забави та грища,
Вгору метаємо м'яч, камінці.
Полудень... спека, пора вже найвища
Наших корів освіжити в ріці.
Ах, ми купаємось там, в Алазані,
Разом з худобою, плесо кипить...

Де ж то поділися дні осяянні,
Де ж того щастя згубилася мить?
В сутінках ми засідали навколо
Вогнища — казка снувалась жива,
Серце щеміло, під серцем хололо —
Так ми вслухалися в дивні дива.
Через казки та легенди юначі
Я закохався в минулі часи,
Прагнув для себе героїської вдачі,
Мужності та чарівної краси.
Ех, лиш одна з тих казок, лиш єдина —
Запам'яталась, як мати, — вона
Розуму вчила мене, ніби сина, —
То звеселіла, то дуже сумна.
Бачив я завжди в тій казці Арсена,
Входив думками в його житіє;
Він — моя пісня благословенна,
Він — моє горе і щастя моє!
Бути Арсеном хотів я та й годі!
Жив я для цього, для цього зростаю,
Дух мій кмітливий при кожній нагоді
Все до Арсена мене повертаю.
Квітнув я гордо, мов квітка на полі,
Може, й зухвалим я був, мов на гріх,
Рідну домівку забувши поволі,
Не турбувався вже я про своїх!
Був я малий, ще не відав облуди,
Не нарікав я на долю свою,
І видавалось мені, що повсюди
Люди живуть так, неначе в раю.
Батько мій був працьовитий, на диво,
Перший на оранці і на жнивах,
Все він робив і прекрасно й квапливо,
Все аж горіло в невтомних руках.
Мучився він самотою; людини
Кращої в нашім селі я не знав;
Він хоч не мав перед Богом провини,
Бог йому все ж таки не помагав.
Батько трудився, як віл, і доволі
Статку він мав, але старість прийшла,
Руки зробились невірні і кволі,

В домі — ні хліба вже, ані тепла.
Знаєш ти добре, що доля кріпацька
Дуже зрадлива. Людина живе,
Мріє про щастя, аж раптом, зненацька
Доля ту мрію шматує і рве.
Що там надія чи мрія жадана,
Що там тружденна стареча рука!
Доля проклята, залежна од пана,
Тлумить, пригнічує, б'є кріпака!
Батько постарівся — болі, недуги,
Хворощі різні; старе — що дитя.
Тужно за мною було йому, з туги
Нидів, губивши до решти життя.
Спрага до праці в старого була ще,
Та не було вже здоров'я — біда!
Хата, як пустка, все дряхле, пропаще,
Навіть в криниці прогіркла вода.
Бачить мій батько, що сам він загине,
Ради-поради не знайде собі;
Він — не опора уже для родини,
Тільки тягар у нещасті й журбі.
Ще й причепилась гарячка до нього,
Тиха, жахлива якась печія,
Мучить, катує щоднини старого —
Де ж бо то син його, ну тобто я?
Ось вона, доля безбожна, проклята,
Люта, лукава, немов сатана.
Я ж і не відав, що бідного тата
Так вже побила й скрутила вона.
Мав я вже років із двадцять, мій брате,
Не бракувало здоров'я; силач,
Міг же я батькові допомагати,
Міг же, та пан не пускає, хоч плач.
Дома рідня пропадає кохана,
Батько подався, цілком занеміг,
Я ж надриваюся в праці на пана,
Права не маю на рідний поріг
Навіть ступити. Неділя чи свято —
Не відпускають із двору й на мить.
От і прийшов мій зажурений тато
Милості в нашого пана просить.

Ну, а поміщик у нас — то тварюка,
Серце камінне й до того ж дурне,
Людська неправда, чи кривда, чи мука
Звіра такого і не заторкне.
Кажуть, що й гарний панич не буває
Добрим, поганий — тим більше! Так ось,
Батько приходить, уклінно благає,
Так, як віддавна у нас повелось:
— Пане ласкавий, віддай мені сина,
Зглянься, змилуйся і пожалій,
Немічний став я, і гине родина,
Рід старовинний руйнується мій!

П а н

Що ти верзеш?

Б а т ь к о

Для твого ж бо здоров'я
Все це кажу, ти вчини лиш добро...
Пане шановний... просити прийшов я,
Щоб повернувся додому Закро.
Разом тобі прихилятимем неба,
Хлібом платитимем чи й калачем,
Будем на тебе робити, як треба,
Вір, що від панщини ми не втечем!

П а н

Ну, а як ні, ти тікав би від мене,
І від роботи й наказів моїх?
Думав про це ти, собако скажений,
Переступаючи панський поріг?

Б а т ь к о

Ні, я не думав тікати нікуди;
Маю ж я хату свою, не чужу;
Ти от скажи, як нічого не буде
В мене, то чим я тобі послужу?
Бачить Господь, я захворів, до краю
Серце зносилося бідне й слабе;
Був би я в силі, не знав би одчаю,
Не турбував би, мій пане, тебе.
Сам я утримував дім і родину,

Вдень і вночі проливаючи піт,
Та ось тепер відчуваю, що згину,
Геть пропаду я на старості літ,
Як лиш Закро мені мій не допоможе,
Як не повернеться в житло сумне
Син мій надійний і добрий. О Боже,
Будь мені свідком, помилуй мене!
Гине родина — і діти, і внуки,
Пане, ти знаєш, яка то сім'я,
То не доводь же всіх нас до розпуки,
Хай нам допоможе дитина моя.
Я працював на землі від малого,
Там я здоров'я своє залишив,
Зла не вчинив я нікому, нікого
Не обезчестив, не скривдив, не вбив;
Задля домашнього вогнища, пане,
Сам я себе запрягав, як вола,
Вийшло, що зносив і ярма, і рани,
Щоб нещаслива година прийшла,
Щоб вихованця мого поховали,
Щоб розлучили нас так, без жалю...
Ну, не роби ж ти цього, генацвале¹,
Сина віддай мені, Богом молю!

П а н

Сина віддай, а кому ж я худобу
Маю віддати? Відповідай!
Ні, не віддам я, хоч нині до гробу
Всіх своїх родичів ти повкладай.
Бачили пса ви такого й дурепу?
Цінить він темну, кріпацьку сім'ю,
Купу якогось там бруду та лепу,
Але не цінить маєтність мою!

Б а т ь к о

Май собі власне, мій паночку любий,
Те лиш віддай, що належить мені!

¹ Генацвале — ласкаве звертання. Дослівно: щоб я помер замість тебе.

П а н

Осле нещасний, не шкір мені зуби,
Геть забирайся! Ти підеш, чи ні?!

Б а т ь к о

А як піду я, до кого звертатись?
Де бідолашному поміч знайти?
Де прихилитись? Кого запитатись,
Чом же такий благородний, як ти,
Сина мені не віддав? Чи з бідоти
Мав би встромити я в себе ножа?

П а н

Байдуже. Бий себе каменем доти,
Доки не вискочить з тебе душа!

Б а т ь к о

Благословенний, хіба це подоба
Так говорити, аж кидає в дрож...
Люди неначебто ми — не худоба,
Їсти і пити нам треба також.

П а н

Змовкни, собако! Дурний старигане,
Змовкни, а ні, то палюгу схоплю,
В тебе втовчу я нікчемне й погане
Слово твоє, ніби миршаву тлю!

Б а т ь к о

Слово втовчеш? Ти вбиваєш людину
Голодом, холодом, як бузувір,
В батька старого відняв ти дитину,
Все мені чиниш ти наперекір!
Син може батька порятувати,
Бачу, цього не дозволиш йому,
Не дозволяєш ти й слова сказати,
Хочеш, щоб мали ми й душу німу!
Тьху на твій висудок несправедливий,
На твою правду, на твій рішенець!..—

Так ото, брате!.. Отець терпеливий
Довго терпів, та урвався терпець.
Що залишилось робити? Ласкаво,
Лагідно батько просив, та дарма,
Пан визнавав тільки панськеє право,
Іншого в світі для нього нема.
Батько благав, але серце залізне
В того падлюки, проси, не проси, —
Камінь почув би прохання те слізне,
Пан же не чує й не бачить сльози.
Батько не стримався, випалив слово,
Те, що кипіло у нього в крові,
Пан же накинувсь на нього раптово,
Бити став люлькою по голові.
Батько не стерпів зневаги. Ніколи
Битий не був він. Од болю й ганьби
Тіло його, недолуге і кволе,
Силу відчуло й жагу боротьби!
Він розвернувся і панові здачі
Врізав, а той посіпакам кричить:
«Взяти його! Та не будьте ледачі, —
Бити різками й не смійте жаліть!»
От і беруть мого батька на муки
Слуги слухняні — його співбрати!..
Бідному, хворому зв'язують руки
І починають нещадно сікти.
Підлих катів підганяє вельможа,
Їм подає ще й нового дубця.
Правда мовчала там — людська і Божа —
Не рятувала мого вітця!
Там я стояв, бідачисько... Ще й нині
Стогін старечий вбиває мене!..
Був я там, бачив ті сльози невинні,
Те катування, знуцання жахне.
Був я при тому, і плакав я крадки,
Голову мовчки додолу хилив...—
Скрикнув Како, наче від лихорадки
Розгарячився, і заговорив:
— Був ти при тому, нікчемо безрога,
Плакав, говориш? Якими слізьми?

Як ти дозволив, щоб били старого
Батька твого? До якої страми
Сам ти дійшов, боягузливий сину
Серця хороброго, квочко гідка!
Був би я там, то убив би, як псину,
Спершу тебе, а вже потім — панка...
Бачив ти, кажеш, як люте створіння
Кров з твого батька висмоктує, п'є...
Тьху на ім'я твоє, і на сумління,
І на синівство падлюче твоє!
Мучила, кажеш, тебе там розпука,
Що за сердешний такий чоловік?
Ну, а навіщо тобі ця шабля?
Чом же ти пана свого не посік,
Не порубав на шматки душогуба?
Як ти насміливсь до мене прийти?!
Шабля не личить тобі, а коцюба,
Жінкою мав народитися ти!
Геть забирайся од мене! З тобою
Знатись не хочу, лякливий хвалько!
Геть!

Вершник

Зупинися! Не дихай злобою,
Ти не дослухав мене ще, Како!
Ти ще не знаєш Захарія, брате,
Легко так шаблю мою не сором;
Лихом за лихо я вмю віддати,
А за добро відплатити — добром.
Я не з лякливих, та долею злою
Був наче скований, сам розсуди...
Вдарив негідник той батька рукою —
Не захистив я, боявся біди,
Був я безсилий, як гілка відтята,
Голос якийсь говорив мені: «Вбий!»,
Вбив би, та знав, що убили б і тата,
От і стояв я там, як неживий.
Знав, що загризли б його, наче звірі,
Ну, а дивитися — сили нема!
Був я у власній і в батьковій шкірі,
Начебто був між вогнями двома.

Та як звалили його і різками
Стали сікти, потемніло в очу —
Кидаюсь я до рушниці без тями,
В пана прицілююсь, з люті тремчу,
І приглядаюсь до тої паскуди
Наче годину — триває ж ця мить,
«Бийте!» — кричить він, і тут йому груди
Куля розвалює... постріл гримить!
Вбив я його! Аж земля заходила!
Руйнувача і нищителя вбив!

К а к о

Слава жоні, що тебе народила!
Лицар ти справжній, сміливий на здив!
Може тобою пишатися мати!
Благословенна вона! Молоко
Ссав ти її недарма! Віддавати
Шану і честь тобі має Како!
Вибач мені ті слова попередні,
Наговорив я дурниць і химер,
Сором мені за ті вигадки й бредні,
Перед тобою схиляюсь тепер!

В е р ш н и к

Нічим хвалитись! З обов'язку сина,
А не з відваги, за батька я мстив.
Будь-яка й навіть несміла людина
Так учинила б, як я те вчинив.
Ганив мене ти занадто, мій брате,
Хвалиш занадто! Та горе не в тім —
Панова смерть не змогла врятувати
Батька! Не стихнув ще пострілу грім —
Я вже побачив — отцеві старому
Відданий син не зумів допомогти.
Кинувсь до нього і впав я при ньому,
Не боячись, що піймають кати
І розіпнуть мене... «Батечку милий,
Встань!» — піднімаю його за плече;
Мертвий лежить він, закам'янілий,
Кров на землі біля нього тече.

Вмер під різками! Ображене й хворе
Серце спинилося! Мов на вогні
Став я, нещасний, біда мені, горе,
Пекло страшне те навіки в мені!

Сумно Захарій оповідання
Скінчив, припав долілиць до землі,
Ніби хотів заглушити ридання
І невимовні синівські жалі.
Й бідний Како хвилювався немало
Другом і власний притлумлював плач.
Як ті два серця вогнем обливало
Горе — хай сам уявляє читач.

1860

АКАКІЙ ЦЕРЕТЕЛІ (1840—1915)

БЕЗМОВНЕ СЛОВО

Я сказав би щось, та годі!
Не скажу, хай слово згасне.
Я загнуданий — і мушу
Прохромити серце власне.

Ці зубела я порвав би,
Не боюсь чужих, одначе,
Коли брат зі мною б'ється,
Я мовчу, а серце плаче.

Я про зовсім інше мрію,
Він же мріє про розкоші,
Про високі нагороди,
Тобто думає про гроші!

Що тут мовити? Вже краще
Збутися життя, мій брате,
Ніж за гроші й нагороди
Почування продавати!

1880

КАЖАН

Казка

Якось мишеня немудре
Відреклося свого роду,
Стало люто проклинати
Власну вроду і природу:

— Мишею не хочу бути,
І не хочу тут, під дахом,
В темнім прихистку сидіти,
Я жадаю бути птахом!

Бо ж хіба мені пасує
Павутинне це горище?

Хочу я ширяти в небі,
Підніматись вище й вище!
Якби хтось мене у пташку
Обернув — тієї ж миті
Понад гори я злетіла б,
Потонула б я в блакиті! —

Раптом мишеня відчуло,
Що ростуть у нього крильця,
На ровесників і друзів
Стало з гордістю дивиться.

Потім вифуркнуло в небо,
Мов було в пташиній школі,
З горобцями й ластівками —
Наліталось доволі.

Втім, сороки та ворони
Придивились до мишати:
— А це що таке? Потвора!
А наважилась літати.

Зовні — миша, але має
Начебто пташині крила.
Це якась чума, напевно,
Це якась нечиста сила!

Це підслана підступно
Ворогами наша згуба,
Птахи, будьте обережні,
Та потвора нас обскуба! —

Кажана взялись клювати
Зграї кручі та сорочі,
Кров'ю бідному мишатку
Позатьмарювались очі.

Опустивсь кажан на землю,
Повернувсь додому тихо,
Але там його чекало
Ще страшніше й гірше лихо.

Не схотіли рідні миші
Виродка прийняти: — Годі!
Бий його! — вони кричали.—
Геть із нашої господи!

Зрозумів кажан, що мрія
Не збулася; він навіки
Обернувся на потвору,
Став подібним до каліки.
Та було вже пізно. Горе!
І нема йому одміни.
Заховавсь кажан од світу
В пустища й старі руїни.
Там його катує сором,
Спитує тужне сумління,
Там він зойкає і стогне,
Зачепившись за бантиння:
— Будь же проклятий, хто гори
Проміняє на долини,
Хто відмовиться від роду,
Від сім'ї та батьківщини!
Хто цурається своєї,
Власної породи й шкіри,
Буде каятися гірко,
Буде плакати без міри!
Всі перевертні — гидотні,
І всі покручі — потвори;
Їх природа проклинає,
Як гадюк, ховає в нори!
Їхні крила та польоти
Забраковують чужинці,
І живуть вони самотньо,
І ридують наодинці.
Будь же проклятий, хто прагне
Рідної позбутись мови
Й навзамін цієї зради
Знятись в небо лазурове!

1880

ЗАДУМА

Відходжу я й відходиш ти,
О Грузіє кохана!
Я в'яну, та зав'яла й ти,
Мов гілка в іній вбрана.

Щоб я зів'яв, немов листок, —
Велить закон природи,
Бо замість мене інший хтось
Прийде під небозводи.

А ти, о дерево життя,
Всього народу нене,
Хіба до тебе може смерть
Прийти, немов до мене?!

Тисячоліттями цвіла
Твоя краса й натура,
А вже сто років ти живеш,
Як та раба похмура.

Цей вік зачарував твої
Нещасні покоління,
І ніби ненажерний хроб,
Під'їв твоє коріння.

Ні, ти не та вже, що була,
Вже все в тобі прив'яле,
Бо десяти віків плоди
Сто років розікрали.

Тебе голубив, колисав
Твій приятель північний,
Тобі він більше зла вчинив,
Як ворог споконвічний.

Сто років дивляться і ждуть,
Щоб ти нарешті впала,
Щоб сила інша тут росла —
Загарбницька й зухвала.

Сьогодні помарніла ти
Ще більше, ніж учора,
Та чом не відає ніхто,
Що ти боляща й хвора?!

О, як це мучить, як болить! —
Твої щасливі браття
Минуле ганяють, шлють йому
Ненависть і прокляття.

Підпомагають ворогам,
Вітчизні ріжуть горло,

І трударями звать себе
Патріотично й гордо.

А хто почує голос мій?
До боротьби, до бою —
Я кличу, та вмираю сам,
Зів'ялений журбою.

Прощай же, Грузіє моя!
У чорній круговерті
Не впадь! Лиш боротьбою ти
Врятуєшся від смерті.

Не вір, що сяють навкруги
Троянди та лілеї,
І хробака ти не впусти
У цвіт душі своєї!

1907—1908

БРАТЕРСТВО, ЄДНІСТЬ І ЛЮБОВ

Хай буде проклятий навіки
Серед людей, хто охолов
До людськості, хто зневажає
Братерство, єдність і любов!

Поміж народами братерство —
Це вчення й заповідь Христа,
А не миттєва сон-надія,
Не мрія зманлива й пуста.

Хай вірить в неї, хто шукає
В тій мудрості життя основ,
Той матиме, як манну з неба, —
Братерство, єдність і любов.

Хто лицемірить, хто порожні
Слова складає в серця схов,
Той не дізнається, що значить
Братерство, єдність і любов.

Хай буде проклятий навіки
Серед людей, хто охолов
До людськості, хто зневажає
Братерство, єдність і любов!

1911

КАРЛО КАЛАДЗЕ
(1907—1988)

МОЄ ВІТАННЯ

Як на моїм кавказькім небосхилі
Шугне літак у срібнім віражі,
Я вгадую в пілотовім розкриллі
Безмежжя української душі.
І зваблює її високий подив,
І звуки мови — дзвони з кришталю...
Так, я люблю пісні усіх народів,
Тим більше — українську я люблю!

Що можуть осягти слова-банкрути,
Погаслі на поетовім столі?!
Що значить море, як у нім не чути
Дихання української землі?!
До вас я з гір, немов до моря, сходив,
Я чув здаля співаючу ріллю.
Так, я люблю пісні усіх народів,
Тим більше — українську я люблю!

Моя присутність у весни не зайва,
Аж тут Вкраїна і весна — нараз.
І весь я повен весняного сяйва,
Як личить українцеві в цей час.
Вітаю вас! — я крикну і рукою
Візьму хмарину і протру блакить —
Нехай під неба стелею дзвінкою
Моє вітання зично зазвучить!

ІРАКЛІЙ АБАШІДЗЕ
(1909—1992)

ПАМ'ЯТІ
НЕНАПИСАНИХ ВІРШІВ

Хай вірш цей буде згадкою про вас,
нехай я вас так скромно возвеличу.
На дні душі поета ви не раз
лишали силу дивну й таємничу.

Ви мерехтіли полум'ям, але ж
не забажали одягтися в слово,
з натхненням вийти, вирватися з меж
снаги, що запалила вас раптово.

Не прагнули сп'яніти від жаги,
від безміру, від льоту, від кохання.
Вас не зманили сині береги,
квітучі квітні, битви та змагання.

Доскіпливо цурались почувань
Ви, пройняті турботою одною, —
аби поет не перейшов за грань
з наївністю своєю й простотою.

Поет був як поет. Він палахтів.
Од вас чекав він кращої фортуни.
Все дивне й невідоме він хотів
збагнути, ваші розбудивши струни.

О, ваша сила (сила горобця)
йому непереможною здавалась!
Він став на прю з гігантами. Сонця
хотів зірвати й поскидати в хаос.

Піднятися він прагнув до вершин
по ваших голосах, немов по лезах.
Не помічав ні дорікань, ні кпин
у поглядах розумних і тверезих.

Ви, оборонці щирої душі,
біда і радість доброї людини,
десь там ви помирали на межі,
де нічиєї ще нема провини.

Лишались ви в поетовій крові.
За смерть не вимагали ви нічого.
Поет вас бачив знов у мрій канві,
бо мріями вертались ви до нього.

Хто ж ви такі? Світання ви чи смерк,
невистогнаний стогін чи дрімота,
блиск чи іржа, народження чи смерть,
безодні тьма чи неба позолота?

Чи розкіш мрії ви, чи сум гіркий,
чи каяття, що розтинає груди?
Прощайте, мир вам, мир і супокій, —
хай слово це вам пам'ятником буде.

СЕРЦЕ ПОЕТА

Серце поета — меч двосічний,
понад безоднею шалена путь.
Серце поета — Рим споконвічний,
куди всі дороги світу ведуть.

Чи не з алмазів там зіткані стіни,
чи там немає кришталевих склепінь,
що не обернулось воно в руїни,
як арки Хорезма, не впало в тлінь,

а все вросло в небесні сфери,
а все рятувалося від біди,
не розсипалося, як Ванські печери!¹Г...
То з якої ж воно руди?

Не було церкви, щоб за нього молилась,
не було бога, щоб його боронив,
і вогню не було, де б воно не ятрилось,
не було й землетрусу, щоб його не трусив.

¹ Ванські печери — комплекс печер монастиря VIII ст. у Південній Грузії.

Чим годували його, що не впало,
не зникло, не вмерло, як місто Акбар¹?
Кров'ю тією, що клекоче зухвало
і, мов пшавська Арагві, спадає з-під хмар.

Серце поета — Рим споконвічний,
до нього спішать дороги й слова.
Серце поета — вогонь закличний,
кипіння, атаки, війна світова.

ЖИТТЯ НА НАШІЙ ПЛАНЕТИ

Моздок...
Владикавказ і Крим...
Бої, бої, нічні заграви.
Тумани зір, Чумацький Шлях, як дим,
і стогне десь побоїще криваве.
Зірки — на небесах, тут — ніч сумна.
Від Чорного, від голубого моря
до океану Льодовитого — війна,
тривога й смерть, нужда і змора.
Летять полки, гримить гармат яса;
і вирви в грудях, і на полі — рани.
Здіймають землю в небеса
і роздирають небо урагани.
А десь на зірці, на одній з галактик,
зробити прагне вчений відкриття, —
роздумує він, зважуючи факти,
чи на планеті нашій є життя.

ЗНОВ ПО-СВОЄМУ

Для себе міряй,
лічи для себе...
два, три, чотири.
Ти сам для себе
бог і невільник,

¹ Акбар Джалал-Аль-Дин Мухаммад — володар Монгольської імперії з 1556 р. Насправді міста Акбар не було, а споруджена імператором Акбаром столиця Монголії називалася Фатехпур-Сікри (нині місто у штаті Уттар-Прадеш в Індії). (Прим. укладача).

і друг, і недруг.
Давай же знову
ширяти вільно.
Земля і небо —
твої простори.
Ти помилявся,
ще помилися,
відкрийся другу,
кому ти віриш.
Піддайся ще раз
своїй довірі,
хвалу й докори
спокійно слухай.
Знов по-своєму,
будь знов для себе,
тули до серця
слона й комашку.
До сонця — знову!
Сідай до столу,
сідай із Богом,
сідай з убогим.
А з віршем, з віршем
будь як дитина,
помолодівши,
будь як з онуком.

ЗІРКИ

Мав би я силу —
то мрії, уже постарілі,
вогнем запалив би високим,
природним вогнем.
Мав би я силу —
то світло відчув би в погаслому тілі.
тривалість вернув би я дневі,
а серцю — радості щем.

Мав би я силу —
почав би зі світом розмову,
вітав би світанки і ночі
у захваті молодім.

Мав би я силу —
то зорі почистив би знову:
не так вони світять,
як у дитинстві моїм.

* * *

Не витискай з рядка усе, що в нього є,
ламаючи його тендітну плоть,
і слово недомовлене своє
шануй, і до кінця ти вірша не доводь.

Бо всі пісні твої — це не секрет —
просіє Бог, коли на це надійде строк;
Бог починає там, де закінчив поет,
йде за твоїм рядком Його рядок.

Спокійний будь, тобі не личить стогін, плач,
не відкривай всього, що сховане в пільму, —
хай у своїй душі зі свічкою читач
шукає те, що ти сказати мав йому.

КОЖНА ПІСНЯ

Кожна пісня про щось нагадує,
кожна пісня — п'янке вино.
Кожна пісня тобі нагадує
те, про що ти забув давно.

В тій — весна і травневі радощі,
а за ними — душа твоя.
Але вітер звіває пахощі
і заглушує солов'я.

В тій побачиш розливи повені,
що до тебе була, а в тій —
свічі Дідубе¹, мов здивовані,
чи з дитинства твого, чи з мрій.

¹ Дідубе — район Тбілісі, де міститься пантеон письменників та громадських діячів Грузії. (Прим. укладача).

В тій побачиш обличчя матері,
затурбоване і сумне.

А ще в іншій, неначе в мареві,
світло Абастумані¹ сяйне.

Кожна пісня про щось нагадує,
кожна пісня — хмільне вино.

Кожна пісня тобі нагадує
те, про що ти забув давно.

Але ж ти мені сяєш лампадою,
незабутня любове моя.

Кожна пісня тебе нагадує,
кожна пісня — це ти і я.

¹ Абастумані — селище, в якому діє Абастуманська астрофізична обсерваторія АН Грузії. (Прим. укладача).

ГРИГОЛ АБАШІДЗЕ (1914—1994)

* * *

Любити бурю, а не сірий дощик,
Обняти світ, почути неба щем.
Робота — міст із колихливих дощок,
А молодість — це завжди гра з вогнем.

По колихливому — біжи! Хай віддих
Міцніє твій у муках і в пилу.
Згори дотла, як став палити підлих,
Літай, як уподібнився орлу.

Свій зір гостри зорею і сльозою,
Тобі не треба іншого добра.
Братайся з безтурботністю такою,
Що на свободу схожа, як сестра.

В дорогу! Землю не закриє дощик, —
Вдихати на льоту блакиті щем.
Ти на мосту із колихливих дощок,
Ти народивсь, щоб гратися з вогнем.

ДО ЛИСА НА ШИЇ У КРАСУНІ

Ти пройшов життя не зовсім гоже,
Байкарями загнаний в слова.
Ох, ти був збиточником, небоже,
Вмер і не програв. Оце дива!

Ні, не набожний чернець! Світами
Ти ходив із наміром одним —
Жить безбожно. В супроводі дами
Все ж не обійшов Єрусалим.

Куля — в ціль, і рана не заніє;
Рай по смерті Бог тобі дає:
Розлягтись на ніжній, білій шиї —
То хіба не рай?! А що то є?

В непогоду, вітер, зимню стужу
Разом ви; красуня, повна зваб,
У твоєму хутрі гріє душу,
Береже лиця свого єдваб.

Чорні очі страх нетерпеливі,
Ждати їм несила. Що ти ждеш?
Чом не оживаєш в тім припливі
Щастя, чом хвоста не зворухнеш?

Якби це зі мною відбулося,
Я лежав би, мов на сотнях лез;
Якби так мене її волосся
Вкрило, я збудився б, я б воскрес!

Лисів я ненавиджу і грію
Сто разів сильніше, ніж ти;
Через тебе лисом стати мрію,
Щоб під коси золоті лягти.

СФІНКС

Я тобі в ноги бажаю впасти,
Засліплений величчю твого лица.
Ти, скаменілий Еклезіасте,
Що печальною мудрістю розбиваєш серця!

Ти, незбагнений людинолеве,
Став, наче загадка, на дорозі моїй.
В усмішці скорбній — все надмиттєве,
Все вічне сміється в душі кам'яній.

Хто витесав скорбність твого зору,
Той смерті слідами мусив пройти,
Той в усмішку тиху вклав правду сувору,
Бажання, згасаюче біля мети.

Ти довго сидів у зачиненій скелі,
Шукали тебе в кам'яній глибині;
Там очі дрімали твої невеселі,
Твій усміх народжувавсь, начебто в сні.

А потім художник звільнив сміливо
Тіло твоє — він, життя посланець,
В темряві усміху скорбного диво
Стрів, і з'єднав із початком кінець.

П'яні од крові, до слави охочі,
Йшли полководці у твій полон.
На тебе македонець видивляв очі,
Цезар і юний Наполеон.

Перед тобою стояли султани,
Роззявляючи з заздрості чорні роти.
На гордощі їхні й життя безталанне
Ти усміхався, як бог з висоти.

Владики хотіли рівнятися з тобою,
Шукали подібності, але дарма.
Твій усміх, перейнятий гірко тужбою,
Доводив, що в силі сили нема.

Володарі, бачачи власну ніщотність,
Як над ними свистіла смерті коса,
Згадували твою жалібну безтурботність,
Що стоїть непорушно, як небеса.

Чванством жили вони та олжею,
Тобі ж віддавали останній крик,
Бо ж нема володаря над душею,
І над смертю немає на світі владик.

Брила мовчить, їй віки не зашкодять.
Вибухають і гаснуть далекі сонця.
Покоління приходять, покоління відходять.
Світ залишається. Й так без кінця.

Для тебе життя безконечне. Всує
Інші благають такого ж собі.
Час над всіма і над всім владарює,
Все затирає в повільній ходьбі.

Час і народжує, час і вбиває,
Радощі в жах обертає не раз.
Час поховання. Хто там сліду шукає?
Час будівництва. Руйнації час.

День обертається в ніч. Не хитнешся.
Днина встає. Дня клекоче крутіж.
Часові ти лише не піддаєшся,
Ти поза часом єдиний стоїш.

Дивишся в небо. Твій погляд-натом
Каже мені, що знання додає

Болю й нещастя, а смутку содома
В розумі, в мудрості віщій встає.

Що там для тебе — занепад, чи успіх,
Чи сила зневаги, чи потуга завид.
Ніби Джоконди принадливий усміх,
Мене переслідує твій дивний вид.

Ти знаєш буття й небуття таємниці.
На карликів дивишся. Все їхнє — чуже.
Діла цього світу, великі і ниці,
Не примічаєш. Не бачиш — і вже.

Чом же твій усміх отруту вливає
В душі, завіщо погорда і мста?
Що твоя усмішка означає,
Якщо все — марнота?

Чом затемнюєш небо моє зіркасте?
Одчепися од мене, благаю, молю!
Ти, скаменілий Еклезіасте,
Соломонова мудросте, повна жалю!

КЛИЧ

Летить людина в безмірі небес,
Летить людина в небі метеорно.
І зорі обсипаються, як без,
І червоніє сонця люте горно.

Планети, ніби м'ячики, навкруг,
Все просте й неймовірне, наче правда.
За рух ракети швидший мислі рух,
А мисль несе додому космонавта.

Він пізнає старі материки,
На вічність поглядає і, мов геній,
Земних речей уловлює зв'язки
Із тим, що сховано у тьмі-теменній.

Крізь темряву біблійну і блакить,
Неначе звуки золотого дзвону,
Далекий клич із тих висот летить,
Одягнутий у блискавку червону.

ФРІДОН ХАЛВАШІ (1925—2010)

РОЗРАДА

Всім потрібна розрада й потіха,
Навіть сонцю,
Інакше — дивись! —
Потемніє над нами незглиблена вись —
Сонце згасне, а небо впаде, наче стріха...

В ніч, коли налетіли вітри,
Із соборів зриваючи бані з хрестами,
Несучи, як листки, черепицю світами,
Прошептала земля вогняними устами:
Все повернеться, знай. Не помри від жури!

Що ти ждеш, деревино? Розради
Від весняних дощів і злив.
Ну, а серце? Якщо ти щаслив,
То потіш оте серце мовою правди.

Якщо можеш, розраджуй, втішай
Всіх — людину, хатину, ручай...
Потерпи, як дола тебе відчай,
Свого болю плачем не засвідчуй,
Якщо можеш, розраджуй, втішай...

Якщо любиш, ти завжди прийдеш
До людини, — ця правда не нова, —
Стрепенешся й любов'ю назвеш
Те, що виллється з серця за креш,
Розтопившись від рідного слова.

Всім потрібна розрада. Всім!
Щоб не піддаватись тривозі
І нести крізь негоду і грім
Ясну людськість у серці яснім
По земній безконечній дорозі.

СЛОВО БРАТА

Лежав на зеленім схилі
Засмаглий від сонця брат.
Гнулись дерева, як хвилі,
Стогнав під вітрами сад.

А брат мій сказав: «Поета
Не було ще в нашій рідні.
Може, це й добра прикмета,
Що ти складаєш пісні...

Ти любиш ці падоли теплі,
Ці наші стрімкі стежки,
Де, ніби вода коло греблі,
Вирують мої думки.

Якщо ти напишеш сміло
Про все, що мені болить,
Про все, чим серце горіло,
Чим досі воно горить,

Пиши — я за тебе буду
Пасти твоїх баранів...
В мене — подвійність труду,
В тебе — подвійний спів...

Я поділюся з тобою
Хлібом, вином... а ти
Пісню, як зброю до бою,
Повинен мені принести!

Але, якщо радість і горе
Загубиш мої, пам'ятай,
Що приведе тебе в гори
Назад, як вівцю, ратай...»

Сказав.
Зібрався в дорогу.
Надвечір пішов.
Мені залишив тривогу,
Ненависть свою і любов...

Я НІЧОГО БІЛЬШЕ НЕ ЛЮБИВ

Я нічого більше не любив,
Окрім дому в селищі гірському,
Та, крім сонця, що до того дому
По стежині кам'яного струму
Я зі школи, мов обруч, котив.

Я нічого більше не любив,
Окрім сіножаті, де веселі
Грали коси та ручай зі скелі
Вниз летів, подібен до форелі,
І давав нам сили серед жнив.

Я нічого більше не любив,
Крім благословенної роботи,
Та вмивань від поту і жароти,
Та спочинку, як тебе збороти
Сон прийде — нечутен і щаслив.

Я нічого більше не любив,
Крім очей прекрасного дівчати,
Що його я прагнув зустрічати,
А, зустрівши, міг лишень мовчати,
Бути вкірним, як дитя, на здив.

Я нічого більше не любив,
Крім сумної маминої пісні,
Що лилась, немов ридання слізні.
Слухав я, а знаки благовісні
Серцем бачив крізь її мотив.

АДЖАРСЬКЕ СВІТАННЯ

Аджарське світання...
Десь біля небес
Кедрові хати
В тумани сховались,
І звивистий шлях
Між туманами щез...
А скелі до сонця
Пороздягались.

Куди ж веде стежка?
Безодня і стром.
Я дім тут вітаю
З відкритим вікном!

Зустрінеш поета
І мандрівника...
Ах, як я стомився —
Ця стежка гірка...

А там — у долині —
вузька сіножать,
Неначе ремені,
дороги лежать...
Я тут народився.
Тут світу начало.
Тут слово найперше
мое прозвучало.
Тут пестила мамина
тепла рука,
Я ніжно п'янів тут
від молока!

ВАРДЗІЯ

В піраміду похвал і шаноб
Я вмуровую слово і подив...
Це прапрадіда руки і лоб —
Народ мій це місто зводив.

Так високо гнізда собі
На тім скаллі й орел не поставить.
Проливали тут піт у журбі,
Що дорожчий від крові навіть.

Тесали каміння майстри —
Із печери ставала світлиця.
І являлась Тамара з гори,
Чорнокоса і блідолиця.

Як меча золота рукоять,
Заповіт: «Не пролізе тут ворог!»
І донині грузини стоять
На тім слові в долинах і горах.

Місто-камінь, фортеця-скала!
І, хоч змовкла тут предкова слава,
В моє серце навик увійшла
Його праця і думка величава.

Я пройшов тут, неначе князь,
Крізь тривогу палат і келій.
На душі моїй запеклась
Вічна фреска, немов на скелі.

Я вклоняюся давнім слідам,
Де історія дух мій кличе.
Я скоріше помру, ніж віддам
На поталу її величчя.

РІКА АДЖАРІС-ЦХАЛІ

Де шумує вода срібнозвуча,
Я стояв і дивився в діл.
Міст Тамари подібен до лука,
Що носив його Автанділ!

І текла вже ріка у хмарі,
Наче мрія моя золота, —
Проспівати хвальбу Тамарі
І почути пісні Шота!

ПРОТІКАЄ ВОДА...

Життя прекрасне й повне дивини...
Ось вулиця у сяйві ліхтарів,
Вона блищить, немов луска пстругів,
Коли вода — як синява весни
І риба випливає з глибини...
Стоять будинки в світлі золотім —
А цей ось дім —
це особливий дім!
Ось тут ми зустрічалися не раз
І розмовляли в світанковий час.

¹ Автанділ — герой поеми Шота Руставелі «Витязь у тигровій шкурі».

Ти скаржився мені на ветхий дім,
На те, що спати неможливо в нім,
Ти туркотав печально, наче птах,
Що протікає в тому домі дах,
Що капотить тобі на карк вночі,
Коли гуляють надворі дощі...
В нову квартиру перебрався ти,
Та чи так легко щастя там знайти?
Ми знову зустрічалися не раз
І розмовляли в світанковий час.
Ти посміхався — був то дивний сміх,
А слів твоїх забути я не міг.
«Як справи?» — я питаю. А ти: «Біда!
Що діяти? В кімнаті знов вода!..»
А дні співають! Ми, як журавлі,
Несем весну своїй святій землі.
Хай буде так, допоки ми живем:
Вода в кімнаті... усмішка з плачем...

З ЛІРИЧНОГО ЗОШИТА

* * *

Відходимо... Пора...
Часу рухнувся плин.
Зникає, мов туман, любові дивне диво.
Я не печалюся, та жаль мені ялин,
Що дивляться на нас прощально й сиротливо.

* * *

Ще пахне весни благодать,
Трави не вгадаєш у сіні...
Ми молодість мусим віддати
За старості зваби осінні...
І листя так тяжко ляга,
І сніг уже десь за горою...
О Боже, яка дорога
Ця мить, що була ти зі мною!

* * *

Чи в цей порожній день полину
Я згадкою коли-небудь?
Зробивсь біднішим я на днину —
Цієї втрати не вернуть.

Нічого вже мені не треба, —
Дух засипа чи замерза?
А сонце котиться із неба
І в море пада, як сльоза.

* * *

На моє вікно пташина сіла.
Я побачив, як вона тремтіла.
І сказав: «Не бійсь, пташа моє,
Я без крил, а в тебе крила є!»

* * *

Ми повітрям повинні жити,
Що дзвенить, як дитячий сміх.
Ти скажи, хіба можна тужити,
Як попереду стільки доріг!..

Вибирайся мені, дорого,
Де вогонь боротьби кипить...
Це життя не варте нічого,
Як воно не пече й не болить.

ПОГЛЯД

Як дивно в неба глибині
Зливатись поглядом з віками:
І вічні сфери зоряні,
Як світлом, пробивають думками...

Ти посміхнувся до планет,
Повірів твердо — будеш з ними.
І легше йти тобі вперед
Шляхами нашими земними.

ОБЛИЧЧЯ

Тужу за поглядом очей знайомих,
За ясністю обличчя, що мене
Любов'ю осяває і підносить
Із пилуги життя моє трудне.

Чоло — протяте лініями зморщок,
Та усмішка зосталась, як була...
Таким добром палають рідні очі,
Що їм не спопелитися дотла.

Єсть очі інші — люті і зловісні.
Ти біля них проходиш крадькома,
Мов біля вікон темної руїни,
Коли навкруг ані душі нема...

Обличчя єсть зачинені, як сейфи,
І не вгадаєш, друже мій, ніяк,
Що за очей хитрючими замками
Заховано — відвага, смуток, ляк...

Коли таке обличчя я зустріну,
Щось біля серця заболить мене,
І потемніє погляд мій, і горе
Переді мною, мов кажан, майне.

Від хмари чи від сірого туману
Лице твоє я визволити рад.
Ясна погода людського обличчя
За чисте небо краща во стократ!

ІМЕНА

Є імена, що їх ми бережем
І грієм серце їх святим вогнем.

Є імена, не варті і гроша —
Від них дуплавіє дзвінка душа.

Затям: як ти нікчемний чоловік,
То, проживаючи ганебно вік,

Ти знищуєш дотла своє ім'я,
При тім страждає теж душа моя!

Виносиш ти з душі своєї гній
Там, де шляхи схрестились — твій і мій...

Людина — часть природи, і вона
Повина бути, як сонце те, ясна!

* * *

І море, і твій сміх з'єднав голубизною
Світанок мовчазний, коли прощались ми.
Самотня чайка враз шугнула наді мною,
В моєму серці біль пролопотів крильми.

ЦЯ НІЧ

Ця ніч така нещадна, ця ніч така велика,
Як зрілість чи достиглість, заволоділа мною.
І я торкнувся до зірки, як до струни музика,
І промінь відіззався в моїй душі струною.

Ця ніч так гарно пахне, ця ніч така прозора,
З блакитних чаш Кавказу димить вона, як ладан,
Душі моєї радість і дня мого опора —
В її тужливій тиші помріяти я ладен.

Ця ніч така повільна, ця ніч так близько стала,
Мов на моїм подвір'ї воли пасуться чорні.
І місяць, мов дівоче плече з-під покривала,
І голоси неясні, і радощі мінорні.

Я жду. Я не діждався. Знов буду ждять охоче,
Бо я вже добре знаю ціну часу й покути.
Тече життя у жилах — воно, як сонце, noche,
Його не зупинити, назад не повернути.

МУХРАН МАЧАВАРІАНІ (1929—2010)

* * *

Я чув не раз, ніби стогін у лісі,
Болючу мрію про рідний край:
— Пройти б оце ще хоч раз по Тбілісі,
А там — однаково! — бери і вмирай!

Що це за сила, ніби в магніті,
Схована в рідній моїй землі?
Чи справді вона найкраща в світі,
Що до неї вертаємось, як журавлі?

Чи сонце встає на батьковій стрісі?
Чи наше безсмертя та земля береже?
— Пройти б оце ще хоч раз по Тбілісі,
А там і померти — однаково вже!

ТАМАЗ ЧІЛАДЗЕ
(Нар. 1931 р.)

ВУЛИЧНИЙ ГОДИННИК

Стою на тротуарі й слухаю,
Як серце металеве цокає,
Як проминає в серці крицянім
Хвилина вічності високої.
Час? Небуття? Чи голос тайності?
Що цей годинник виголошує?
Мов крук сліпий, з душі моєї
Печалі виклювать не може він.
Я був закоханий безтями,
Я був щасливою людиною,
Літав, подряпаний зірками
Колючими, немов терниною.
Літав, літав... Стою і слухаю,
Як серце металеве цокає,
Як проминає в серці крицянім
Хвилина вічності високої.

ТБІЛІСІ

Серце горить, як підпалений стіг,
Ти ж набираєшся з пломеню сили,
Тепла колиско нащадків моїх,
Земле печальна моєї могили!
Снились обійми будинків і веж,
Снились далекі і рідні квартали.
Вітер на камені збився, але ж
Потім уламки його заспівали.

ГЛИНА

Іноді думаю — все закінчилось,
Наче літак, височизну втрачаю;
Десь на кінці злітної смуги
В червоній траві горить моє тіло.

Горить моє тіло... Котрий уже раз
Та в котрому вогні воно догоріло?
То від сміливості, то від байдужості,
То від безсилля горить моє тіло.

І все-таки в небо я знову злітаю,
Вище і вище, бентежно і сміло.
Глино м'якенька людської плоті,
Скільки завзяття в тобі скам'яніло!

ГРЕМІ¹

Не було й не може бути
Порожнечі в моїй скелі,
Пустки у моїй оселі,
А в моїй душі — пустелі!

Ця земля не запустіє —
Тут міцніший од граніту
Квітне кущ на диво світу
З днів біблійного завіту!

ДМАНІСЬКИЙ² КАМІНЬ

Мене, немов сліпого, під стіною
Покинули без крихітки жалю.
Заріс я мохом, глею трав'яною,
Дивлюсь на світ, дримаю, та не сплю.

Віддихатися треба, та не можу,
Хоч пильність не потрібна вже мені.
Склювали птахи мисль мою погожу,
Склювали й слово. Я живу чи ні?

Можливо, вже мене нема. Не знаю.
Якщо існую, то чого ж мовчу?
Все більше в мох блакитний поринаю,
Все більше сліз і скорбності вочу!

¹ Гремі — фортеця та місто в Кахетії.

² Дманісі — місто в Південній Грузії.

Звичайно, заспокоюсь поступово,
Мов колесо, приперте до стіни.
А де ж ті птахи, що склювали слово
І мисль мою, де ділися вони?

СОНЦЕ

Текла в долину Алазані днина,
Збір винограду в ній гудів, як рій.
Я плакав, як обдурена дитина,
На голубому попелищі мрій.

Тополя над безоднею тремтіла,
Йдучи за вітром. І здалось мені,
Що з глини і тепла мого тіла
Хтось виліпив це сонце вдалині.

Збір винограду. Наче вулик... Вітер,
Од сонця п'яний, заховався в тінь.
І я пекучі сльози тихо витер:
Яке це щастя — сонце й далечинь!

* * *

Сніг налітає... сніг налітає...
Місто ріднішим стало мені,
Наче малюють крейдою усміх,
Гордий твій усміх на кожній стіні.

Дзвонить великий годинник вокзалу,
Грає зірниця, як неба струна.
Потяг викрикує десь у заметах
Знайомі адреси та імена.

Твій голос холодний такий і далекий,
Схожий на тишу пусток старих.
Начебто в камені, в голосі твому
Шерех суворого спокою стріх.

Стрілка секундна б'є, наче молот,
Дзенькнула вбита на камені мить,
Губи сухі твої, наче той берег,
Де море серпневої ночі шумить.

Ніби в мені ти боліла, і раптом —
Світить, як сонце, морська глибина...
Потяг вигукує десь у заметах
Знайомі адреси та імена.

МАЛЕНЬКА СТАНЦІЯ

За дорогою видно
Розкидане біле село,
А ще далі
Дрімують у зорях тополі.
І семафор,
Наче гілка шипшини доспілої,
Горить край дороги.
Та виходиш і ждеш,
І ждеш на пероні,
Закам'янілий,
Наче в темряві тінь гармати.
Перон маленької станції
Серед широкого степу
Осяває великий
Степовий місяць.
Небо спокійне і гордовите,
Мов пантеон.
А зорі — неначе гвоздики,
Розкидані на камінні.
Час, у якому
Проходять усі поїзди,
Повен тобою,
Гудками та прапорцями.
Втім починають дрижати колії,
Гасне, мов свічка, цвіркун.
Потяг на цім полустанку
Зупиняється на одну хвилину...

ДУМКА

Під місяцем була копиця.
Хтось горілиць
Лежав на ній,
Заклавши руки в підголів'я.

А вітер ніс над верховіттями
задуманих дерев
Обірване тоненьке павутиння
Всесвіту.

У джерело зайшов повільно
Місяць.
Село вже спало.
Десь на горі вогонь горів.

Хтось чув, як на полях
Росли пшеничні вруна...
Земля летіла в темряві...
Мов мандрівник,
Що слухає опівночі шум потяга,
Хтось пильно слухав,
як гуде Земля в польоті.

Куди він прагнув, що він думав,
Куди ішов?
Як зветься станція?
Дзвонив дзвінок...
Земля зникала.
А вітер ніс над верховіттями
задуманих дерев
Обірване тоненьке павутиння
Всесвіту.

МОГИЛА БАРАТАШВІЛІ

Чий голос дзвонить у глибинах краю,
Подібний до гулкового джерела?
Мені на руку впала крапля. Знаю,
Твоя сльоза з моїх очей зійшла.

Немов нещирий усміх побратима,
Гірка отрута — небуття чертог.
Пора безмовності важка й незрима,
Німотна й непоступлива, як мох.

Я в затінку тебе знаходжу знову,
Я бачу, як лежиш ти горілиць,
Як слухаєш неголосну ранкову
Далеку пісню золотих зірниць.

Зів'яли й висохли на грудях руки,
Немов троянди, — їх накрила тінь.
Вони, як птахи горя і розпуки,
Жадають полетіти в далечинь.

Твій голос дзвонить у глибинах краю,
Подібний до гулкою джерела.
Мені на руку впала крапля. Знаю,
Твоя сльоза з очей моїх зійшла.

ГРІГ

Заграли Гріга. Лине світло жилами.
В заметах ночі просяває дім.
Десь ніби простір, скований крижинами,
Освітлюється почуттям моїм.

В тумані сніговому люстри паляться,
Минуле відкривається мені,
Так наче сніг несміливими пальцями
Перегортає вже забуті дні.

Проходжу вдалеч сніговими залами
І в серці сонця начебто стою.
Втім — постріли! Хтось громовими залпами
Розбуджує убогу мисль мою.

Вернувсь до мене мови дар. І пошепки
Повторюю: «Любив я вас, любив...»
І, наче світлом снігу припорошений,
Мольбу до тебе дух мій сотворив.

СЛІПІЙ МЕТАРЕ¹

Проходжу я поволі шляхами серед піль,
Сліпий, старий метаре, забута богом плоть.
Мене ніхто не знає, лише — моя артіль,
Лише — моє сумління, і, може, — мій Господь.

¹ Метаре — людина, що грає на тарі, східному струнному інструменті.

До Бетанії¹ йду я. Там є один дідусь.
Давав мені він хліба, і меду, й черешень.
Його я відшукаю, за нього помолюсь.
Йому я заспіваю своїх сумних пісень.

ДОН КІХОТ

«Друзі мої, до Алонсо Кіхано Доброго
повернувся розум, але життя до нього
вже не повернеться».

Я — вже над гробом, та совість катує мене.
Може, даремно згоріло на вогнищі тіло?
Може, даремно проходив я пекло земне?
Шпага сліпою була моя?.. Незрозуміло.

Острів тобі обіцяв я, а маєш глевтяк.
Може, даремно хмелів я від трути гіркої?
Я помираю в постелі м'якій, наче дяк,
Ах, не дивуйся, бо ж так не вмирають герої!

Я — вже над гробом, та совість катує мене.
Змовкніть уста, запечатані знаком Харона!
Чом не спиняється серце? Чому не спічне?
Лицарювання скінчилось — добра оборона!

Лицарювання скінчилося. Двері замкніть!
Вітер мене осліпив. Збожеволів, здається.
Все я прощаю вам. Зраду і насмішок їдь.
Баратарію... і наклеп... всі тріщини серця...

Лицарювання скінчилося? Ні! Не переч!
Гріб свій не дам обернути я в темінь безкраю.
Гей, Санчо Панса, подай мені швидко мій меч!
Не бійтесь... я при повному розумі...

Я тільки вмираю...

АРАГВІ

Невже це диво вперше аж сьогодні
Побачив я? І ніби навздогонь

¹ Бетанія — поселення в Східній Грузії, в якому знаходиться стародавній монастир.

Почув я серце, наче грім з безодні,
Вздрів над Арагві клекітний вогонь.

То не вода, не струмені зелені,
То по камінні лється кров моя.
Там омиває стіни Задазені¹
Задумливого неба течія.

Я вчув, як час іде понадбескидно;
Спинити хочу, взяти час в оброть!
Он квітець розірвав сорочку — видно
Його веснянкувату білу плоть.

* * *

Білі хмарини плачуть у скелях,
Як монахині у чорних келіях.

Олень начепить на роги хмарину,
Перенесе із верха на вершину.

Хай м'якість неба несуть козулі,
Зайці і сарни швидкі, мов кулі.

Все ж не повернуться в небо ті хмари —
Їхнє ложе кохання було, наче мари:

Жодна із нього не злине, не встане —
Сліди поцілунків землі, наче рани...

* * *

Спіла шипшина горить на камені,
Ця остання сльозина дуже гірка мені...

Сонце освітлює трави і глину —
Вітром шепочу, пташкою лину.
Чути мені, як за темними тучами
Кличе, волає хтось дуже змучений.

Птахи, камені, як вас зігріти,
Я вас люблю — то як дощ, то як вітер.
Життя оп'яніле на камені блискає,
І на крилах воно, що несуть, мов колиска...

¹ Задазені — древній монастир.

Вам моє серце, міцні й срібнопері,
Велике,
Як вітром одчинені двері...

ЛИСТОПАД (Батумі)

Біля станції стримить у небо
Кипарис католицької церкви...

Гнізда в'є вагонів стукотнява,
Наче птах наляканий у дзвонах.

Поїзди кудись летять невпинно,
І перебігає по камінні,

По баюрах, по деревах — всюди —
Око топки, наче зір циклопа.

Листопад на спалах тиші схожий.

І твоє ім'я лежить у тиші,
Наче вітер, що в піску спинився.

* * *

Мокрий червоний листок — до зіниці,
Чи просто краплина важкого дощу,
Злякана пострілом, зблиском рушниці...

Котяться луни десь там, коло броду,
Падає птах на пісок;
Надвоє ділять
Печальну осінню погоду,
А за рікою стелеться тихий димок
На шифери веснянкуваті
І черепиці.

Я до тебе прийду...
Все, що хотів я раніше сказати,
Все я скажу.

Мокрий червоний листок — до зіниці
(Я до тебе прийду),
Чи просто краплина важкого дощу,
Злякана пострілом, зблиском рушниці...

ЖІНВАЛІ¹

Жінвалі мокре світло в миготінні
Стрибало, мов наскельні ручаї.
І, мов підкови коней на камінні,
Блищали в темряві думки твої.

Ми не шукали дому ані стежки —
Йшли навпростець, як хмари ярові.
І дзенькнули твої сумні сережки
На березі Арагви у траві.

У наших пестошах, як у блакиті,
Лежали тихі гори горілиць...
І вже були ми пільмою накриті,
І нас вітри несли, неначе птиць.

Летіли ми, сивіючи в тумані
В літа, яких довік не здоженем.
Як очерет на місяцевій грані,
Горіли замерзаючим вогнем.

І місяць плів нечутно під водою,
Біліло з плеса тіло, як папір.
І, зрошені сльозою золотою,
Під пальцями горіли скроні гір.

ЧЕКАННЯ

В акваріумі рибка золота,
Як згублена дорогоцінна перла...
На дні вона лежала, у траві;
Як тихий сон, вода стояла мертва.

Дзвонив годинник. Наче тайну тайн
Передавали дзеркалам дзеркала.
Щодня в обитель рибки навкоси
Вони вганяли промені, мов скалки.

Щоранку сива жінка, як печаль,
Дивилася важущими очима,
На дні лежала рибка, а вода
Безмов'ям тогосвітнім тихо блимала.

¹ Давній вірменський монастир.

Дзвонив годинник. Блимала вода,
Блищала тьмянко, як сльоза циклопа.
Дзвонив годинник. Потім — тиша знов,
А в тиші ледве чувся серця лопіт.

Дзвонив годинник. І тремтіли тут
Малої рибки величезні тіні,
Мов син, що повернувся в сивині,
Ридма ридав на маминих колінах.

Маленька рибка бачила не раз
На неї схожих рибок у дзеркалах.
На дні вона лежала, у траві,
І виходу до подруг не шукала.

ІПОДРОМ

Ірже табун гривастих білих коней
В траві думок. Зів'яли почуття.
І день такий спекотний, аж червоний,
І сонце чути, як серцебиття.

Крик ярусів. Радіють всі до млості.
А в тебе на душі печаль гірка.
Як та оселя, де зібрались гості,
Вдавати мусиш ти весельчака!

Захланне сонце стало на обочі,
І злущується від жару блакить.
Мов кінь, якому зав'язали очі,
Твоя задума горами біжить.

ПОЇЗД

Поїзд у темряві мчить,
Залізо чутке
Світить,
Кричить
І станції будить на мить.
Хто може спинити плин часу,
Хто сніг той поверне мені,
Яким ти світила
В душі моїй, мила?
Місяць освітлює землю блакитну,
Камені і дроти,

Сон виправдовує тишу,
Вітер у сні.
Поїзд у темряві мчить,
Світить залізо,
Гукає залізо,
Холодне, як сніг, що приснився мені.

ЩО ЦЕ СВІТИТЬСЯ?

Що це так світить? Хіба темнота?
Пітьма одвічна й така золота?
Де я? Чому я тут? Хто мої мислі
Винизав поряд з зірками в намисті?
Зорі незрячі б'ючи наповал,
Мчить метеор і реве, як обвал.
Мчать вогнетворчі тіла, а за ними
Думка моя з відчуттями земними.

* * *

Дзвінки дзвінки дзвенять
Чи солов'иний рід
Розтоплює піснями
Тоненький небозвід?
Хто плід з олив стряса?
Або чия це тінь?
Або чия ж яса
Схолоджує жаринь?
В повітрі, як у сні,
Поблискують пісні,
Як світло, невловимі,
Ще не народжені.
На березі ріки
Смаглявина стоїть...
Їй личить, як циганці,
Серезжок жовта мідь.
Дзвінки дзвінки дзвенять —
Лягає ночі дим,
По черепиці літо
Б'є градом золотим.

ПОКЛИК

Не кликав я тебе... Чому ж тобі
Причувся клич, болючий, мов налив?..
Сніжинки новорічні я збирав,
Зі снігу тихий поклик я творив.

Над містом стала хмара снігова,
Та вечір був гіркий, немов полин.
Дубіли голі на льоду слова,
Немов гілки одчахнуті з ялин.

* * *

Море — в гарячці. Заснути не може.
Марить, повторює любе ім'я.
Море подібне до тайної дрожі,
Море кохає міцніше, ніж я.

Голос твій тихне... Об камені молу
Чайка розбилась, летівши додолу.
Хай шторми, тобою наповнені, вперті,
В мій дух увірвуться і грають до смерті.

Голос твій тихне... Розбилася птиця.
Море до тебе коханням ятриться.

ПОВІЛЬНО ЇДУТЬ ПОЇЗДИ

Повільно їдуть поїзди..
Дівчатко в ластовинні на пероні
Лишається
І усмішки поснулих пасажирів
Збирає, мов пляшки порожні.

Білі хмари..
Білі хмари
Швидше йдуть, як поїзди..
І ніби задля того,
щоб випростати ноги,
На станцію спускаються дощі.

Повільно їдуть поїзди..
Черговий скинув шапку Мономаха
й засинає.

* * *

Боялась ти невірності й олжі;
Літа пройшли і, глянь, я вірний нині,
Не почуванню вірний, а душі,
Не жінці мужній, а слабкій дитині.

І знов до тебе вабить щось мене —
Не муку, а полегкість відчуваю;
І знову за світання вітряне
Твої рамена білі я приймаю.

* * *

Світає так поволі, так поволі...
Гойдає вітер лампу при вікні,
Стоять будинки в темноті, на дні,
Це досвіток, мов на сльотавім полі.

За швидкою — твоє лице кохане.
На ньому сльози бачу здалеки.
Світає звільна. Так ідуть віки.
Так розбинтовують смертельні рани.

Світає начебто в порожнім домі,
Де тьма лежить у кожному куті,
Так рухаються зорі нерухомі,
Так голова сивіє в самоті.

ХВИЛИНА

Вітер мав крила маленькі й блискучі,
Мов безтурботна літаюча рибка;
Він переходив, він переносився
З думки у море, з моря в думки.

Що таке вітер?

Може, я міг

Взяти його, наче рибу, в долоні?..

Може, я міг у серці носити

Хмари, і небо, і землю?

Може, я міг надійти,

Двері відкрити, міцно зачинені,

Те, з чим таївся, сказати,

Зично сказати? Міг я чи ні?

Майнула хвилина...
І вітру нема вже...
Які величезні небо й земля!
Як недосяжно, неодволанно
Хмари проходять!

Доки стояв я і дивувався,
Земля обернулася
Надовкола своєї осі.
Видавалось мені,
Що минуло життя...
А вітру нема вже...

* * *

Горить вогонь, палає мить прозора,
Горять години, і горить п'ятьма.
Що з того, що тебе жадав я вчора,
Що йшов до тебе радо й легкома?

Ніч, як вівчарня, тепла й повна змори;
Спить оболоків руно молоде,
І скаче Марс, мов коник, і на гори
Червоними колінами паде.

Що діяти, коли, немов одплата,
Палає пристрасть і згоря дотла,
І почування, мов плоди граната,
Розтріснулись від ніжного тепла.

ВЕСНА

Хтось грає та й грає посеред ночі,
В небі тремтить помереживо срібне.
Місяць лежить в тому плетиві світла,
Жовтий, важкий, наче куля більярдна.

Хтось грає та й грає посеред ночі.
Здається, мене викликає музика.
Немов повногруда, стривожена жінка
Вдарилась глухо об тіль абрикоси.

Знову хтось грає натхненно й уперто.
Музика... Місяць... Тіль... Абрикоса...

Хтось грає та й грає посеред ночі,
І здається мені, що я права не маю,
Права не маю вух затуляти...

ОСІНЬ

Осінній день лежить в отаві,
Як величезний мертвий лев.
Стоять струнки та кучеряві
Думки, подібні до дерев.

* * *

Котиться хмара, мов ядра чавунні,
Злякано в полі спинились тополі.
Яструб шугає, мов кутий з латуні,
В темній блакиті зникає поволі.

Літо зникає так само, як птиці.
Скоро вже, скоро нависнуть тумани.
Начебно місяця світло багряне,
Листя пожовкле погасне в крижині.

* * *

Прошелестить раптово над лісами
Весни останнє дихання і стихне.
Сухі листки покривють
Двір і сходи.

У синіх оболоках, в голих вітах,
Неначе серце, тріснуте з любові,
Блакитна зірка раптом просяйне...

І вже зими потоки білі
Душі високий берег пестять...

СОНЯЧНИЙ ДЕНЬ ЗИМИ

Вирує море, скуте ланцюгами,
Його глибокі рани сонце ятрить;
Немов замок на дверях, біля гавані
В піску лежить заіржавілий якір.

Зітхає море, спінене і луте...
Дрімає кіт рябий на підвіконні,
А хлопчик вуглем на стіні малює
Дівчатко із очима, як в ікони.

Він диво першого кохання хоче
Вмістити в невеликому квадраті.
Цікаво, що він думає, цей хлопчик,
Худий, малий, мов Буратіно братик.

Дівча так дивно дивиться на море,
Не може із передчуттям змириться,
Що море забере до себе скоро
Її малого і смішного лицаря.

Так злякане і зіп'яте навшпиньки
Дівча з'явилось на стіні хатини,
А хлопчик той малесенький, як шпилька,
Зникає в променях ясної днини.

А море берег покриває гулом —
Зітхає легше, як слуга в неділю.
Побачило воно, як просто вуглем
Створити можна віру і надію!

* * *

Ось моя рушниця —
Йду на полювання.
Сніг летить чи сниться
Сніжне передрання?

Хочу гори вздріти
В синьому заметі.
Сніг чи білі квіти,
Сніг же в Аджаметі¹...

ЩОЙНО

Над зорями республіканців
палахтів світанок.
І дві невиразні земні півкулі

¹ Село в Західній Грузії.

Були на ранок схожі,
побачений в бінокль розвідника...

Щойно фашисти
У тіні помаранчевого дерева,
Біля дороги,
Поблизу Мавританської фортеці
Закатували Федеріко Лорку.
Гарсія Лорку —
Несхитний карк Іспанії...
Світанок пурпуровий над Гренадою,
Немов стіна, біля якої
Розстрілюють поетів...

Спирили ми годинники відплати
До того часу, доки зникнуть всі кати,
В чиїх очах сидить павуччя злості,
А на руках спеклася кров поетів!

Щойно у тебе на очах,
Перед твоїм будинком,
У дворі твоєму, і в твоїх думках,
І в совісті твоїй
Фашисти розстріляли
Гарсія Лорку.
Не можна спати в цьому світі,
Не можеш ти спокійно спати,
Як маєш дві міцні руки,
Відплати два мечі...

Так іноді буває,
Коли Вітчизна
Там,
Де вирішується доля свободи,
Щойно...

* * *

Все марнота, все марнота, все прах...
А де ж те серце діть несамовите,
Що кігтями вп'ялося в час, як птах,
Жде майбуття й жадає краще жити.

Що діяти із серцем тим мені —
Я не жалів йому надій, одначе,
За пазухою в Бога не пісні
Воно витьохкує, а гірко плаче.

КУТОК ПОЕТІВ
У ВЕСТМІНСТЕРІ
[Уривок]

Я вгадував очей важкі провали,
Крізь камінь я вдивлявся в їхній прах.
Поети спали чи відпочивали,
Як ніч відпочиває у свічках.

Було життя — моря, вітри, тумани,
Вода і хліб, свобода і тюрма.
Тепер вони тихцем крізь урагани
Ідуть і все проходять легкома.

Нектар безсмертя. Без кінця дорога.
І панцирі порожні, кам'яні.
І змучене, неначе тіло Бога,
Блищало небо у вузькім вікні.

НАПИС НА КНИЖЦІ

Що я можу, що повинен тобі віддати?
Може, цей вечір тихий, блакитний,
А може, це море
Чи гори?

А може, цей шлях, що кудись поспішає,
Втікає, спішить,
Біжить?..

Що я можу, що повинен тобі віддати?
Днину?
Річку?
Місто?
Вітер?

Я віддам тобі свій голос,
Подих та очі,
Більше нічого не маю.

Я віддам тобі серце своє,
Якщо можеш
В долонях носити справжній вогонь.

Я віддам тобі думку свою,
Якщо тіло твоє
Не стомлять важкі, величезні крила...

ЗАУР БОЛКВАДЗЕ (1933—1997)

МОЯ БАТЬКІВЩИНА

Я забуваю ненависть злочинно,
Знаю любов до тебе — найвищу благодать.
Я й народився для того, моя Вітчизно,
Щоб життя ще одне до тебе додати.

Я хочу, щоб вічною ти була і гіркої
Сльози не вронила ні в ранок, ні в смерк.
Я тільки тому і помру в супокої,
Щоб від тебе відняти ще одну смерть.

МІЙ ДІД

На нього пси не гавкали в селі —
Так він постарів, і ходив насилу,
І палицею стукав по землі,
Мов одчинить просив свою могилу...

Нарешті, натомився він лежати,
Востаннє пучки гріти сів зів'ялі...
Востаннє випав сніг на сіножать
І почорнів від нашої печалі.

ГАРСІА ЛОРКА ЗВЕРТАЄТЬСЯ ДО ІСПАНІЇ

Ти мене народила, і вбила мене ти.
Вибачаю... І волі твоєї жду.
Кров'ю серця, наткнутого на багнети,
Ти втамувала свою жаду.

Не дай поблякнути кольору крові
На стягах, що ти для боїв бережеш.
Гріб ворогу викопай — хай буде наготові.
А свій засип — у світлі пожеж!

ІЗА ОРДЖОНІКІДЗЕ (1934—2010)

ВРАНЦІ

Мов коров'яче повне вим'я,
Хмара висіла.
Під листками трави блищала
Темна волога.
Десь тут близько свою породу
Безпомилково
Відчувала лошиця біла,
Високонога.
Все було, як вода, досяжним.
Тишина спіла.
Повідчинював кріт ворота
Свого чертога...

БАБУСЯ

Опівніч. Небо, як дірява свита.
Жар у печі запопелився й зблід.
Я ватяною ковдрою накрита,
Ти — тінями від свічки й сріблом літ.
Неначе зле повішеній картині,
Віконечкові світла не стає...
Я ж думаю, що легко в самотині
Та в старості мина життя твоє.
Опівніч. Ти складаєш наостанок
Мої казки, що сняться — все навспак...
До дна імлу вичерпує світанок,
Дзвенить об скелі сонячний черпак.
Як промінь розітне гірські удолля
І доторкне твоєї голови,
Твій одяг буде мати запах поля,
А руки — колір всохлої трави.

Тобі, як древній фресці в Божім домі,
Маленьких тріщин додають літа.
Та все ж ти посміхаєшся — відомі
Тобі буття всолода й гіркота.

ТРАВЕНЬ, КАРТАІ

Допоки ще видно твої стежини
І килим весна не забрала назад,
Тут побудуй собі хату з глини,
А біля хати розведи сад.
Очі пусти упокорено долом,
Зрідка лишень виглядай у вікно,
Руки і сльози втирай подолом,
Вовну пряди і тчи полотно.
Схиляйся радісно до немовляти,
Давай йому повну і теплу грудь...
Улюбленець долі зайде до хати,
Як промінь місяця — кроків не вчуть...
Не забувай здоїти корову,
Хоч би й спокушав тебе чорт голубий.
Щастя свого іржаву підкову
До порога оселі навіки прибий.
І не думай, що деінде живуть без печалі,
Не вір, що життя має іншу суть,
Що квіти, на спеці базарів зів'ялі,
Бережуть пахощі й ласку несуть.
Серце! Великого суду ми не збоялись,
Не втишить тебе ніколи жоден відьмак.
Неначе раптово порізаний палець,
Болить біля губ мені червоний мак.

КАРТАІ СТОІТЬ ПІД СОНЦЕМ

Місяць, як гострий бивень,
Виростає із небокраю.
Що там розуміє в любові
Той, хто льодами сія?
Допоможи, Вітчизно,
Я жили собі відкриваю, —
Я дочекалася вірша

Живого, мов кров твоя.
Завжди твоє наймення
Я так визначати буду:
Моя Вітчизна священна —
Сонця прадавнє житло.
Я жили собі відкриваю —
Подайте жертвну посуду...
Заждїть — я ще не сказала
Того, що найбільш пекло.
Древа зрубать не можу
В твоєму розкішному гаю.
І хробака розтоптати
Не можу на ниві твоїй.
Пригорщу дай, Вітчизно, —
Я жили собі відкриваю.
Від крові моїх поезій
Ти знову помолодій.

ПЕРЕД ДОЩЕМ

Словечка німичні,
Слова нікчемні —
Ззаду й навпроти.
Місто, як мачуха,
Правду й природу
Хоче збороти.
Дощ скоро буде —
Він позмиває
Всі нечистоти.
Ось — як високий
Околїт світла,
Іде по вулиці
Жінка вагітна.
Вона нагадує
Дощ пожаданий,
Що скоро хлине!

* * *

Навіщо скелям
Двері й ворота?
Скелям потрібні

Небо й незламність!
Я вас ніколи
Не зрозумію.
Мене дивує
Ваш вічний спокій.
Я супокою
Збагнуть не можу.
За мною ходить
Сонце нещадне,
Мене, як гілку,
Схоплює сонце.
Горю! Свій племінь
Сховать не в силі.
Горю! Як тільки
Джерело всохне,
Висохне й річка —
Нема рятунку.
Була я завжди
Схожа на прапор,
Що йде на темні,
Рушничні дула!

З БОЛГАРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Невмирущість у слові. <i>Дмитро Павличко</i>	5
<i>Костянтин Філософ (Св. Кирило)</i>	9
Проглас (<i>Передмова до Євангелія</i>)	9
<i>Невідомий автор X ст.</i>	12
Похвала цареві Симеону	12
<i>Невідомий автор XIV ст.</i>	13
Надгробний напис у Рілі	13
<i>Болгарські народні пісні</i>	14
Цар Іван Шишман на Софійському полі	14
Гей, чи віддаси, балканцю Йово	14
Дівчинка мала хвалилась	15
Ходить молода вдовиця по зелен дїброві	16
Дівчина садок садила	16
<i>Христо Ботев</i>	18
Поезія Христо Ботева. <i>Дмитро Павличко</i>	18
До моєї матері	20
До мого брата	21
Елегія	22
Дільба	23
До моєї першої коханої	23
На прощання 1868 року	25
Гайдуки. <i>Батько і син</i>	28
Наречена повстанця	32
Боротьба	34
Блукач	36
До неї	37
Юрійів день	38
Патріот	39
Чом я не поет?	40
Посланіє	41
Хаджі Димитр	41
У корчмі	43
Моя молитва	44
Наступає чорна хмара	45
На смерть Василя Левського	47

<i>Пенчо Славейков</i>	48
Ні вітер не дихне...	48
«Попід лісом кривуляє...»	49
Якщо ти юний	49
Баламут	50
«Пан кадія лиходія кличе люто...»	51
Харамії — III	51
Погляди	53
Cis moll	54
Нерозлучні	57
Мікеланджело	58
Легенда Балкану	62
 <i>Кирил Христов</i>	 67
Оболок у пустелі	67
Дощ із хмарини	68
Я	68
Болгарська мова	68
 <i>Пейо Яворов</i>	 70
Великдень	71
Сяйнисті дві зорі очей	72
Ідилія	72
Потвора	73
Схід сонця	73
Люблю тебе	74
Хома	75
Маска	76
Молитва	77
Пісня людини	78
Біженці	79
 <i>Димчо Дебелянов</i>	 81
Чорна пісня	81
Нічний час	82
Лист	82
Молитва	82
Мить	83
Сирітська пісня	84
Сховані стогони	84
«Я знаю, як раптом, неначе дитина...»	85
Жадання	85
I. «Через поле кінь вогневоок...»	85
II. «Берези солодко здрімались...»	85
«Зі спомину сумно...»	86
«Болить мені в грудях роз'ятрена рана...»	87
Невпізнана	87

<i>Димитр Пантелєв</i>	89
Лісоруб	89
Вечірнє побачення	90
Сонет про журбу	90
Сонет про метал і камінь	91
Сонет про безсмертя	91
<i>Атанас Далчев</i>	92
Вікно	92
Ручай	93
Злиденний духом	93
Метафізичний сонет	94
Камінь	94
Молитва	95
44, Avenue du Maine	95
Сніг	96
Зустріч на вокзалі	96
Вечір	97
Мовчання	98
Десь у Росії	99
<i>Никола Вапцаров</i>	101
Віра	101
Двобій	103
Весна на заводі	107
Завод	109
Романтика	110
Лист	112
Пісня про людину	115
Земля	120
Пісня («Вітер віє...»)	121
В мене є Вітчизна	122
Гайдуцька пісня	122
Любовна пісня	123
Весна («Моя весно, весно моя біла...»)	123
«Вже місто будиться. Світа»	124
Епоха	125
Пісня («В лісі — плетиво стежин»)	126
Слова	127
Мати	128
Історія	131
Рибальське життя	133
Весна («Надворі вже бузком запахло...»)	135
Ні, сьогодні не час для поезії	135
«Старим я буду, вся у зморшках твар...»	136
Антени	136

Прощальне	137
Йде боротьба безжалісно жорстока	138
<i>Веселин Ханчев</i>	139
Балада про людину	139
Поет	140
Стіни	140
Перстень	141
«Не заснути мені. Я під небо виходжу безкрає...»	141
Я живий	142
Найкращий учень	143
Мистецтво	145
Чорний вітер	145
Присвята	146
<i>Димитр Методієв</i>	147
«Не пам'ятаю, спав я чи не спав...»	147
Елегія	148
Провінційний сонет	148
Туман	149
<i>Невена Стефанова</i>	150
Цвіркун і мурашка	150
Нічний дощ	151
Осінь	151
Печальний космос	152
Прощальне	152
Жорстоко	153
<i>Георгій Джагаров</i>	154
Жаль	154
Весна	155
Вечірній вітер	155
Погроза	156
Гимн	157
Буря	157
Пересторога	158
Сон	158
Розлука	159
Люди, ех...	160
Осіній оптимізм	160
Хвилина мовчання в пам'ять Христо Ботева	161
Безсмертя	162
Балада про море	162
Тирновград	164

Листи, які розминулися	165
1. До неї	165
2. Від неї	165
Єгипет	166
Осінь	166
Розходження	168
Навіщо народжується людина	169
<i>Іван Давидков</i>	170
«Біля мене вдвох пройшли вони»	170
Вечір поезії	171
Шевченко в Кос-Аралі	171
Коли народився мій син	172
Дитина вчиться ходити	173
Сіль	173
Наче метеор	174
Час дозрілої надії	174
«Йшла осінь. Співали жінки, доплітаючи сіті...»	175
Рідний дім	175
Лист	176
Орлине перо	177
«Все до мене промовляє...»	178
«Вже забуває війну й намогильне каміння...»	178
«Озвались флейти-вивільги у світанковий час»	179
Поле відпочиває	179
Світання	179
Балада про чорний шлях	180
Карпатська хмарина	182
«Я люблю північну справжню зиму...»	182
Запізнілий човен	183
Камчійським рибалкам	183
Так собі згадуєм	184
Пам'яті мого батька	184
Пам'яті друга	185
Нерви	187
Літак	188
Циганське шатро	188
Коли розпочиналися великі війни	189
Спогад про Лопушанський монастир	190
Археологія	191
Передмістя	191
Пагорби	192
Рана	192
Романтичний сонет	193
Кіш з квітами	194
Перуанська мелодія	194
Сонет	195

Аритмія	196
Блошиний базар	196
Ватерлоо	197
Лисиця	197
Птиця	198
Україна	198
Київ	199
Над Дніпром	199
«Може, до раю ворота...»	199
Клеопатра та Антоній	200
Гулівер	200
«Янголи» — фреска Врубеля в Кирилівській церкві, Київ	201
Сіяч	201
Дорога без чудес	202
Симфонія зникаючого літа	202
1. В мить таїни	202
2. Крізь мій найглибший сон	203
3. Диявол	203
4. Долото	204
5. Заспане хлоп'я	204
6. Мед із каштанів	204
7. Симфонія зникаючого літа	205
8. Цвіркун, якого я приніс додому з Берковицької гори	206
9. Зоряні небеса	206
«Хвилини безтурботної душі, де ви сьогодні?»	207
Те, що не встигнеш ти сказати	208
<i>Іван Радюєв</i>	209
Дімо Дімолеє	209
<i>Пирван Стефанов</i>	240
Сукня	240
Кордони	241
Перед античною гробницею	242
Найважче	242
Подорож до усмішки	242
Море	243
«Чому в вас, діти, стільки доброти?...»	244
<i>Анастас Стоянов</i>	246
Болгарія	246
Боже, чорт сотає з мене жили	247
Шукайте болгарського альпініста	247
<i>Андрей Германов</i>	249
Найдобріший чоловік	249
Рубання лісу	250

«Вже не одна модерна роба...»	252
«Величчя? Крутяться колеса колісниць»	252
«Ненавидіти плоть свою почав я...»	254
Гніздо в траві	254
Я твій друг	255
Відстаючий лелека	256
«Я бачу: всі мої діла зникають, бо стають речами»	257
Береги	257
Старі матері	258
Півні на міських балконах	259
Трава	259
Відрубана гілка	260
Віддаляння	260
Нива	261
Полудне	261
Живий із Тернопілів	262
«Я таємниць поезії не знаю»	263
«З дитячих літ я пам'ятаю тільки...»	263
Старобалканські вершини	264
<i>Любомир Левчев</i>	266
Пісня про Мамаїв курган	266
Продовження	268
«Скажи, поете, де по ясну креш...»	269
Вечірній глadiator	269
Безслідність	271
Каприз № 4	272
Каприз № 5	273
Попіл од світла	274
Дистанція XXI	275
Безсоння	277
Колискова	278
Плин з розбитої чаші	280
Spiderman	281
Куди від'їжджаєш?	283
<i>Дам'ян Дам'янов</i>	285
Жінка	285
«Цю ніч зостанься тут! Зі мною й при мені!»	285
На прощання	286
«Тебе створив я із любові й мли»	287
Добраніч!	287
<i>Іван Цанев</i>	289
Бджола	289
Годинник	290
Весняна вода	290

Поетичне мистецтво	291
Полудень	291
Тиша	292
Мелодія осені	293
І ти переміг	293
Ахілл	294
Фрагмент	294
Кажу: «Ні!»	294
<i>Кирил Кадійський</i>	296
Попіл	296
Монмартр	297
Трава	298
Трава I	298
Трава II	299
Трава III	299
Трава IV	300
Марево над грецьким селом	301
Одна ніч із Данте	302
1. Захід сонця	302
2. Ніч	302
3. Ранок	303
Вода	303
Созополь	304
Поетичне мистецтво	304
Притча	304
Поминки	305
Розіп'ята п'ятниця	305
Чому?	305
Крила	306
Сьогодні — I	306
Сьогодні — II	307
Пісок	308

З ВІРМЕНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

<i>Наанет Кучак</i>	309
Айрени кохання	309
Айрени роздумів	316
Айрени блукання	316
<i>Ованес Туманян</i>	318
Строфи	318
<i>Ваан Тер'ян</i>	328
Сонет («Я, смерті боячись, шукав не раз...»)	328
«Ніч западає темна, а з темнот...»	328

<i>Єгіше Чаренц</i>	329
Рубайят	329
Червоний сонет	330
<i>Сільва Капутікян</i>	331
На скалі, під вітром з гір	331
На пероні	331
Чотиривірші	332
На далеких дорогах	333
Пісня про наше каміння	333
В старому пантеоні Єревана	334
Друзям-вірменам за кордоном	335
«Не скаржуся на серце, ні!»	336
У селі Бюракані	336
<i>Геворг Емін</i>	338
Я — вірменин	338
Перша книжка	339
«Я передчуваю — вірш назріває в мені»	339
«Душі своєї вікна-сонцясяги...»	341
«Що там смерть, як у домі моєму...»	341
<i>Рачія Ованесян</i>	343
Сонет жалю	343
Сонет зневаги	343
Сонет поганьблення	344
<i>Арамаїс Саакян</i>	345
Твоє ім'я несміло вимовляю	345
«Ми самі о самотній і тихій порі»	345
Матері	346
Тривога	346
«Чи знаєте, я думаю не раз...»	347
Згори	347

З ГРУЗИНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

<i>Ілля Чавчавадзе</i>	348
Свічка	348
Молитва	348
Печаль	349
«Чую, чую гуркотіння...»	349
«Життя прогаяне...»	349
До К. Б. М.	350
Кілька сцен, або Випадок із життя розбійника	350

<i>Акакій Церетелі</i>	367
Безмовне слово	367
Кажан. <i>Казка</i>	367
Задума	369
Братерство, єдність і любов	371
 <i>Карло Каладзе</i>	 372
Моє вітання	372
 <i>Іраклій Абашідзе</i>	 373
Пам'яті ненаписаних віршів	373
Серце поета	374
Життя на нашій планеті	375
Знов по-своєму	375
Зірки	376
«Не витискай з рядка усе, що в нього є...»	377
Кожна пісня	377
 <i>Григол Абашідзе</i>	 379
«Любити бурю, а не сірий дощик...»	379
До лиса на шиї у красуні	379
Сфінкс	380
Клич	382
 <i>Фрідон Халваші</i>	 383
Розрада	383
Слово брата	384
Я нічого більше не любив	385
Аджарське світання	385
Вардзія	386
Ріка Аджаріс-Цхалі	387
Протікає вода...	387
З ліричного зошита	388
«Відходимо... Пора...»	388
«Ще пахне весни благодать...»	388
«Чи в цей порожній день долину...»	389
«На моє вікно пташина сіла»	389
«Ми повітрям повинні жити...»	389
Погляд	389
Обличчя	390
Імена	390
«І море, і твій сміх з'єднав голубизною...»	391
Ця ніч	391

<i>Мухран Мачаваріані</i>	392
«Я чув не раз, ніби стогін у лісі...»	392
<i>Тамаз Чіладзе</i>	393
Вуличний годинник	393
Тбілісі	393
Глина	393
Гремі	394
Дманіський камінь	394
Сонце	395
«Сніг налітає... сніг налітає...»	395
Маленька станція	396
Думка	396
Могила Бараташвілі	397
Гріг	398
Сліпий метаре	398
Дон Кіхот	399
Арагві	399
«Білі хмарини плачуть у скелях...»	400
«Спіла шипшина горить на камені...»	400
Листопад (<i>Батумі</i>)	401
«Мокрий червоний листок — до зіниці...»	401
Жінвалі	402
Чекання	402
Іподром	403
Поїзд	403
Що це світиться?	404
«Дзвінки дзвінки дзвенять...»	404
Поклик	405
«Море в гарячці. Заснути не може»	405
Повільно їдуть поїзди	405
«Над містом, у синьому небі...»	406
«Я сплю, але сон цей на втому...»	406
«Боялась ти невірності й олжі...»	407
«Світає так поволі, так поволі...»	407
Хвилина	407
«Горить вогонь, палає мить прозора...»	408
Весна	408
Осінь	409
«Котиться хмара, мов ядра чавунні»	409
«Прошелестить раптово над лісами...»	409
Сонячний день зими	409
«Ось моя рушниця...»	410
Щойно	410
«Все марнота, все марнота, все прах...»	411
Куток поетів у Вестмінстері. [<i>Уривок</i>]	412
Напис на книжці	412

<i>Заур Болквадзе</i>	414
Моя батьківщина	414
Мій дід	414
Гарсія Лорка звертається до Іспанії	414
<i>Іза Орджонікідзе</i>	415
Вранці	415
Бабуся	415
Травень, Картлі	416
Картлі стоїть під сонцем	416
Перед дощем	417
«Навіщо скелям...»	417

Літературно-художнє видання

Дмитро Васильович ПАВЛИЧКО

ТВОРИ
ТОМ 6
ПЕРЕКЛАДИ

Укладач
Дмитро Пилипчук

Відповідальна за випуск
Валентина Кирилова

Редактор
Дмитро Пилипчук

Підписано до друку 25.11.2010.
Формат 84 × 108^{1/32}. Папір офсетний № 1.
Гарнітура Таймс. Друк офсетний. Зам. № 195К.

Видавництво Соломії Павличко «Основи».
01133, Київ-30, бульв. Марії Приймаченко (Лихачова), 5.
Тел./факс (044) 285-25-82,
Тел. (044) 285-30-64, 285-86-36
E-mail: osnovy@voliacable.com

ЗАТ «Віпол» ДК 752.
03151, Київ, вул. Волинська, 60.

Павличко Д. В.

Твори / Дмитро Павличко; Уклад. Д. Пилипчук. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2010 —

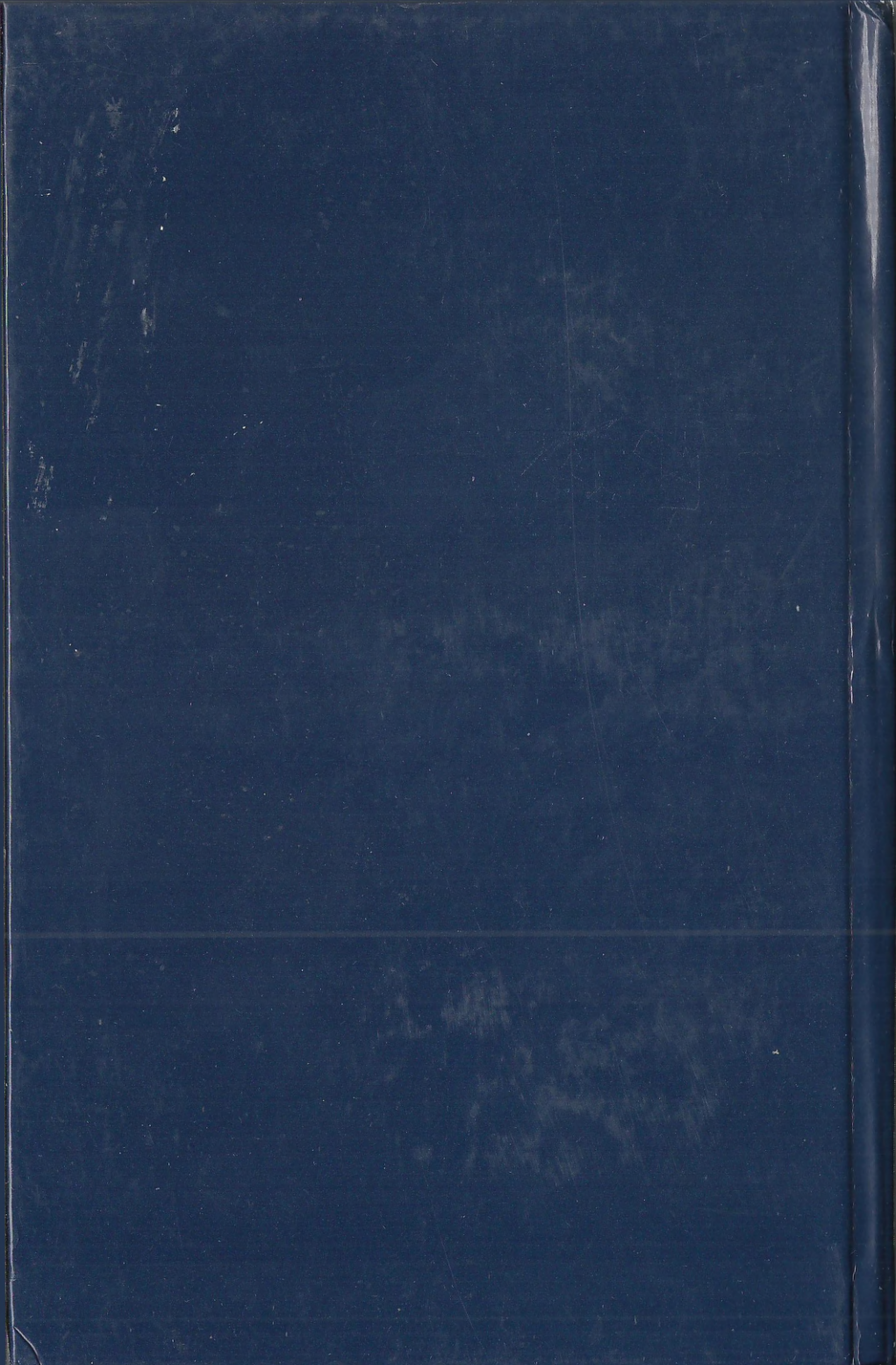
ISBN 978-966-500-314-4

Т 6.: Переклади. — 432 с.: портр. —

ISBN 978-966-500-319-9

У 5—10-му томах «Творів» Дмитра Павличка перед вами постане унікальне і на сьогодні найповніше зібрання перекладів багаторічного головного редактора журналу «Всесвіт», видатного поета і перекладача, який дав українському читачеві у своїй інтерпретації кілька тисяч перекладів творів більш як 400 поетів з 57 національних літератур усіх континентів. Прикметно, що Д. Павличко як перекладач часто прагне якнайширше (а іноді — антологічно) охопити цілу панораму творчості того чи того поета, національної літератури або жанру. Відтак маємо в його добробку п'ять антологій слов'янської поезії і три — світового сонета. Перекладач з неодмінною любов'ю відкриває нам і всесвітньо знаних геніїв слова з великих країн, і поетів — речників нечисленних (а інколи — і бездержавних) народів.

В цьому томі подано переклади болгарської, вірменської та грузинської поезії.

АМТРО ОДЛИВ И ПАРМЧКО

ТВОРИ

9